

คู่มือหลักสูตรปริญญาบริหารเนื้องานปริญญาโทบริหาร
การศึกษาระดับบริหารในเขตเทศบาลเมืองขอนแก่น

ดร.สุวิทย์ ธีรภัทร (สพท.)

พิมพ์ครั้งที่ 1 ปี ๒๕๕๕
สงวนลิขสิทธิ์
ลิขสิทธิ์ © ๒๕๕๕
๒๕๕๕

ศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเรื่องการปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธ
ตามทัศนะของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด

พระณัฐวุฒิ วิริยธโร (เสนาหา)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

ศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเรื่องการปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธ
ตามทัศนะของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด

พระณัฐวุฒิ วิริยโร (เสนาหา)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

A STUDY OF THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY ON BUDD DUTIES
FOLLOWING CONCEPTS OF RESIDENTS PUBLIC IN ROI ET
MUNICIPALITY'S AUTHORIZED AREA

PHRA NATTHAWUT VIRIYADHARO (SANHEHA)

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF MASTER OF ARTS
DEPARTMENT OF GRADUATE SCHOOL
MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY
B.E. 2560 (2017)

หัวข้อวิทยานิพนธ์ : ศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาท เรื่อง การปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธตามทัศนะ
ของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด
ชื่อนักศึกษา : พระณัฐวุฒิ วิริยโร (เส่นหา)
สาขาวิชา : พุทธศาสนาและปรัชญา
อาจารย์ที่ปรึกษา : พระครูปลัดรังสรรค์ คุณสาโร,ดร.
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม : พระมหาประภาส ปรีชาโน,ดร.

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(พระมหาบุญศรี ภาณุจตุโฒ,ผศ.ดร.)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(พระราชปริยัติวิมล,ดร.)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(พระครูปลัดรังสรรค์ คุณสาโร,ดร.)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(พระมหาประภาส ปรีชาโน,ดร.)

..... กรรมการ
(พระมหาบุญไทย ปุณณมโน,ดร.)

..... กรรมการ
(ดร.วิเชียร แสนมี)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Thesis Title : A study of Theravada Buddhist Philosophy on Buddhists' Duties Following Concepts of Residents in Roi Et Municipality's Authorized Area

Student's Name : Phra Natthawut Wiriyatharo (Sanheha)

Department : Buddhism and Philosophy

Advisor : Phrakruapalad Rangsana Kunasalo,Dr.

Co-Advisor : Phramaha Prapas Parichano,Dr.

Accepted by the Graduate School, Mahamakut Buddhist University
in Partial Fulfillment of the Requirements for the Master's Degree.

P.S. Nāṇavuddho Dean of Graduate School
(Phramaha Boonsri Nāṇavuddho,Asst.Prof.Dr.)

Thesis Committee

P. P. Vimala Chairman
(Phrarachapariyattivimol,Dr.)

Phrakruapalad Rangsana Kunasalo Advisor
(Phrakruapalad Rangsana Kunasalo,Dr.)

P. M. Prapas Co-Advisor
(Phramaha Prapas Parichano,Dr.)

P. B. Puñnamano Member
(Phramaha Boonthai Puñnamano,Dr.)

Dr. Sanmee Member
(Dr.Wichian Sanmee)

หัวข้อวิทยานิพนธ์	: ศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเรื่องการปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธตามทัศนะของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด
ชื่อนักศึกษา	: พระณัฐวุฒิ วิริยโร (เสนาหา)
สาขา	: พุทธศาสนาและปรัชญา
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	: พระครูปลัดรังสรรค์ คุณสาโร, ดร.
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	: พระมหาประภาส ปรีชาโน, ดร.
ปีการศึกษา	: ๒๕๖๐

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อการวิจัย ๑) เพื่อศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเรื่องการปฏิบัติหน้าที่ของชาวพุทธ ๒) เพื่อศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเรื่องการปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธตามทัศนะของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด ๓) เพื่อวิเคราะห์การปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธตามทัศนะของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วยการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก จากกลุ่มเป้าหมายแบบเฉพาะเจาะจง จำนวน ๕๐ คน และกระบวนการกลุ่มจากผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน ๖ คน นำมารวบรวมวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

๑. ผลการศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเรื่องการปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธ แก่นพระศาสนา โดยการเข้าถึงสาระแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา ถือหลักคิดดี พุทธดี ทำดี และสามารถเข้าถึงทั้งด้วยการทำบุญให้ทาน การรักษาศีล การเจริญภาวนาตามลำดับ และที่สำคัญคือการปฏิบัติตามหลักการของพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้เรียกว่า “โอวาทปาติโมกข์” พระโอวาทที่เป็นหลักของพระพุทธศาสนาในโอวาทปาติโมกข์นั้น มีหลักการสำคัญที่ทรงวางไว้เป็นหลักทั่วไป ๓ ประการ คือ สอนไม่ให้เกิดความชั่วทั้งปวง (ละเว้นชั่ว) สอนให้อบรมกุศลให้ถึงพร้อม (ประกอบความดี) สอนให้ทำจิตใจของตนให้ผ่องใส (ทำจิตผ่องใส) ไตรสิกขา กุศลกรรมบถ ๑๐ และธรรมกถึก ๕ การพยายามทำตามคำสอน ในหลักการนี้เป็นการพยายามทำความดีที่เรียกว่าทำบุญ ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงวัตถุประสงค์แห่งการทำบุญไว้โดยย่อเรียกว่า “บุญกิริยาวัตถุ” มี ๓ ประการ คือ ทานการบริจาคสิ่งของตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ศีลการรักษากายวาจาให้สงบเรียบร้อยไม่ล่วงบัญญัติที่ทรงห้ามภาวนาการอบรมจิตใจให้ผ่องใสในการกุศลบุญกิริยาวัตถุ และหลักการปฏิบัติของพุทธบริษัท ๔ ได้แก่ ๑) ภิกษุและภิกษุณี มีหน้าที่ศึกษาพระธรรมวินัยและปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน แล้วนำธรรมะมาสั่งสอนแนะนำให้ผู้อื่นรู้ตามเห็นตาม ส่งเสริมวิธีการประพฤติปฏิบัติข้อวัตรที่ถูกต้อง ๒) อุบาสกและอุบาสิกาเป็นผู้

ใกล้ชิดพุทธศาสนามีหน้าที่ศึกษาประพฤติปฏิบัติตามคำสอนและเป็นผู้ทำนุบำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนา

๒. ผลการศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเรื่องการปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธตามทัศนะของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด อุบาสก อุบาสิกาปฏิบัติหน้าที่ของชาวพุทธตามทัศนะของประชาชนยึดตามหลักประเพณีปฏิบัติเป็นสำคัญ ส่วนภิกษุในพระพุทธศาสนามีหน้าที่ศึกษาปฏิบัติธรรมเผยแผ่คำสอนสืบต่อพระพุทธศาสนา มีคุณธรรมและหลักความประพฤติที่ต้องปฏิบัติมากมาย แต่ในที่นี้จะแสดงไว้เฉพาะหน้าที่ที่สัมพันธ์กับคฤหัสถ์ และข้อเตือนใจในทางความประพฤติปฏิบัติ อนุเคราะห์ชาวบ้าน ภิกษุ อนุเคราะห์คฤหัสถ์ตามหลักปฏิบัติในฐานะที่ตนเป็นเสมือน ทิศเบื้องบน ห้ามปรามสอนให้เว้นจากความชั่ว แนะนำสั่งสอนให้ตั้งอยู่ในความดี ส่วนหน้าที่ของ อุบาสก อุบาสิกา พุทธศาสนิกชนมีหลักปฏิบัติที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตนกับพระพุทธศาสนา เกื้อกูลพระโดยปฏิบัติต่อพระ ภิกษุเสมือนเป็นทิศเบื้องบน จะทำสิ่งใดก็ทำด้วยเมตตา จะพูดสิ่งใดก็พูดด้วยเมตตา จะคิดสิ่งใดก็คิดด้วยเมตตา ต้อนรับด้วยความเต็มใจ อุปถัมภ์ด้วยปัจจัย ๔ กระทำบุญ คือ ทำความดีด้วยวิธีการต่างๆ ที่เรียกว่า บุญกิริยาวัตถุ และทำบุญด้วยการให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในการทำ ความดี ปัดทานุโมทนา มัยทำ บุญด้วยการพลอยยินดีในการทำ ความดีของผู้อื่น ธรรมสสวนมัย ทำบุญด้วยการฟังธรรม ศึกษาหาความรู้ที่ปราศจากโทษ ธรรมเทศนามัย ทำบุญด้วยการสั่งสอนธรรมให้ ความรู้ที่เป็นประโยชน์ ทิฏฐุชุกกรรม ทำบุญด้วยการทำความเห็นให้ถูกต้อง รู้จักมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงให้เป็นสัมมาทิฐิ คุ่นเคยใกล้ชิดกับพระศาสนา ถ้าจะปฏิบัติให้เคร่งครัดยิ่งขึ้น ถึงขั้นเป็นอุบาสก อุบาสิกา คือผู้ใกล้ชิดพระศาสนาอย่างแท้จริง

๓. ผลการวิเคราะห์การปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธตามทัศนะของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด หน้าที่ชาวพุทธศาสนิกชนยึดถือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นหลักในการดำรงชีวิตคือเรียนรู้อริยมรรค อริยสัจ ๔ เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหา ต้องรู้จักกฎไตรลักษณ์ คืออนิจจัง ทุกขังและอนัตตา รู้จักศีล ๕ ปฏิบัติธรรม เผยแพร่ธรรมะ เพราะพุทธธรรมเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า การเผยแพร่ธรรมะและปกป้องพุทธศาสนารักษา มรดกอันล้ำค่าไว้ให้แก่มวลมนุษยชนนั้นคือหลักธรรม อันเป็นสิ่งที่นำมาปรับใช้ได้กับทุกยุคทุกสมัย พวกเราต้องทำตนเป็นชาวพุทธที่ดีและการปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธที่ดีคือ ศึกษาหาความรู้ ปฏิบัติตามหลักธรรมและรักษาประเพณีพิธีกรรมทางศาสนาให้ถูกต้อง

Thematic Title : A Study Of Theravada Buddhist Philosophy On Budd Duties
Following Concept Of Residents Public in Roi Et
Municipality's Authorized Area

Student's Name : Phra Natthawut Viriyadharo (Sanheha)

Department : Buddhism and Philosophy

Advisor : Phrakrupalad Rangsan Gunasaro, Dr.

Co- Advisor : Phramaha Prapas Parijano, Dr.

Academic Year : B.E. 2560 (2017)

ABSTRACT

The thesis served its particular purposes: 1) to study key portions of Theravada Buddhist philosophy on Buddhists' duties, 2) to study Theravada Buddhist philosophy on their duties following concepts of Buddhist residents in Roi Et Provincial Municipality's authorized area, 3) to analyze their duties following their concepts. It was derived from the quantitative research methodology. Data were collected from such secondary sources as relevant texts, in-depth interviews, and group discussions. Samples were fifty residents, excluding six residents from the process of group discussions. Findings were analyzed with the descriptive method.

Results of the study have found:

1) Accessing Buddhism's essence can be able to do by three meritorious actions of generosity, precept observance and mental development respectively. The practice complies with the Buddha's three key teachings (Ovadapatimokkha), not to do any evil, to do good deeds and purify one's mind. Other key teachings are Threefold Trainings, and Five qualities of a preacher. In a bid to follow these teachings, it amounts to making merits by making three meritorious actions, which are offering their own belongings for benefits of other, regulating one's body and mind by not violating the code of conducts prohibited by the Buddha. Buddhists' duties are divided into two headings according to their practice. Buddhist monks' and nuns' main duties focus on studying dharma and codes of conducts, and undertaking

insight development in order to teach others. Male and female Buddhists' duties are following the Buddha's teachings, becomes strong supporters of Buddhism.

2) Buddhists' duties according to Buddhist residents' concepts in Roi Et provincial Municipality's authorized area have found that Buddhist monks' duties are studying, practicing dharma, disseminating it, maintaining Buddhism, possessing ethics and decent codes of conducts. Generally, Buddhist monks acting as the upper direction in Buddhism should assist lay disciples preventing them from doing evil deeds, only encouraging them to do good ones. For lay Buddhists' duties, they have to have close relations with Buddhism. They should treat Buddhist monks as if they are the upper direction in Buddhism by treating them by kindly act, kindly words, kindly thoughts, keeping open house to them, and supplying them with four material needs. Buddhist monks should encourage lay Buddhists to make three merits, called meritorious actions, through three different methods by having others share in making merits, rejoicing in others' merits, listening to dharma to non-perilous knowledge, teaching dharma to give useful instructions, straightening ones' views to make them realize things as they really are until they have right views. In so doing, they have close relation with Buddhism. In case of their more stringent practices, they can attain states of close figures to the extent that they really become devout lay disciples of Buddhism.

3) Results of analyses on Buddhists' duties based on concepts of Buddhist residents in Roi Et Provincial Municipality's authorized area are divided into three issues. First, they must strictly follow the Buddha's teachings as the refuge for leading their everyday life by studying such teachings as Four Noble Truths in order to find solutions to the problems. Secondly, they must comprehend Three Characteristics. Finally, they must observe five precepts and disseminate the Buddha's teachings as his teachings, are regarded as his representative. To put it simply, dissemination of dharma and protection of Buddhism amount to maintaining invaluable heritage, rule of dharma, for all human beings, which it can be applied in every age. As a result, we Buddhists should behave ourselves well and perform our good duties as Buddhists, concretely studying Buddhism, and preserving Buddhism and its rites.

กิตติกรรมประกาศ

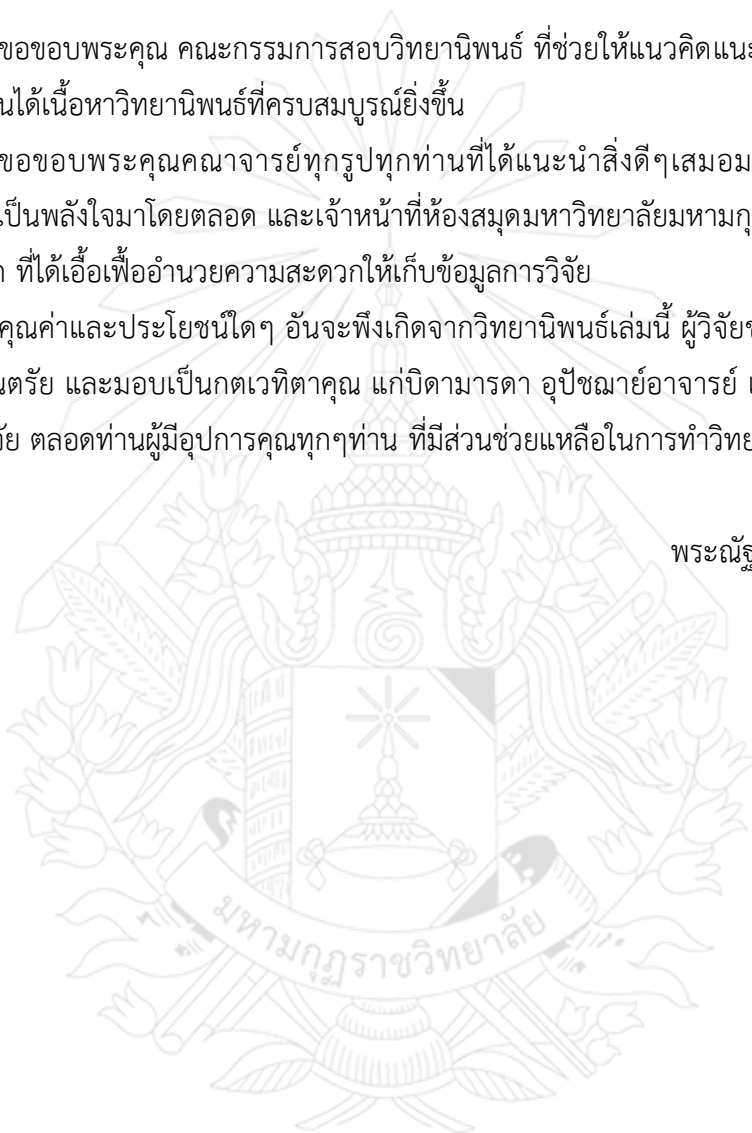
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี เพราะได้รับความเมตตากรุณาอย่างยิ่งจากพระครูปลัดรังสรรค์ คุณสาโร, ดร. อาจารย์ที่ปรึกษา และพระมหาประภาส ปรีชาโน, ดร. อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

ขอขอบพระคุณ คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่ช่วยให้แนวคิดแนะนำและให้คำปรึกษาแก่ผู้วิจัย จนได้เนื้อหาวิทยานิพนธ์ที่ครบสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณคณาจารย์ทุกรูปทุกท่านที่ได้แนะนำสิ่งดีๆเสมอมา ขอขอบคุณคณะพระนักศึกษาที่เป็นพลังใจมาโดยตลอด และเจ้าหน้าที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ที่ได้เอื้อเฟื้ออำนวยความสะดวกให้แก่ข้อมูลการวิจัย

คุณค่าและประโยชน์ใดๆ อันจะพึงเกิดจากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอน้อมถวายบูชาคุณพระศรีรัตนตรัย และมอบเป็นกตเวทิตาคุณ แก่บิดามารดา อุปัชฌาย์อาจารย์ และญาติโยมทุกท่าน ที่ถวายปัจจัย ตลอดท่านผู้มีอุปการคุณทุกท่าน ที่มีส่วนช่วยเหลือในการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

พระณัฐวุฒิ วิริยธโร (เสนาหา)

สารบัญค้าย่อ

ผู้วิจัยได้ใช้พระไตรปิฎกและกอรรกถาแปล ๙๑ เล่ม ของมูลนิธิมหาจุฬาราชวิทยาลัย พิมพ์
เนื่องในวโรกาสครบ ๒๐๐ ปี แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช ๒๕๒๕ โดยมีค้าย่อและคำเต็มของ
คัมภีร์ เรียงตามลำดับ ดังนี้

ค้าย่อ	คำเต็ม		
พระวินัยปิฎก			
วิ.ม.	วินัยปิฎก	มหาวคค	
วิ.มหา.	วินัยปิฎก	ภิกขุวิภงค	
วิ.ภิกขุณี.	วินัยปิฎก	ภิกขุณีวิภงค	
วิ.จ.	วินัยปิฎก	จฬวคค	
วิ.ป.	วินัยปิฎก	ปริวารวคค	
พระสุตตันตปิฎก			
ที.ม.	สุตตันตปิฎก	องคตตรนิกาย	มหาวคค
อง.ปจฺจยจก	สุตตันตปิฎก	องคตตรนิกาย	ปจฺจยจกนิปาต
อง.สตตค	สุตตันตปิฎก	องคตตรนิกาย	สตตคนิปาต
ขุ.จ.	สุตตันตปิฎก	ขุทฺทกนิกาย	จฬนทีเส
ที.ปา	สุตตันตปิฎก	ขุทฺทกนิกาย	ปาฏิกวคค
ขุ.ธ.อ.	สุตตันตปิฎก	ขุทฺทกนิกาย	ธมมปทอภุจฺจกถา
ม.ม.	สุตตันตปิฎก	มชฺฉิมนิกาย	มูลปณณาสก
ม.ม.	สุตตันตปิฎก	มชฺฉิมนิกาย	มชฺฉิมปณณาสก
ม.อ.	สุตตันตปิฎก	มชฺฉิมนิกาย	อุปริปณณาสก
สํ.ส.	สุตตันตปิฎก	สํยุตตนิกาย	สคาถวคค
สํ.นิ.	สุตตันตปิฎก	สํยุตตนิกาย	นิทานวคค
สํ.ข.	สุตตันตปิฎก	สํยุตตนิกาย	ชนธวคค
สํ.สพา.	สุตตันตปิฎก	สํยุตตนิกาย	สพายตนวคค
สํ.ม.	สุตตันตปิฎก	สํยุตตนิกาย	มหาวารวคค
อง.ทุก.	สุตตันตปิฎก	องคตตรนิกาย	ทุกนินาต

ชื่อย่อของคัมภีร์ใช้ แบบ ๓ ตอน คือ เล่ม/ชื่อ/ เช่น วิ.ม. ๔/๓๒/๓๒ หมายถึง วินัยปิฎกม

หาวคค เล่มที่ ๔ ชื่อ ๓๒

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญคำย่อ	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ณ
สารบัญภาพ	ญ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๒
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๒
๑.๔ วิธีการดำเนินการวิจัย	๓
๑.๕ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๔
๑.๖ คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๔
บทที่ ๒ หลักพุทธปรัชญาเถรวาทเรื่องการปฏิบัติหน้าที่ของชาวพุทธ	๖
๒.๑ ความหมายของหลักพุทธปรัชญาเถรวาท	๖
๒.๒ หลักพุทธปรัชญาเถรวาท	๑๐
๒.๓ หน้าที่ด้านการศึกษาหาความรู้	๑๒
๒.๔ หน้าที่ด้านการปฏิบัติตามหลักธรรมและประเพณีพิธีกรรมทางศาสนา	๑๖
๒.๕ หน้าที่ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๑๘
๒.๖ หน้าที่ด้านการปกป้องพระพุทธศาสนา	๒๑
๒.๗ บริบทด้านพื้นที่ที่ศึกษา	๓๐
๒.๘ สรุปกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย	๓๓

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ ๓ การปฏิบัติหน้าที่ของชาวพุทธตามทัศนะของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด	๓๔
๓.๑ การปฏิบัติหน้าที่ของชาวพุทธ	๓๔
๓.๒ การปฏิบัติหน้าที่ของชาวพุทธตามทัศนะของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด	๔๗
๓.๓ วิธีการดำเนินการวิจัย	๕๔
บทที่ ๔ วิเคราะห์การปฏิบัติหน้าที่ของชาวพุทธตามทัศนะของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด	๕๖
๔.๑ วิเคราะห์เอกสารการปฏิบัติหน้าที่ของชาวพุทธตามทัศนะของประชาชน	๕๖
๔.๒ วิเคราะห์ภาคสนามการปฏิบัติหน้าที่ของชาวพุทธตามทัศนะของประชาชน	๗๔
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ	๘๙
๕.๑ สรุปผล	๘๙
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๐๐
๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๑๐๐
๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ	๑๐๐
๕.๒.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยต่อไป	๑๐๐
บรรณานุกรม	๑๐๑
ภาคผนวก	๑๐๓
ภาคผนวก ก แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๑๐๔
ภาคผนวก ข ภาพการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ	๑๐๘
ประวัติผู้วิจัย	๑๑๒

สารบัญตาราง

ตารางที่

หน้า

๓.๑ แสดงลักษณะของกลุ่มเป้าหมายจำนวนอัตราร้อยละ ๕๐ ในเขตพื้นที่ที่วิจัย

๕๕

สารบัญญภาพ

หน้า

ภาพที่

๒.๑ กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

๓๓

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในสังคมความเชื่อส่วนบุคคลมักจะนำมาซึ่งปัญหาความขัดแย้งทางความคิด ความเชื่ออย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จึงขาดความชัดเจนทั้งในเรื่องสิทธิและหน้าที่ในแง่มุมมองของพุทธศาสนา ทั้งที่รัฐธรรมนูญหลายยุคสมัยก็ให้ความสำคัญ ดังจะเห็นได้ว่า รัฐธรรมนูญ ๒๕๕๐ (หมวด ๕ แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ) มาตรา ๗๓ รัฐต้องให้ความอุปถัมภ์ และคุ้มครองพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ส่งเสริมความเข้าใจอันดีและความสมานฉันท์ระหว่าง ศาสนิกชนของทุกศาสนา รวมทั้งสนับสนุนการนำหลัก ธรรมของศาสนามาใช้ เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิต รัฐธรรมนูญ ๒๕๕๐ (หมวด ๕ แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ) มาตรา ๗๔ รัฐต้องให้ความอุปถัมภ์ และคุ้มครองพระพุทธศาสนา และร่างรัฐธรรมนูญ ๒๕๕๙ (หมวด ๕ หน้าที่ของรัฐ) "มาตรา ๖๗ รัฐพึงอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น"^๑

สถานการณ์เกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ของชาวพุทธในเขตจังหวัดร้อยเอ็ด จากการวิเคราะห์พบว่า ปัญหาที่แท้จริงอาจอยู่ที่ความรู้ความเข้าใจในพระธรรมวินัยของผู้แสดงตนเป็นชาวพุทธทุกฐานะ ไม่ว่าจะพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกาว่า ได้ศึกษาเข้าใจจริงในพระธรรมคำสั่งสอนที่ทรงตรัสรู้ชอบด้วยปัญญาของพระพุทธองค์หรือไม่ เพราะเหตุว่า พระพุทธศาสนาถือว่าธรรมะเป็นความจริงสากล ที่ใครก็ตามหากสิ้นกิเลสก็จะพลได้ด้วยตนเอง แต่ผู้ที่ได้บำเพ็ญบารมีจนตรัสรู้ และสามารถตั้งพุทธบริษัทปัจจุบันขึ้นได้ คือ พระพุทธโคตม ซึ่งเป็นองค์หนึ่งในบรรดาสัมมาสัมพุทธเจ้ามากมายที่ได้เคยตั้งพุทธบริษัทมาแล้ว และที่จะตั้งต่อไปในอนาคต ยังมีพระพุทธเจ้าอีกมากที่ตรัสรู้แต่ไม่มีบารมีพอให้ตั้งพุทธบริษัทได้ จึงให้ผลเฉพาะตัวเรียกว่า ปัจเจกพุทธเจ้า จึงเห็นได้ว่า จากความสำนึกดังกล่าวข้างต้น ทำให้ชาวพุทธมีใจกว้าง เพราะถือเสียว่าธรรมะมิได้มีในพระพุทธศาสนาของพระโคตมเท่านั้น แต่คนดีทั้งหลายก็อาจจะพบธรรมะบางข้อได้ และแม้แต่ชาวพุทธเอง พระพุทธเจ้าก็ทรงปรารถนาให้แสวงหาและเข้าใจธรรมะด้วยตนเอง พระรัตนตรัยคือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นสรณะที่พึ่ง คือ ผู้ช่วยเกื้อกูลให้แต่ละคนสามารถพึ่งตนเองในที่สุด "ตนของตนเป็นที่พึ่งแก่ตนเอง" อาจกล่าวได้

^๑ สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช ๒๕๕๐, (กรุงเทพมหานคร: กองการพิมพ์สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๕๐), หน้า ๙๔.

ว่าพุทธศาสนิกที่แท้จริง คือ ผู้ที่แสวงหาธรรมะด้วยตนเองและพบธรรมะด้วยตนเอง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า พยายามพัฒนาธาตุพุทธะในตัวเอง

จากสถานการณ์เกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ของชาวพุทธ ในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด มีประชากรมากกว่าสามหมื่นคน จากการสังเกตและสนทนากับอุบาสก อุบาสิกาเกี่ยวกับความเข้าใจหน้าที่ของชาวพุทธตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท ประชาชนเขามีความเข้าใจในหน้าที่ฐานะของชาวพุทธตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทมากน้อยเพียงใด พบว่า แต่ละคนก็จะมองคนละแง่มุม ทั้งที่เป็นหลักธรรมเดียวกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ก็อาจเป็นปัญหาที่จะนำไปสู่การปฏิบัติให้ถูกต้องได้ยากยิ่งขึ้นเพื่อให้ความเข้าใจในพระธรรมวินัย ของผู้แสดงตนเป็นชาวพุทธทุกฐานะไม่ว่า พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกาว่า ได้ศึกษาเข้าใจจริงในพระธรรมคำสั่งสอนที่ทรงตรัสรู้ชอบด้วยปัญญาของพระพุทธองค์ จึงให้วัดในฐานะตัวแทนสถาบันทางศาสนาเป็นแม่ข่ายร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาที่แท้จริงอาจอยู่ที่ความรู้หรือไม่ลักษณะคำสอนของพระพุทธศาสนา ที่เป็นศาสนาแห่งการวิเคราะห์ กล่าวคือ เชี่ยวชาญในการวิเคราะห์

ดังนั้น ด้วยเหตุผลจากสภาพปัญหาในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด ดังที่กล่าวมานี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำการวิจัย เรื่อง ศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเรื่องการปฏิบัติหน้าที่ของชาวพุทธตามทัศนะของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด เพื่อจะได้แนวปฏิบัติอันเป็นประโยชน์ต่อชุมชนสังคมโดยรวม และรักษาสืบทอดต่ออายุของพระพุทธศาสนาให้มีความเจริญมั่นคงสืบต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเรื่องการปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธ
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาการปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธตามทัศนะของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด
- ๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์การปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธตามทัศนะของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านประชากร

ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด จำนวน ๓ เขต ประกอบไปด้วยเขตที่ ๑-๓

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ได้แก่ความเข้าใจหน้าที่ชาวพุทธตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด จำแนกเป็น ๔ ด้าน ดังนี้

- ๑) ด้านการศึกษาหาความรู้
- ๒) ด้านการปฏิบัติตามหลักธรรมและประเพณีพิธีกรรมทางศาสนา
- ๓) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- ๔) ด้านการปกป้องพระพุทธศาสนา

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

ได้แก่ ชุมชนเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดจำนวน ๓ เขต คือเขตที่ ๑ เขตที่ ๒ และเขตที่ ๓^๒

๑.๔ วิธีดำเนินการวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เป็นหลักและ ผสมผสาน (Mixed Method Research) ระหว่างวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ และการสัมภาษณ์เข้าด้วยกัน ซึ่งเป็นเทคนิควิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามลำดับขั้นตอน ดังต่อไปนี้

๑.๔.๑ รวบรวมข้อมูลหลักฐานจากพระไตรปิฎก ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กำหนดประเด็นตามวัตถุประสงค์กรอบแนวคิดและนิยามศัพท์เฉพาะ เพื่อนำไปใช้ในการสร้างเป็นข้อคำถามในแบบสัมภาษณ์

๑.๔.๒ ศึกษาเอกสารอื่นๆ เช่น คัมภีร์วิสุทธิมรรค มลिनทปัญหา ตลอดจนข้อเขียนที่เป็นผลงานทางวิชาการของท่านผู้รู้ในทางพุทธศาสนา

๑.๔.๓ สร้างแบบสัมภาษณ์โดยประยุกต์จากความหมาย รายละเอียดจากเอกสารและงานวิจัยที่มีข้อความเกี่ยวข้องกับตัวแปรมาเขียนข้อคำถามขึ้น

๑.๔.๔ นำแบบสัมภาษณ์ มาปรับปรุงแก้ไขอีกครั้งและจัดพิมพ์เป็นฉบับสมบูรณ์เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการวิจัยใช้เก็บข้อมูล เพื่อการวิจัยกับกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยจากนั้นคณะผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูล แบบสัมภาษณ์ที่ได้จากการตอบแล้วทั้งหมดเพื่อดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล ทั้งนี้ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้ความเห็นและให้ข้อเสนอแนะที่นำไปสู่การปรับปรุงและพัฒนาผลการศึกษาวิจัยจนนำไปสู่บทสรุปที่มีความถูกต้องและสมบูรณ์มากขึ้น

^๒ กระทรวงมหาดไทย, (๒๕๕๐, ๒๓ สิงหาคม), เรื่อง จัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นเทศบาลเมือง, ประกาศกระทรวงมหาดไทย.

๑.๕ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๕.๑ ทำให้ทราบหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเรื่องการปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธ

๑.๕.๒ ทำให้ทราบการปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธตามที่ศนะของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด

๑.๕.๓ ทำให้ทราบผลการวิเคราะห์การปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธตามที่ศนะของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความเข้าใจหน้าที่ของชาวพุทธตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด

๑.๕.๔ ทำให้สามารถนำผลการวิจัยไปใช้เพื่อปรับปรุงความเข้าใจชาวพุทธตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด ให้ดีขึ้นกว่าเดิม

๑.๖ คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

หลักพุทธปรัชญาเถรวาท หมายถึง การมีความเชื่อ (ศรัทธา) ในพระรัตนตรัย งดเว้นจากการกระทำชั่วที่เป็นพิษเป็นภัย (ศีล) กระทำความดีด้วยการให้ (ทาน) สร้างความรักความปรารถนาดี (เมตตา) ในสัตว์ทั้งปวง สร้างความสงสารเห็นใจ (กรุณา) ความพลอยยินดีในผลสำเร็จของผู้อื่น (มุทิตา) และการวางตัวเป็นกลาง (อุเบกขา) ปฏิบัติสมถภาวนา (สมาธิ) และการพัฒนาปัญญาเพื่อรู้แจ้งในความจริงแท้ของสิ่งทั้งปวง (ปัญญา)

การปฏิบัติหน้าที่ หมายถึง การทำหน้าที่ชาวพุทธ การทำหน้าที่สื่อสาร อธิบายขยายตีความ เปรียบเทียบได้ ตามแนวทางปฏิบัติของผู้นับถือพุทธศาสนา และนำมาเป็นที่พึ่งทางใจได้แก่หน้าที่ด้านการศึกษาหาความรู้ ด้านการปฏิบัติตามหลักธรรมและประเพณีพิธีกรรมทางศาสนา ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และด้านการปกป้องพระพุทธศาสนาเป็นหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเรื่องการปฏิบัติหน้าที่ของชาวพุทธตามที่ศนะของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด

ชาวพุทธ หมายถึง สถานภาพของพุทธบริษัท ๔ ประกอบด้วย อุบาสก อุบาสิกา ภิกษุ สามเณร และแม่ชี ตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท ในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด

ประชาชน หมายถึง บุคคลที่อาศัยอยู่ในชุมชนเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด จำนวน ๓ เขต คือเขตที่ ๑ เขตที่ ๒ และเขตที่ ๓

เขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด หมายถึง พื้นที่เขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด จำนวน ๓ เขต คือเขตที่ ๑ เขตที่ ๒ และเขตที่ ๓

ทัศนะ หมายถึง ความคิดเห็นที่ประกอบด้วยเหตุผล ซึ่งแม้จะแตกต่างกันก็ นับว่ามีประโยชน์ เพราะจะเป็นแนวทางให้ผู้อื่นได้มีโอกาสใช้ดุลพินิจตัดสินใจเลือกวิถีทางแก้ปัญหาได้หลายทางด้วยความสุขุมรอบคอบขึ้น

ปัจจัยส่วนบุคคล หมายถึง สถานภาพของผู้ให้สัมภาษณ์ ที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด ได้แก่

อุบาสก หมายถึง ผู้ให้สัมภาษณ์ในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นชาวบ้านผู้ชายทั่วไปที่นับถือพระพุทธศาสนา บำเพ็ญบุญในพระพุทธศาสนา อายุตั้งแต่ ๒๕ ปี ขึ้นไป

อุบาสิกา หมายถึง ผู้ให้สัมภาษณ์ในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นชาวบ้านผู้หญิงทั่วไปที่นับถือพระพุทธศาสนา บำเพ็ญบุญในพระพุทธศาสนา อายุตั้งแต่ ๒๕ ปี ขึ้นไป

ภิกษุ หมายถึง ผู้ให้สัมภาษณ์ในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นนักบวชชายในพระพุทธศาสนาตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท

ภิกษุณี หมายถึง หญิงที่บวชเป็นพระในพระพุทธศาสนา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

เพศ หมายถึง เพศ ของผู้ให้สัมภาษณ์ในการทำวิจัยในครั้งนี้ จำแนกเป็น ๒ เพศ คือ ๑) เพศชาย และ ๒) เพศหญิง

อายุ หมายถึง อายุของผู้ให้สัมภาษณ์ ในการทำวิจัยในครั้งนี้ เป็นไปตามตามสถานภาพทั้งบรรพชิต และอายุ ๒๕ ปี ขึ้นไปสำหรับอุบาสก อุบาสิกา

ที่อยู่ หมายถึง พื้นที่เขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด คือเขตที่ ๑ เขตที่ ๒ และเขตที่ ๓

ระดับการศึกษา หมายถึง ระดับการศึกษาของผู้ให้สัมภาษณ์การวิจัยในครั้งนี้เป็นไปตามสถานภาพทั้งบรรพชิต และระดับประถมศึกษาขึ้นไปสำหรับอุบาสก อุบาสิกา

อาชีพ หมายถึง อาชีพของผู้ให้สัมภาษณ์ในการวิจัยในครั้งนี้ เป็นไปตามสถานภาพทั้งบรรพชิตและทุกอาชีพสำหรับอุบาสก อุบาสิกาทั้งความเป็นจริงและข้อธรรมได้ดีเยี่ยมเป็นพิเศษ

บทที่ ๒

หลักพุทธปรัชญาเถรวาทเรื่องการปฏิบัติหน้าที่ของชาวพุทธ

พุทธปรัชญาเถรวาทถือว่า มนุษย์มีทางเลือกได้ตามความสามารถของตน บางคนอาจจะเหมาะในการบำเพ็ญเพียรเยี่ยงพระโพธิสัตว์เพื่อเป็นพระพุทธเจ้าบางคนเหมาะที่จะเป็นพุทธสาวกเพื่อบรรลुพระอรหัตผล ถือคุณภาพของศาสนิกชนเป็นสำคัญ การวิจัยเรื่อง “ศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเรื่องการปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธตามทัศนะของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด” ได้ศึกษาพระพุทธศาสนา ตามลำดับ ดังนี้

- ๒.๑ ความหมายของหลักพุทธปรัชญาเถรวาท
- ๒.๒ พุทธปรัชญาเถรวาท
- ๒.๓ หน้าที่ด้านการศึกษาหาความรู้
- ๒.๔ หน้าที่ด้านการปฏิบัติตามหลักธรรมและประเพณีพิธีกรรมทางศาสนา
- ๒.๕ หน้าที่ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- ๒.๖ หน้าที่ด้านการปกป้องพระพุทธศาสนา
- ๒.๗ บริบทด้านพื้นที่ที่ศึกษา
- ๒.๘ สรุปกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

๒.๑ ความหมายของหลักพุทธปรัชญาเถรวาท

คำว่า “พุทธปรัชญาเถรวาท” หมายถึง บรรดาหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาแบบดั้งเดิม ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ จารึกไว้พระไตรปิฎก ทั้งในส่วนของพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก เมื่อว่าโดยรวบยอดแล้ว ประมวลลงในหลักอริยสัจ ๔ ท่านอุปมาเหมือนรอยเท้าช้าง ครอบงำรอยเท้าสัตว์ทั้งหลายในโลก อริยสัจ ๔ ถือเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา เพราะเป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ ประกาศความเป็นสัมมาสัมพุทธะ พระพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์ที่ผ่านมาในอดีต ปัจจุบัน และจะมีในอนาคตล้วนตรัสรู้ อริยสัจ ๔ ตามความเป็นจริงเหมือนกันหมด^๑ อริยสัจ ๔

^๑พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม* (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ เอส. อาร์. พรีนติ้ง แมสโปรดักส์, ๒๕๔๕), หน้า ๙๔.

จึงเป็นหลักธรรมที่สำคัญ และสามารถนำมาอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ทั้งในแง่ชีวิต สังคม ธรรมชาติ นอกจากนั้น ยังสามารถตอบปัญหาทางปรัชญาได้อีกด้วย

อริยสัจ หมายถึง ความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการ ได้แก่

๑. ทุกข์ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาพรรณนาทุกข์ไว้ ๓ สถาน ได้แก่ ๑) ทุกข์ในอริยสัจ ๔ ๒) ทุกข์ในไตรลักษณ์ และ ๓) ทุกข์ในปัจจุสมุปบาท ทุกข์ในอริยสัจ ๔ นั้น ทั่วไปสำหรับสัตว์ที่มี วิญญาณครอง หรือมีความรู้สึกนึกคิด ในคัมภีร์จึงพรรณนาทุกข์ชนิดนี้ไว้ว่า คือ ชาติเป็นทุกข์ ชราเป็นทุกข์ มรณะเป็นทุกข์ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาสเป็นทุกข์ การประสบกับอารมณ์อันไม่เป็น ที่รักเป็นทุกข์ ความพลัดพรากจากอารมณ์อันเป็นที่รักเป็นทุกข์ การไม่ได้สิ่งที่ต้อง การเป็นทุกข์ โดย ย่อ อุปาทานชั้น ๕ เป็นทุกข์^๒ และว่าคือ รูปุปาทานชั้น (อุปาทานชั้นคือรูป) เวทณุปาทานชั้น (อุปาทานชั้นคือเวทนา) สัญญุปาทานชั้น (อุปาทานชั้นคือ สัญญา) สังขารุปาทานชั้น (อุปาทาน ชั้นคือสังขาร) วิญญาณุปาทานชั้น (อุปาทานชั้นคือวิญญาณ) ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้เรียกว่า โดยย่อ อุปาทานชั้น ๕ เป็นทุกข์ เรียกทุกข์ชนิดนี้ว่า ทุกขทุกขตา คือทุกข์ที่เป็นความรู้สึก หรือทุกขเวทนา เป็นความทุกข์ที่เกิดขึ้นเมื่อประสบกับอนิฏฐารมณ์ ทุกข์ที่แสดงในอริยสัจ ๔ เน้นที่ที่ผลปรากฏ หรือ มุ่งแสดงผลที่บุคคลประจักษ์ในแต่ละขณะๆ ความทุกข์เชิงประจักษ์ ซึ่งจะต้องหาทางแก้ไข หรือกำจัด ออกไปจากวงจรของชีวิต กิจที่ต้องปฏิบัติต่อทุกข์ในหลักการของอริยสัจจึงต้องเริ่มต้นที่ “ควรกำหนด รู้”^๓ ส่วนทุกข์ในไตรลักษณ์ ถือเป็นหลักความจริงที่พระพุทธเจ้าตรัสในรูปของกฎธรรมดา มีสถานะ เป็นผล โดยมีความเป็นอนิจจัง และความเป็นอนัตตา เป็นสาเหตุร่วม ดังพระพุทธตรัสไว้ว่า ภิกษุ ทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง “ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า” “ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข” “เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า” “ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า” “นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตา ของเรา” “ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า “นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา”^๔ (อนัตตลักขณสูตร) ทุกข์ในไตรลักษณ์ หมายถึง สภาวะที่บีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นและสลายตัว ภาวะที่กดดัน ผืนและขัดแย้งอยู่ในตัว เพราะปัจจัยที่ปรุง แต่งให้มีสภาพเป็นเช่นนั้น เปลี่ยนแปลงไป จะทำให้คงอยู่ในสภาพนั้นไม่ได้ภาวะที่ไม่สมบูรณ์ มีความ บกพร่องอยู่ในตัว หรือความพึงพอใจเต็มที่แก่ผู้อยากด้วยตัณหา และก่อให้เกิดทุกข์แก่ผู้เข้าไปอยาก เข้าไปยึดด้วยอุปาทาน ทุกข์ในความหมายนี้ จึงเป็นทุกข์ทั่วไป ทั้งแก่สิ่งมีชีวิตวิญญาณครอง และไม่มี วิญญาณครอง เรียกทุกข์ชนิดนี้ว่า วิปริณามทุกขตา คือเป็นทุกข์ที่เนื่องด้วยความแปรผัน ในขณะที่

^๒ที.ม.หา. ๑๐/๓๘๗/๓๒๔.

^๓วิ.ม.หา. ๔/๑๓/๒๒.

^๔ส.ข. ๑๗/๕๙/๙๕.

ทุกข์ในปัจจุสมุปบาท แสดงอยู่ในรูปของกระแส ไม่ใช่ในฐานะเป็นเหตุ หรือฐานะเป็นผลอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่อยู่ในฐานะเป็นเหตุปัจจัยสืบเนื่องกันไปเป็นรูปวงเวียน ไม่มีต้น ไม่มีปลาย ทุกข์ประเภทนี้ เรียกชื่อว่า สังขารทุกข์ตา คือทุกข์ตามสภาพสังขาร เป็นภาพที่ถูกบีบคั้นด้วยปัจจัยที่ขัดแย้ง ไม่มีความสมบูรณ์ในตัวเอง อยู่ในรูปของกระแสแห่งเหตุปัจจัย ในวงจรของปัจจุสมุปบาท ทุกข์แม้จะไม่ใช่องค์ประกอบหลัก แต่ก็ใช้องค์ประกอบที่พลอยผสม เกิดแก่ผู้มีอัสวะกิเลสเมื่อมีชรามรรณะแล้ว เป็นตัวการหมักหมมอัสวะซึ่งเป็นปัจจัยให้เกิดอวิชชาหมุนเป็นวงจรต่อไปอีก

๒. ทุกขสมุทัย หมายถึง เหตุเกิดทุกข์ ได้แก่ต้นเหตุ ดังคำอธิบายว่า “ต้นเหตุอันทำให้เกิดอีก ประกอบด้วยความเพติดเพลินและความกำหนดมีปกติให้เพติดเพลินในอารมณฺ์นั้นๆ ได้แก่ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา นี้เรียกว่า ทุกขสมุทัย”^๕ เฟ่งในแง่ของวงจรที่ก่อให้เกิดทุกข์ตามนัยปัจจุสมุปบาท ทุกขสมุทัย จัดเป็นสมุทยวาร คือเป็นปัจจัยฝ่ายเกิดทุกข์ ซึ่งตามวงจรของปัจจุสมุปบาททรงแสดงเริ่มต้นด้วยอวิชชา-สังขาร-วิญญาณ-นามรูป-สฬายตนะ-ผัสสะ-เวทนา-ตัณหา-อุปาทาน-ภพ-ชาติ-ชรามรรณะ-โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาสะ สรุลองด้วยบทบาลีว่า เอเวเมตสส เภวลสส ทุกขขนธสส สมุทโย โหติ กองทุกข์ทั้งมวลนี้มีการเกิดขึ้นด้วยอาการอย่างนี้

๓. ทุกขนิโรธ หมายถึง ความดับทุกข์ ดังคำอธิบายว่า “ความดับต้นเหตุไม่เหลือด้วยวิราคะ ความสละ ความสละคืน ความพ้นความไม่อาลัยในต้นเหตุนี้เรียกว่า ทุกขนิโรธ”^๖ เฟ่งในแง่ของวงจรที่เป็นเหตุให้ดับทุกข์ตามนัยแห่งปัจจุสมุปบาท ทุกขนิโรธ จัดเป็นนิโรธวาร คือเป็นปัจจัยฝ่ายดับ ซึ่งตามวงจรของปัจจุสมุปบาท ทรงแสดงเริ่มต้นด้วยดับอวิช ชา-ดับสังขาร-ดับวิญญาณ-ดับนามรูป-ดับสฬายตนะ-ดับผัสสะ-ดับเวทนา-ดับตัณหา-ดับอุปาทาน-ดับภพ-ดับชาติ-ดับชรามรรณะ-ดับโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาสะ สรุลองด้วยบทบาลีว่า เอเวเมตสส เภวลสส ทุกขขนธสส นิโรโธ โหติ ทุกขนิโรธ คือเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธ ศาสนาถือเป็นเป้าหมายที่สอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ เพราะมนุษย์ทุกรูปทุกนามย่อมรักสุขเกลียดทุกข์ ต้องการหลีกเลี่ยงจากความทุกข์ในแง่ของการอยู่ร่วมกันในสังคม พระพุทธเจ้าจึงตรัสให้เราารู้จักเอาใจเขาใส่ใจเรา เพราะเรารักสุขเกลียดทุกข์อย่างไร บุคคลอื่นก็รักสุขเกลียดทุกข์ฉันนั้นผู้ใดใฝ่หาความสุขเพื่อตนแต่กลับใช้ท่อนไม้ทำร้ายสัตว์ทั้งหลายผู้รักสุขผู้นั้นตายไปแล้วย่อมไม่ได้รับความ สุขเลย ส่วนผู้ใดใฝ่หาความสุขเพื่อตนไม่ใช้ท่อนไม้ทำร้ายสัตว์ทั้งหลายผู้รักสุขผู้นั้นตายไปแล้วย่อมได้ ได้รับความสุข ความสุขอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต คือพระนิพพาน ถือเป็นความสุขขั้นสูงสุด หรือเป็นสุขอย่างยิ่ง บุคคลจะบรรลุหรือเข้าถึงภาวะความสุขดังกล่าวนี้ได้ ก็ต้องขจัดกิเลสต้นเหตุอันเป็นสาเหตุสำคัญออกไป คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่

^๕ม.ม. ๑๒/๙๑/๘๖.

^๖ม.ม. ๑๒/๙๑ /๘๖.

แสดงไว้โดยประการต่างๆ ล้วนมีจุดมุ่งหมาย “เพื่อสารถราคะ เพื่อสร้างความเมตตา เพื่อดับความ
 กระทบ เพื่อถอนความอาลัย เพื่อตัดวิภวัญ เพื่อความสิ้นต้นเหตุ เพื่อคลายความกำหนัด เพื่อดับทุกข์
 เพื่อนิพพาน”^๗ ทั้งสิ้น

๔. ทุขนิโรธคามินีปฏิปทา หมายถึง ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความดับทุกข์ ซึ่งในที่นี้ได้แก่
 อริยมรรคมีองค์ ๘ ถือเป็นทางสายเอก^๘

๔.๑ สัมมาทิฎฐิ (เห็นชอบ) หมายถึง ความรู้ในทุกข์ (ความทุกข์) ความรู้ในทุกข์สมุ
 ทัย (เหตุเกิดแห่งทุกข์) ความรู้ในทุกข์นิโรธ (ความดับแห่งทุกข์) ความรู้ในทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา (ข้อ
 ปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งทุกข์) ในที่บางแห่งว่า หมายถึงเห็นอริยสัจ ๔ เห็นไตรลักษณ์ และเห็นปฏิจ
 สมุปปาท

๔.๒ สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ) หมายถึง ความดำริในการออกจากกาม ความดำริ
 ในการไม่พยาบาท ความดำริในการไม่เบียดเบียน

๔.๓ สัมมาวาจา (เจรจาชอบ) หมายถึง เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดเท็จ
 เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดส่อเสียด เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดคำหยาบ เจตนาเป็นเหตุงด
 เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ

๔.๔ สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ) หมายถึง เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการฆ่าสัตว์
 เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการประ
 พุทธิผิดในกาม

๔.๕ สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) หมายถึง การละมิจฉาอาชีวะแล้ว สำเร็จการเลี้ยง
 ชีพด้วยสัมมาอาชีวะ

๔.๖ สัมมาวายามะ พยายามชอบ หมายถึง การสร้างฉันทะ พยายาม บรรเทาความ
 เพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อป้องกันบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น สร้างฉันทะ พยายาม
 บรรเทาความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว สร้างฉันทะ พยายาม
 บรรเทาความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น และสร้างฉันทะ
 พยายาม บรรเทาความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อความดำรงอยู่ ไม่เลือนหาย ภัยโยธภาพ ไพบูลย์
 เจริญเต็มทีแห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว

๔.๗ สัมมาสติ (ระลึกชอบ) หมายถึง การพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร
 มีสัมปชัญญะ มีสติกาจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่

^๗ม.ม. ๑๓/๒๑๗/๒๕๖.

^๘ขุ.มหา. ๒๙/๑๙๑/๕๔๙.

พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ และพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะมีสติ กำจัดอกิขณาและโทมนัสในโลกได้

๔.๘ สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ) หมายถึง ภาวะที่จิตมีลักษณะดังนี้ สงัดจากกาม และอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก มีวิจารณ์ มีปีติ และสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตก วิจารณ์ สงบระงับไป บรรลุทุติยฌานที่มีความผ่องใสภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปีติ และสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่เพราะปีติจางคลายไป มีจิตเป็นอุเบกขา มีสติ มีสัมปชัญญะอยู่ และเสวยสุขด้วยกาย (นามกาย) บรรลุตติยฌานที่พระอริยะทั้งหลายกล่าวสรรเสริญว่าผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข และเพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว บรรลุจตุตถฌานที่ไม่มีทุกข์ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่

สรุป จากหลักคำสอนดังกล่าวข้างต้น สามารถสังเคราะห์แนวคิดทางปรัชญาของ พระพุทธศาสนา ตามหลักพุทธปรัชญา อริยสัจ ๔ ทุกข์ ทุกขสมุทัย ทุกขนิโรธ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ไตรลักษณ์ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ปฏิจจสมุปบาท นิยาม ๕ สมุทยวาร อวิชชา สังขาร วิญญาณ นามรูป ทุกข์เกิด นิโรธวาร อวิชชาดับ สังขารดับ วิญญาณดับ นามรูปดับ ทุกข์ดับ วัฏฏะ กิเลส กรรมวิบาก วิวัฏฏะ มรรคมองค์ ๘ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวา ยามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ และไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญา

๒.๒ หลักพุทธปรัชญาเถรวาท

พุทธปรัชญาเถรวาท กล่าวถึง อภิปรัชญา (Metaphysics) สาขาวิชาปรัชญาที่ว่าด้วยเรื่องความจริง โดยพื้นฐานแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท^๙ ตามลักษณะของ ปัญหา คือ ภาววิทยา (On theology = theory of being) และจักรวาลวิทยา (Cosmology = theory of the cosmos) นักปรัชญาทั้งหลายสนใจความจริงทั้งภายในและภายนอก เช่น โลก จักรวาล พระเจ้า และความจริงภายใน เช่น ร่างกาย จิต วิญญาณ ตัวตน เป็นต้น ส่วน ไตรลักษณ์ และปฏิจจสมุปบาท คือชุดแห่งคำสอนที่อธิบายเรื่องความจริงต่างๆ ในพุทธปรัชญาเถรวาท ไม่ว่าจะ เป็นความจริงภายนอก และความจริงภายในทั้งในส่วนที่เป็นภาววิทยาและจักรวาลวิทยา เราสามารถใช้หลักธรรมชุดนี้ อธิบายปัญหาทางปรัชญาที่มีมาตั้งแต่ยุคโบราณกระทั่งถึงยุคปัจจุบัน ไตรลักษณ์แสดงให้เห็นถึงลักษณะที่แท้ จริงของสรรพสิ่งในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท นั่นคือสรรพสิ่งมีลักษณะไม่เที่ยง แสดงออกมาในรูปของการเปลี่ยนแปลง ผันแปร เลื่อนไหล ไม่คงอยู่ในสภาพเดิม เป็นต้น เป็นทุกข์แสดงออกมาในรูป

^๙Gerald Runkle, *Theory and Practice : An Introduction to Philosophy*, อ้างใน พระมหาถวิล เตชคำ, “อุบาสิกาในพระไตรปิฎก”, *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๗.

ความขัดแย้ง ปืบคั้นทั้งจากปัจจัยภายนอก และปัจจัยภายในตัวมันเองทำให้ดำรงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ เป็นอนัตตา แสดงออกมารูปของเหตุปัจจัยที่อิงอาศัยกันและกันเกิดขึ้น กระทั่งไม่สามารถระบุลงไปได้ว่าเป็นสิ่งนั้น เป็นสิ่งนี้ สรรพสิ่งมีอยู่ในรูปกระแสของความเป็นเหตุเป็นปัจจัย ไม่มีอะไรดำรงอยู่ได้ด้วยตัวของมันเองเพียงลำพัง ปฏิจจสมุปบาท แสดงให้เห็นถึงโลกทัศน์ของพุทธปรัชญาเถรวาทที่มองความมีอยู่สรรพสิ่งในรูปของเหตุปัจจัยที่อิงอาศัยกันและกัน เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป บนพื้นฐานหลักการดังกล่าว พุทธปรัชญาเถรวาทจึงไม่มีสิ่งที่เรียกว่าปฐมธาตุ (Frist Cause) ไม่มีอมตวิญญาน (Everlasting/Spirit/ Immortality of Soul) ไม่มีสิ่งนิรันดร์ (Eternal) ไม่มีสิ่งสัมบูรณ์ (Absolute) ไม่มีสิ่งที่มีอยู่ด้วยตัวของมันเอง (Thing-in-itself) ความจริงบนพื้นฐานของหลักปฏิจจสมุปบาท ไม่ว่าจะในแง่ของความมีอยู่ หรือความไม่มีอยู่ จึงสามารถกล่าวได้แค่เพียงว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ”^{๑๐} คล้ายกับसानวนในภาษาอังกฤษว่า there is no being, there is only becoming Ram Nath Sharma ทศณะของ Monism เชื่อว่า มีความจริงสูงสุดเพียงประการเดียว (One ultimate reality) ที่อยู่เบื้องหลังของสรรพสิ่ง และสรรพสิ่งถูกสร้างขึ้นจากความจริงสูงสุดนี้ ดูราย ละเอียดใน Ram Nath Sharma, ส่วนไตรลักษณ์ และปฏิจจสมุปบาท คือหลักความจริงที่จะอธิบาย หรือคลี่คลายปัญหาความสับสนต่างทางอภิปรัชญาหลายทศณะ เช่น ปัญหาเรื่องกายกับจิต (Mind-Body Problem) ปัญหาเรื่องเอกนิยม (Monism) เป็นต้น แนวคิดของสปิโนซา (Spinoza) เอกนิยมของเฮเกิล (Hegel) ปัญหาเรื่องทวินิยม (Dualism) ของเดสการ์ตส์ (Descartes) ปัญหาเรื่องวัตถุนิยม นับตั้งแต่วัตถุนิยมในยุคกรีกโบราณ เช่น วัตถุนิยมของ เดโมคริตุส วัตถุนิยมของลิวซิปุส, วัตถุนิยมของเอพิคิวรุส วัตถุนิยมในยุโรป วัตถุนิยมของโธมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes) ในอังกฤษ วัตถุนิยมของ J.O.L Mettrie, Denis Diderrot, Baron P.D. Holbach and Cabanis ในฝรั่งเศส วัตถุนิยมของ Karl Vogt J. Moleschott, L.Buchner และ Earnest Haeckel ในเยอรมัน ปัญหาเรื่องจิตนิยม ลักษณะเฉพาะและลักษณะร่วมของวัตถุนิยม เช่น สสารเป็นหน่วยพื้นฐานของจักรวาล Matter is the basic substance in the universe.,^{๑๑} คุณภาพของสสารไม่มีความแตกต่างกัน There is no qualitative difference, ชีวิตเป็นวัตถุต่างรูป Life is modified form of matter, จิตพัฒนามาจากสสาร Mind is a developed form of matter

สรุป พุทธปรัชญาเถรวาท ไม่ว่าจะเป็ความจริงภายนอก และความจริงภายใน ทั้งในส่วนที่เป็นภววิทยา และจักรวาลวิทยา สามารถกล่าวได้แค่เพียงว่า เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ

^{๑๐}ม.อุปริ. ๑๔/๑๒๖ /๑๖๔.

^{๑๑}William James Earle, **Matter is the basic**, อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑.

๒.๓ หน้าทีด้านการศึกษาคหาความรู้

การศึกษารธรรมะเป็นหน้าที่ของชาวพุทธ คือชาวพุทธที่นับถือศาสนาพุทธต้องศึกษาคหาความรู้ด้านศาสนา ปฏิบัติตามหลักธรรม ประเพณี พิธีกรรม ช่วยกันเผยแผ่ศาสนาและปกป้องศาสนา ต้องเข้าวัดเมื่อมีงานสำคัญทางศาสนา เป็นต้น มารยาทในการปฏิบัติของชาวพุทธ การแต่งกายสุภาพ เรียบร้อย เมื่อไหว้พระต้องประนมมือให้ถูกต้อง การไหว้และการกราบต้องปฏิบัติถูกต้องเช่นกัน การจัดโต๊ะหมู่บูชา หมู่ ๕ หมู่ ๗ และหมู่ ๙ ต้องศึกษาให้ถูกต้อง พระประธานที่โต๊ะหมู่บูชาต้องหันหน้าไปทิศตะวันออกเสมอ ถ้าสถานที่จำกัดก็ควรเลือกทิศเหนือ ทิศใต้ และทิศตะวันตกไม่ควรเลือก เพราะทิศตะวันตกเป็นทิศอัปโชค การศึกษารธรรมะมีองค์ประกอบ ๕ อย่าง คือ ๑) ความประพฤติดีงามทางกาย และวาจา (ศีล) ๒) ความรู้จักฟัง การศึกษาเล่าเรียน (สุตะ) ๓) สนทนาแลกเปลี่ยนความรู้ คั่นคว่ำ (สากัจฉา) ๔) เจริญสมาธิ (สมณะ) และ ๕) เจริญปัญญาเห็นตามที่เป็นจริง

ธรรมะที่องค์พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงนั้น มีทั้งธรรมะในเบื้องต้น ธรรมะในระดับกลาง และธรรมะขั้นสูงสุด ซึ่งการที่เราจะเข้าใจธรรมะขั้นใดขั้นหนึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง โดยถึงแม้เรายังไม่สามารถเข้าใจธรรมะในขั้นสูงสุดได้ แต่เราก็สามารถเข้าใจธรรมะในขั้นกลางหรือเบื้องต้นได้ทั้งนั้น ดังนั้นเราจึงไม่สามารถที่จะอ้างได้ว่า เราไม่ทำการศึกษาธรรมะเพราะยังไม่เข้าใจธรรมะได้เลย ธรรมะที่เป็นหลักใหญ่ในพระพุทธศาสนา คือ อริยสัจ ๔ คือ ความจริง ๔ ประการ ดังนี้ ๑) ทุกข์ ได้แก่ ความเกิด ความแก่ ความตาย ซึ่งมีเป็นธรรมดาของชีวิตและความเศร้าโศก ความร่ำไร รำพัน ความไม่สบายใจ ความไม่สบายกาย ความไม่สบายใจ ความคับแค้นใจ ซึ่งมีแก่จิตใจและร่างกายเป็นครั้งคราว ความประสบกับสิ่งที่ไม่เป็นที่รักที่พอใจ ความพลัดพรากจากสิ่งที่เป็นที่รักที่พอใจ มีความปรารถนาสิ่งใดไม่ได้สิ่งนั้น ซึ่งก็คืออุปาทานันธ์ ๕ นั่นเอง ๒) สมุทัย เหตุให้เกิดทุกข์ ได้แก่ ตัณหา ความดิ้นรนทะยานอยากของจิต คือดิ้นรนทะยานอยากเพื่อจะได้สิ่งทีปรารถนาอยากได้ ดิ้นรนทะยานอยากได้เพื่อจะเป็นอะไรต่างๆ ดิ้นรนทะยานอยากที่จะไม่เป็นภาวะที่ไม่ชอบต่างๆ ๓) นิโรธ ความดับทุกข์ ได้แก่ ดับตัณหา ความดิ้นรนทะยานอยากดังกล่าว และ ๔) มรรคทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ มรรคมีองค์ ๘ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ วาจาชอบ การงานชอบ อาชีพชอบ เพียรพยายามชอบ สติชอบ ตั้งใจชอบ ดังนี้ จะเห็นได้ว่า ธรรมะที่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรัสแสดงไว้นั้นเป็นความจริงทุกประการ แต่การที่เราจะเข้าใจได้ทั้งหมดนั้นไม่ใช่เรื่องง่าย การที่เราควรศึกษารธรรมะก็เป็นการทำเพื่อพัฒนาจิตใจของเราให้ดียิ่งขึ้นจนกระทั่งสามารถที่จะเข้าใจหลักธรรมของพระองค์ได้จนกระทั่งเข้าสู่จุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนา นั่นก็คือ นิพพานนั่นเอง

ความรู้ทางโลก ชาวพุทธต้องหมั่นศึกษาคหาความรู้อยู่เสมอ ทั้งในด้านการศึกษาวชิชาสามัญ อันเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อประโยชน์แก่การดำรงชีวิต และการศึกษาขั้นสูงต่อไป การศึกษาวชิชาชีพโดยเลือกทีเหมาะสมกับความสนใจ ความถนัด และความสามารถของตนเอง เพื่อเป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพ หรือแม้แต่จะประกอบอาชีพแล้วก็ยังคงต้องหมั่นหาความรู้ใหม่ๆ เพื่อให้ทันกับสถาน

การณต่างๆ ที่เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็วอยู่เสมอ มิฉะนั้นก็จะกลายเป็นการล่าช้าหลังกว่าผู้อื่นที่แข่งขันอยู่ในวงการอาชีพเดียวกัน ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การศึกษาหาความรู้ให้ประโยชน์แก่การดำรงชีวิตของมนุษย์ทุกผู้ทุกคนที่อยู่ร่วมกันในสังคม

ความรู้ทางธรรม ชาวพุทธในประเทศไทยมีการศึกษาพระธรรมคำสอนของพระศาสดามา ตั้งแต่ครั้งโบราณและปฏิบัติเป็นประเพณีสืบต่อกันมา หน้าที่ของชาวพุทธในการศึกษาพระธรรมเพื่อการเป็นชาวพุทธที่ดีและเป็นผู้สืบต่อพระพุทธศาสนาให้วัฒนาถาวรต่อไป มีดังนี้

๑. บวชนึ่งพรรษา ชาวไทยทุกคนควรบวชเป็นพระภิกษุอย่างน้อย ๓ เดือนเพื่ออุทิศตนเป็นพุทธสาวก ศึกษาและปฏิบัติตนตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด รวมทั้งระเบียบข้อบังคับของคณะสงฆ์ด้วย เมื่อลาสิกขาบวชออกมาแล้วจะได้นำความรู้ และการปฏิบัติตนขณะบวชอยู่มาประยุกต์ใช้ในการเป็นพลเมืองที่ดี ส่วนบางรายที่บวช และครองเพศบรรพชิตมากกว่าหนึ่งพรรษาก็จะได้มีเวลาศึกษาพระธรรมให้ลึกซึ้ง บำเพ็ญตนอุทิศแก่พระพุทธศาสนาให้มากขึ้น และอบรมสั่งสอนแก่ภิกษุสามเณร และประชาชนทั่วไป ซึ่งเป็นการส่งเสริม และเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกทางหนึ่ง

๒. ศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการครองเรือน การคบหาสมาคม การทำมาหากิน การปกครองดูแลสมาชิกในสังคม และครอบครัว เช่นหลักธรรมหมวดคิหิปฏิบัติ ขรവാสาธรรม ทิฎฐธัมมิกัตถประโยชน์ อคติ อิทธิบาท โลกธรรม เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อจะได้นำหลักธรรมนั้นๆ ไปใช้ปฏิบัติตนให้เหมาะสมตามฐานะ และโอกาส

๓. ศึกษาพุทธประวัติและหลักธรรมคำสั่งสอนต่างๆ ให้เกิดความเข้าใจ และสวดมนต์ไหว้พระตามสมควรแก่เวลาและกำลัง เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจให้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ทำให้เกิดความศรัทธาเป็นที่ยึดเหนี่ยวให้เกิดความสุขทางใจ ปฏิบัติตามหลักธรรมและประเพณีพิธีกรรมทางศาสนาพระพุทธศาสนามีกิจกรรมหลากหลายประการที่ชาวพุทธทั้งหลายพึงปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวม อีกทั้งยังเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้อารงคงอยู่คู่สังคมไทยต่อไป กิจกรรมเหล่านั้นได้แก่ การปฏิบัติตามหลักธรรมและประเพณีพิธีกรรมทางศาสนา หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีอยู่มากมาย ล้วนแต่สั่งสอนให้ทำความดีละเว้นความชั่ว ทำจิตใจให้ผ่องใส หลักธรรมต่างๆ อาจมีความเหมาะสมกับสถานการณ์แตกต่างกันไป พุทธศาสนิกชนควรศึกษาให้เข้าใจอย่างชัดเจน และน้อมนำเอาหลักธรรมที่เหมาะสมไปประยุกต์ใช้ให้เข้ากับการดำเนินชีวิต เพื่อความสงบสุขแก่ตนเอง ครอบครัว และสังคม

นอกจากนี้ประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนา อันได้แก่พิธีกรรมเกี่ยวกับพระสงฆ์โดยเฉพาะ เช่น การลงอุโบสถ เข้าพรรษา ออกพรรษา เป็นต้น สำหรับพิธีกรรมที่เกี่ยวกับคฤหัสถ์ ได้แก่ พิธีอุปสมบท พิธีทอดกฐิน ทอดผ้าป่า เป็นต้น ในด้านการดำเนินชีวิตมีพิธีกรรมทางศาสนา เช่น มงคลสมรส ขึ้นบ้านใหม่ งานศพ เป็นต้น และพิธีกรรมในวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา เป็นต้น ซึ่งพุทธศาสนิกชนควรศึกษาให้เข้าใจถึงพิธีกรรมทางศาสนาเพื่อการ

ปฏิบัติอย่างถูกต้อง และเป็นแบบอย่างสืบต่อไปถึงพุทธศาสนิกชนรุ่นหลัง พิธีกรรมต่างๆ เหล่านี้จะแฝงไว้ซึ่งความหมายสำคัญที่เป็นวัฒนธรรมอันดีงามเหมาะสมแก่สังคมไทย ควรค่าแก่การธำรงไว้ให้ชาวโลกได้ประจักษ์ถึงความงามในจิตใจของพุทธศาสนิกชนสืบเนื่องไปไม่เสื่อมคลาย การเผยแผ่พระพุทธศาสนา พุทธศาสนิกชนสามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น

๑. ด้วยการพูดและการเขียน พุทธศาสนิกชนสามารถใช้วาทศิลป์ หรือความสามารถในการเขียนบทความ เอกสาร ตำราต่างๆ ชี้แจง ขยายความรู้ความเข้าใจถึงหลักการที่สำคัญและเป็นสากลของพระพุทธศาสนา โดยไม่ก้าวก่ายพาดพิงไปในเชิงดูหมิ่นศาสนาอื่น การแสดงข้อเท็จจริงทางศาสนาจะต้องใช้ความรอบคอบ หลีกเลี่ยงต่อการไปกระทบกระเทือนศาสนาอื่น

๒. ใช้หลักการประชาสัมพันธ์ ในสมัยปัจจุบันนี้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาสามารถกระทำได้กว้างขวางขึ้น โดยการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่และหลักการทางด้านนิเทศศาสตร์เข้าช่วย โดยผลิตออกมาในลักษณะตลับเทปบันทึกเสียง การแสดงธรรมเทศนา การบรรยายธรรม บันทึกภาพเป็นวีดิทัศน์ เอกสารพิมพ์สี ภาพทางพระพุทธศาสนา เผยแพร่ทางสื่อมวลชนต่างๆ หรือจัดเป็นกิจกรรมทางประเพณี วัฒนธรรมต่างๆ เป็นต้น

๓. ทำตัวให้เป็นตัวอย่าง พุทธศาสนิกชนควรทำตัวเป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นปฏิบัติตามได้ บุคคลผู้ประสบความสำเร็จระดับสูง ผู้บริหารประเทศ และผู้มีชื่อเสียงต่างๆ สามารถใช้ตัวเองเป็นสื่อสะท้อนความเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีในพระพุทธศาสนาได้อย่างดียิ่ง เพราะเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป

๔. แสดงผลการปฏิบัติ ผลการปฏิบัติตนของผู้ประสบความสำเร็จทางด้านศาสนา ควรได้รับการเผยแพร่เกียรติคุณให้ผู้อื่นได้ศึกษาและเลื่อมใสยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติตาม

การปกป้องพระพุทธศาสนา พุทธศาสนิกชนที่ดีมีหน้าที่ปกป้องพระพุทธศาสนาดังต่อไปนี้

๑. การปกป้องพระพุทธ พระพุทธนั้นหมายรวมทั้งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระพุทธรูปอันเป็นตัวแทนของพระองค์ ซึ่งเป็นที่เคารพสักการะของพุทธศาสนิกชน พุทธศาสนิกชนควรปกป้องพระพุทธจากการกระทำให้เกิดความมัวหมอง เช่น บิดเบือนพุทธประวัติ นำเอาพระรูปและพระนามของพระพุทธองค์มากล่าวล้อลบลู่ดูหมิ่นการตัดเศียรพระพุทธรูป การขโมยพระพุทธรูป การนำพระพุทธรูปไปกระทำเพื่อการค้า การนำพระพุทธรูปไปวางในที่ไม่ควร การนำพระพุทธรูปไปกระทำการอย่างอื่นที่มีไ้เพื่อการค้า การกระทำกริยาลบหลู่ต่างๆ ต่อพระพุทธรูป เป็นต้น ซึ่งเป็นหน้าที่ของชาวพุทธที่ได้พบเห็นการกระทำดังกล่าวจะต้องอธิบายให้เข้าใจความจริง แนะนำการปฏิบัติที่ถูกต้อง ห้ามปรามการกระทำที่ไม่ถูกไม่ควรถ้าเป็นการกระทำที่ลบหลู่อย่างร้ายแรง หรือการกระทำผิดอย่างร้ายแรง สามารถแจ้งให้เจ้าหน้าที่ตำรวจจับตัวผู้กระทำผิดไปดำเนินคดีตามกฎหมายได้นอกจากนี้การป้องกันในด้านอื่น เช่น การวางกำลังเวรยามดูแลพระพุทธรูปในวัดของท้องถิ่นของตน การสร้างเครื่องป้องกันอันตรายต่อพระพุทธรูป การบำรุงรักษาซ่อมแซมบูรณะพระพุทธรูปและโบสถ์วิหารให้คงสภาพดีและแข็งแรงอยู่เสมอ เป็นต้น เหล่านี้ล้วนเป็นการกระทำเพื่อปกป้องพระพุทธทั้งสิ้น

๒. การปกป้องพระธรรม พระธรรมเป็นหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา อาจมีบุคคลบางคนหรือบางพวกนำพระธรรมไปบิดเบือน เพื่อวัตถุประสงค์ที่เป็นประโยชน์แก่ตนเอง หรือทำให้พุทธศาสนิกชนเข้าใจผิดเกิดแตกแยกกันทางด้านความคิด หรือหลงผิดหลงเชื่อ ปฏิบัติในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง อันจะทำให้พระพุทธศาสนามัวหมองหรือเสื่อมลงไปได้ ชาวพุทธที่ดีควรศึกษาพระธรรมให้เข้าใจถ่องแท้ เพื่อจะไม่หลงผิด และถ้าพบผู้บิดเบือนพระธรรมด้วยความจงใจ หรือเข้าใจผิดอย่างใดก็ตาม ควรแนะนำให้ความรู้ และชักจูงให้ทำความเข้าใจในพระธรรมในทางที่ถูกต้อง และถ้าพบว่าการบิดเบือนนั้นเพื่อหวังผลประโยชน์ส่วนตัวทำให้พระพุทธศาสนามัวหมองอย่างร้ายแรง ก็สามารถแจ้งให้เจ้าหน้าที่ตำรวจจับกุมผู้กระทำผิดนั้นได้

๓. การปกป้องพระสงฆ์ พระสงฆ์เป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา เป็นผู้เผยแผ่พระธรรมแก่ประชาชน ให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองสืบไป อาจมีผู้บ่อนทำลายพระสงฆ์ทั้งโดยเจตนาและโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ทั้งที่เป็นรายบุคคล เช่น การขู่ฆ่าหรือทำร้ายเพื่อหวังผลประโยชน์ การให้ร้ายป้ายสี เป็นต้น และทั้งเป็นสถาบันสงฆ์ เช่น มีผู้ปลอมบวชเป็นพระออกบิณฑบาตหรือเรียไร การประพฤติ นอกรีตของพระนักบวชโดยอ้างว่าเป็นสงฆ์ในพระพุทธศาสนา การใช้ดิริจฉานวิชา เครื่องราชของขลังต่าง ๆ เป็นต้น ชาวพุทธที่ดีควรช่วยกันป้องกัน เมื่อรู้เห็นเรื่องราวที่จะเป็นการบ่อนทำลาย ควรแจ้งให้ผู้เกี่ยวข้องได้ทราบเพื่อจะได้จัดการแก้ไขในทางที่ถูกต้อง ไม่ควรสนับสนุนพวกนอกรีต ไม่สนับสนุนการใช้ดิริจฉานวิชาต่างๆ และควรเลือกสนับสนุนทำบุญกับพระสงฆ์ที่ประพฤติดีปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย

๔. การปกป้องศาสนสถาน และศาสนสมบัติ ศาสนสถานได้แก่ โบสถ์ วิหาร เจดีย์ สถูป บริเวณวัด ศาสนสมบัติ ได้แก่ พระพุทธรูป ต้นไม้ในวัด เครื่องประกอบศาสนพิธีต่างๆ ซึ่งมักจะมีผู้บ่อนทำลายโดยเจตนา และโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์อยู่เสมอ เช่น การขูดเจาะโบราณสถานต่างๆ เพื่อหาสมบัติหรือพระเครื่อง การปิ่นป้ายขีดเขียนกำแพงวัด การลักขโมยเอาศาสนสมบัติไปเป็นของตน เป็นต้น ชาวพุทธมีหน้าที่ในการดูแล และป้องกันศาสนสถาน ศาสนสมบัติเหล่านี้ให้คงอยู่ต่อไป เพื่อเป็นประโยชน์ต่อชาวพุทธโดยส่วนรวม โดยการไม่กระทำการอันเป็นการบ่อนทำลายเสียเอง แนะนำตักเตือนเมื่อพบผู้ที่จะทำลาย แจ้งให้เจ้าหน้าที่บ้านเมืองหรือผู้ที่เกี่ยวข้องถ้ารู้เบาะแสการกระทำอันเป็นมิจฉาชีพที่จะทำลายศาสนสถาน และศาสนสมบัติ นอกจากนี้ยังต้องช่วยบำรุงรักษาบูรณะซ่อมแซมให้คงสภาพที่ดีอยู่เสมอกิจวัตรที่จำเป็นของพุทธศาสนิกชน พุทธศาสนิกชนจำเป็นต้องมีกิจวัตรเป็นหลักปฏิบัติ เรียกว่า อุบาสกธรรม ซึ่งมีอยู่ ๗ ประการคือ

๑. หมั่นไปวัดตามโอกาสที่เหมาะสม เพราะวัดเป็นสถานที่สงบ มีบรรยากาศอันน่านำให้เกิดความใฝ่ใจในการปฏิบัติธรรม การพบปะกับพระภิกษุผู้ทรงศีลทรงคุณธรรมย่อมได้ชื่อว่าเป็นการคบหากัลยาณมิตร หรือเรียกว่ามิตรที่ดี ซึ่งจะส่งเสริมให้มีความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรมเพิ่มขึ้น

๒. หมั่นฟังธรรม เมื่อมีโอกาสควรใส่ใจในการฟังธรรมอยู่เสมอ เช่น การไปวัด เพื่อรักษาศีลฟังเทศน์ ฟังการแสดงธรรมเทศนาทางวิทยุหรือทางโทรทัศน์ เป็นต้น ทั้งนี้เพราะการฟังธรรมเป็นเหตุให้ได้รู้สิ่งไม่รู้ ส่วนสิ่งที่รู้แล้วก็จะช่วยให้เข้าใจแจ่มชัดยิ่งขึ้น

๓. พยายามสนใจศึกษาและรักษาศีลให้ดียิ่งขึ้น โดยพยายามนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนามาใช้ปรับปรุงวิถีการดำเนินชีวิตให้มากขึ้นกว่าเดิม เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจในตนเองว่าเป็นพุทธศาสนิกชนที่แท้จริงและสมบูรณ์

๔. มีความเลื่อมใสในพระภิกษุทั้งหลายเท่าเทียมกัน ทั้งนี้เพราะพระภิกษุแต่ละรูปได้เสียสละความสุขทางโลกเพื่อมาประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอันเป็นหนทางไปสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์และพระภิกษุยังได้ชื่อว่าเป็นผู้สืบต่ออายุของพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวต่อไป

๕. ตั้งจิตให้เป็นกุศลในขณะที่ฟังธรรม มิใช่ฟังธรรมโดยคิดในแง่ติเตียนขัดแย้งพยายามฟังธรรมเพื่อก่อให้เกิดบุญมิใช่ก่อก่อให้เกิดบาป

๖. ทำบุญกุศลตามหลักและวิธีการของพระพุทธศาสนา ไม่แสวงบุญนอกคำสอนของพระพุทธเจ้า ควรประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

๗. ขวนขวายทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาในทุกๆทาง คือ ถ้าสามารถช่วยเหลือพระพุทธศาสนาได้ด้วยวิธีการใดก็ควรเร่งรีบกระทำ เช่น จัดให้มีการอบรมเยาวชน หรือคนต่างชาติให้เข้าใจในพระพุทธศาสนา การตั้งชมรมพุทธศาสนิกในโรงเรียน มหาวิทยาลัย เป็นต้น^{๑๒}

สรุป การศึกษาพระพุทธศาสนาตามกำลังความรู้ของตนก็จะช่วยยังประโยชน์ให้เกิดแก่ตนเองเช่นเดียวกัน คือ ทำให้พุทธศาสนิกชนมีความรู้ความเข้าใจสามารถปฏิบัติได้ถูกต้องตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ดำเนินชีวิตได้อย่างเป็นสุข ทั้งในครอบครัวของตนเอง และในระดับสังคม นอกจากนี้เมื่อมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมของศาสนาที่ตนเองนับถือแล้ว หากมีโอกาสศึกษาถึงศาสนาอื่นๆ ที่เผยแผ่อยู่ในประเทศไทยด้วย ก็จะมีใจถึงหลักการของศาสนาอื่นๆ ได้ถูกต้อง รวมทั้งสามารถประพฤติปฏิบัติต่อผู้ที่นับถือศาสนาอื่นๆ ได้อย่างเหมาะสมและมีความเข้าใจอันดีต่อกันยิ่งขึ้น

๒.๔ หน้าที่ด้านการปฏิบัติตามหลักธรรมและประเพณีพิธีกรรมทางศาสนา

หน้าที่ด้านการปฏิบัติตามพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา การกระทำบุญกุศลในทางพระพุทธศาสนาของเรานั้นมีมากมายหลายอย่างต่างกันไปตามแต่ละวิธีการที่จะเกิดขึ้นนั้นๆ และแต่ละอย่างล้วนเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญ แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของประเพณีและวัฒนธรรมประ

^{๑๒} สมหวัง วิทยาปัญญาพันธ์, การจัดการธุรกิจด้วยพรหมวิหารธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ เอส. อาร์. พรินต์ติ้ง แมสโปรดักส์ ๒๕๔๔), หน้า ๓๔.

จำชาติ ศาสนา องค์พระมหากษัตริย์ และประจําจิตใจของพุทธศาสนิกชนคนไทยของเรามาเป็นเวลา นับเป็นร้อยๆ พันๆ ปีผ่านมา และจะมีความเจริญรุ่งเรืองสืบต่อไปตลอดกาลนานเมื่อก้าวโดยจำเพาะ เจาะจงแล้ว มูลเหตุแห่งการทำบุญมี ๓ ประการด้วยกัน คือ ๑) บุญในวันสำคัญของชาติศาสนาองค์ พระมหากษัตริย์ ๒) บุญประจำประเพณีในเทศกาลต่างๆ เช่น ตรุษสงกรานต์ สารท เข้าพรรษาออก พรรษาเป็นต้น และ ๓) บุญที่มีความเกี่ยวข้องเฉพาะตัวบุคคลบุญตามข้อ ๑) – ๒) นั้น เป็นหน้าที่ของ คนไทยชาวพุทธทั้งหลายจะพึงกระทำบำเพ็ญเป็นสามัคคีธรรมร่วมกันตามแต่ละสถานที่ และท้องถิ่น นั้นๆ ส่วนบุญตามข้อ ๓) นั้นเป็นหน้าที่ของผู้เป็นเจ้าของภาพ และญาติมิตรจะพึงกระทำกันเป็นการ เฉพาะ

บุญนี้ออกเป็น ๒ ประเภทด้วยกัน ดังนี้ คือบุญในพิธีกรรมต่างๆ เช่น ทำบุญอายุ บวชนาค โคนจุก แต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น หรือที่เรียกว่าบุญที่ปรารถนาเหตุที่เป็นมงคล นั้นเองและ บุญ อวมงคล ในพิธีทักษิณานุประทาน อุทิศส่วนกุศลให้ท่านผู้ล่วงลับดับขันธไปแล้ว นับตั้งแต่ทำบุญอุทิศ หน้าศพ ๗ วัน ๕๐ วัน ๑๐๐ วันและครบรอบปี เป็นต้น หรือที่เรียกว่า บุญปรารถนา-เหตุ อวมงคล นั้นเองงานบุญทั้งหมดนี้ ล้วนมีศาสนพิธี คือการกระทำตามหลักเกณฑ์ของศาสนาที่วางไว้นั้น เหมือนกันหมด ซึ่งนอกเหนือไปจากผู้เป็นเจ้าของภาพ จะดำเนินการกำหนดวัน เวลา ทำบุญนิมนต์พระ เชิญญาติมิตร หรือแขกหรือ จัดสถานที่ และการเตรียมสิ่งของ และเครื่องใช้ต่างๆ ไว้ก่อนงาน อย่างพร้อมเพรียงแล้ว ศาสนพิธี ได้แก่ การกล่าวคำบูชาพระ และอาราธนาศีลเป็นต้น จนกว่าพิธีการ จะเสร็จเรียบร้อยนั้น นับเป็นพิธีการระดับหัวใจของงานทีเดียวที่จะต้องทำให้ถูกต้องเพื่อให้สำเร็จ ประโยชน์ต่างๆ ดังนี้ คือ ได้บุญกุศลอย่างถูกต้อง และครบถ้วนตามพิธีการที่ต้องการเจ้าภาพ ชื่อว่ายก ย่องเชิดชูพิธีการทำบุญนี้ให้มีความเจริญรุ่งเรืองในทางที่ถูกต้องตามประเพณีวัฒนธรรมต่อไป และเป็น เกียรติคุณแก่ผู้เป็นเจ้าของ ภาพ และผู้ร่วมกุศลทั้งหลายให้เกิดเพิ่มพูนกุศล จิตศรัทธามากยิ่งขึ้นไป ดังนั้น จึงใคร่เชิญผู้เป็นเจ้าของ ภาพดำเนินการตามหลักศาสนพิธีอย่างถูกต้องตามลำดับ ดังต่อไปนี้

เหตุเกิดศาสนพิธีระเบียบวิธีการปฏิบัติของชาวพุทธเพื่อเข้าถึงพระรัตนตรัยเรียกว่า ศาสน พิธี ซึ่งหมายถึง แบบอย่างหรือแบบแผนต่างๆ เป็นสื่อในการทำความดีในพระพุทธศาสนา กล่าวอีก นัยหนึ่งคือ การทำกิจกรรมเพื่อเข้าถึง พระรัตนตรัยนั่นเอง ดังนั้น ศาสนพิธีจึงมีความสำคัญไม่ยิ่ง หย่อนไปกว่าส่วนอื่นๆ เลยเหตุเกิดศาสนพิธี จัดว่าเป็นสื่อกลางที่นำคนเข้าถึงสาระ หรือแก่นพระ ศาสนาโดยการเข้าถึงสาระแก่นแท้ของพระพุทธศาสนานั้นสามารถเข้าถึงทั้งด้วยการทำบุญให้ทาน การรักษาศีล และการเจริญ ภาวนาตามลำดับ และที่สำคัญคือ การปฏิบัติตามหลักการของพระพุทธ ศาสนาที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้อันเรียกว่า “โอวาทปาติโมกข์” พระโอวาทที่เป็นหลักของพระพุทธ ศาสนาในโอวาทปาติโมกข์มีหลักการสำคัญที่ทรงวางไว้เป็นหลักทั่วไป ๓ ประการ คือ สอนไม่ให้ทำ ความชั่วทั้งปวง (ละเว้นชั่ว) สอนให้อบรมกุศลให้ถึงพร้อม (ประกอบความดี) และสอนให้ทำจิตใจของ ตนให้ผ่องใส (ทำจิตผ่องใส) การพยายามทำตามคำสอนในหลักการนี้เป็นการพยายามทำความดีที่

เรียกว่า ทำบุญ และการทำบุญนี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงวัตถุประสงค์คือที่ตั้งแห่งการทำบุญไว้โดยย่อ เรียกว่า “บุญกิริยาวัตถุ” มี ๓ ประการ คือ ทานการบริจาคสิ่งของตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ศีลการรักษากายวาจาให้สงบเรียบร้อย ไม่ล่วงบัญญัติที่ทรงห้ามภวานการอบรมจิตใจให้ผ่องใสในการกุศลบุญกิริยาวัตถุนี้ เป็นแนวทางให้พุทธบริษัทประพฤติตามหลักการที่กล่าวข้างต้นและเป็นเหตุให้เกิดศาสนพิธีต่างๆ ขึ้น

ประโยชน์ของศาสนพิธีเป็นวิธีการดึงคนเข้าสู่หลักธรรมทางพระศาสนาเป็นรูปแบบวิธีการที่มีแบบแผน งดงาม สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทยเป็นกระบวนการที่ทำให้คนในสังคมมีความรักสามัคคี ปารณาดีต่อกันผู้ที่ศึกษาศาสนพิธีดีแล้ว ย่อมเป็นผู้ฉลาดในพิธีกรรมที่ต้องปฏิบัติในการบำเพ็ญกุศล และสามารถจรรโลงให้พระพุทธศาสนามีความเจริญยั่งยืนสืบไป

๒.๕ หน้าทีด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

บรรดาศาสนาสำคัญที่มีผู้นับถือเป็นจำนวนมากในปัจจุบัน พระพุทธศาสนานับว่าเป็นศาสนาที่มีอายุเก่าแก่เป็นอันดับสอง รองจากศาสนาพราหมณ์ที่ดำรงอยู่ในรูปของศาสนาฮินดู พระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นในโลกเมื่อ ๔๕ ปีก่อนพุทธศักราช (พุทธศักราชเริ่มนับ ๑ ถัดจากปีที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน) ในดินแดนชมพูทวีปซึ่งในปัจจุบันได้แก่ ประเทศอินเดีย และเนปาล โดยเริ่มขึ้นในวันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนาแก่พวกปัญจวัคคีย์ ซึ่งตรงกับวันเพ็ญ เดือนอาสาฬหะ (ขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๘) จากวันนั้นเป็นต้นมา พระพุทธเจ้าได้เสด็จจาริกออกเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปทั่วชมพูทวีป โดยในระยะแรกพระองค์เสด็จออกเผยแผ่พระองค์เดียว เมื่อมีสาวกมากขึ้น ก็ให้พุทธสาวกออกเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วย ทำให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองและแผ่ขยายไปในชมพูทวีปอย่างรวดเร็ว ชาวชมพูทวีปพากันละทิ้งลัทธิเดิมแล้วหันมานับถือลัทธิไสยศาสตร์ในพระพุทธศาสนามากขึ้น เป็นลำดับ

เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ต่อมาประมาณพุทธศตวรรษที่ ๓ พระเจ้าอโศกมหาราชผู้ปกครองประเทศอินเดียในสมัยนั้น มีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา มาก พระองค์ได้ทรงให้ความอุปถัมภ์โดยทรงจัดให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๓ ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๓๖ ณ วัดอโศการาม นครปาฏลิบุตร แคว้นมคธ (ปัจจุบันคือ เมืองปัตนะ เมืองหลวงของรัฐพิหาร) ทรงอาราธนาพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระเป็นประธาน หลังจากสังคายนาเรียบร้อยทรงพระธรรมวินัยเสร็จสิ้นแล้ว พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระได้จัดคณะพระธรรมทูตออกเป็น ๘ คณะแล้วส่งไปประกาศพระพุทธศาสนาในดินแดนต่างๆ ดังนี้

สายที่ ๑ มีพระมัชฌันติกเถระเป็นหัวหน้าคณะ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ แคว้นกษัมิระ คือ รัฐแคชเมียร์ ประเทศอินเดียปัจจุบัน และแคว้นคันธาระ ในปัจจุบัน คือ รัฐปัญจาบ ทั้งของประเทศอินเดียและประเทศปากีสถาน

สายที่ ๒ พระมหาเทวเถระ เป็นหัวหน้าคณะไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแคว้นมทิสมนท,ปัจจุบัน ได้แก่ รัฐไมเซอร์และดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำโคธาวารี ซึ่งอยู่ในตอนใต้ประเทศอินเดีย

สายที่ ๓ พระรักขิตเถระ เป็นหัวหน้าคณะ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ วนวาสีประเทศ ในปัจจุบันได้แก่ ดินแดนทางตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศอินเดีย

สายที่ ๔ พระธรรมรักขิตเถระ หรือพระโยนกธรรมรักขิตเถระ (ซึ่งเข้าใจกันว่าเป็นฝรั่งคนแรกในชาติกรีกที่ได้เข้าบวชในพระพุทธศาสนา) เป็นหัวหน้าคณะไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ปรันตกชนบทปัจจุบันสันนิษฐานว่าเป็นดินแดนแถบชายทะเลเหนือเมืองบอมเบย์

สายที่ ๕ พระมหาธรรมรักขิตเถระ เป็นหัวหน้าคณะ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ แคว้นมหาราษฎร์ ปัจจุบัน ได้แก่ รัฐมหาราษฎร์ของประเทศอินเดีย

สายที่ ๖ พระมหารักขิตเถระ เป็นหัวหน้าคณะ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในเอเชียกลาง ปัจจุบันได้แก่ ดินแดนที่เป็นประเทศอิหร่านและตุรกี

สายที่ ๗ พระมัชฌิมเถระ พร้อมด้วยคณะ คือพระกัสสปโคตรเถระ พระมูลกเทวเถระ พระทุนทภิสสระเถระ และพระเทวเถระ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ดินแดนแถบภูเขาหิมาลัยสันนิษฐานว่า คือ ประเทศเนปาล

สายที่ ๘ พระโสณเถระ และพระอุตตรเถระ เป็นหัวหน้าคณะไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ดินแดนสุวรรณภูมิ ซึ่งปัจจุบันคือ ประเทศในคาบสมุทรมอินโดจีน เช่น พม่า ไทย ลาว เขมร เป็นต้น

สายที่ ๙ พระมหินทเถระ (โอรสพระเจ้าอโศกมหาราช) พร้อมด้วยคณะ คือพระอริน္ณเถระ พระอุทริยเถระ พระสัมพลเถระ และพระทัตตสารถระ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ลังกาทวีปในรัชสมัยของพระเจ้าทวานัมปิยติสสะ กษัตริย์แห่งลังกาทวีป ปัจจุบัน คือ ประเทศศรีลังกาปัจจุบันการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่ประเทศต่างๆ

ประเทศสหรัฐอเมริกา พระพุทธศาสนา เริ่มเผยแผ่เข้าสู่สหรัฐอเมริกา ประมาณ พ.ศ. ๒๔๒๔ โดย พันเอก เอช. เอส. ออลคอตต์ ได้แต่งหนังสือชื่อ ปุจฉาวิสัชนาทางพระพุทธศาสนา (Buddhist Catechism) ขึ้นเผยแผ่ แต่คนยังไม่ได้ให้ความสนใจเท่าใดนัก จนกระทั่งใน พ.ศ. ๒๔๓๖ อานาคาริกะ ธัมมปาละ พุทธศาสนิกชาวลัทธิได้เดินทางเข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นครั้งแรกในสหรัฐอเมริกา จึงเริ่มมีผู้นับถือพระพุทธศาสนาเพิ่มขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นชาวจีนและชาวญี่ปุ่นเท่านั้น ใน พ.ศ. ๒๔๔๘ ได้สร้างวัดทางพระพุทธศาสนานิกายสุขาวดี ขึ้นที่นครซานฟรานซิสโก โดยชาวญี่ปุ่นเพื่อใช้ประโยชน์ในการบำเพ็ญศาสนกิจ และเป็นศูนย์กลางในการปฏิบัติธรรม ซึ่งทำให้ชาวอเมริกันเริ่มหันมาให้ความสนใจกับพระพุทธศาสนามากขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๕๗ ได้มีการจัดตั้งสมาคมพระพุทธศาสนาแห่งสหรัฐอเมริกาขึ้น ซึ่งสมาคมนี้ในปัจจุบันก็ยังคงดำรงอยู่และขยายสาขาไปยังรัฐต่างๆ เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ โดยมีสำนักงานใหญ่อยู่ที่ เมืองซานฟรานซิสโก รัฐแคลิฟอร์เนียใน พ.ศ. ๒๕๐๔ มหาวิทยาลัย

วิสคอนซินได้เปิดการสอนหลักสูตรพุทธศาสตร์ขึ้นในระดับปริญญาเอก และต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ จึงได้ตั้งมหาวิทยาลัยพุทธธรรม ขึ้นในรัฐแคลิฟอร์เนีย โดยเปิดสอน สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ตั้งแต่ระดับปริญญาตรีจนถึงปริญญาเอก ซึ่งการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสหรัฐอเมริกา นั้น จัดว่ามีความสมบูรณ์ทุกประการ เช่น การจัดปาฐกถา การอภิปราย สนทนาธรรม สัมมนาทางวิชาการ การจัดอบรมทางพระพุทธศาสนาภาคฤดูร้อน เปิดโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ การแสดงพระธรรมเทศนา การบำเพ็ญกุศลในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังมีวารสารนวสุร ที่มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาขององค์การพระพุทธศาสนานานาชาติอีกด้วย พระพุทธศาสนาในประเทศสหรัฐอเมริกาในปัจจุบัน ประเทศสหรัฐอเมริกานับว่ามีกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาแพร่หลายและกว้างขวางที่สุด ที่เป็นเช่นนี้เพราะมีชาวไทยและชาวเอเชียที่นับถือพระพุทธศาสนาอยู่กระจัดกระจายตามรัฐต่างๆ ในสหรัฐอเมริกาเป็นจำนวนมากไม่ต่ำกว่า ๖,๐๐๐,๐๐๐ คน ส่วนใหญ่เป็นชาวเอเชียที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะคนไทยที่อยู่กันหนาแน่นในบางเมือง เช่นลอสแอนเจลิส ซานฟรานซิสโก ชิคาโก เป็นต้น ก็ได้ร่วมกันจัดตั้งวัดไทยขึ้นในชุมชนของตน เพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและเป็นแหล่งที่ใช้พบปะสังสรรค์กันระหว่างชาวพุทธวัดไทยในสหรัฐอเมริกาจึงมีกระจัดกระจายอยู่ตามรัฐต่างๆ เป็นอันมาก ซึ่งมีบทบาทนอกเหนือจากศาสนากิจแล้ว ยังเผยแผ่วัฒนธรรมประเพณีของไทยไปด้วย ได้แก่ การเปิดโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์และภาคฤดูร้อนให้เด็กๆ ลูกหลานไทยที่เกิดเติบโตในสหรัฐอเมริกาได้เรียนรู้พระพุทธศาสนาภาษาไทย มีความสนใจในพระพุทธศาสนาเข้ามาศึกษาพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมไทยด้วย

ประเทศอังกฤษ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศอังกฤษพระพุทธศาสนาเริ่มเผยแผ่เข้าสู่ประเทศ เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๓๙๓ โดยนายสเปนเซอร์ อาร์คี ได้พิมพ์หนังสือศาสนจักรแห่งบูรพาทิศออกเผยแพร่ แต่ไม่มีผู้สนใจมากนัก จนกระทั่ง เซอร์เฮ็ดวิน อาร์โนลด์ ได้เขียนหนังสือประทีปแห่งเอเชียขึ้น และได้พิมพ์เผยแพร่ใน พ.ศ. ๒๔๒๒ ก็ได้รับความสนใจจากชาวอังกฤษอย่างกว้างขวาง ทำให้ชาวอังกฤษเริ่มหันมาเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนามากขึ้น พ.ศ. ๒๕๒๔ ศาสตราจารย์ ที ดับเบิลยู ริส เดวิดส์ ได้จัดตั้ง สมาคมบาลปกรณ์ ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดพิมพ์พระไตรปิฎกเป็นภาษาอังกฤษออกเผยแพร่ใน พ.ศ. ๒๕๕๐ มีการจัดตั้งพุทธสมาคมแห่งเกรตบริเตนและไอร์แลนด์ขึ้นในกรุงลอนดอน พร้อมกับพิมพ์วารสาร พุทธศาสตร์ปริทัศน์ ออกเผยแพร่นอกจากนี้ ได้มีการจัดตั้งวิหารทางพระพุทธศาสนาขึ้นหลายแห่งในประเทศอังกฤษ เช่น พุทธวิหารลอนดอน ของประเทศศรีลังกา วัดไทย ของมูลนิธิสังฆอังกฤษที่ถนนอัมสตรีท กรุงลอนดอน และวัดพุทธประทีปของประเทศไทย ซึ่งตั้งอยู่ในกรุงลอนดอน เป็นต้นพระพุทธศาสนาในประเทศอังกฤษในปัจจุบันในปัจจุบันมีชาวอังกฤษหันมานับถือพระพุทธศาสนาเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จากรายงานในวารสารทางสายกลางของพุทธสมาคมลอนดอน มีสมาคมองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาจัดตั้งอยู่ในประเทศอังกฤษ

ประมาณ ๓๐ แห่ง เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาในหมู่ชนชาวอังกฤษ จึงกล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนาในประเทศอังกฤษค่อยๆ เป็นปีกแผ่นมั่นคงและก้าวหน้าไปโดยลำดับ นอกจากนี้ประเทศอังกฤษยังมีความสัมพันธ์กับชาวพุทธในประเทศไทยโดยประธานสังฆสมาคม แห่งประเทศอังกฤษ ได้ทำหนังสือผ่านสถานเอกอัครราชทูตไทย ประจำกรุงลอนดอนขอเชิญผู้แทนสงฆ์ไทยพร้อมด้วยอธิบดีกรมการศาสนา เดินทางไปประเทศอังกฤษเพื่อทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและจัดหลักสูตรการศึกษาธรรม ซึ่งเรื่องนี้ได้รับการอนุมัติให้ดำเนินการจาก ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๗ กรมการศาสนา จึงได้ส่งคณะธรรมทูตออกเดินทางไปยังประเทศอังกฤษ และต่อมาได้มีการสร้างวัดไทย และตั้งมูลนิธิพุทธศาสนาขึ้น ณ กรุงลอนดอน วัดไทยวัดแรกคือ วัดพุทธปทีป มีพระสงฆ์ไทยอยู่จำพรรษา และประกอบศาสนกิจ มีชาวพุทธที่เป็นทั้งชาวไทย และชาติอื่นๆ ที่อยู่ในประเทศอังกฤษ มาประกอบกิจกรรมที่วัดไทยอยู่เสมอ เป็นจำนวนมาก ต่อมาก็มีวัดไทยตั้งขึ้นอีกหลายวัด เช่น วัดพุทธปทีป วัดสังฆทาน วัดป่าจิตตวิเวก วัดป่าสันติธรรม และ วัดพุทธวิหาร

๒.๖ หน้าที่ด้านการปกป้องพระพุทธศาสนา

การปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนาของพุทธบริษัทในสังคมไทยการปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนาของพุทธบริษัทในสังคมไทยหลักการปฏิบัติของพุทธบริษัท ๔ หลักของพระพุทธ ศาสนามีหลักการปกครองความเป็นอยู่ คือหลักของความสามัคคี ความพร้อมเพรียงยังหมู่คณะให้มีความสุข พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ ภิกษุ ภิกษุณีอุบาสก อุบาสิกา เป็นผู้มีความรู้และความเป็นอยู่แบบพุทธบริษัท ๔ ดังที่พระองค์ตรัสไว้ว่า “ดูกรอานนท์ ถ้าตราบใดพุทธบริษัท ๔ ยังมีอยู่ พุทธศาสนาของเราตถาคตจะไม่รู้จักคำว่าเสื่อม” พุทธบริษัท ๔ ดังกล่าวนั้นประกอบด้วย ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาหลักการปฏิบัติของพุทธบริษัท ๔ ได้แก่ ๑) ภิกษุและภิกษุณี มีหน้าที่ศึกษาพระธรรมวินัย และปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน แล้วนำธรรมะมาสั่งสอนแนะนำให้ผู้อื่นรู้ตามเห็นตาม ส่งเสริมวิธี การประพฤติปฏิบัติข้อวัตรที่ถูกต้อง ๒) อุบาสกและอุบาสิกาเป็นผู้ใกล้ชิดพุทธศาสนามีหน้าที่ศึกษาประพฤติปฏิบัติตามคำสอนและเป็นผู้ทำนุบำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนาฉะนั้น พุทธบริษัท ๔ จึงเป็นหลักของพุทธศาสนาที่สำคัญมาก ถ้าภิกษุภิกษุณีหมดไป อุบาสก อุบาสิกาหมดศรัทธาไปพุทธศาสนาก็ตั้งอยู่ไม่ได้ก็จะเสื่อมไปสิ้นไปในการปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนาของพุทธบริษัทในสังคมไทยนั้น พุทธบริษัท ทั้ง ๔ ต้องอาศัยซึ่งกันและกันสืบเนื่องตลอดมา การทำงานร่วมกันมีความเข้าใจซึ่งกันและกันถือว่าเป็นความเจริญของพุทธศาสนาไม่มีวันหมดไป หน้าที่และบทบาทของอุบาสก อุบาสิกาในสังคมไทยปัจจุบันลักษณะของคนดี อุบาสกอุบาสิกา เป็นผู้ที่มีความใกล้ชิดพระพุทธศาสนา จึงสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างแก่ผู้อื่นในสังคมหรือในหมู่ชนทั้งหลาย จะต้องประกอบไปด้วยคนดีและคนไม่ดี พระพุทธเจ้าทรงแสดงลักษณะของคนดีและคนไม่ดีไว้เป็นอันมาก พอสรุปได้ดังนี้ ลักษณะของคนดี พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ๗ ประการ ดังนี้

๑. รู้จักเหตุ คือรู้ว่าเรื่องนี้เกิดมาจากเหตุอะไร เช่นรู้ว่าทุกข์เกิดจากตัณหา คือความอยาก
๒. รู้จักผล คือรู้ว่ากระทำอย่างนี้จะเกิดผลอย่างไร
๓. รู้จักตนและหน้าที่ของตน
๔. รู้จักประมาณในเรื่องต่างๆ เช่น รู้จักประมาณในการบริโภคปัจจัย ๔ เป็นต้น
๕. รู้จักใช้กาลเวลาให้ถูกต้องแก่ภวะนั้นๆ
๖. รู้จักสังคัม เช่น สังคัมนี้เป็นอย่างนี้ สังคัมนั้นเป็นอย่างนั้น ต้องปรับตัวให้เข้ากับเขาได้

ถ้าเป็นสังคัมของคนไม่ดีก็ให้ระมัดระวังตัว

๗. รู้จักบุคคล เช่น คนนี้ควรคบ คนนั้นไม่ควรคบที่กล่าวมานี้ เรียกว่า “สัปปุริสธรรม” แปลว่า ธรรมของคนดีหรือของผู้ดีหน้าที่และบทบาทของพระภิกษุพระนัคนักเทศน์ พระนักเทศน์ ได้แก่พระภิกษุที่ปฏิบัติหน้าที่สอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแก่เด็ก เยาวชน และประชาชนทั่วไป โดยการแสดงธรรม (เทศน์) และจะต้องผ่านการฝึกอบรมเป็นพระนักเทศน์ตามหลักสูตรของมหาเถรสมาคมแต่งตั้ง มี ๒ ประเภท คือ ๑) พระนักเทศน์แม่แบบ หมายถึง พระนักเทศน์ที่ผ่านการอบรมจากคณะกรรมการฝึกอบรมพระนักเทศน์ที่มหาเถรสมาคมแต่งตั้ง เพื่อไปจัดอบรมพระนักเทศน์ประจำจังหวัด ๒) พระนักเทศน์ประจำจังหวัด หมายถึง พระนักเทศน์ที่ผ่านการอบรมปฏิบัติหน้าที่เทศน์ภายในจังหวัดที่สังกัดหรือสถานที่ที่ทายกอาราธนานอกจากนั้น พระภิกษุทั่วไปที่มีความรู้ความสามารถ ก็สามารถเป็นพระนักเทศน์ได้ โดยให้การสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และต้องมีความรู้ทางด้านธรรมเป็นอย่างดี

สรุป ธรรมชาติความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาท ท่านพรรณนาลักษณะไว้หลายประการ เช่น ประหาร หรือตัดกิเลส กาจัดความมืดคืออวิชชา ทำให้แสงสว่าง คือปัญญาทำให้รูปคือสัจจะปรากฏชัด ลักษณะดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ปัญญาในทัศนะของพุทธปรัชญานั้น มุ่งเน้นที่เป้าหมายสูงสุดคือพระนิพพาน ปัญญาที่แท้จริงต้องสามารถพาให้ถึงจุดหมายดังกล่าว แต่ก็มีได้หมายความว่า พุทธปรัชญาเถรวาทจะปฏิเสธปัญญาประเภทอื่นๆ เช่น “โลกียปัญญา ซึ่งถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการเลี้ยงชีพตามวิสัยของผู้ครองเรือน ปัญญาในลักษณะนี้ ทรงพรรณนาไว้ต่างสถาน เช่น ในทรงพรรณนาไว้ในรูปความเป็นผู้มีศีลปะ ความเป็นผู้ฉลาดในการจัดแจงการงานดี เป็นต้น”^{๑๓}

หน้าที่ด้านการกระทำความดี จริยศาสตร์ (Ethics) สาขาวิชาที่ว่าด้วยความประพฤติ จริยศาสตร์จัดเป็น ศาสตร์ที่ว่าด้วยบรรทัดฐานของการให้คุณค่าจริยศาสตร์จึงเกี่ยวข้องกับความดี ความถูกต้องเกี่ยวกับเจตนา และการกระทำของมนุษย์มุ่งอธิบายว่าอะไรควรไม่ควรมากกว่าที่จะชี้ว่า

^{๑๓} อก.ทก. ๒๘/๑๘/๑๖๒.

อะไรเป็นอะไร จริยศาสตร์จึงเป็นปรัชญาเกี่ยวกับชีวิตหรือความประพฤติ^{๑๔} สอดคล้องกับรากศัพท์ที่มาจากคำว่า Ethos ซึ่งแปลว่า นิสัย (Habit)^{๑๕} Kelvin Mackenzie นิยามความหมาย จริยศาสตร์ว่า หมายถึง ศาสตร์ที่ว่าด้วยความถูกต้อง หรือความดี บทนิยามดังกล่าว สะท้อนถึงเกณฑ์สำหรับการตัดสินสำหรับความถูกต้อง หรือความดีดังกล่าวด้วยนักปรัชญามีทัศนะเรื่องความดี ชั่ว ความถูกต้อง ผิด และเกณฑ์สำหรับการตัดสินที่แตกต่างกันออกไป เช่น อิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant) มีทัศนะว่าความดีก็คือความดี ความดีไม่ได้ขึ้นอยู่กับผลของการกระทำ เป็นความดีในตัวของมันเอง ส่วนเกณฑ์ที่จะใช้ตัดสินก็อยู่ที่มโนธรรมสำนึกที่เรียกว่า Good will หรือ Duty for Duty ความดีเป็นสิ่งสากล ไม่ขึ้นอยู่กับบุคคล กาล สถานที่กลุ่ม Teleologist กลับมองว่า คนเราเวลาทำความดี ไม่ใช่เพื่อความดี แต่หากเพื่อผลบางอย่าง กฎจริยธรรม กฎหมาย ระเบียบ กติกาใดๆก็ตาม ไม่ได้มีเพื่อตัวมันเอง หากแต่มีเพื่อให้บรรลุถึงจุดประสงค์บางอย่าง นั่นคือความดี ความดีจึงเป็นเครื่องมือ ไม่ใช่จุดหมาย ดังนั้นดีหรือไม่ ต้องดูที่ผล ไม่ใช่ดูที่เจตนา นักปรัชญากลุ่มนี้ ได้แก่ เบนแธม (Jeremy Bentham) มิลล์ (John Stuart Mill) และซีดวิก (Henry Sidgwick) เป็นต้น ในตะวันออก จากวามองว่า ชีวิตที่ดีนั้นคือชีวิตที่หาความสุขและความเพลิดเพลินให้ได้มากที่สุด การกระทำที่ดีก็คือการกระทำที่นำมาซึ่ง ความสุข และความเพลิดเพลิน ลัทธินี้ยอมรับแก่โลกนี้ โลกหน้าไม่มี ปฏิเสธบาป บุญนรก สวรรค์ ซึ่งคล้ายๆ กับจริยศาสตร์ของพวก Sophists ที่ถือว่า ดีชั่วอยู่ที่ตัวขณะที โซกราตีส (Socrates) มองว่าความดี ความชั่วต้องมีมาตรฐานที่แน่นอนจะขึ้นอยู่กับตัวเราไม่ได้ นี่นับ เป็นตัวอย่างของทรรศนะที่เกี่ยวข้องกับเรื่องความดี ความชั่ว ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของจริยศาสตร์อย่างไรก็ตาม เมื่อกล่าวโดยสรุป จริยศาสตร์จะศึกษาในประเด็นต่อไปนี้ อภจริยศาสตร์ (Meta-ethics) ศึกษาธรรมชาติของความดี แบ่งเป็น ๓ กลุ่ม คือ Naturalism กลุ่มนี้มีทรรศนะว่า ความดีชั่วที่สัมพันธ์กับสิ่งอื่น เช่น สัมพันธ์กับกาลเวลา บุคคล สถานที่ เป็นต้น ความดีความชั่วเป็นสิ่งสัมพัทธ์ ไม่ได้มีอยู่เอง เป็นอยู่เองโดยเอกเทศ บริบทของเวลา บุคคล สถานที่จะเป็นตัวกำหนดความดีความชั่ว เช่น ถ้าก่อให้เกิดสุข และมหาชนส่วนใหญ่ชอบ ก็ถือว่าเป็นความดี Non-Naturalism กลุ่มนี้มีทรรศนะว่า ความดีคือความดี ไม่เกี่ยวข้องกับอะไร ความดีไม่จำเป็นต้องได้รับความสุขตอบแทนความ ดีไม่ขึ้นอยู่กับกาลเวลา บุคคล สถานที่ ความดีสมบูรณ์อยู่ในตัวของมันเอง สิ่งใดก็ตามที่ถือเป็นความดี ย่อมดีตลอดเวลา ไม่เลือกสถานที่บุคคล Emotionism กลุ่มนี้มีทรรศนะว่า อารมณ์แต่ละคนเป็นเกณฑ์เป็นเครื่องวัดความดี ความชั่ว ความดีความชั่วเป็นเรื่องบุคคลเป็นผู้กำหนด เกณฑ์วัดความดีสากลจึงไม่มี อุดมคติ (Ideal)

^{๑๔}Fagir Chand Sud and Kawal Sud, **Normative Science**, อ้างใน พระมหาถวิล เตชคำ, “อุบาสิกาในพระไตรปิฎก”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. อ้างแล้ว, หน้า ๒๖.

^{๑๕}พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต), **มงคลสูตร**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ เอส. อาร์. พรินติ้ง แมสโปรดักส์, ๒๕๓๗), หน้า ๓.

ศึกษาอุดมการณ์สูงสุดของชีวิตมนุษย์ และเกณฑ์การตัดสินคุณค่าจากอุดมการณ์ (Evaluation of the virtues) ศึกษาเกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมว่าอะไรถูก ผิด ควร ไม่ควร พุทธจริยศาสตร์มองประเด็นเหล่านี้อย่างไร จะพิจารณาในหัวข้อต่อไป

Meta Ethics ธรรมชาติของความคิด ชั่วในทัศนะพุทธปรัชญาปัญหาเรื่องความคิด ความคิด เป็นปัญหาเก่าแก่ และนักปรัชญาทั้งหลายในอดีตพยายามแสวงหาคำตอบ แม้แต่พระพุทธเจ้าก็ทรงตรัสไว้ชัดเจนที่ว่า ที่ทรงผนวช ส่วนหนึ่งก็เพราะต้องการแสวงหาคำตอบในเรื่องนี้ ดังมีพระพุทธตรัสแก่สุภัททะไว้ ความตอนหนึ่งว่า “สุภัททะ เราบวชขณะอายุ ๒๙ ปี แสวงหาว่าอะไร คือกุศล”^{๑๖} ถ้ามองต่อไปอีกว่า กุศล คืออะไรมีคำอธิบายไว้หลายสถาน เช่น ในคัมภีร์อัฐธสาสนี กล่าวถึงธรรมชาติของกุศลไว้ว่า “สภาวะที่ชื่อว่า กุศล เพราะอรรถว่า ยังปาปกรรมอันบัณฑิตเกลียดให้เหว ให้เคลื่อนไปให้หวั่นไหว คือให้พินาศ อีกอย่างหนึ่ง สภาวะธรรมใด ย่อมผูกพันโดย อากาที่บัณฑิตเกลียด สภาวะธรรมนั้น ชื่อว่า กุสะ ธรรมที่ชื่อว่า กุศล เพราะอรรถว่า ย่อมถอนขึ้น คือย่อมตัดกุสะ กล่าวคือ อกุศลเหล่านั้น อีกอย่างหนึ่ง ญาณ ชื่อว่า กุสะ เพราะทำอกุศลอันบัณฑิตเกลียดให้สิ้นสุด หรือเบาบาง อีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่า กุศล เพราะอรรถว่า อันญาณชื่อกุสะนั้นพึงตัด คือ พึงถือเอา พึงให้เป็นไปทั่วด้วย กุสญาณนั้น อีกอย่างหนึ่งชื่อว่า กุศล เพราะอรรถว่า ธรรมแม่เหล่านี้ ย่อมตัดส่วนสิ่งกิเลสที่ถึงส่วนทั้งสอง คือ ที่เกิดขึ้นแล้ว และยังไม่เกิด เหมือนหญ้าคาย่อมบาดส่วนแห่งมือที่ลูบคมหญ้าทั้งสอง เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่า กุศล เพราะอรรถว่า ย่อมตัดคือ ย่อมทำลายอกุศลเหมือนหญ้าคา เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่า กุศล

อุดมคติชีวิตในพุทธปรัชญา เป้าหมายสูงสุดในพุทธปรัชญาคือพระนิพพาน ตามนัยแห่งบาลีพระพุทธพจน์ที่ว่า นิพพาน ปรม วทนต์ พุทธา (พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสนิพพานว่าเป็นบรมธรรม) สอดคล้องกันทั้งพุทธปรัชญาฝ่ายเถรวาท และพุทธปรัชญามหายาน คำสอนของพระพุทธทั้งหมดจึงประมวลลงในเรื่องของทุกข์ และความดับทุกข์ โดยสรุปรวบยอดก็คืออริยสัจ ๔ ดังกล่าวข้างต้นนั่นเอง เพราะอริยสัจ ๔ ล้วนแสดงเรื่องทุกข์ กับความดับทุกข์ทั้งสิ้น บาลีพระพุทธพจน์ในธรรมจักรกัปปวัตตสูตรจึงใช้คำว่า ทุกข์ ทุกขสมุทัย ทุกขนิโรธ และทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา อนึ่ง หากพิจารณาจากหลักคำสอนที่เป็นแนวปฏิบัติในพุทธปรัชญาโดยภาพรวมสามารถเขียนผังรูปแบบอุดมคติชีวิตได้หลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับจะเพ่งจากจุดใด เพราะหลักคำสอนในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นมีหลากหลายพระพุทธเจ้าแสดงไว้ต่างบุคคล ต่างสถานที่ ต่างระดับของภูมิธรรม เช่น หากพิจารณาจากหลักประโยชน์ ก็จำแนกออกเป็นทิฐฐธัมมิกัตถประโยชน์ และสัมปรายิกัตถประโยชน์ หากพิจารณาจากหลักปฏิบัติขัดเกลาเพื่อเข้าถึงจุดมุ่งหมายสูงสุด ก็สามารถอธิบายบนพื้นฐานของ ศีล กรรมบถ อริมรรค หรือหลักไตรสิกขา โดยกระทั่งที่สุด แม้หลักเกณฑ์ในการแบ่งโลกียธรรม โลกุตระธรรมก็เป็น

^{๑๖} ที.มหา. ๑๐/๒๑๔/๑๖๒.

แนวทางหนึ่งในการจัดกรอบชีวิตในอุดมคติของพุทธปรัชญา อุดมคติ (Ideal) อุดมคติแบ่งตามหลัก
 ประโยชน์ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ประโยชน์เฉพาะหน้า สัมปรายิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ระยะยาว
 อุดมคติแบ่งตามระดับชั้นบารมี เบญจศีล เบญจธรรม มุ่งสังคมอุดมสุข กุศลกรรมบถ ชั้นสูง อริยมรรค
 มืองค์ ๘ ตรงสู่ อุดมคติแบ่งตามหลักไตรสิกขา งามเบื้องต้น ระดับศีล (สะอาด) งามท่ามกลาง ระดับ
 สมานิ (สงบ) งามในที่สุด ระดับปัญญา (สว่าง) อุดมคติแบ่งตามสภาวะธรรม โลกียะ จุดมุ่งหมายทั่วไป
 ระดับโลก (จำแนกตามระดับของโลก) โลกุตตระ จุดมุ่งหมายพิเศษ หรือจุดมุ่งหมายร่วมของชีวิต เน้น
 อิศรภาพในชีวิตตั้งแต่เบื้องต้น กระทั่งถึงสูงสุดคือนิพพานเกณฑ์ตัดสินจริยธรรมในพุทธปรัชญา เมื่อว่า
 โดยสรุปแล้ว มี ๒ หลัก คือเกณฑ์ทั่วไป และเกณฑ์เฉพาะ เกณฑ์ทั่วไป คือเกณฑ์ที่ตรัสไว้ หรือแสดงไว้
 เป็นกลางๆ ทั่วไปแก่กุศล หรือกุศลกรรมทั้งปวงไม่จำเพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ยกมาเป็นตัวอย่าง
 ประกอบการพิจารณาแต่พอสังเขป ดังนี้ "บุคคลทากรรมใดแล้ว ย่อมไม่เดือดร้อนในภายหลัง เป็นผู้
 เอิบอิ่ม มีใจดี ย่อมเสวยผลของกรรมใดกรรมนั้น และอันบุคคลทาแล้ว เป็นกรรมดี"^{๑๗} "กรรมชั่ว ไม่ทำ
 เสียเลยดีกว่า (เพราะ) กรรมชั่ว ย่อมเผาผลาญในภายหลัง, ส่วนบุคคลทากรรมใดแล้ว ไม่ตาม
 เดือดร้อน, กรรมนั้นเป็น กรรมดี อันบุคคลทาแล้วดีกว่า"^{๑๘} คาถาธรรมบทข้างต้น มีค่าที่ควรกำหนด
 ๓ คำ ได้แก่ ๑) ไม่เดือดร้อนภายหลัง ๒) เป็นผู้เอิบอิ่ม และ ๓) มีใจดี คำแรก มีนัยทั้งส่วนที่เป็นเรื่อง
 ความเดือดร้อนทางกาย หรือความเดือดร้อนภายนอก และความเดือดร้อนภายในอันได้แก่จิตใจ ส่วน
 ๒ คำหลัง เฟ้งถึงสภาพจิตของผู้กระทำดีความได้ว่า พระพุทธพจน์บ่งชี้ตัดสินความดีความชั่วที่ผลของ
 การกระทำอย่างไรก็ตาม ในที่บางแห่งก็ทรงชี้ไปถึงตัวเจตนาที่อยู่ภายในเป็นเกณฑ์ตัดสิน ดังพระพุทธ
 พจน์ที่ว่า "ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นตัวกรรม บุคคลคิดแล้ว จึงกระทำการด้วยกาย วาจา
 ใจ"^{๑๙} ซึ่งในตัวเจตนาจะมีรากเหง้าของกุศลและอกุศลเป็นตัวชี้วัดว่าอะไรดี และอะไรชั่ว ขอให้
 พิจารณาอรรถาธิบายที่พระสารีบุตรแสดงไว้ใน สัมมาทิฏฐิสูตฺร ดังนี้

รากเหง้าแห่งอกุศล เป็นอย่างไร คือ โลภะ ความโลภ เป็นรากเหง้าแห่งอกุศล โทสะ ความ
 คิดประทุษร้าย เป็นรากเหง้าแห่งอกุศลโมหะ ความหลง เป็นรากเหง้าแห่งอกุศล นี้เรียกว่า ราก เหง้า
 แห่งอกุศล กุศล เป็นอย่างไร คือ เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์ เป็นกุศล เจตนางดเว้นจากการลัก
 ทรัพย์ เป็นกุศล เจตนางดเว้นจากการประพฤตินิโคตมในกาม เป็นกุศล เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ เป็น
 กุศล เจตนางดเว้นจากการพูดส่อเสียด เป็นกุศล เจตนางดเว้นจากการพูดคาถาพยาบ เป็นกุศล เจตนา
 งดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ เป็นกุศล การไม่เพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น เป็นกุศล การไม่ปองร้ายผู้
 อื่น เป็นกุศล สัมมาทิฏฐิ เรียกว่า กุศลรากเหง้าแห่งอกุศล เป็นอย่างไร คือ อโลภะ ความไม่โลภ เป็น

^{๑๗} พุ.ธ.อ. ๓/๒๑๓.

^{๑๘} พุ.ธ.อ. ๗/๒๐๑.

^{๑๙} ม.มู. ๑๒/๘๘/๘๓.

รากเหง้าแห่งกุศล อโหสะ ความไม่คิดประทุษร้าย เป็นรากเหง้าแห่งกุศล อโมหะ ความไม่หลง เป็นรากเหง้าแห่งกุศล นี้เรียกว่า รากเหง้าแห่งกุศล

สรุป การกระทำใดๆ ประกอบด้วยเจตนาอันเป็นกุศล การกระทำนั้นเรียกว่ากรรมดี แต่หากประกอบด้วยเจตนาอันเป็นอกุศล ก็เรียกการกระทำนั้นว่าเป็นกรรมชั่ว^{๒๐} ได้แสดงเกณฑ์สำหรับวินิจฉัยความเป็นกุศลไว้ ๔ ประการ ส่วนเกณฑ์สำหรับวินิจฉัย อกุศลก็มีนัยตรงกันข้าม ดังนี้ อาโรคยะ ไม่มีโรค เกื้อกูล จิตใจมีความแข็งแรงสมบูรณ์ จิตใจคล่องแคล่ว ใช้งานได้ดี อนุวัชชะ ไม่มีโทษ ไม่มีมลทิน ไม่มีมัวหมอง ไม่เสื่อมเสีย มีความสะอาด บริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว ปลอดโปร่ง โภคผลสัมฤทธิ์ มีปัญญา รู้เหตุผล รู้ดีชั่ว รู้คุณโทษ สว่าง ไม่มีตมัว และ สุขวิบาก มีสุขเป็นผล ทำด้วยความโปร่งสบาย ทำแล้วก็ชุ่มชื่นเย็นใจ เกณฑ์เฉพาะ ได้แก่เกณฑ์ที่ตรัส หรือแสดงไว้เฉพาะเรื่อง เฉพาะกรณีสำหรับการกระทำใดการกระทำหนึ่งเป็นการเฉพาะ ไม่ทั่วไปแก่กุศล หรืออกุศลทั้งปวง เกณฑ์เฉพาะดังกล่าวนี้ ส่วนใหญ่มักจะเนื่องด้วยเกณฑ์ในการตัดสินทางพระวินัย เช่น เกณฑ์การตัดสินการล่วงละเมิดศีล ๕ ในแต่ละสิกขาบท ท่านพรรณนาเกณฑ์การตัดสินความผิดแตกต่างกันออกไป เช่น เกณฑ์การตัดสินความผิดกรณีล่วงละเมิดศีลข้อสุราปาณะ ใช้เกณฑ์ตัดสิน ๔ ประการ ได้แก่ ๑) น้ำเมา ๒) มีเจตนาจะดื่ม ๓) มีความพยายาม และ ๔) น้ำดื่มล่วงลงคอไปหากครบบริบูรณ์ก็ย่อมขาดจากศีลที่สมทาน ขณะที่ปาณาติบาตมีเกณฑ์ตัดสิน ๕ ประการ ได้แก่ ๑) สัตว์มีชีวิต ๒) ความเป็นผู้สำคัญว่าสัตว์มีชีวิต ๓) จิตคิดจะฆ่า ๔) ความพยายาม และ ๕) สัตว์ตายด้วยความเพียรพยายามนั้น เป็นต้น กล่าวโดยสรุป เกณฑ์ตัดสินทางด้านจริยธรรมในหลักพุทธปรัชญาเริ่มพิจารณาจากภายใน ซึ่งจะพิจารณา ๒ ส่วน ได้แก่ ๑) ส่วนเจตนา คือความตั้งใจ หรือความตั้งใจขณะกรรมนั้นๆ และ ๒) ส่วนพื้นฐานของเจตนาอันได้แก่ สภาวะจิตในขณะที่กระทำกรรมว่า กระทำด้วยสภาวะจิตอย่างไร ประกอบด้วยกุศล หรืออกุศล ประการต่อมาจะพิจารณาที่เครื่องมือ หรือวิธีการที่กระทำ ซึ่งอาจพิจารณาได้จากหลายหมวดธรรม เช่น หลักมัจฉา สัมมาปฏิบัติ หลักอุบาย หรือหลักโกลล ๓ ประการ ซึ่งมุ่งเน้นเรื่องความฉลาดอันได้แก่สติปัญญาในวิธีการ ประการสุดท้าย พิจารณาจากผลของการกระทำนั้นๆ ว่าส่งผลอย่างไร โดยจะพิจารณาหลายมิติ

วิธีรักษา พระพุทธศาสนา ต้องอาศัยความร่วมมือจากชาวพุทธแท้ทุกคนเรื่องของพระศาสนานี้เป็นเรื่องละเอียดอ่อน การรักษาพระศาสนา จึงเป็นหน้าที่ของผู้ที่รู้จริงว่า แก่นแห่งพระพุทธศาสนาคืออะไร อีกทั้งเมื่อรู้แล้วยังต้องกระจายความรู้ไปสู่ กลุ่มบุคคล เพื่อให้เกิด สัมมาทิฐิ มากขึ้นก็ ผมมีวิธี ดังต่อไปนี้คือ ๑) ชาวพุทธทุกท่าน มีความรู้เท่าใด ก็พยายามเผยแพร่เท่าที่รู้ คือ หากรู้วิธีกรรมฐานก็เผยแพร่เท่าที่ตนเองประสบมา ๒) หากสิ่งใดยังคลุมเครือ เรายังไม่แน่ใจ ก็อย่าพูดธรรม

^{๒๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พระธรรมปิฎก**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๔๖.

นั้นอย่าแสดงอวดรู้ว่า สิ่งนั้นสิ่งนี้ตนรู้แล้ว หากยังไม่รู้จริง ๓) พระไตรปิฎกต้องรักษาไว้เท่าชีวิต คือ ความถูกต้องในพระไตรปิฎก อย่าเอาตำราอื่นหรืออะไรอื่นมาตีความปนกัน ๔) ต้องแยกแยะระหว่างความเชื่อ กับการปฏิบัติ คือสิ่งใดพิสูจน์ไม่ได้ ให้เก็บเอาไว้ในใจว่า นั่นคือความเชื่อ ยังไม่ใช่สิ่งจริงแท้แต่ปฏิบัติอย่างไรแล้วได้ผล เห็นจริงพิสูจน์ได้เดี๋ยวนี้ตอนนี้ นั่นคือปฏิเวธ ให้ยึดตัวนี้เอาไว้ ยกตัวอย่างเช่น มีพระศิระ ท่านอวยพรได้ อันนี้ให้เก็บเอาไว้ในความเชื่อ แต่อย่าเอามาปนกับการปฏิบัติ เมื่อเราปฏิบัติไปเรื่อยๆ เราจะเข้าสู่ชั้นโลกุตระภูมิแล้วจึงจะแยก สีสลตพรปรามาสออกได้เอง ๕) ช่วยกันทำ บุญรักษา ศาสนสถาน ช่วยกันทำนุบำรุง ด้านปัจจัย ให้กับวัด โดยไม่ต้องคำนึงถึง อลัชชีย์ ๖) ตั้งจิตไว้เสมอว่า เราจะพัฒนาตนเอง ง่ายๆ ด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา สิ่งใดไม่ใช่ ๓ อย่างนี้ ยังไม่ต้องเอามาใส่ใจ แล้วค่อยพัฒนาตนเอง เห็นผลแล้วว่า เราเบิกบานอยู่เป็นประจำ แล้วค่อยฝึกผู้อื่นเอา ๖ ข้อนี้ก่อน ใครคิดวิธีอะไรเพิ่มเติมก็ช่วยกันเสริมเข้ามา มาแสดงความเห็น แล้วเมื่อรวบรวมได้ดี คัดเลือกหัวข้อที่ดีแล้ว ช่วยกันส่งเสริม ไปให้เพื่อนๆ อย่างน้อยก็เป็นธรรมทาน และเป็นการรักษาพระศาสนา

ชาวพุทธจะยึดรักษาพระพุทธศาสนาไว้ได้อย่างไร การที่ชาวพุทธจะรักษาพระพุทธศาสนาไว้ได้นานแสนนานนั้น สิ่งแรกที่ต้องชัดเจนลงไปในความเข้าใจก็คือ ตัวจริงของพระพุทธศาสนา นั้นอยู่ที่ไหนพระพุทธศาสนาไม่ได้อยู่ที่ประเทศอินเดีย ไม่ได้อยู่ที่โบสถ์ ไม่ได้อยู่ที่ศาลา และไม่ได้อยู่ที่วัดใดวัดหนึ่ง แต่พระพุทธศาสนาอยู่ในใจคน ไม่ว่าคนนั้นจะเป็นคนธรรมดา หรือคนนั้นจะมาเป็นพระภิกษุสามเณรก็ตามที่คนเช่นไรพระพุทธศาสนาจึงเข้าไปอยู่ในใจได้ คนที่ศึกษาแล้วก็ตั้งใจปฏิบัติธรรมตามคำสอนในพระพุทธศาสนา ตามคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คนๆนั้นจึงจะมีพระพุทธศาสนาอยู่ในตัว อยู่ในใจ ไม่ว่าเขาจะได้บวชหรือไม่ได้บวชก็ตาม แต่ว่าโดยทั่วไป ถ้าไม่ได้บวชเป็นพระภิกษุ โอกาสที่จะรู้จักคำสอน โอกาสที่จะนำคำสอนมา ปฏิบัติอย่างจริงจัง มักจะไม่มี เพราะฉะนั้นปุ่อย่าตาหวัดของเรา อยากจะให้พระพุทธศาสนาอยู่ ในใจลูกหลาน ก็เลยสร้างขนบธรรมเนียมประเพณีว่า เกิดมาเป็นลูกผู้ชาย อยากรู้ก็ต้องให้ได้บวชสักพรรษาหนึ่ง

ส่วนลูกผู้หญิงไม่มีโอกาสได้บวชเป็นพระภิกษุ แล้วพระพุทธศาสนาจะเข้าไปอยู่ในใจได้ไหม คำตอบคือได้ ถ้าเขาตั้งใจศึกษาและปฏิบัติ แต่ถ้าไม่ตั้งใจศึกษา ไม่ปฏิบัติ พระพุทธศาสนาก็คงเข้าไปอยู่ในใจเขาไม่ได้ในทำนองเดียวกัน แม้ว่าเป็นผู้ชาย ถ้ามาบวชเป็นพระแล้วยังไม่ได้ตั้งใจปฏิบัติมาบวชแล้ว ก็เข้าเอน เพลนอน บ่ายพักผ่อน กลางคืนจำวัด ถ้าอย่างนี้คำสอนของพระพุทธศาสนาก็เข้าไปอยู่ในใจเขาไม่ได้ เพราะบวชมาเพื่อนอน ไม่ได้บวชมาเพื่อขจัดขัดเกลากิเลสในตัวเอง คนประเภทนี้ แม้บวชแล้วก็รักษาพระพุทธศาสนาไม่ได้การที่เราไปชวนให้เขาเข้ามาบวช ตั้งใจกระจายข่าว ตัดคัตเอาต์ (Cut out) ประกาศเชิญชวนเขามาบวชที่บ้านในเมือง ก็เพราะอยากให้เห็นพระพุทธศาสนาเข้าไปอยู่ในใจเขาถ้าเขามาบวชแล้วตั้งใจปฏิบัติ ก็เป็นประโยชน์กับตัวของเขาเองเต็มที่แล้วพระพุทธศาสนาก็จะเข้าไปอยู่ในใจของเขา นอกจากพระพุทธศาสนาจะเข้าไปอยู่ในใจของเขาแล้ว เขายังเป็นสิ่งแวดล้อมที่ดีให้กับเราได้อีกด้วย เพราะเขาได้เป็นกำลังของพระพุทธศาสนาไปเรียบร้อยแล้วในเวลา

เดียวกัน เราก็จะเป็นสิ่งแวดล้อมที่ดีให้เขาด้วยถ้าเขาบวชแล้วไม่สึก เขาก็เป็นหลักให้กับ พระพุทธศาสนาได้เคียงบ่าเคียงไหล่กับเหล่าพระภิกษุทั่วประเทศได้ ถ้าเขาสึกก็จะเป็นรั้วที่ดีให้กับวัด เป็นสิ่งแวดล้อมที่ดีให้กับวัด แล้วก็ไปทำหน้าที่ตามคนดีๆ เข้ามาเป็นชาววัดอีกต่อไปในภายภาค หน้าเรื่องหลักของการบวชจึงเป็นเรื่องที่ผู้บวชจำเป็นต้องตั้งใจฝึกฝนอบรมตนเอง ถ้าไม่ตั้งใจฝึกฝน อบรมตนเอง การมาบวชของเขาก็จะสูญเปล่า เพราะไม่ได้ฝึกหัดขัดเกลาจิตใจของตนเองให้ดีขึ้นเลย ความผิมนั้นก็อยู่ที่การประพฤติปฏิบัติของเขา ส่วนว่าบวชแล้ว เขาจะกลายมาเป็นสิ่งแวดล้อมที่ดี ของวัด หรือมาช่วยเป็นรั้วของพระพุทธศาสนา

หลักคือบวชแล้วต้องตั้งใจฝึกฝนอบรมตนเอง คนที่อยู่ในภาวะที่มีโอกาสบวชได้แล้ว แต่ไม่ ยอมให้ออกาสตัวเองมาบวช นั่นคือนอกจากไม่ช่วยตนเองแล้ว ยังมีส่วนกร่อนทำลายพระพุทธศาสนา ไปโดยไม่รู้ตัวอีกด้วย แต่ผู้ที่รู้ตัวว่าสามารถบวชได้ แต่เมื่อโอกาสยังไม่เอื้ออำนวย ก็สามารถชดเชย โอกาสของตัวเองด้วยการทำหน้าที่ส่งเสริมให้ผู้อื่นได้บวช ช่วยกันไปตามคนอื่น ตามลูกตามหลาน ตามญาติมาบวชแทนตัวเอง พอเขาบวชแล้ว ก็ให้การสนับสนุนด้วยข้าวปลาอาหาร ปัจจัยสิ่งต่างๆ เพื่อให้พระลูกพระหลานที่มาบวชได้ประพฤติปฏิบัติธรรมอย่างเต็มที่ถ้าทำเช่นนี้ได้ก็จะเป็นความถูกต้องดีงามทั้งต่อตัวเองและต่ออายุพระพุทธศาสนา เป็นการทำให้คนดีและสิ่งแวดล้อมที่ดีเกิดขึ้นใน สังคม แม้ไม่ได้มาบวชแต่ก็จะได้ บุญจากการส่งเสริมความดีงามให้เกิดขึ้นในสังคมเป็นอย่างมาก แต่ อยากรู้ก็ตาม หลากๆ ครั้ง หลากๆ คนก็ยังอดสงสัยไม่ได้ว่า เมื่อเราฝึกฝนอบรม ตัวเองให้ดีขึ้นแล้ว ก็ น่าจะเพียงพอ ทำไมถึงต้องมาคำนึงถึงการส่งเสริมให้สิ่งแวดล้อมดีขึ้นด้วย สำหรับเรื่องนี้ก็ขอให้นึกถึง ต้นไม้ใหญ่ ไม่ว่าจะป็นต้นอะไรก็ตามที่ ต่อให้เป็นต้นไม้สูงใหญ่เพียงใด แต่ถ้าโตขึ้นเดี่ยวๆ อยู่กลางทุ่ง กลางที่โล่ง วันหนึ่งเมื่อพายุพัดโหมกระหน่ำมา ก็มีโอกาสดโค่นลงจนได้ในวันใดวันหนึ่ง เพราะไม่มีอะไร ช่วยต้านแรงลม ตอนลมพัดมาเบาๆ ก็ไม่เป็นไร แต่ถ้าลมพายุพัดมาแรงๆ เมื่อไร และไม่มีต้นไม้เล็ก ต้นไม้น้อยขึ้นอยู่รอบๆ ทุกทิศทาง คอยช่วย ปะทะแรงลมไว้ด้วย ไม้ใหญ่ต้นนั้นปะทะลมพายุอย่างโดด เดี่ยวตามลำพังได้ไม่นาน ก็ต้องหักโค่น ลงมา ยืนหยัดเดี่ยวดายอยู่กลางทุ่งต่อไปไม่ได้ เพราะเหตุนี้ ไม่ ว่าจะป็นต้นไม้ใหญ่ เป็นคน เป็นวัด เป็นประเทศ เป็นพระพุทธศาสนา ถ้าอยู่ลำพังเดี่ยวๆ มันยากที่ จะต้านลมแรง การสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีจึงจำเป็นจะต้องทำ เพราะเราจะเป็นคนดีโดยลำพังไม่ได้ หาก เป็นคนดีโดยลำพัง ไม่สนใจว่าสิ่งแวดล้อมจะดีร้ายอย่างไร สักวันก็ต้องถูกลมพายุร้ายพัดโค่นลงมาอยู่ดี

พระพุทธศาสนาซึ่งเปรียบเสมือนต้นไม้ใหญ่ที่อยู่ในประเทศไทย ได้ถูกลมแรงพัดให้โยก คลอนล้มลุกคลุกคลานมาตลอดระยะเวลา ๑๐๐-๒๐๐ ปี ซึ่งที่ผ่านมา นี้ พระพุทธศาสนาโดนภัยจาก การล่าเมืองขึ้นของประเทศมหาอำนาจ โดนภัยจากการรุกรานของต่างศาสนา โดนภัยจากอบายมุขกัด กร่อนอยู่ทุกวันเวลา ทำให้ประชาชนท่างเห็นการปฏิบัติธรรมสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นในประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง วัดร้างจึงได้เพิ่มขึ้น จำนวนผู้บวชแต่ละปีก็ลดลง พระภิกษุที่รักษาวัดกันอยู่ในขณะนี้ นอกจาก จำนวนลดลงแล้ว ก็เป็นพระผู้เฒ่าอยู่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะเมื่อพวกเราได้ไปจัดงานบวชอุบาสิกา

แก้ว บวชพระแสนรูปที่ผ่านมา ก็ได้ไปเห็นมาด้วยตาของตัวเองแล้วว่า ความชำรุดทรุดโทรมของวัดวาอารามต่างๆ ที่หลวงพ่อลวงปู่ช่วยกันรักษาลมหายใจเฮือกสุดท้ายเอาไว้ ตลอดจนความศรัทธาของญาติโยมที่ดูแลวัดในย่านนั้นๆ ได้ทรุดโทรมลงไปขนาดไหน ถ้าเรายังปล่อยให้มันเป็นแบบนี้ต่อไป ลมหายใจของพระพุทธศาสนาก็จะขาดสิ้นลงไปต่อหน้าต่อตาในยุคของพวกเรานี้เอง เพราะฉะนั้น การที่พระภิกษุไปช่วยกันตามญาติโยมมาบวช การที่ญาติโยมไปช่วยกันตามคนมาบวช สิ่งเหล่านี้เป็นการช่วยเหลือตัวเราเองทั้งนั้น เพราะการที่เราไปตามคนมาบวชได้มากเท่าไร ทั้งพระภิกษุสามเณรที่อยู่ในวัดนั้นๆ และศรัทธาญาติโยมที่อยู่ในย่านนั้นๆ ก็จะได้สิ่งแวดล้อมที่ดีเกิดขึ้นรอบตัวเขาอย่างหนาแน่นมากขึ้นเท่านั้นภัยจากอบายมุข ภัยจากอาชญากร ภัยจากมิถุนาภิรัฐ ภัยจากศาสนาหรือความเชื่ออื่นที่ไม่หวังดีกับพระพุทธศาสนา ภัยเหล่านี้จะถูกกันออกไป เพราะเราได้คนดีมาเป็นเพื่อน มาช่วยกันเป็นสิ่งแวดล้อมให้กับเรา แล้วเราก็จะเป็นสิ่งแวดล้อมที่ดีให้กับเขาเมื่อสองฝ่ายมาบรรจบกัน ทั้งเขาและเราต่างก็เป็นสิ่งแวดล้อมที่ดีให้แก่กันและกัน สิ่งเหล่านี้ ก็คือการกระทำตามมงคลสูตรในข้อที่ว่า "ปณฺธิตํานนฺจ เสวนา" แปลว่า "การคบบัณฑิต" หรือ "บูชา จ บุษนียานํ" แปลว่า "การบูชาบุคคลที่ควรบูชา" ซึ่งจะทำให้เกิดความมั่นคงกับชีวิตของเรา พระพุทธศาสนาของเรา และประเทศไทยของเรา เพราะฉะนั้น พวกเราชาวพุทธชาวไทยที่ในวันนี้ยังมีเวลาอยู่ ก็ไปช่วยกันตามคนมาบวชให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ขวนมาบวชได้มากเท่าไร ก็ทำให้สุดฝีมือไปเลย เพราะนั่นก็คือการทำ เพื่อช่วยเหลือตัวเราเอง และช่วยสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีให้แก่วัด แก่ท้องถิ่น แก่สังคม ประเทศชาติไปด้วย เมื่อทุกคนทำได้เช่นนี้ พระพุทธศาสนาก็จะเข้าไปอยู่ในใจของทุกคน ชาวพุทธทุกคนก็จะสามารถยืนหยัดรักษาพระพุทธศาสนาไว้ได้นานแสนนาน เช่น คำกล่าวที่ว่า "ถ้าเขาบวชแล้วไม่สึก เขาก็เป็นหลักให้กับพระพุทธศาสนาได้ เคียงบ่าเคียงไหล่กับเหล่าพระภิกษุทั่วประเทศได้ ถ้าเขาสึกก็จะเป็นรั้วที่ดีให้กับวัด เป็นสิ่งแวดล้อมที่ดีให้กับวัด"

สรุป การปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนาของพุทธบริษัท ชาวพุทธหรือเหล่าพุทธบริษัท ๔ มีหน้าที่ปกป้องคุ้มครองศาสนาให้มั่นคง โดยปกป้องพระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์ รวมทั้งวัฒนธรรม ดังนี้ ๑) สนใจศึกษาหลักธรรมคำสอนอยู่เสมอและนำไปปฏิบัติให้ถูกต้องทั้งการรักษาศีล การปฏิบัติธรรมและการเจริญสมาธิ ๒) ช่วยเผยแพร่หลักธรรมคำสอน โดยอธิบายให้ผู้อื่นเข้าใจอย่างถูกต้องชัดเจน หรือเผยแพร่ในรูปแบบของเอกสารสิ่งพิมพ์หรือสื่อต่างๆ เท่าที่จะทำได้ ๓) ไม่ควรส่งเสริมให้พระสงฆ์ทำกิจนอกเหนือพุทธบัญญัติ เช่น ทำไสยศาสตร์ ทำนายโชคชะตาราศี ใ้หาย ทำเครื่องรางของขลังหรือประกอบพุทธพาณิชย์อื่นๆ ๔) ส่งเสริมพระภิกษุสงฆ์ที่มีวัตรปฏิบัติน่าเลื่อมใสศรัทธา ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ หรือเคร่งครัดในพระธรรมวินัยตามพุทธบัญญัติ โดยจัดกิจกรรมเชิดชูทั้งในระดับท้องถิ่น จังหวัดหรือระดับประเทศโดยความร่วมมือระหว่างวัด สถานศึกษา ภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชน ๕) ไม่ทำลายศาสนสถาน หรือศาสนสมบัติ เช่น โบสถ์ ภาพกิจกรรมฝาผนัง หรือสิ่งของเครื่องใช้ภายในวัดให้ชำรุดแตกหัก รวมทั้งมีส่วนร่วมอนุรักษ์พุทธวัฒนธรรมต่างๆ ในสังคมไทย

เช่น ประเพณีทอดผ้าป่า ทอดผ้ากฐิน ทำบุญตักบาตร และ ๖) สอดส่องดูแลมิให้เกิดการกระทำอันเป็นการดูหมิ่นเหยียดหยาม ลบหลู่ ทำลาย หรือบิดเบือนพระพุทธศาสนา

๒.๗ บริบทด้านพื้นที่ที่ศึกษา

เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด ตั้งขึ้นตามพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ดเมื่อวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๙ มีพื้นที่เขตเทศบาล ๔.๕ ตารางกิโลเมตร โดยมีสำนักงานเป็นอาคารไม้ชั้นเดียวยกพื้นสูงตั้งอยู่บนศาลาจัตุรมุขในเกาะกลางบึงพลาญชัย ต่อมาปี พ.ศ. ๒๔๙๙ ได้ก่อสร้างสำนักงานแห่งใหม่ เป็นอาคารคอนกรีตสองชั้นตามแบบแปลนการก่อสร้างสำนักงานเทศบาลทั่วประเทศ ตั้งอยู่ที่ถนนเทวาภิบาลบนเนื้อที่ ๔ ไร่เศษ ต่อมาเมื่อบ้านเมืองเจริญขึ้นและชุมชนหนาแน่นมากขึ้น จึงได้ทำการขยายเขตเทศบาลออกไปเมื่อวันที่ ๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๙ ทำให้มีพื้นที่ ๑๑.๖๓ ตารางกิโลเมตร^{๒๑} และเพื่อพัฒนาและรองรับการบริหารและบริการประชาชนให้มีความสะดวก รวดเร็ว และมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เทศบาลเมืองร้อยเอ็ดได้ก่อสร้างอาคารสำนักงานเพิ่มเติมอีก ๑ หลังเป็นอาคารคอนกรีต ๓ ชั้น ต่อมาเชื่อมด้านหลังของอาคารหลังเดิมในปี พ.ศ. ๒๕๔๒ และในปี พ.ศ. ๒๕๕๓ ได้ก่อสร้างอาคารศูนย์บริการร่วมเบ็ดเสร็จ เปิดให้บริการเกี่ยวกับการให้บริการประชาชนโดยเปิดบริการเมื่อวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๓ (ข้อมูลจากเอกสาร : แผนพัฒนาสามปี เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด พ.ศ. ๒๕๕๗-๒๕๕๙)^{๒๒}

สภาพทั่วไป ที่ตั้งและอาณาเขตของเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด

- ทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลเหนือเมือง
- ทิศตะวันออก ติดต่อกับตำบลเหนือเมือง ตำบลรอบเมือง
- ทิศใต้ ติดต่อกับตำบลรอบเมือง
- ทิศตะวันตก ติดต่อกับตำบลรอบเมือง ตำบลดงลาน

สภาพภูมิอากาศ ลักษณะภูมิอากาศโดยทั่วไป มีฝนเฉลี่ยประมาณ ๑,๔๐๐ มิลลิเมตรต่อปี อุณหภูมิเฉลี่ย ต่ำสุดประมาณ ๑๔.๔ องศาเซลเซียส และสูงสุดประมาณ ๔๐.๕ องศาเซลเซียส

ประชากร พ.ศ. ๒๕๕๗ จำนวน ๓๕,๒๑๙ คน

สภาพสังคมชุมชนในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด

^{๒๑}ราชกฤษฎีกาการจัดตั้งเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด, *ราชกิจจานุเบกษา*, เล่ม ๒๓ ตอนที่ ๒๑ วันที่ ๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๙.

^{๒๒}เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด, *แผนพัฒนาสามปี เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด พ.ศ. ๒๕๕๗ - ๒๕๕๙*, (ร้อยเอ็ด : เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด, ๒๕๕๗), (อัดสำเนา).

เขตที่ ๑

๑. ชุมชนวัดป่าไร่
๒. ชุมชนวัดคุ้ม
๓. ชุมชนวัดเหนือ
๔. ชุมชนท่านคร
๕. ชุมชนวัดบึง
๖. ชุมชนศิริมงคล

เขตที่ ๒

๑. ชุมชนพระอารามหลวง
๒. ชุมชนรอบเมือง
๓. ชุมชนวัดเวฬุวัน
๔. ชุมชนศรีอุดม
๕. ชุมชนบ้านหนองหญ้าม้า
๖. ชุมชนทุ่งเจริญ
๗. ชุมชนพิพิธภัณฑ์
๘. ชุมชนมั่นคงพัฒนา

เขตที่ ๓

๑. ชุมชน บ.ข.ส.
๒. ชุมชนตลาดหนองแคน
๓. ชุมชนจันทร์เกษม
๔. ชุมชนโรงเรียนเมือง
๕. ชุมชนราษฎร์อุทิศ
๖. ชุมชนโรงพยาบาล

วัด

๑. วัดบูรพาภิราม
๒. วัดบึงพระลานชัย
๓. วัดกลางมิ่งเมือง
๔. วัดสระทอง
๕. วัดสระแก้ว
๖. วัดเหนือ
๗. วัดป่าไร่

๘. วัดเวฬุวัน
๙. วัดราชบูรณะศิริ
๑๐. วัดคัมภีราราม
๑๑. วัดสว่างอารมณ์
๑๒. วัดราชบูรณะอุทิศ
๑๓. วัดท่านคร
๑๔. วัดบ้านหนองหญ้าม้า

งานประเพณีและเทศกาลท้องถิ่นที่สำคัญ

๑. งานประเพณีบุญผะเหวด (บุญมหาชาติ) จัดขึ้นในวันศุกร์ เสาร์ และอาทิตย์แรกของเดือนมีนาคม ของทุกปี
๒. งานประเพณีสงกรานต์ จัดขึ้นในวันที่ ๑๓-๑๕ เมษายน ของทุกปี
๓. งานเลี้ยงสักการะเจ้าพ่อมหศักดิ์กานูภาพ จัดขึ้นในพุทธแรก เดือน ๖ ของทุกปี
๔. งานเลี้ยงสักการะเจ้าพ่อหลักเมือง จัดขึ้นในวันพุทธแรก เดือน ๗ ของทุกปี
๕. งานประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา จัดขึ้นในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ ของทุกปี (จัดขึ้นก่อนวันเข้าพรรษา ๑ วัน)
๖. งานประเพณีกวนข้าวทิพย์ออกพรรษา จัดขึ้นในวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๑ ของทุกปี (จัดขึ้นก่อนวันออกพรรษา ๑ วัน)
๗. งานกฐิน ๑๐๑ กอง จัดขึ้นในวันเสาร์ที่ ๓ หลังงานประเพณีออกพรรษา
๘. งานประเพณี "สมมาน้ำคั้นเพียงเส็งประทีป" จัดขึ้นในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ของทุกปี

การศึกษาเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด โรงเรียนในสังกัดเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด ได้จัดตั้งโรงเรียนในสังกัด จำนวน ๘ แห่ง และศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จำนวน ๒ แห่ง ดังนี้

๑. โรงเรียนเทศบาลวัดสระทอง
๒. โรงเรียนเทศบาลวัดบูรพาภิราม
๓. โรงเรียนเทศบาลวัดเหนือ
๔. โรงเรียนเทศบาลวัดป่าเรไร
๕. โรงเรียนเทศบาลหนองหญ้าม้า (โรงเรียนกีฬาท้องถิ่นจังหวัดร้อยเอ็ด)
๖. โรงเรียนเทศบาลวัดเวฬุวัน
๗. โรงเรียนเทศบาลวัดราชบูรณะอุทิศ
๘. โรงเรียนอนุบาลเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด
๙. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด

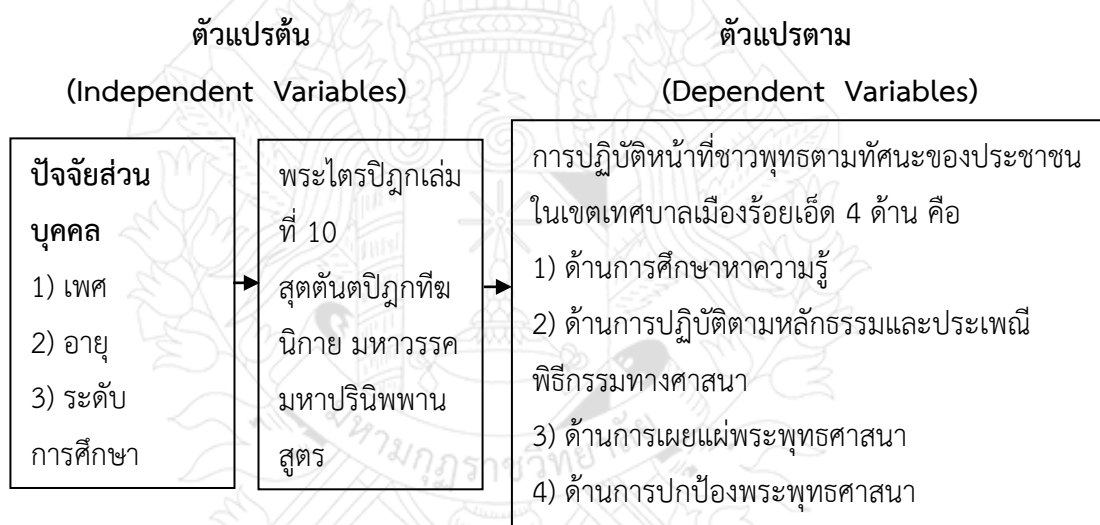
๑๐. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กหนองหญ้าม้า

หน่วยงานภายในเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดสำนักปลัดเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด

สำนักการศึกษาเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด กองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อมเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด กองช่างเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด กองคลังเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด กองสวัสดิการสังคมเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด และกองวิชาการและแผนงานเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด

๒.๘ สรุปกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

จากสภาพปัญหาในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด ดังที่กล่าวมา ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำการวิจัยเรื่อง ศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเรื่องการปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธตามทัศนะของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด^{๒๓} จำแนกเป็น ๔ ด้าน คือ ด้านการศึกษาหาความรู้ ด้านการปฏิบัติตามหลักธรรมและประเพณีพิธีกรรมทางศาสนา ด้านการเผยแพร่พระพุทธศาสนาและด้านการปกป้องพระพุทธศาสนา จัดเป็นกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย ดังปรากฏตามภาพที่ ๒.๑ ดังนี้

ภาพที่ ๒.๑ กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

^{๒๓} พระมหาวิโรจน์ คุตตวีโร, พระไตรปิฎก, เล่มที่ ๑๐ พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๓๖.

บทที่ ๓

การปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธตามทัศนะของประชาชน ในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด

หน้าที่ชาวพุทธเป็นผู้ที่เคารพเลื่อมใสและศรัทธาในพระรัตนตรัย มีหน้าที่ในการศึกษาและปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ในความเคารพนับถือต่อพระรัตนตรัย เอาใจใส่ทำนุบำรุง และบำเพ็ญประโยชน์ต่อวัดและพระสงฆ์ นอกจากนี้ยังต้องปฏิบัติตนอย่างมีมารยาท ที่ถูกต้องและเหมาะสมต่อพระสงฆ์ และนำแนวทางการปฏิบัติตนของพระสงฆ์มาเป็นแบบอย่างที่ดีงามในการดำเนินชีวิต การวิจัยเรื่อง “ศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเรื่องการปฏิบัติหน้าที่ของชาวพุทธตามทัศนะของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด” ผู้วิจัยได้ศึกษาตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทตามทัศนะของประชาชน ตามลำดับ ดังนี้

- ๓.๑ การปฏิบัติหน้าที่ของชาวพุทธ
- ๓.๒ การปฏิบัติหน้าที่ของชาวพุทธตามทัศนะของประชาชน
- ๓.๓ วิธีดำเนินการวิจัย

๓.๑ การปฏิบัติหน้าที่ของชาวพุทธ

พระพุทธศาสนาได้เข้ามาสู่ดินแดนซึ่งเป็นประเทศไทยปัจจุบันนี้มานานเกินกว่า ๒,๐๐๐ ปีแล้ว คนไทยยอมรับว่าศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศเกินกว่าร้อยละ ๙๐ นับถือพระพุทธศาสนาเรียกตนเองว่าเป็น “ชาวพุทธ” รวมทั้งองค์พระมหากษัตริย์คนไทยส่วนมากเป็นชาวพุทธกันโดยกำเนิดเนื่องจากชีวิตเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาตั้งแต่เกิดจนตาย บางคนเกิดมาจึงเป็นชาวพุทธไปเลยทั้งที่มีได้ประกาศตนเองเป็นพุทธ แต่ถ้าจะถามคนทั่วไปว่าคำว่าชาวพุทธหมายถึงใครบ้าง ก็คงจะได้คำตอบว่าก็ชาวบ้านชายหญิงที่เป็นเด็กหนุ่มสาว เฒ่าแก่ ทั่วไป คือมองแต่เพียงเฉพาะชาวบ้านทั่วไปว่าเป็นชาวพุทธ ความจริงความหมายของชาวพุทธนั้นหมายถึง ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาทั้งหมด ซึ่งรวมเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “พุทธบริษัท” นั่นเอง พุทธบริษัทมี ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา แต่ปัจจุบันนี้คงมีเพียง ๓ เพราะภิกษุณีได้ขาดตอนไปแล้วที่เราเห็นนางชีนั่นก็คือ อุบาสิกาผู้ถือศีล ๘ นั่นเองความเป็นจริงพระพุทธศาสนานั้นได้ให้เกือบทุกอย่างแก่คนไทยและสังคมไทย ทั้งในด้านความเป็นอยู่ ชีวิต ทัศนคติ อุดมคติ วัฒนธรรมเช่น สอนให้ช่วยตนเองให้รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือกันและกัน อ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้หลักผู้ใหญ่ต่างๆ แต่สังคมไทยในหมู่พุทธ

บริษัททุกวันนี้ก็ยังมีปัญหาเกิดขึ้นตลอดมา ทั้งที่พระพุทธศาสนาแก้ปัญหาได้ทุกประการ ทั้งนี้ทั้งนั้นก็เพราะพุทธบริษัทได้ละเลยต่อการปฏิบัติตามหลักคำสอนสั่ง ไม่สนใจต่อการประพฤติปฏิบัติ “ธรรม” ซึ่งพระพุทธองค์ก็ได้ตรัสไว้ว่า พระพุทธศาสนาจะเสื่อมหรือเจริญก็อยู่ที่การประพฤติปฏิบัติของบริษัท ทั้ง ๔ หากปฏิบัติโดยชอบก็ทำให้เจริญ หากปฏิบัติไม่ชอบก็ทำให้เสื่อมสูญการประพฤติปฏิบัติธรรมตามคำสั่งสอนนั่นก็คือ การทำ “หน้าที่” ของพุทธบริษัท เพราะความหมายหนึ่งของธรรมะนั้นคือการปฏิบัติตามหน้าที่เมื่อพุทธบริษัทได้ปฏิบัติตนตามหน้าที่ของพุทธบริษัทที่ดีก็ทำให้ได้รับผลเป็นความสุขความเจริญและดำรงพระพุทธศาสนาอยู่ได้ หากพุทธบริษัทปฏิบัติหน้าที่ไม่ถูกไม่ควรก็เป็นผลตรงกันข้ามเพราะฉะนั้นพุทธบริษัทจึงควรจะต้องปฏิบัติ “หน้าที่ของชาวพุทธที่ดี” ตามคุณสมบัติซึ่งพอจะอธิบายได้ ดังนี้

๑. หน้าที่ที่จะต้องรู้จักวัตถุประสงค์ของพระพุทธศาสนา การทำงานใดๆ ไม่ว่าจะเป็นในรูปของโครงการใหญ่หรือเล็ก ผู้ปฏิบัติจะต้องกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการเป็นลำดับแรก ทั้งนี้เพื่อผู้ปฏิบัติจะได้เข้าสู่เป้าหมายได้ถูกทิศทางและไม่ล้มเหลวได้ง่าย พระพุทธศาสนาก็เป็นเช่นเดียวกันพระพุทธองค์ได้ทรงวางหลักปฏิบัติที่มีจุดมุ่งหมายอย่างแน่ชัดไว้แล้วว่า “เพื่อความพ้นทุกข์และหมดจดแห่งกิเลสทั้งปวง” โดยที่ได้ทรงเล็งเห็นว่า แม้บุคคลจะมีชีวิตอยู่อย่างสำราญทางด้านวัตถุเพียงใดแต่จิตใจก็ยังไม่พ้นไปจากความเร่าร้อนแห่งกองกิเลสและไม่พ้นไปจากความทุกข์อันได้แก่ ความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ซึ่งเป็นภัยอันใหญ่หลวงของสัตว์ทั้งหลายไปได้จึงได้ทรงตั้งพระทัยอย่างเด็ดเดี่ยวที่จะออกผนวช เพื่อแสวงหาสัจธรรมที่จะทำให้พ้นจากทุกข์ดังกล่าวได้ นั่นคือจุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ของพระพุทธศาสนา การรู้จักวัตถุประสงค์ย่อมเป็นผลดีที่จะทำให้ผู้ปฏิบัติได้รับผลที่ถูกต้อง ไม่เสียเวลาในการประพฤติปฏิบัติแต่คนไทยส่วนมากที่เรียกตนเองว่าชาวพุทธนั้นไม่เคยเข้าใจวัตถุประสงค์ของพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องแท้จริงเลยมักถือกันว่าตระกูลของตนได้เป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนามาก่อน อนุชนลูกหลานรุ่นหลังก็นับถือต่อไปตามทะเบียนสำมะโนครัว จุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนาที่ว่า “เพื่อความพ้นทุกข์นั้น” ก็ยังแบ่งออกเป็น ๒ ระดับคือ การประพฤติปฏิบัติตามโลกียธรรม ก็เป็นผลให้ได้รับความสุขความสมบูรณ์ในระดับชาวบ้านผู้ครองเรือนและการประพฤติปฏิบัติในระดับโลกุตระธรรมนั้นแหละจึงจะเป็นผลให้ได้รับการพ้นจากทุกข์อย่างสิ้นเชิงจึงต้องรู้จักจุดมุ่งหมายดังกล่าวนี้เพื่อที่จะได้ไม่ประพฤติปฏิบัติออกนอกกลุ่มนอกทาง จากคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าหรือไม่หลงติดอยู่กับสวรรค์วิมานใดๆ อันเป็นผลได้ตามทางผ่านเสียก่อนที่จะถึงความสงบอันจะทำให้เกิดความสว่างทางปัญญาต่อไป คนที่ไม่รู้จักจุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนาก็เลยไม่รู้จักคุณค่าของพระพุทธศาสนาคิดว่าเป็นของคร่ำครึ ไม่ทันสมัยไม่ก่อให้เกิดผลประการใดๆ จนกระทั่งเกิดเป็นปัญหายุ่งยากในสังคมทุกวันนี้

๒. หน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ หน้าที่ในการประพฤติปฏิบัติของชาวพุทธที่เป็นคุณธรรมตรงตามวัตถุประสงค์เพื่อความพ้นทุกข์นั้นมีหลายประการ โดยรวมยอดที่จะ

ถือเป็นหลักชัยของพุทธศาสนา ซึ่งเรียกว่าหลักของพระพุทธศาสนาเป็น ๓ ประการคือ ละเว้นจากการทำบาปทั้งปวง ๑ ถึงพร้อมด้วยการทำความดี ๑ ทำจิตให้สดใส่ผ่องแผ้ว ๑ แต่ถ้าแยกเป็นแนวปฏิบัติก็จะมีหลายประการ ดังกล่าวในที่นี้จะได้ยกข้อธรรมที่ชาวพุทธจะต้องถือปฏิบัติเพื่อความก้าวหน้า ความดี ความงามของตนเองคือ ข้อธรรมที่ว่าด้วยประโยชน์ ๓ ประการ และคุณสมบัติอุบาสก ๕ ประการ คือ อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่นในการประกอบกิจการงานการทำธุระหน้าที่ที่นักศึกษาเล่าเรียนเพื่อเป็นเครื่องเลี้ยงชีวิตของตนเพราะการงานนั้นคือหน้าที่ของสิ่งมีชีวิตต้องทำหน้าที่ คนไม่ทำหน้าที่คือคนตาย สัตว์ไม่ทำหน้าที่คือสัตว์ตาย ต้นไม้ต้นไหนก็ทำหน้าที่ของมัน เพราะการงานคือหน้าที่ของชีวิตหรือเรียกว่าธรรมะ เพราะธรรมะก็คือหน้าที่แต่การทำหน้าที่นั้นจะต้องเป็นไปเพื่อความดีงามความถูกต้องที่เรียกว่ากุศลกรรมเป็นหลักทำอย่างมีความตั้งใจให้สำเร็จ ไม่ปล่อยให้ค้างค้ำอาทูลไม่เป็นมงคลเพราะการผลัดวันประกันพรุ่งนั้นไม่ใช่วิถีของพุทธบริษัทเมื่อเรามีความมั่นในการประกอบกิจการงานแล้วความเจริญและประโยชน์จะเกิดขึ้นกับตนเอง อารักสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการเก็บรักษาทรัพย์ที่หาได้จากการทำหน้าที่นั้นๆ ไม่ให้เสื่อมเสียไป รู้จักการใช้จ่าย ไม่ให้เกิดปัญหาต่อชีวิตและครอบครัว รู้จักอดทน อดออม รู้จักก้ม รู้จักพอในสิ่งที่บริโภคใช้สอย กัลยาณมิตรตา คบแต่คนดี ไม่คบคนชั่ว มิตรสหายเป็นสิ่งจำเป็นที่เราจะต้องกระทำหน้าที่ในกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน เป็นผู้บอกประโยชน์ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับเราได้เกิดภัยอันตรายก็เป็นที่ยังพึ่งพิงได้ แม้ในมงคลสูตรพระพุทธองค์ก็ยังยกการคบคนคบเพื่อนไว้เป็นเบื้องต้นว่า ไม่คบคนพาลให้คบแต่บัณฑิต เพราะบัณฑิตจะแนะนำให้เราพบกับความสุขได้ และสมชีวิตการเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่ทรัพย์ที่หาได้โดยไม่ฝืดเคืองและพุ่มพวย รู้จักความจำเป็นและไม่จำเป็น ไม่ทำสิ่งใดตามที่ใจต้องการมากเกินไปซึ่งจะก่อให้เกิดปัญหา รู้จักการตัดสินใจว่า อะไรจะเป็นประโยชน์และพอดีกับอรรถภาพของตน สิ่งใดจำเป็นมากสิ่งใดจำเป็นน้อยต้องนำมาเปรียบเทียบกันการดำรงชีวิตจึงจะเป็นไปโดยราบรื่น

ประโยชน์ภายนอกคือ สัทธาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญาว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว อันเป็นหลักของกรรมในพระพุทธศาสนาที่จะส่งผลให้ผู้กระทำได้รับในโอกาสต่อไปได้ ศีลสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความเป็นผู้มีศีล คือการรักษากายวาจาให้เรียบร้อย ไม่ก่อให้เกิดโทษทั้งตนเองและผู้อื่น จากสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการบริจาคทาน เป็นการเฉลี่ยความสุขให้แก่ผู้อื่น เป็นหลักสังคมสงเคราะห์ในหมู่มนุษย์ด้วยกัน ซึ่งประสบปัญหาไม่เหมือนกัน การให้จึงเป็นการประคับประคองแห่งความสุขทางจิตใจอย่างถาวร ปัญญาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความรู้ปัญญารู้จักบาป บุญ คุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์แล้วเลือกทำในสิ่งที่ดี ละเว้นจากการทำในสิ่งชั่วเพราะการกระทำเกิดจากความดี คือปัญญา มีปัญญาดีก็คิดดี พุทธิ ทำดี มีผลเป็นสุข และประโยชน์อย่างยิ่ง คือการพ้นทุกข์ทั้งปวงที่เรียกว่า “พระนิพพาน” การประพฤติปฏิบัติใน ๒ ข้อแรกเป็นไปเพื่อโลกียธรรม คือหน้าที่ที่ให้ความสุขในโลกของชาวบ้านคนครองเรือนทั่วไป แต่การประพฤติปฏิบัติในข้อนี้เป็นไปเพื่อโลกุตระธรรม คือ ให้ผลเป็นความสงบ ความสว่างแห่งจิตใจ การทำใจให้อยู่เหนืออารมณ์ทั้งปวง ย่อมถือเป็น

ประโยชน์อย่างยิ่ง จิตใจที่มีความมั่นคงเป็นปกติก่อให้เกิดปัญญาให้เห็นตามความเป็นจริงละความยึดถือเสียได้ไม่เกิดความยินดียินร้าย ความกำหนดชัดเคื่อง หลงไหลมัวเมาใดๆ นั่นคือการชนะทุกข์ทั้งปวงอันประกอบด้วยกิเลสตัณหา และภัยจากความคิดเกิด แก่ เจ็บ ตาย แม้ในเวลาปัจจุบันในการประพฤติปฏิบัติตามประโยชน์ ข้างต้นให้ผลเป็นสุขในปัจจุบันและภายหน้านั้นหากเราไม่ปฏิบัติควบคู่ไปกับประโยชน์อย่างยิ่งในข้อนี้แล้ว การทำมาหากินก็จะเกิดความละโมภโลภมากไม่รู้จักพอแม้โดยสุจริต ซึ่งในทางโลกก็ยอมรับกันว่าเป็นคนดีรู้จักทำมาหากินแต่ในทางธรรมถ้าไม่รู้จักปล่อยวางยังยึดมั่นถือมั่นอยู่ที่จะเกิดปัญหาต่อจิตใจในวาระที่สุดได้เพราะสิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง ถ้าทรัพย์ที่หามาได้หรือตัวของเราเองต้องเกิดความพลัดพรากจากกันไปอย่างใดอย่างหนึ่งก็จะเกิดความโทมนัสเสียใจอาลัยอาวรณ์พะวงห่วงใยไม่สงบลงได้จึงต้องรู้จักปฏิบัติหน้าที่อันเกิดจากประโยชน์อย่างยิ่งนี้สมบัติอุบาสก ๕ ประกอบด้วยศรัทธา คือ เชื่อในพระรัตนตรัยอันประกอบด้วยพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เชื่อว่าพระพุทธเจ้าเป็นผู้ตรัสรู้ดีรู้ชอบด้วยพระองค์ พระธรรมคำสั่งสอนทำให้ผู้ประพฤติปฏิบัติหลุดพ้นจากทุกข์ พระสงฆ์เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง เพื่อความพ้นทุกข์ด้วยใจอันมั่นคงไม่คลอนแคลนมีศีลอันบริสุทธิ์ แม้เพียงศีล ๕ ถ้าพยายามรักษาให้บริสุทธิ์จะเป็นหลังประกันได้คือ ประกันชีวิต ประกันทรัพย์ สมบัติ ประกันครอบครัว ประกันการคบหาสมาคมในทางการพูดและประกันตนเองไม่ให้ของขลังแทนการระลึกถึงคุณของพระ ซึ่งไม่ถูกต้องได้ไม่ถึงมงคลตื่นข่าว คือเชื่อกรรมไม่เชื่อมงคลตื่นข่าว มั่นคงในการประกอบกรรมดีอันจะเป็นผลให้ตนเองได้ดี เพราะความดีความเลว ทุกข์ สุข เสื่อม เจริญ เกิดจากการกระทำของตนเอง ไม่ใช่มาจากสิ่งภายนอก โชคลาง ดาวเดือน หรือสิ่งใดจะมาเป็นมงคลแก่เราไม่ได้ ไม่แสวงหาบุญนอกเขตพระพุทธศาสนา คือไม่ทำบุญนอกพระพุทธศาสนา เช่น การบูชา ยัญ การบูชาไฟ เป็นต้น บุญที่แท้ของพระพุทธศาสนา คือ บุญกริยาวัตถุ ๑๐ ประการเท่านั้น บำเพ็ญบุญแต่ในพระพุทธศาสนา ก็คือการบำเพ็ญบุญตามกริยาวัตถุ คือ ทาน ศีล ภาวนา ประพฤติ อ่อน น้อมถ่อมตนชวนช่วยกิจการของคนอื่นให้ส่วนบุญอนุโมทนาส่วนบุญ พังธรรมแสดงธรรมและทำความคิดเห็นให้ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา

หน้าที่ในการปฏิบัติให้เป็นการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ของพุทธศาสนิกชน เอกลักษณ์ หมายถึงลักษณะเด่นหรือลักษณะที่เป็นหนึ่งไม่เหมือนใคร เช่น การแต่งกายของแต่ละชาติแต่ละภาษาก็มีเอกลักษณ์ของตน ทำให้เรามองออกว่าถ้าแต่งกายอย่างนั้นๆ ก็เป็นคนของชาตินั้นๆ ในทางปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนก็เหมือนกัน เรามีข้อประพฤติปฏิบัติที่จะทำให้ทราบได้ทันทีว่าผู้นั้นเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งมีอยู่หลายอย่างหลายประการ แต่พอจะรวบรวมไว้เป็นแนวทางไว้ ๙ ประการ คือ แสดงตนเป็นพุทธมามกะแต่ยังเยาว์ศาสนิกชนหลายศาสนามีการแสดงออกต่อผู้อื่น หรือต่อสาธารณชนว่าตนได้เข้าเป็นสมาชิกหรือเข้านับถือศาสนานั้นๆ แล้ว แต่ของพุทธศาสนาแต่เดิมมาก็มักจะถือกันว่านับถือพุทธศาสนาตามบิดา มารดา ไม่ได้มีการแสดงตนหรือสมัครเข้าเป็นสมาชิกแต่อย่างใดเลย ทำให้ตัวเองบางทีก็สงสัยว่าเป็นชาวพุทธขึ้นมาด้วยวิธีใด ฉะนั้นลักษณะที่น่าจะยอมรับกัน

ไว้ข้อแรกก็คือ ให้ได้เข้าพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ถึงซึ่งพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึกเสียแต่ยังเยาว์ เริ่มตั้งแต่เข้าโรงเรียนซึ่งสถานศึกษาหรือสถาบันพุทธศาสนาหลายแห่งได้กระทำกันอยู่แล้ว มีที่บูชาประจำบ้าน เพื่อเป็นที่เคารพกราบไหว้ระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย ไม่จำเป็นต้องที่ใหญ่ เพียงหิ้งเล็กๆ พอตั่งพระพุทธรูปได้องค์เดียว เพราะการมีมากองค์จะทำให้การบูชามุ่งไปทางเครื่องกลางของขลังแทน การระลึกถึงคุณของพระซึ่งไม่ถูกต้องได้ไหว้พระสวดมนต์ประจำวันเป็นการเสริมข้อต้นๆ ทั้ง ๒ คือ การระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย ให้รู้จักความกตัญญูตามหลักธรรมระลึกถึงคุณของผู้มีพระคุณมีบิดามารดาครูอาจารย์ อย่างน้อยก่อนเข้านอนวันละครั้งตามโอกาสแล้วตั้งใจทำความสงบทางใจเพื่อสร้างพลังกุศลแผ่เมตตาต่อสัตว์ทั้งหลายต่อไป ตักบาตรตามกำลังของตน เพื่อเป็นการสืบทอดศาสนาด้วยการบำรุงพระภิกษุสงฆ์ให้ได้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย นำมาเผยแผ่แก่ประชาชนทั่วไปให้ประพฤติปฏิบัติทั้งเป็นการฝึกใจในการบริจจาคทานด้วยแม้ทำไม่ได้ทุกวันก็อาจทำในวันเกิดหรือวันสำคัญทางศาสนาก็ได้ ฟังธรรมเป็นนิจ ในวันพระหรือวันอาทิตย์ได้เข้ามาวัดฟังธรรมหรือแม่ทางสื่อสารมวลชนที่เผยแพร่อยู่ทั่วไป ทำบุญและประกอบพิธีตามฤดูกาล เช่น วันสำคัญทางศาสนาหรือพิธีบำเพ็ญบุญต่างๆ ตามฤดูกาลนั้นๆ แสดงความเคารพเมื่อผ่านปูชนียวัตถุปูชนียสถานทางพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นการน้อมรำลึกถึงพระคุณของพระรัตนตรัยรวมทั้งพระภิกษุสงฆ์ที่ประพฤติตนสมควรแก่การกราบไหว้ในฐานะสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีเบญจศีล เบญจธรรม ซึ่งเป็นหลักการเบื้องต้นที่จะให้คนละเว้นความชั่วแล้วทำความดีอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข ผู้ชายควรบวชตามโอกาสอันควรแม้จะแสดงตนเป็นพุทธมามกะแล้วหรือเข้าเป็นสมาชิกของชาวพุทธแล้วยังมีอีกองค์การหนึ่งที่ผู้ชายควรมหาโอกาสเข้าเป็นสมาชิกเพื่อศึกษาปฏิบัติยอมสละกายใจและเวลาเพื่อบวชเป็นภิกษุตามโอกาสและความสนใจ ข้อสำคัญต้องรู้จักมุ่งหมายของการบวชว่าเพื่ออะไร ต้องปฏิบัติอย่างไร มิใช่มีวัตถุประสงค์ เช่น บวชหน้าศพ บวชแก้บน บวชให้บิดามารดา บวชเพื่อแต่งงานหรือเพื่อประเพณีเท่านั้นจึงพอสรุปได้ว่า “หน้าที่ของชาวพุทธที่ดี” นั่นก็คือ การประพฤติปฏิบัติอย่างเข้าใจในพระพุทธศาสนา ตามธรรมคือหน้าที่ดังกล่าวแล้ว รวมถึงเป็นคำสั้นๆ ว่า “ยึดหลักธรรมเป็นคติประจำใจ ยึดความมีระเบียบวินัยเป็นทางดำเนินชีวิต” พุทธศาสนาได้เข้าสู่ดินแดนซึ่งเป็นประเทศไทยปัจจุบันนี้มานานเกินกว่า ๒,๐๐๐ ปีแล้ว คนไทยยอมรับว่าศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศเกินกว่าร้อยละ ๙๐ นับถือพระพุทธศาสนาเรียกตนเองว่าเป็น “ชาวพุทธ” รวมทั้งองค์พระมหากษัตริย์คนไทยส่วนมากเป็นชาวพุทธกันโดยกำเนิด เนื่องจากชีวิตเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาตั้งแต่เกิดจนตาย บางคนเกิดมาจึงเป็นชาวพุทธไปเลยทั้งที่มีได้ ประกาศตนเองเป็นพุทธ แต่ถ้าจะถามคนทั่วๆ ไปว่าคำว่าชาวพุทธหมายถึงใครบ้าง ก็ถึงจะได้คำตอบว่าก็ชาวบ้านชายหญิงที่เป็นเด็กหนุ่มสาวเฒ่าแก่ทั่วๆ ไปนั่นแหละ คือมองแต่เพียงเฉพาะชาวบ้านทั่วไปว่าเป็นชาวพุทธ ความจริงความหมายของชาวพุทธนั้นหมายถึง ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาทั้งหมด ซึ่งรวมเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “พุทธบริษัท” นั่นเองพุทธบริษัทมี ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา แต่ปัจจุบันนี้คงมีเพียง เพราะภิกษุณีได้ขาดตอนไปแล้ว

ที่เราเห็นนางชีนั้นก็คือ อุบาสิกาผู้ถือศีล ๘ นั้นเองความเป็นจริงพระพุทธรูปศาสนานั้นได้ให้เกือบทุกอย่างแก่คนไทยและสังคมไทย ทั้งในด้านความเป็นอยู่ ชีวิต ทัศนคติ อุดมคติ วัฒนธรรมเช่น สอนให้ช่วยตนเองให้รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือกันและกัน อ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้หลักผู้ใหญ่ต่างๆ แต่สังคมไทยในหมู่พุทธบริษัททุกวันนี้ก็ยังมีปัญหาเกิดขึ้นตลอดมา ทั้งที่พระพุทธรูปศาสนาแก้ปัญหาได้ทุกประการ ทั้งนี้ทั้งนั้นก็เพราะพุทธบริษัทได้ละเลยต่อการปฏิบัติตามหลักคำสอนสั่ง ไม่สนใจต่อการประพฤติปฏิบัติ “ธรรม” ซึ่งพระพุทธรูปก็ได้ตรัสไว้ว่า พระพุทธรูปศาสนาจะเสื่อมหรือเจริญก็อยู่ที่การประพฤติปฏิบัติของบริษัททั้ง หากปฏิบัติโดยชอบก็ทำให้เจริญ หากปฏิบัติไม่ชอบก็ทำให้เสื่อมสูญ การประพฤติปฏิบัติธรรมตามคำสั่งสอนนั้นก็คือ การทำ “หน้าที่” ของพุทธบริษัทเพราะความหมายหนึ่งของธรรมะนั้นก็คือการปฏิบัติตามหน้าที่เมื่อพุทธบริษัทได้ปฏิบัติตนตามหน้าที่ของพุทธบริษัทที่ดีก็ทำให้ได้รับผลเป็นความสุขความเจริญและดำรงพระพุทธรูปศาสนาอยู่ได้ หากพุทธบริษัทปฏิบัติหน้าที่ไม่ถูกต้องก็ไม่ควรก็เป็นผลตรงกันข้ามเพราะฉะนั้นพุทธบริษัทจึงควรจะต้องปฏิบัติ “หน้าที่ของชาวพุทธที่ดี”

๓. หน้าที่ในการปฏิบัติให้เป็นการแสดงออกถึงเอกลักษณ์พุทธศาสนิกชน เอกลักษณ์หมายถึงถึงลักษณะเด่นหรือลักษณะที่เป็นหนึ่งไม่เหมือนใคร เช่น การแต่งการของแต่ละชาติแต่ละภาษาก็มีเอกลักษณ์ของตน ทำให้เรามองออกว่าถ้าแต่งกายอย่างนั้นๆ ก็เป็นคนของชาตินั้นๆ ในทางปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนก็เหมือนกัน เรามีข้อประพฤติปฏิบัติที่จะทำให้ทราบได้ทันทีว่าผู้นั้นเป็นผู้นับถือพระพุทธรูปศาสนา ซึ่งมีอยู่หลายอย่างหลายประการ แต่พอจะรวบรวมไว้เป็นแนวทางไว้หลาย ประการคือแสดงตนเป็นพุทธมามกะแต่ยังเยาว์ ศาสนิกชนหลายศาสนามีการแสดงออกต่อผู้อื่นหรือต่อสาธารณะชนว่าตนได้เข้ามาเป็นสมาชิกหรือเข้ามานับถือศาสนานั้นๆ แล้วแต่ของพุทธศาสนาแต่เดิมมาก็มักจะถือกันว่านับถือพุทธศาสนาตามบิดา มารดา ไม่ได้มีการแสดงตนหรือสมัครเข้าเป็นสมาชิกแต่อย่างใดเลย ทำให้ตัวเองบางทีก็สงสัยว่าเป็นชาวพุทธขึ้นมาด้วยวิธีใด ฉะนั้นลักษณะที่น่าจะยอมรับกันไว้ข้อแรกก็คือ ให้ได้เข้าพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ถึงซึ่งพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึกเสียแต่ยังเยาว์เริ่มตั้งแต่เข้าโรงเรียนซึ่งสถานศึกษาหรือสถาบันพุทธศาสนาหลายแห่งได้กระทำกันอยู่แล้วที่มีบูชาประจำบ้าน

การเคารพกราบไหว้ระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยไม่จำเป็นต้องที่ใหญ่ เพียงหิ้งเล็กๆ พอตั่งพุทธรูปได้องค์เดียว เพราะการมีมากองค์จะทำให้กราบบูชามุ่งไปทางเครื่องกลางของคลังแทนการระลึกถึงคุณของพระซึ่งไม่ถูกต้องได้ ไหว้พระสวดมนต์ประจำวันเป็นการเสริมข้อต้นๆ ทั้ง ๒ คือการระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย ให้รู้จักความกตัญญูตามหลักธรรมระลึกถึงคุณของผู้มีพระคุณมีบิดามารดาครูอาจารย์อย่างน้อยก่อนเข้านอนวันละครั้งตามโอกาสแล้วตั้งใจทำความสงบทางใจเพื่อสร้างพลังกุศลแผ่เมตตาต่อสัตว์ทั้งหลายต่อไปต่อกบาตรตามกำลังของตน เพื่อเป็นการสืบพระศาสนาด้วยการบำรุงพระภิกษุสงฆ์ให้ได้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย นำมาเผยแผ่แก่ประชาชนทั่วไปให้ประพฤติปฏิบัติทั้งเป็นการฝึกใจในการบริจาคตานด้วยแม้ทำไม่ได้ทุกวันก็อาจทำในวันเกิดหรือวันสำคัญทางศาสนาก็ได้ ฟังธรรม

เป็นนิจ ในวันพระหรือวันอาทิตย์ได้เข้าวัดฟังธรรมหรือแม่ทางสื่อสารมวลชนที่เผยแพร่อยู่ทั่วไปทำบุญ และประกอบพิธีตามฤดูกาล เช่น วันสำคัญทางศาสนาหรือพิธีบำเพ็ญบุญต่างๆ ตามฤดูกาลนั้นๆ แสดงความเคารพเมื่อผ่านปูชนียวัตถุปูชนียสถานทางพุทธศาสนา เพื่อเป็นการน้อมรำลึกถึงคุณของ พระรัตนตรัยรวมทั้งพระภิกษุสงฆ์ที่ประพฤตินสมควรแก่การกราบไหว้ในฐานะสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีเบญจศีล เบญจธรรม ซึ่งเป็นหลักการเบื้องต้นที่จะให้คนละเว้นความชั่วแล้วทำความดี อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุขผู้ชายควรบวชตามโอกาสอันควรแม้จะแสดงตนเป็นพุทธมามกะแล้วหรือ เข้าเป็นสมาชิกของชาวพุทธแล้วยังมีอีกองค์การหนึ่งที่ผู้ชายควรมองหาโอกาสเข้าเป็นสมาชิกเพื่อศึกษา ปฏิบัติยอมสละกายใจและเวลาเพื่อบวชเป็นภิกษุตามโอกาสและความสนใจ ข้อสำคัญต้องรู้จุดมุ่งหมายของการบวชว่าเพื่ออะไร ต้องปฏิบัติอย่างไร มิใช่มีวัตถุประสงค์ เช่น บวชหน้าศพ บวชแก้บน บวชให้บิดามารดา บวชเพื่อแต่งงานหรือเพื่อประเพณีเท่านั้นจึงพอสรุปได้ว่า “หน้าที่ของชาวพุทธที่ดี” นั่นก็คือ การประพฤติปฏิบัติอย่างเข้าใจในพระพุทธศาสนา ตามธรรมคือหน้าที่ดังกล่าวแล้ว รวมถึงเป็นคำสั้นๆ ว่า “ยึดหลักธรรมเป็นคติประจำใจ ยึดมีความมีระเบียบวินัยเป็นทางดำเนินชีวิต” หน้าที่ที่ชาวพุทธ และมารยาทชาวพุทธ มีหน้าที่มากมายหลายประการที่จะต้องศึกษาเรียนรู้ปฏิบัติ เพื่อที่จะรำลึกถึงพระคุณของพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ และเพื่อทำนุบำรุงอุปถัมภ์สืบทอดพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองตลอดไป บทบาทของพระภิกษุสามเณรพระนักเทศน์ ได้แก่ พระภิกษุที่ปฏิบัติหน้าที่สอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแก่เด็ก เยาวชน และประชาชนทั่วไป โดยการแสดงธรรม (เทศน์) และจะต้องผ่านการฝึกอบรมเป็นพระนักเทศน์ตามหลักสูตรของมหาเถรสมาคมแต่งตั้ง มี ๒ ประเภท คือ พระนักเทศน์แม่แบบ หมายถึง พระนักเทศน์แม่แบบ หมายถึง พระนักเทศน์ที่ผ่านการอบรมจากคณะกรรมการฝึกอบรมพระนักเทศน์ที่มหาเถรสมาคมแต่งตั้ง เพื่อไปจัดอบรมพระนักเทศน์ประจำจังหวัด และพระนักเทศน์ประจำจังหวัด หมายถึงพระนักเทศน์ที่ผ่านการอบรมปฏิบัติหน้าที่เทศน์ภายในจังหวัดที่สังกัดหรือสถานที่ที่ทายกอาราธนาออกจากรั้วนั้น พระภิกษุทั่วไปที่มีความรู้ความสามารถ ก็สามารถเป็นพระนักเทศน์ได้ โดยให้การสอนหลักธรรมทางพุทธศาสนา และต้องมีความรู้ทางด้านธรรมเป็นอย่างดียิ่งพระธรรมทูต (อ่านว่า-ท่ามะทูต) พระธรรมจาริก หมายถึงภิกษุที่เดินทางไปแสดงธรรมในที่ต่างๆ ทำหน้าที่เหมือนทูตทางธรรมหรือทูตของพระศาสนาพระธรรมทูตเริ่มมีครั้งแรกเมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมจนมีพระสาวกมากรูปแล้วจึงส่งพระสาวกเหล่านั้นไปประกาศธรรมในทิศต่างๆ โดยตรัสว่า “เธอทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน เพื่ออนุเคราะห์แก่ประชาชน” ดังนี้เป็นต้น พระธรรมจาริก มีความหมายเดียวเช่นเดียวกันกับพระธรรมทูต แต่เป็นคำบัญญัติที่เกิดทีหลังคำว่าพระธรรมทูตปัจจุบันแบ่งพระธรรมทูตออกเป็น ๒ ประเภทคือ พระธรรมทูตในประเทศ กับ พระธรรมทูตต่างประเทศ รวมทั้งการปฏิบัติตนตามหลักทศเบื่องล่างในทศ ๖ ทศเบื่องล่าง ลูกจ้าง บุคคลที่ต่ำกว่า ลูกจ้างเปรียบเสมือนทศเบื่องล่าง ที่นายจ้างต้องแสดงความกตัญญูต่อลูกจ้างเพราะลูกจ้างทำกิจการงานต่างๆ ให้สำเร็จประโยชน์ ในขณะที่เดียวกันลูกจ้างก็ต้อง

แสดงความกตัญญูต่อนายจ้างในฐานะของผู้ประกอบการคุณ ดังนั้นหน้าที่ของนายจ้างที่มีต่อลูกจ้างคือ จัดงานให้ทำตามความเหมาะสม ให้ค่าจ้างรางวัลสมควรแก่งาน จัดให้มีสวัสดิการที่ดี มีอะไรได้พิเศษมาก็แบ่งปันให้ และให้มีวันหยุด และพักผ่อนหย่อนใจ ตามโอกาสอันควร ส่วนลูกจ้างทำกิจการ เริ่มทำงานก่อน เลิกงานทีหลัง เอาแต่ของทีนายให้ ทำการงานให้เรียบร้อยและดียิ่งขึ้น และนำความดีของนายงาน และกิจการไปเผยแพร่

การปฏิบัติสันทนาการที่เหมาะสมต่อพระภิกษุในโอกาสต่างๆ การปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ในที่สาธารณะเนื่องจากพระสงฆ์อยู่ในฐานะที่ควรเคารพของชาวพุทธชาวพุทธจึงควรเรียนรู้วิธีปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์เวลาที่พบปะในสถานที่ต่างๆ เวลาพบปะพระสงฆ์ในสถานที่ต่างๆ เช่น ตามถนน บนรถโดยสาร หรือสถานที่ต่างๆฟัง แสดงความเคารพ ด้วยการประนมมือ (อัญชลี) ไหว้ (วันทา หรือนมัสการ) กราบ (อภิวัท) หรือลุกขึ้นยืนรับ (ปัจจุคมน์) ตามสมควรแก่โอกาสและสถานที่ ไม่พียงนั่งบนอาสนะ (ที่นั่ง) เดียวกับพระภิกษุ ถ้าจำเป็นต้องนั่งก็พียงนั่งด้วยอาการเคารพสำหรับสตรี จะนั่งบนม้ายาวหรือเก้าอี้ยาว เช่น ที่นั่งในรถโดยสาร รถไฟ เป็นต้น ไม่ได้โดยเด็ดขาด แม้จะนั่งคนละมุกก็ตาม ในกรณีที่ต้องนั่ง จะต้องมิบุรุษมานั่งคั่นกลางให้ ในห้องประชุมที่มีพระสงฆ์เข้าร่วมด้วย เช่น ในการฟังปาฐกถา การบรรยาย ถึงจัดให้ท่านนั่งแถวหน้า ถ้าจัดที่นั่งให้สูงกว่าคฤหัสถ์ได้ยิ่งเป็นการดี บนเรือหรือบนรถโดยสาร เป็นต้น เมื่อเห็นพระภิกษุขึ้นมา ฟังลุกให้ที่นั่งแก่ท่านด้วย การถวายภัตตาหารและปัจจัยที่สมควรแก่สมณะ การถวายภัตตาหารและปัจจัยที่สมควร เวลาใส่บาตร พึงถอดรองเท้า ตักข้าวและอาหารใส่บาตรด้วยความเคารพแล้วย่อตัวลงไหว้เมื่อถวายอาหาร หรือเครื่องอุปโภคแก่พระภิกษุ พึงประเคน คือยกของให้ท่านภายใน “หัตถบาส” (ระยะบ่วงมือ คือ ห่างประมาณหนึ่งศอก) เมื่อนำของไปถวายพระภิกษุสงฆ์หลังเที่ยง ไม่พึงประเคนให้ท่าน ถึงวางไว้เฉยๆ หรือให้ศิษย์วัดนำไปเก็บไว้ต่างหาก (การปฏิบัติเช่นนี้เพื่อมิให้ท่านละเมียดข้อบัญญัติว่าด้วยการสะสมอาหาร) เมื่อจะถวายปัจจัย (เงิน) ไม่พึงประเคนให้ท่าน พึงถวายเฉพาะใบบวราณามอบเงินให้ ไวยาวัจ กรหรือศิษย์วัด ในกรณีที่ไม่มีไวยาวัจกรหรือศิษย์วัด พึงเอาปัจจัยใส่ซองใส่ลงในยามให้ท่านเอง เวลานิมนต์พระสงฆ์ไปฉันภัตตาหารที่บ้านตน ไม่พึงระบุชื่ออาหาร ถ้าจะนิมนต์พระสงฆ์ไปรับสังฆทาน ไม่พึงเจาะจงภิกษุผู้รับ เช่น ขอนิมนต์ท่านเจ้าคุณพร้อมพระสงฆ์อีกห้าร้อยรูปไปรับสังฆทาน เวลาสนทนากับพระสงฆ์หรือฟังโอวาท

การสนทนาหรือฟังโอวาทกับพระสงฆ์ ควรปฏิบัติคือใช้สรรพนามให้เหมาะสม คือใช้สรรพนามแทนผู้ชายว่า “ผมกระผม” ผู้หญิงใช้คำว่า “ดิฉัน” ใช้สรรพนามแทนท่านว่า “พระคุณเจ้าหลวง พ่อ ท่านพระครู ท่านเจ้าคุณ ไต่เท้า พระเดชพระคุณ” ตามควรแก่กรณี เวลารับคำ ผู้ชายใช้คำว่า “ครับ ขอรับ” ผู้หญิงใช้คำว่า “ค่ะ เจ้าค่ะ” เวลาพระท่านพูด พึงตั้งใจฟังโดยเคารพ ไม่พึงขัดจังหวะหรือพูดแทรกขึ้นมาในระหว่างที่ท่านกำลังพูดอยู่ เวลาท่านให้โอวาทหรืออวยพร พึงประนมมือฟังโดยเคารพ เวลาได้รับตรสรณคม และรับศีล พึงว่าตามด้วยเสียงดัง ไม่พียงนั่งเงียบเฉยๆ เวลาฟังพระสวด

เช่น สวดเจริญพุทธมนต์ สวดศพ เป็นต้น ฟังพระนมมือด้วยความเคารพ ไม่คุยกันหรือทำอย่างอื่นในระหว่างที่ท่านกำลังสวดพระสงฆ์ คือ ผู้สละความสุขหรือวิธีการดำเนินชีวิตแบบฆราวาสเข้ารับการบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา เป็นผู้สืบทอดอายุพระพุทธศาสนาและศึกษาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า นำมาเผยแผ่แสดงแก่พุทธศาสนิกชน เพราะฉะนั้น เราจึงควรประพฤติปฏิบัติต่อพระสงฆ์ให้ถูกต้องเหมาะสมตามมารยาทที่พึงปฏิบัติ การเดินสวนกับพระสงฆ์ เมื่อเดินสวนกับพระสงฆ์ ควรหลีกเลี่ยงทางด้านซ้ายมือของพระสงฆ์ ยืนตรง เมื่อพระสงฆ์เดินผ่านหน้าให้น้อมตัวลงไหว้ หากท่านพูดด้วยควรประนมมือพูดกับท่านด้วยกิริยาอาการอันสำรวม หากท่านไม่พูดด้วยควรยกมือไหว้แล้วลดมือลงเมื่อท่านเดินผ่านไป การเดินผ่านพระสงฆ์ หากพระสงฆ์ยืนอยู่ให้น้อมตัวลงไหว้แล้วเดินก้มตัวหลีกเลี่ยงไปหากพระสงฆ์นั่งอยู่ ให้คลานลงมือทั้งสองข้างเมื่อถึงตรงหน้าพระสงฆ์ให้ก้มลงกราบหรือประนมมือไหว้ตามที่สถานที่จะเอื้ออำนวยแล้วคลานลงมือผ่านไป การเดินตามพระสงฆ์ ให้เดินตามพระสงฆ์ ให้เดินตามหลังพระสงฆ์โดยเอียงไปทางซ้ายของท่าน ระยะห่างประมาณ ๒-๓ ก้าว และเดินด้วยอาการสำรวมกิริยาให้เรียบร้อยการสนทนากับพระสงฆ์ เมื่อกำลังสนทนากับพระสงฆ์ เมื่อกำลังสนทนากับพระสงฆ์ ควรประนมมือในขณะที่พูดกับท่าน ไม่ควรพูดล้อเล่น พูดคำหยาบและเรื่องไร้สาระรวมทั้งไม่พูดสนทนากับท่านในที่ลับตาสองต่อสองเพราะเป็นการผิดวินัยของพระสงฆ์ และก่อให้เกิดข้อควรหาแก่บุคคลทั่วไป

การปฏิสังขรณ์ตามหลักปฏิสังขรณ์ คำว่า “ปฏิสังขรณ์” ได้แก่ การต้อนรับแขกผู้มาถึงถิ่น อากาศเครื่องเพื่อแผ้ว การต้อนรับปราศรัย มี ๒ ประการได้แก่ อามิสปฏิสังขรณ์ การปฏิสังขรณ์ด้วยอามิส ได้แก่ การต้อนรับด้วยปัจจัยสี่อย่างใดอย่างหนึ่งพอเหมาะพอควรแก่แขกผู้มาหา โดยความสุภาพเรียบร้อยสิ่งที่มนุษย์เกิดช่องว่างระหว่างกันและกันก็คือ เรื่องเกี่ยวกับปัจจัย ๔ ได้แก่ อาหารการบริโภค เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม รวมเครื่องประดับต่างๆ เข้าด้วย ที่อยู่อาศัยรวมยานพาหนะต่างๆ เข้าอยู่ในสกุลหรือภูมิประเทศได้เปรียบอาจมีปัจจัย ๔ เหล่านี้ใช้อย่างเหลือเฟือ ส่วนคนที่อยู่ในสกุลหรือภูมิประเทศอันเสียเปรียบอาจมีปัจจัย ๔ เหล่านี้น้อยหรือหาไม่ได้เลย ถ้ามนุษย์เราไม่มีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน เข้าทำนองที่ว่า “คนรวยก็รวยเหลือล้น คนจนก็จนเหลือหลาย” ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างมนุษย์ด้วยกันอย่างมากจนกลายเป็นแบ่งชนชั้นแตก แยกบาดหมาง ไม่มีทางประนีประนอมกันได้ เกิดการยื้อแย่งแข่งขันเบียดเบียน ปล้นสดมภ์ เช่นฆ่ากันอย่างกว้างขวาง หากความสงบสุขไม่ได้ ฉะนั้น คนรวยจึงต้องสงเคราะห์เกื้อกูลคนจนด้วยปัจจัย ๔ ตามสมควร อย่าเป็นคนคับแคบเสวยสุขอยู่แต่ผู้เดียวอย่าเป็นคนเห็นแก่ตัว เอารัดเอาเปรียบคนจนอยู่ทุกท่า แบบมือใครยาวสาวได้สาวเอา จะเข้าตำราที่ว่า “ยิ่งรวยยิ่งคับแคบ ยิ่งรวยก็ยิ่งงก ยิ่งรวยก็ยิ่งเห็นแก่ตัว ยิ่งรวยก็ยิ่งเอาเปรียบคนอื่น” ถ้าสังคมบุคคลประเภทนี้มากความสงบสุขจะมีไม่ได้เลย รวมความว่า อามิสปฏิสังขรณ์ หมายถึง การให้ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน การต้อนรับปราศรัยด้วยใช้พัสดุสิ่งของเหมาะแก่ความต้องการ โดยควรแก่ฐานะของแขกผู้มาหา ธรรมปฏิสังขรณ์ การปฏิสังขรณ์ด้วยธรรม ได้แก่ การต้อนรับด้วยพุทธจา

ปราศรัย ด้วยคำพูดที่สุภาพอ่อนโยน และคำพูดที่อ่อนหวาน และประกอบด้วยประโยชน์มนุษย์เรา ยามประสบเคราะห์กรรมทุกข์โศกโรคภัยต่างๆ ย่อมต้องการที่พึ่งทางใจ หากเราไม่อยู่ในฐานะที่จะช่วย เหลือได้ทางปัจจัย ๔ เพราะเราก็ตกอยู่ในสภาพเดียวกับเขา แต่เรามีกำลังใจดีกว่าเขา รู้วิธีแก้ปัญหา ต่างๆ ได้ดีกว่าเขา เราจะนิ่งเฉยดูความเดือดร้อนของเพื่อนมนุษย์โดยไม่ช่วยเหลืออะไรเลยนั้นไม่ได้ ที่ ถูกต้องใช้ธรรมเป็นเครื่องปลุกปลอบใจเขา และข้อปฏิบัติในการดำเนินชีวิตให้เขาอยู่รอดปลอดภัยพ้น จากเคราะห์กรรมต่างๆ นั้นการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างนี้ ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “ปฏิสันถาร” แปลว่า การอุดหนุนต่างๆ ระหว่างตนกับคนอื่น ก่อให้เกิดสามัคคีธรรมขึ้นระหว่างเพื่อน มนุษย์ด้วยกัน ลบล้างรวมแตกแยกความริ้วฉานให้หมดสิ้นไป มีความคิดเห็นตรงกันแม้จะมีฐานะ ต่างกันก็อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสงบสาระสำคัญมารยาทชาวพุทธ เป็นการแสดงออกที่มีแบบแผน ในการประพฤติปฏิบัติซึ่งเป็นแนวปฏิบัติที่ทำให้สมาชิกในสังคม สามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างดี โดยเฉพาะมารยาทชาวพุทธที่หล่อหลอมมาจาก หลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนา เป็นกริยาวาจาที่ บุคคลในสังคมพึงปฏิบัติต่อกัน อันเป็นโยชน์ต่อตนเองและสังคม จนนับเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ทางศาสนา ที่มีลักษณะเฉพาะของพุทธในประเทศไทย แม้จะไม่สำคัญเท่าหลักธรรมคำสอนโดยตรง แต่ก็ส่วนในการสร้างความรัก ความสามัคคี อันเป็นเอกลักษณ์สำคัญของสังคมไทย ที่คนไทยทุกคน ควรประพฤติปฏิบัติและสืบทอดต่อไปมารยาทในการแต่งกายแต่งกายแสดงถึงขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม แล้วยังแสดงถึงอุปนิสัยใจคอ จิตใจ รสนิยม ตลอดจนการศึกษาและฐานะของแต่ละบุคคลได้เป็นอย่างดี การแต่งกายของผู้ที่อยู่ในสังคมจึงเป็นสิ่งจำเป็นและมีหลักสำคัญที่ควรปฏิบัติ ความสะอาด ต้องเอาใส่เป็นพิเศษโดยเริ่มต้นด้วยเครื่องแต่งกาย ได้แก่ เสื้อผ้า ถุงเท้า รองเท้า เครื่องประดับกระเป๋าสตางค์ ต้องสะอาดหมดจด ใช้เครื่องสำอางแต่พอควร และร่างกายก็ต้องสะอาดทุกส่วนตั้งแต่ ฝ่ามือ ฝ่าเท้า หน้าตา มือ แขน ลำตัว ขาและเท้าตลอดจนถึงเล็บ รวมไปถึงกลิ่นตัวที่ต้องเอาใจใส่เป็นพิเศษ ต้องอาบน้ำฟอกสบู่ให้หมดกลิ่นตัว ถ้าทำได้ทุกส่วน ก็ถือว่าสะอาด ความสุภาพเรียบร้อย คือ เครื่องแต่งกายนั้นต้องอยู่ในลักษณะสุภาพเรียบร้อย ไม่รุ่มร่ามหรือรัดตัวจนเกินไป ไม่ใช่สีฉูดฉาด ควร แต่งให้เข้ากับสังคมนั้น ความสุภาพเรียบร้อยนั้นรวมถึงอุปกรณ์เครื่องใช้ เครื่องประดับและการ แต่งหน้าแต่งผมด้วย ความถูกต้องกาลเทศะ การแต่งกายให้ถูกต้องกาลเทศะ หมายถึง การเลือกแต่งกาย ให้ถูกต้องเหมาะสมกับเวลายุคสมัยนิยมและสถานที่

การปฏิบัติในการแต่งกาย ให้เหมาะสมกับลักษณะงานที่จะไป เช่น งานมงคลก็ควรใส่สี สดใส งานอวมงคล ถ้าเป็นงานศพก็ควรใส่สีดำ เป็นต้น ให้เหมาะสมกับความสำคัญของงาน เช่น งาน ระหว่างเพื่อนฝูง งานรัฐพิธี ถ้าเป็นงานศพ ก็ต้องดูว่าเป็นงานศพทั่วไปหรืองานศพพระราชพิธี ให้ เหมาะสมกับเวลา เช่น เป็นงานราตรีสโมสรหรืองานกลางคืนธรรมดา ให้เหมาะสมกับฐานะและหน้าที่ เช่น เป็นครู เป็นนักเรียน เป็นหัวหน้า เป็นคนรับใช้ ให้เหมาะสมกับวัย เช่น เป็นคนมีอายุก็ไม่ควรแต่ง เป็นวัยรุ่นเกินไปเป็นเด็กก็ไม่ควรแต่งให้เป็นผู้ใหญ่เกินไป ให้เหมาะสมกับยุคและสมัยนิยมไม่น่าสมัย

เกินไปหรือล้ำสมัยเกินไป และพึงแต่งกายให้สมเกียรติกับงานที่ได้รับเชิญ มารยาทในการยืนตามลำพัง จะยืนแบบใดก็ได้แต่สมควรจะอยู่ในลักษณะสุภาพ สบายโดยมีสันเท้าชิด ปลายเท้าแยกเล็กน้อยหรือ อยู่ในท่าพัก ปล่อยแขนแนบลำตัว ไม่หันหน้าหรือแกว่งแขนไปมา จะยืนเอียงได้บ้างแต่ควรอยู่ในท่าที่ สง่า การยืนเฉพาะหน้าผู้ใหญ่การยืนต่อหน้าผู้ใหญ่ ถ้าไม่จำเป็นไม่ควรยืนตรงหน้าผู้ใหญ่ควรยืนเฉียง ไปทางใดทางหนึ่ง ทำได้ ๒ วิธี คือ ยืนตรงขาชิด สันเท้าชิด ปลายเท้าห่างกันเล็กน้อย มือสองข้างแนบ ลำตัวหรือประสานกันไว้เบื้องหน้าใต้เข็มขัดลงไป ท่าทางสำรวมยืนตรงค้อมส่วนบนตั้งแต่เอวขึ้นไป เล็กน้อย มือประสานไว้ข้างหน้า ท่าทางสำรวมการประสานมือ ทำได้ ๒ วิธี คือ คว่ำมือซ้อนกัน จะเป็นมือไหนทับมือไหนก็ได้หรือหงายมือทั้งสอง สอดนิ้วชี้ระหว่างร่องนิ้วของแต่ละมือ การยืนเฉพาะ หน้าผู้ใหญ่จะใช้จนถึงการยืนเฉพาะหน้าที่ประทับ การค้อมตัวจะมากน้อยย่อมสุดแล้วแต่ผู้ใหญ่ถ้ามี อาวุโสหรือเป็นที่เคารพสูง ก็ค้อมตัวมาก มารยาทในการเดินตามลำพังควรเดินอย่างสุภาพ ไหล่ตั้งหลัง ตรง ช่วงเท้าไม่ยาวหรือสั้นเกินไปแกว่งแขนพองาม สตรีควรระมัดระวังสะโพกให้อยู่ในลักษณะที่เป็น ไปโดยธรรมชาติ การเดินกับผู้ใหญ่ควรเดินเอียงไปทางซ้ายหลังผู้ใหญ่ ห่างกันพอประมาณตามสภาพ ของสถานที่แต่ให้อยู่ในลักษณะนอบน้อมการเดินผ่านผู้ใหญ่ในกรณีที่ผู้ใหญ่ยืนอยู่ ให้เดินค้อมหัวผ่าน มากน้อยตามอาวุโส ถ้าผู้ใหญ่ทักทาย ให้หยุดยืนน้อมกายลงพูดด้วย เมื่อจบแล้วให้ไหว้ครั้งหนึ่งแล้ว น้อมตัวผ่านไปถ้าผู้ใหญ่นั่งพื้นหรือนั่งเก้าอี้ให้เดินเข้าผ่าน เมื่อผู้ใหญ่ทักทายให้นั่งพับเพียบเก็บปลาย เท้าพูดด้วย เมื่อจบแล้วให้กราบหนึ่งครั้ง แล้วเดินเข้าผ่านไป การเดินสวนกับผู้ใหญ่ควรน้อมตัวเมื่อ ผ่านใกล้ จะค้อมตัวมากน้อยก็ขึ้นอยู่กับอาวุโส ในกรณีที่เป็นทางแคบๆ ควรหยุดยืนในอาการสำรวม ให้ผู้ใหญ่ผ่านไปก่อน การเดินผ่านหลังผู้อื่น ควรอยู่ในกิริยาสำรวม ค้อมตัวลงขณะเดินผ่าน มือสอง ข้างแนบลำตัว ถ้าเดินผ่านอย่างใกล้ชิดและเป็นผู้อาวุโสมากให้ค้อมตัวและไหว้พร้อมกับกล่าวคำขอ โทษก่อนจะเดินผ่านการเดินเข้าสู่ที่ชุมชนควรเดินเข้าไปอย่างสุภาพ ก้มตัวตามอาวุโส อย่าให้เสื้อผ้าไป กระทบผู้อื่นเลือกที่นั่งตามเหมาะสม ถ้าเป็นสถานที่นั่งกับพื้น ต้องผ่านระยะใกล้มากให้ใช้เดินเข้า มารยาทในการนั่ง ควรนั่งตัวตรงหลังพิงผนังเก้าอี้ เท้าชิด เข้าชิด มีอวางบนหน้าขาหรือพาดบนที่เท้า แขนเก้าอี้ก็ได้ไม่ควรโยกเก้าอี้ไปมา หญิงควรระมัดระวังเครื่องแต่งกายไม่ให้ประเจิดประเจ้อ การนั่ง กับพื้นควรนั่งพับเพียบในลักษณะสุภาพ ผู้หญิงถ้าเท้าแขนก็อย่าเอาท้องแขนออกข้างนอกผู้ชายไม่ควร นั่งเท้าแขน มารยาทในการไหว้ คือ อิริยาบถที่มีมือทั้งสองข้างประนมนิ้วชิดกัน ปลายนิ้วจกดกันไม่เอา ปลายนิ้วออกจากกัน การไหว้มีหลายแบบ คือ การไหว้พระสงฆ์เมื่อประนมมือแล้ว ใหยกมือที่พนมขึ้น จรดหน้าผาก ให้ปลายหัวแม่มือจรดระหว่างคิ้วค้อมศีรษะ ลงให้ปลายนิ้วจรดต้นผม แขนมือให้ชิด หน้าผาก ค้อมตัวให้มาก ผู้ชายให้ยื่นสันเท้าชิด ปลายเท้าแยกเล็กน้อย ผู้หญิงให้ก้าวขาขวาออกไป ข้างหน้าเล็กน้อยแล้วย่อตัวไหว้

การไหว้บิดามารดา ครูบาอาจารย์และญาติผู้ใหญ่ให้พนมมือยกขึ้นจนนิ้วหัวแม่มือจรด ปลายจมูก ปลายนิ้วชี้จรดระหว่างคิ้ว ผู้ชายค้อมตัวลงเล็กน้อย ผู้หญิงก้าวขาขวาไปข้างหน้าเล็กน้อย

แล้วย่อตัวลงอย่างพองามการไหว้ผู้ที่เคารพนับถือทั่วไปให้พนมมือเอาปลายนิ้วแม่มือจรดปลายคาง นิ้วชี้จรดปลายจมูกก้มหน้าเล็กน้อยพองาม การรับไหว้ให้พนมมือยกขึ้นมาอยู่ที่ระดับอก ปลายนิ้วอยู่ระหว่างปลายคางก้มหน้าเล็กน้อย มารยาทในการกราบบุคคล การกราบเริ่มจากการนั่งพับเพียบเก็บปลายเท้า ค้อมตัวลงหมอบให้เข้าข้างหนึ่งอยู่ระหว่างแขนทั้งสองข้าง วางแขนทั้งสองกราบลงกับพื้นตลอดครึ่งแขนจากศอกถึงมือ พนมมือวางลงกับพื้นแล้วก้มศีรษะให้หน้าผากแตะสันมือทำครั้งเดียวไม่แบมือ แล้วทรงตัวขึ้นนั่ง การกราบพระพุทธรูป พระสงฆ์การกราบพระพุทธรูปและพระสงฆ์ เรียกว่า การกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ ซึ่งประกอบด้วยเข้าทั้งสอง ศอกทั้งสองและหน้าผากหนึ่งรวมเป็นห้าโดยมีลำดับชั้นการปฏิบัติ จังหวะที่ ๑ ผู้ชาย นั่งท่าพรหม เข้ายันพื้นห่างกันพอควร ปลายเท้าตั้งชิดกัน นั่งทับสัน ผู้หญิง นั่งท่าเทพธิดา เข้ายันพื้นในลักษณะชิดปลายเท้าราบไปกับพื้น หงายฝ่าเท้า นั่งทับสันชายและหญิงประนมมือระหว่างอก เรียกว่า ท่าอัญชลี จังหวะที่ ๒ ยกมือที่ประนมขึ้นพร้อมกับก้มศีรษะลงรับมือเล็กน้อย หัวแม่มือจรดตรงกลางหน้าผากปลายนิ้วชี้จะสูงกว่าศีรษะ เรียกว่า ท่าวันทา จังหวะที่ ๓ ผู้ชายก้มลงกราบโดยทอดศอกให้แขนทั้งสองข้างลงพื้นพร้อมกับให้ข้อศอกทั้งสองข้างต่อกับหัวเข่า คอว่ามือทั้งสองแนบราบกับพื้น ให้นิ้วทั้ง ๕ ชิดกัน มือทั้งสองวางห่างกันเล็กน้อย หน้าผากจรดพื้นในระหว่างมือทั้งสองข้างได้ ผู้หญิงก็ปฏิบัติเช่นเดียวกัน แต่เวลาก้มลงกราบหน้าผากจรดพื้นแล้วให้ศอกคร่อมหัวเข่า ไม่ต่อกับหัวเข่าแบบชาย ทำนี้เรียกว่า ท่ากราบการกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ต้องทำติดต่อกัน ๓ ครั้งแล้วทรงตัวขึ้นยกตัวประนมจรดหน้าผากอีกครั้งหนึ่ง เรียกว่าจบแล้วลดตัวนั่งในท่าปกติ มารยาทในการใช้กิริยาวาจา คือ การแสดงออกของวาจาที่สมบูรณ์ วัฒนธรรมไทยนิยมให้คนสงบเสงี่ยมทั้งกิริยาและวาจาจะโกรธจะเกลียดจะรักท่านไม่ให้แสดงออกนอกหน้า

ดังนั้นการแสดงซึ่งกิริยาวาจา ต้องได้รับการควบคุม จึงจะสื่อความหมายตามความประสงค์ของผู้แสดงได้ดี ภาษาไทยมีลักษณะพิเศษ ที่ใช้กับบุคคลที่สูงกว่าตนก็ใช้อย่างหนึ่ง ใช้กับบุคคลเท่ากันหรือต่ำกว่าใช้อีกอย่าง หนึ่ง ความยากอยู่ตรงที่การประเมินว่าใครสูงใครต่ำกว่าตน ถ้าไม่แน่ใจควรเลือกทำที่สูงไว้ก่อนเพื่อให้เกียรติผู้ที่เราพูดด้วยเมื่อพูดกับใครควรแสดงกิริยาวาจาให้เกียรติเขา เพราะเมื่อเราให้เกียรติใครมิใช่ว่าเกียรติของเราจะหมดเปลืองไป อาจได้รับเกียรติกลับมาพร้อมกับความรู้สึกที่ดีก็ได้ มารยาทในกิริยาวาจา จำเป็นต้องใช้ในสถานการณ์ การทักทาย มักนิยมกล่าวคำว่า สวัสดีพร้อมกับไหว้ ซึ่งเป็นการทักทายที่เป็นเอกลักษณ์ของไทย การไปพบผู้ใหญ่ ควรจะขออนุญาตเข้าพบเมื่อพบแล้วก็ทักทายด้วยกิริยาวาจาพิณอบพิเทา สุภาพใช้คำแทนตัวเองและผู้ใหญ่ให้เหมาะสม เช่น ผม กระผม ดิฉัน ท่าน คุณ แล้วใช้คำรับให้เหมาะสมด้วย เช่น ครับ ค่ะ การปฏิบัติตัวในสถานที่ทำงาน การใช้กิริยาวาจาจะมีผลต่อความรู้สึกสามัคคี การใช้วาจาสุภาพมิใช่แค่ใช้ถ้อยคำในภาษาให้ถูกต้องเท่านั้น แต่ต้องมีน้ำเสียงที่น่าฟัง อ่อนโยน มีลีลาจังหวะในการใช้ภาษา มีคำลงท้ายที่แสดงความนับถือ รักษาหน้าใจผู้อื่น ไม่ควรพูดซุบซิบนินทาเพราะจะทำให้แตกความสามัคคีได้ การปฏิบัติตนในที่ประชุม ควรใช้กิริยาวาจาที่สุภาพ ใช้คำพูดถูกต้องตามหลักภาษาไทยไม่เินเี่ยวกวน ไม่ส่งเสียง

ตะโกน ไม่พูดอวดเก่ง ไม่พูดอย่างเหน็บแนม ไม่พูดคุยกันเอง ถ้าเป็นผู้แสดงความคิดเห็นก็ควรพูดให้ตรงประเด็นรักษาเวลา และเคารพกติกาของที่ประชุมนั้นๆ

การปฏิบัติหน้าที่ของชาวพุทธขบวนการพระพุทธศาสนาในสังคมยุคใหม่ พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (Socially Engaged Buddhism) พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (Socially Engaged Buddhism) เป็นชื่อสำหรับใช้เรียกขบวนการพระพุทธศาสนาแนวใหม่ที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองปัญหาสังคมโลกยุคใหม่ หมายถึง ทักษะที่ว่าพระพุทธศาสนากับสังคมต้องผูกพัน (Must be engaged) เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่มีการแยกเรื่องศาสนากับสังคมออกจากกัน รวมทั้งความพยายามที่จะตีความพุทธธรรมให้ครอบคลุมปัญหาใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน เพราะเห็นว่าการสอนแบบจารีตที่เน้นการแก้ปัญหาของปัจเจกบุคคล ไม่เพียงพอต่อการตอบปัญหาสังคมยุคใหม่ที่เต็มไปด้วยความสลับซับซ้อนได้ การแก้ปัญหาความทุกข์ของปัจเจกบุคคลและสังคมสามารถดำเนินควบคู่กันไปได้ อีกความหมายหนึ่ง พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมหมายถึง ขบวนการหรือกลุ่มนักกิจกรรมชาวพุทธเพื่อสังคม (Engaged Buddhists) ที่พยายามนำพระพุทธศาสนาเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาสังคม เช่น ปัญหาความยุติธรรมทางสังคม ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาความรุนแรง ปัญหาทางเศรษฐกิจ ปัญหาทางการเมืองขบวนการทางพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่โดดเด่นในต่างประเทศ โดยส่วนมากจะเกิดขึ้นในกระแสที่เกิดภาวะวิกฤตทางสังคมจากภัยสงครามและความขัดแย้งทางการเมือง โดยเฉพาะในประเทศที่เคยตกเป็นอาณานิคมของตะวันตกมาก่อนเช่น อินเดีย ศรีลังกา เวียดนาม ไม่ว่าจะเป็น ๑) ขบวนการชาวพุทธเพื่อสังคมในอินเดียที่นำโดย เอ็มเบ็ดการ์ (B.R. Ambedkar) ผู้ต่อสู้เพื่อให้ยกเลิกระบบวรรณะในสังคมอินเดีย โดยชักชวนชนชั้นต่ำต้อย (ศูทร/อิศูทร) ให้หันมานับถือพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนาที่ให้ความเสมอภาคทางสังคม ๒) ขบวนการชวนพุทธเพื่อสังคมในเวียดนามที่นำโดยพระนิกายเซนชื่อติสนัทฮันห์ (Thisnathanh) ผู้ต่อสู้เพื่อชาวเวียดนามที่อพยพลี้ภัยสงคราม ๓) ขบวนการสรรโวทัย (Sanvothy) นำโดยอริยรัตนะ (Ariyaratana) ในประเทศศรีลังกา ที่พยายามประยุกต์หลักพุทธธรรมมาแก้ปัญหาสังคมตั้งแต่สังคมระดับรากหญ้าจนถึงสังคมระดับประเทศ และ ๔) ขบวนการชาวพุทธเพื่อสังคมในธิเบตที่นำโดยองค์ทะไล ลามะ ผู้นำรัฐบาลผลัดถิ่นของธิเบตที่พยายามต่อสู้เพื่อเอกราชของธิเบตบนฐานของอหิงสธรรม (Non-Violence) และเป็นผู้เสนอแนวคิดเรื่องความรับผิดชอบสากล (Universal Eaponsibility) บนฐานของจิตใจที่มุ่งหวังประโยชน์สุขเพื่อผู้อื่น (Altruistic mind) เหล่านี้คือตัวอย่างของขบวนการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในต่างประเทศ

การนำเอาพระพุทธศาสนาเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาสังคมแม้สังคมไทยจะไม่เคยประสบภาวะวิกฤตทางสังคมอย่างรุนแรงเหมือนในหลายประเทศที่ยกมาข้างต้น แต่ภาวะวิกฤตทางสังคมและการเมืองตั้งแต่สมัย ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ เป็นต้นมา และการพัฒนาประเทศแบบทุนนิยมตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ เป็นต้นมา ได้ก่อให้เกิดปัญหาวิกฤตตามมามากมาย ไม่ว่าจะเป็น

ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาความยากจน ปัญหาเสื่อมโทรมด้านศีลธรรม หรือปัญหาการล่มสลายของครอบครัว ชุมชน และสังคม เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ชาวพุทธไทยกลุ่มหนึ่งมองว่าปัญหาวิกฤติเหล่านี้เกิดจากการพัฒนาที่มุ่งเน้นแต่เรื่องเศรษฐกิจโดยละเลยมิติทางสังคม ศาสนา และวัฒนธรรม โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาแบบจารีตในสังคมไทย นับตั้งแต่รัฐแยกการศึกษาของประชาชนออกจากวัดในสมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นต้นมา สถาบันศาสนาแทบจะถูกตัดขาดจากการกำหนดทิศทางของสังคมเลยก็ว่าได้ ดังนั้น ชาวพุทธบางกลุ่มจึงได้เสนอแนวคิดในการฟื้นคืนชีพบทบาทของพระพุทธศาสนาขึ้นมาใหม่ เพื่อให้มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและพัฒนาสังคมปัจจุบัน รวมทั้งการตีความพุทธธรรมแบบใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับปัญหาสังคมโลกยุคใหม่ บุคคลสำคัญที่พยายามอธิบายคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้มีมิติทางสังคม หรือเครือข่ายพุทธศาสนิกเพื่อสังคมนานาชาติ (พ.พ.ส.) (International Network of Engaged Buddhists - LNEB) ถือว่าเป็นขบวนการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในระดับนานาชาติที่พยายามบูรณาการพระพุทธศาสนาเพื่อแก้ปัญหาสังคมยุคใหม่ ตั้งขึ้นโดยการนำของสุลักษณ์ ศิวรักษ์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๐ โดยมีบุคคลสำคัญหลายท่านให้การอุปถัมภ์ เช่น องค์ทะไล ลามะ สมเด็จพระมหาโชชนันทะ แห่งกัมพูชา พระดิชันทันท์ พุทธทาสภิกขุ นอกจากนี้ ยังมีผู้เข้าร่วมเป็นสมาชิกอีกกว่า ๕๐๐ ท่าน จากประเทศต่างๆ กว่า ๔๐ ประเทศ บทบาทสำคัญอย่างหนึ่งของเครือข่ายพุทธศาสนิกเพื่อสังคมนานาชาติ คือ การมุ่งพัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่มีฐานอยู่บนความมีสติ ปัญญา และกรุณา รวมทั้งการตีความศีล ๕ แนวใหม่เพื่อสามารถตอบปัญหาสังคมโลกยุคใหม่ที่เต็มไปด้วยความสลับซับซ้อน

๓.๒ การปฏิบัติหน้าที่ของชาวพุทธตามทัศนะของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด

การปฏิบัติหน้าที่ในทัศนะของประชาชนชาวพุทธเรื่อง ความตายกับชาติหน้าเป็นประเด็นที่อยู่ในความสนใจของคนจำนวนมากและเป็นข้อกังวลที่คนทั่วไปติดใจ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าพุทธศาสนาจะไม่ได้ปฏิเสธเรื่องของชาติหน้าและเรื่องการตายแล้วเกิดแต่ก็ไม่ได้ให้ความสำคัญแก่เรื่องนี้มากนักเหมือนกับเรื่องที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับชีวิตในโลกนี้ ในหนังสือ พุทธธรรม อันเป็นงานค้นคว้าหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาที่ลุ่มลึกที่สุดเท่าที่มีอยู่ในปัจจุบันเรื่องชาติก่อนชาติหน้า นรก สวรรค์ วัณนายนก โดยมากท่านเพียงเอ่ยถึง หรือกล่าวถึงเท่านั้น แสดงถึงอัตราส่วนของการให้ความสนใจแก่เรื่องนี้ว่า มีเพียงเล็กน้อย ในเมื่อเทียบกับคำสอนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต หรือข้อปฏิบัติจำพวก ศีล สมาธิ ปัญญา ไม่ได้ปฏิเสธเรื่องตายแล้วเกิด หรือเรื่องชาติหน้า ดังจะเห็นได้สามารถสรุปเพื่อตอบคำถามนี้ได้ว่า ถ้าตราบไต ที่ยังมีเหตุปัจจัยอยู่ แม้ตายแล้ว ก็ยังเกิดใหม่ได้อีก เหตุปัจจัยของการเกิดใหม่นั้นส่วนหนึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องกรรมและผลของกรรมในรูปแบบต่างๆ ประเด็นที่ต้องการเน้นในที่นี้ คือในทัศนะของพุทธศาสนา การให้ความสนใจในเรื่องของชาติหน้ามีประโยชน์น้อย เพราะถึงคัมภีร์จะกล่าวไว้อย่างไร เรื่องนี้ก็ไม่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยประสบการณ์ตรงของใคร เนื่องจากคนที่มีประสบการณ์ด้วยการตายจริงๆ เขาก็

ตายไปแล้ว ไม่สามารถกลับมาบอกเล่าประสบการณ์ของเขาให้คนที่ยังมีชีวิตอยู่รู้ได้ ว่าตายไปแล้วเกิดใหม่หรือไม่ สิ่งที่ยังมีชีวิตอยู่ทำได้ดีที่สุด ก็แค่เชื่อหรือไม่เชื่อตามที่กล่าวไว้ในคัมภีร์ หรือตามที่คนอื่นชี้แจงไว้เท่านั้น แต่การเชื่อหรือไม่เชื่อ ก็เป็นคนละเรื่องกับความจริง เพราะว่าความเชื่อนั้น ถึงอย่างไรก็เป็นเพียงความเชื่อเท่านั้น ไม่ใช่สิ่งที่จะถือว่าเป็นความจริง ถ้าความจริงปรากฏว่าตายแล้วเกิด ถึงใครจะเชื่อหรือไม่เชื่อความจริงอันนี้ก็ยังคงเป็นความจริงอยู่นั่นเอง

ทัศนะที่ถือว่า ชีวิตเป็นผลมาจากการมีส่วนต่างๆ มาประกอบกันเข้า และแต่ละส่วนก็มีส่วนประกอบย่อยของตนอีกมากมายนั้น สะท้อนแนวคิดสำคัญของพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับโลกและชีวิตว่า สิ่งทั้งหลายที่เราบัญญัติเรียกว่า คน สัตว์ สิ่งของต่างๆ นั้น ไม่ได้มีอยู่ เป็นอยู่ โดยตัวของมันเองแต่มีอยู่ เป็นอยู่ เพราะมีปัจจัยต่างๆ มาประกอบกันเข้า หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ มีอยู่เป็นอยู่ โดยอิงอาศัยสิ่งอื่น ไม่ใช่ด้วยตัวของมันเอง ข้อนี้แปลต่อไปได้ว่า สิ่งทั้งหลายนั้น เป็นทั้งผลที่เกิดมาจากสิ่งอื่น และในขณะเดียวกันตัวมันเองก็เป็นเหตุปัจจัยของสิ่งอื่นด้วย เพราะมีสภาพเช่นนี้เอง สิ่งทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์ หรือสิ่งของ ล้วนไม่มีตัวตนของมันอย่างเป็นอิสระ นี่เป็นสัจธรรมหรือเป็นกฎสากลที่เป็นจริงกับทุกสิ่ง และทัศนะที่ว่า การมีอยู่เป็นอยู่ของสิ่งทั้งหลาย เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องแบบอิงอาศัยกันเช่นนี้ ตรงกับหลักธรรมในพุทธศาสนา “เพราะมีสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น และเพราะสิ่งนี้ไม่มีสิ่งนี้จึงดับไป” ความหมายเดียวกันนี้จะกล่าวเสียใหม่ในทางกลับกันก็ได้ว่า “การที่สิ่งนี้เกิดก็เพราะมีสิ่งนี้ และการที่สิ่งนี้ดับไปก็เพราะไม่มีสิ่งนี้” สิ่งนี้ ตัวแรกนั้น ถ้ากล่าวแบบวิทยาศาสตร์ก็คืออะไรก็ได้ที่เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้สิ่งอื่นเกิดขึ้นหรือมีอยู่เป็นอยู่ได้นั่นเอง กล่าวในแง่ของชีวิต การที่ชีวิตเกิดขึ้นและดำรงอยู่ ก็เพราะอาศัยปัจจัยต่างๆ ที่เหมาะสมมารวมกัน ปัจจัยเหล่านั้น มีทั้งที่เป็นปัจจัยภายใน (ทั้งรูปธรรมและนามธรรม) และปัจจัยภายนอก (คือเรื่องของ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และอารมณ์ที่เกิดในใจ) ในทางปฏิบัติทัศนะเช่นนี้ของพุทธศาสนาเป็นการปฏิเสธความเชื่อที่ว่า ชีวิตเป็นสิ่งที่ถูกสร้างโดยอำนาจเหนือธรรมชาติในทัศนะของพุทธศาสนา ชีวิตไม่ได้ถูกสร้างแบบนั้น แต่ชีวิตเกิดมาจากการมีปัจจัยหลายอย่างประกอบกันเข้าอย่างเหมาะสม ไม่มีอำนาจเหนือธรรมชาติที่มาสร้างชีวิต ไม่ว่าจะเรียกอำนาจนั้นว่า พระผู้เป็นเจ้าของ พระพรหม หรือเรียกชื่อเป็นอย่างอื่นก็ตาม

นอกจากอิงอาศัยสิ่งอื่นและไม่มีตัวตนเป็นอิสระแล้ว สิ่งทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์ หรือสิ่งของก็ตาม ยังมีอยู่เป็นอยู่ ในรูปของ กระแส นั่นคือทุกสิ่งทุกอย่างล้วนดำรงอยู่ หรือเป็นไป ในรูปของกระบวนการที่มี การเกิด และ การดับ สลับกันไปอย่างต่อเนื่องไม่ขาดสาย การเกิดดับของส่วนประกอบทั้งห้าของชีวิตนั้นก็เช่นเดียวกัน แต่นี้เป็นกระบวนการที่ละเอียด ยากที่จะสังเกตได้ทันในแต่ละขณะ จึงดูเหมือนว่าชีวิตในแต่ละขณะนั้น เป็นสภาพที่คงที่ ไม่เปลี่ยนแปลง แต่ความจริงแล้ว นี่คือกระแสการเกิดดับที่สลับกันไปไม่ขาดสายการปฏิบัติหน้าที่ในทัศนะของประชาชนชาวพุทธ มีข้อพิจารณาเกี่ยวกับเรื่องนรก สวรรค์ อาจ มีแง่คิด คือความมีอยู่จริง หรือไม่ นรกสวรรค์มีจริงไหม แ่งที่สองคือท่าทีของชาวพุทธ หรือท่าทีของพุทธศาสนาต่อเรื่องนรกสวรรค์นี้ต้องพูดทั้งสองแง่ จะพูดแง่

เดียวไม่พอ เพราะมันสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน สำหรับพุทธศาสนาชาวพุทธมีท่าทีต่ออนรกสวรรค์ เป็นสิ่งสำคัญมาก เราจะต้องวางท่าทีให้ถูกต้อง เรื่องนรก สวรรค์จัดอยู่ในประเภทสิ่งที่พิสูจน์ไม่ได้สำหรับคนสามัญ ที่ว่าพิสูจน์ไม่ได้นี้หมายถึงทั้งในแง่ลบแง่บวก คือจะพิสูจน์ว่ามีก็ยังไม่สามารถแสดงให้เห็นไม่ได้ จะพิสูจน์ว่าไม่มีก็ยังไม่สามารถแสดงให้เห็นว่ามันไม่มีให้มันเด็ดขาด พูดไม่ได้ทั้งสองอย่าง แต่บางคนอาจบอกว่าเมื่อพิสูจน์ไม่ได้ว่ามี มันก็ไม่มีไม่ถูก การพิสูจน์ต้องพิสูจน์ด้วยอายตนะ สิ่งที่เห็นได้ สิ่งที่จรรู้ด้วยการเห็นก็ต้องเอามาให้ดูด้วยตา ทศนะของประชาชนชาวพุทธสิ่งที่จะรู้ได้ด้วยการได้ยิน ก็ต้องพิสูจน์ด้วยการเอามาทำให้ได้ยินเสียง เป็นอันว่าต้องพิสูจน์ จะพิสูจน์ว่าเสียงมีไม่มี ด้วยตาก็ไม่ได้ พิสูจน์ว่ารสมีไหม พิสูจน์ด้วยหูก็ได้ ไม่ได้เรื่อง มันต้องตรงตามอายตนะกัน ที่นี้นรกสวรรค์พิสูจน์ด้วยอะไร พิสูจน์ด้วยตา ด้วยหู ด้วยจมูก ลิ้น กายไม่ได้ มันต้องพิสูจน์ด้วยชีวิตที่ใจนั่นเอง เราดูหลักง่ายๆ ไม่ต้องพูดลึกซึ้ง เราถือว่าจิตเป็นแกนของชีวิตเป็นตัวทำหน้าที่เกิดจะพิสูจน์เรื่องนรกสวรรค์ว่าตายแล้วไปเกิดหรือไม่ ก็ต้องพิสูจน์ด้วยจิต คนตายแล้ว เขาไปเกิดที่ไหน เราไม่รู้ ตัวเขาเป็นผู้พิสูจน์ เราเป็นแต่ผู้ไปดู เหมือนเขาลิ้มรสแล้วเราดูเขาลิ้มรส เราจะไปรู้ได้อย่างไรว่าเขารู้รสจริงหรือเปล่า มันไม่ได้ลิ้มรส เป็นแต่ดูเท่านั้นเอง และในเรื่องของชีวิตนี้ก็ต้องพิสูจน์ด้วยตัวจิต เมื่อจะพิสูจน์ด้วยการที่ต้องตาย เราก็ทำไม่ได้ ไม่มีใครกล้าทำ เกิดเป็นปัญหาที่ติดอยู่ตรงนี้พิสูจน์ไม่ได้ นี่เป็นเรื่องเกร็ดแทรกเข้ามา เราจะต้องพูดกันต่อไปอีกว่ามีหรือไม่มี สำหรับสิ่งที่พิสูจน์ออกมาให้เห็นชัดไม่ได้แบบนี้ทางพุทธศาสนามีหลักให้ปฏิบัติคือ การวางท่าทีเป็นสำคัญ

หน้าที่หลักของชาวพุทธที่มีต่อพระศาสนา ชาวพุทธมีหน้าที่หลักต่อการจรรโลงพระศาสนา

๔ ประการ ดังนี้

๑. การศึกษาในหลักธรรม ประเพณี และพิธีกรรมทางศาสนา
๒. การปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอน ประเพณี และพิธีกรรมทางศาสนา
๓. การเผยแพร่พระศาสนา
๔. การป้องกันรักษาพระศาสนา

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ชาวพุทธ กิจกรรมที่พึงปฏิบัติตามหน้าที่ของชาวพุทธที่ดี มี

ดังนี้

๑. การบรรพชาและอุปสมบทในพระพุทธศาสนา
๒. การบวชเป็นแม่ชี ธรรมจารินี หรือเนกขัมมณารี
๓. การศึกษาพุทธศาสนาวินัยและธรรมศึกษา
๔. การปลูกฝังจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมในสังคมชาวพุทธ
๕. การปฏิบัติตนที่เหมาะสมในฐานะผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้ปกครองตามหลักทศ ๖ การ

บรรพชา และอุปสมบท

๑. ประเภทของการบวช

(๑) บรรพชา คือ บวชเณร ผู้บวชจะต้องมีอายุตั้งแต่ ๗ ปีขึ้นไป และถือศีล ๑๐

(๒) อุปสมบท คือ การบวชพระ ผู้บวชจะต้องมีอายุครบ ๒๐ ปี และถือศีล ๒๒๗

ข้อ

๒. ประโยชน์ของการบรรพชาและอุปสมบท

(๑) ประโยชน์ที่เกิดแก่ผู้บวช ได้ศึกษาพระธรรมวินัยและคำสั่งสอนของภิกษุสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ในวัด ซึ่งจะช่วยขัดเกลาให้ดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างเข้มแข็ง

(๒) ประโยชน์ที่เกิดแก่บิดามารดาและญาติผู้ใหญ่ เป็นการแสดงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณทำให้ท่านเหล่านั้นมีความสุขทางใจ รู้สึกอับบุญและปลื้มปิติที่ได้เห็นลูกหลานบวช

(๓) ประโยชน์ต่อศาสนา ช่วยจรรโลงพระพุทธศาสนาให้เจริญมั่นคง ในฐานะเป็นพุทธสาวกที่ดี

ขั้นตอนการทำพิธีบรรพชา เมื่อผู้ขอบวชปลงผมเสร็จแล้ว จะปฏิบัติตามขั้นตอน ๕ ขั้นตอนดังนี้

๑. นำดอกไม้ธูปเทียนและเครื่องบริวาร เข้าไปหาพระอุปัชฌาย์ (พระสงฆ์ที่จะทำหน้าที่บวชให้) ณ สถานที่ที่กำหนด (พระอุโบสถหรือศาลาการเปรียญ) นั่งคุกเข่าประนมมือ กล่าวคำบรรพชาเป็นภาษาบาลี

๒. พระอุปัชฌาย์รับผ้ากาสาพัศตร์มาตรวจ ให้โอวาท และคืนผ้าให้ผู้ขอบวช

๓. ผู้ขอบวชออกไปครองผ้า

๔. ผู้ขอบวชกลับไปหาพระอุปัชฌาย์อีกครั้ง กราบเบญจางคประดิษฐ์ ๓ หน กล่าวปฏิญาณตนรับ

๕. การรับสิกขาบท ๑๐ (รับศีล ๑๐) เพื่อให้เป็นสามเณรที่สมบูรณ์
พิธีอุปสมบท สำคัญเกี่ยวกับพิธีอุปสมบท มีดังนี้

๑. การอุปสมบท คือ การบวชเป็นพระภิกษุ ผู้บวชแล้วจะเรียกว่า “อุปสัมบัน”

๒. คุณสมบัติของผู้ขออุปสมบท ได้แก่ ชายที่มีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ ,ไม่เป็นบุคคลต้องห้ามเรียกว่า “อาภัพบุคคล” (คนที่มีเพศบกพร่อง และคนประพฤตินิดต่อพระพุทธศาสนา ๗ จำพวก), ไม่เป็นคนที่ทำผิดต่อผู้ให้กำเนิดและต้องเป็นผู้ที่ได้รับอนุญาตจากบิดามารดาให้บวช

๓. พระภิกษุสงฆ์ต้องรักษาศีล ๒๒๗ ข้อ

๔. เครื่องอัฐบริวาร ๘ อย่าง ได้แก่ สบง (ผ้านุ่ง) จีวร (ผ้าห่มคลุม) สังฆาฏิ (ผ้าพาดบ่า) ประคดเอว (ผ้าใช้รัดเอวแทนเข็มขัด) บาตร มีดโกน เข็มเย็บผ้า และกระบอกกรองน้ำ (ธมกรก)

๕. ของใช้อื่นๆ เช่น ย่าม ตาลปัตร ผ้าอาบน้ำฝน เป็นต้น

ขั้นตอนการทำพิธีอุปสมบท ผู้จะอุปสมบทเป็นพระภิกษุจะต้องปฏิบัติตามขั้นตอน ดังนี้

๑. แจ้งความประสงค์ขอบวชต่อพระอุปัชฌาย์ (พระสงฆ์ที่ทำหน้าที่บวชให้) เพื่อกำหนดวันบวช

๒. เตรียมทองคำขออุปสมบท (คำขานนาค) โดยพระอุปัชฌาย์หรือพระคู่สวดจะนัดไปซ้อม

๓. การลาบวช โดยนำดอกไม้ธูปเทียนแพใส่พานไปลาบวชญาติผู้ใหญ่

๔. การทำพิธีทำขวัญนาค จะทำก่อนถึงวันอุปสมบท ๑ วัน เพื่อสอนให้นาคสำนึกในบุญคุณของบิดามารดา ผู้บวชจะนุ่งขาวห่มขาวและถือศีล

๕. การแห่ นาคไปวัด เมื่อถึงวันอุปสมบท จะมีขบวนแห่นาคไปยังพระอุโบสถและแห่เวียนขวา ๓ รอบ ก่อนนาคจะเข้าโบสถ์จะต้องทำพิธี “วันทาสิมา” เพื่อแสดงความเคารพต่อสถานที่ประชุมสงฆ์ หลังจากนั้นนิยมโปรยเหรียญเงินเศษสตางค์ให้ผู้มาร่วมพิธี

๖. พิธีการในพระอุโบสถ เริ่มต้นเมื่อจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย นาครับมอบผ้าไตรจากบิดามารดาและกัมกราบ ๑ ครั้ง และนำเครื่องสักการะถวายพระอุปัชฌาย์ และกราบเบญจางคประดิษฐ์ ๓ ครั้ง

๗. ผู้บวชหนึ่งคุกเข่าอุ้มผ้าไตรประนมมือกล่าวคำขอบรรพชา (ต้องทำพิธีบรรพชาเป็นเณรก่อน)พระอุปัชฌาย์ให้โอวาท ต่อจากนั้นจะมอบผ้าไตรให้ผู้บวชไปนุ่งครองห่ม

๘. ผู้บวชกล่าวคำขอไตรสรณคมน์ (ขอยึดพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง) ขอสมาทานศีลเป็นสามเณรและรับบาตรจากพระอุปัชฌาย์

๙. พระคู่สวดประกาศขอให้ที่ประชุมสงฆ์พิจารณารับผู้บวชเป็นภิกษุ โดยพระคู่สวดทั้งสองจะเป็นผู้สอบถามถึงคุณสมบัติของผู้บวช เมื่อประกาศถามครบ ๓ ครั้งไม่มีพระภิกษุรูปใดคัดค้าน เป็นอันว่าที่ประชุมคณะสงฆ์ยอมรับให้ผู้บวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาโดยสมบูรณ์

๑๐. พระสงฆ์ที่บวชใหม่ถวายเครื่องบูชาแด่พระสงฆ์ในพิธีทุกรูป ต่อจากนั้นให้ญาติพี่น้องถวายเครื่องไทยธรรมแก่พระสงฆ์บวชใหม่ เป็นอันเสร็จสิ้นพิธี

การบวชเป็นแม่ชี ธรรมจาริณี หรือเนกขัมมณารี “อุบาสิกา” ในพระพุทธศาสนา เป็นหนึ่งในบรรดาพุทธบริษัททั้ง ๔ จำแนกออกได้ ๔ ลักษณะ ดังนี้

๑. หญิงที่นับถือพระพุทธศาสนาทั่วไป ถือ ศีล ๕

๒. แม่ชี เป็นหญิงที่ออกบวชโดยโกนผม โกนคิ้ว นุ่งขาวห่มขาว และถือศีล ๘

๓. ธรรมจาริณี คือ หญิงที่ปฏิบัติธรรมในโอกาสต่างๆ ในระยะสั้นๆ เพียงแต่นุ่งขาวห่มขาว (ไม่ต้องโกนผม) ถือศีล ๕ หรือศีล ๘ และปฏิบัติธรรมโดยมุ่งเน้นการฝึกเจริญสมาธิ

๔. เนกขัมมณารี เหมือนกับธรรมจาริณี แต่จะต้องถือศีล ๘ มีข้อปฏิบัติธรรมเคร่งครัด และมีช่วงเวลาในการปฏิบัติยาวนานกว่า

การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์และธรรมศึกษา

๑. การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดหรือพระสงฆ์ได้จัดให้แก่นักเรียนและเยาวชนผู้สนใจทั่วไป มีทั้งการเรียนธรรมในพระพุทธศาสนา ธรรมปฏิบัติ วัฒนธรรมประเพณี และวิชาการสามัญต่างๆ

๒. การศึกษาธรรมศึกษา วัดหรือพระสงฆ์ได้จัดให้แก่เยาวชนและผู้สนใจทั่วไป โดยศึกษาเกี่ยวกับพระไตรปิฎก มีการสอบวัดผลตามหลักสูตร โดยแบ่งเป็นนักธรรมชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอก การปลุกฝังจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมในสังคมชาวพุทธ การมีส่วนร่วมในสังคมชาวพุทธ หมายถึง การทำหน้าที่เป็นชาวพุทธที่ดีไม่นิ่งหรือดูเฉยๆ ควรมีส่วนร่วมปลุกฝังจิตสำนึก และค่านิยม ในฐานะเป็นชาวพุทธที่ดีให้เกิดขึ้นแก่ตนเอง ดังนี้

๑. การศึกษาหาความรู้ ทั้งความรู้ทางโลกและทางธรรม เพื่อให้เป็นคนดีของสังคม

๒. การปฏิบัติตนตามกรรม ประเพณี และพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาในโอกาสต่าง ๆ

๓. การเผยแพร่พระพุทธศาสนา เช่น อธิบายให้ความรู้ที่ถูกต้องแก่ผู้ที่ยังไม่รู้ให้เข้าใจชัดเจน

๔. การปกป้องพระศาสนา ป้องกันการกระทำที่ลบหลู่หรือนำพระศาสนาไปใช้ประโยชน์ทางการค้าหรือธุรกิจอื่นๆ และช่วยสอดส่องเป็นหูเป็นตาไปให้ใครมาทำลายศาสนสถานและศาสนสมบัติ

การปฏิบัติตนที่เหมาะสมในฐานะผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้ปกครอง ตามหลักทศ ๖ หลักธรรมที่สอนให้เราปฏิบัติต่อบุคคลรอบด้านพระพุทธเจ้าได้แบ่งบุคคลที่อยู่รอบตัวเราออกเป็น ๖ ด้าน เปรียบเสมือนทศทั้ง ๖ ประกอบด้วย

๑. ทิศเบื้องหน้า หรือ ทิศตะวันออก หมายถึง การปฏิบัติต่อกันระหว่าง บุตร และ บิดามารดา

๒. ทิศเบื้องขวา หรือ ทิศใต้ หมายถึง การปฏิบัติต่อกันระหว่าง ศิษย์ และ ครูบาอาจารย์

๓. ทิศเบื้องหลัง หรือ ทิศตะวันตก หมายถึง การปฏิบัติต่อกันระหว่าง สามี และ ภรรยา

๔. ทิศเบื้องซ้าย หรือ ทิศเหนือ หมายถึง การปฏิบัติต่อกันระหว่าง เพื่อน และ มิตรสหาย

๕. ทิศเบื้องบน หมายถึง การปฏิบัติต่อกันระหว่าง ฆราวาส และ สมณะ

๖. ทิศเบื้องล่าง หมายถึง การปฏิบัติต่อกันระหว่าง นายจ้างและลูกจ้าง หรือ ผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา

การแสดงตนเป็นพุทธมามะกะคนไทยผู้ยังมีได้บวชเป็นสามเณร หรือเป็นภิกษุมาก่อนนั้น ควรแสดงตนเป็นพุทธมามะกะ พุทธมามะกะ แปลว่า ผู้ที่นับถือพระพุทธเจ้าเป็นของตน คือ นับถือพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ไม่ละไม่ทิ้งนั่นเอง แม้เคยบวชแล้ว เมื่อจะเดินทางไปอยู่ต่างประเทศเป็นเวลานาน ก็ควรแสดงตนเป็นพุทธมามะกะก่อนจะไป เพราะนอกจากเป็นการประกาศย้ำความเป็นพุทธศาสนิกที่ดี เป็นระเบียบพิธีแล้ว ยังถือว่าสามารถป้องกันภัยอันตรายต่างๆ ให้บังเกิดความสวัสดิมงคลแก่ตนเองและครอบครัวอีกด้วยสถานที่ทำพิธี ควรเป็นอุโบสถ หรือวิหาร ถ้ามิใช่พระอุโบสถ สถานที่ทำพิธีควรมีพระพุทธรูป แจกันปักดอกไม้เชิงเทียนกระถางธูปสายสิญจน์ ๑ กลุ่ม (สำหรับวงรอบพระพุทธรูปพระสงฆ์ถือและคล้องตัวผู้แสดง) บาตรน้ำมนต์มีน้ำเต็มเทียนน้ำมนต์ (หนัก ๖ สลึง ๙ เส้น) ๑ เล่ม ธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย (เทียน ๒ ธูป ๕) พระสงฆ์คือ พระภิกษุตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไปประชุมกันในสถานที่นั้น นั่งล้อมวง ผู้แสดงจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยแล้วจุดเทียนน้ำมนต์ปักไว้ที่ขอบปากขอบบาตร ยกประเคนบาตรเสร็จแล้ว จึงอาราธนาศีล ๕ ด้วยตนเองเมื่อรับไตรสรณคมน์และรับศีลเสร็จแล้วตอนจบศีลให้อิมานิ ปัญจะ สิกขาปะทานิ สะมาทियามิ (๓ หน) เสร็จแล้วกราบ ๓ หน ต่อจากนั้นแสดงตนเป็นพุทธมามะกะต่อหน้าพระสงฆ์ว่าพุทฺธัง ชีวิตัง ยาวะนิพพานัง สาระณังคัจฉามิ ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะที่พึ่งที่ระลึกตลอดชีวิตตลอดถึงพระนิพพานัมมังชีวิตัง ยาวะนิพพานังสาระณังคัจฉามิ ข้าพเจ้าขอถึงพระธรรมเจ้าเป็นสรณะที่พึ่งที่ระลึกตลอดชีวิตตลอดถึงพระนิพพานังสาระณังคัจฉามิ ข้าพเจ้าขอถึงพระสงฆ์เจ้าเป็นสรณะที่พึ่งที่ระลึกตลอดชีวิต ตลอดถึงพระนิพพานพุทฺธะมามะโกติมังสังโฆธาเรตุ ขอพระสงฆ์จงจำข้าพเจ้าไว้ว่าเป็นพุทธมามะกะผู้นับซึ่งพระพุทธเจ้าว่าเป็นของๆข้าพเจ้า ธรรมมามะโกติมังสังโฆธาเรตุ ขอพระสงฆ์จงทรงจำข้าพเจ้าไว้ว่าเป็นธรรมมามะกะผู้นับถือซึ่งพระธรรมเจ้าว่าเป็นของๆข้าพเจ้า สังฆะมามะโกติมังสังโฆธาเรตุ ขอพระสงฆ์จงจำข้าพเจ้าไว้ว่าเป็นสังฆะมามะกะผู้นับถือซึ่งพระสงฆ์เจ้าว่าเป็นของๆข้าพเจ้า อิมาทัง ภาคะวา อัตตะภาวัง ตุมหากัง ปะริจจะขามิ ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ข้าพเจ้าขอสละอดีตภาพร่างกายนี้ แต่พระองค์ (ว่าบทนี้ทั้งคำแปล ๓ หน) เสร็จแล้วกราบ ๓ หนจากนั้นอาราธนาพระปริตร ต่อไป พระสงฆ์เอาสายสิญจน์คล้องตัวผู้แสดงแล้วเจริญพระพุทฺธมนต์จบแล้วหัวหน้าพระสงฆ์ประพรมน้ำมนต์ให้ผู้แสดงตนเป็นพุทธมามะกะทุกคน พระสงฆ์ทั้งหมด สวด ชะยันโต ต่อสัพพะพุทฺธา รักขังพันธามิสัพพะโส ๓ หนผู้แสดงตนเป็นพุทธมามะกะถวายจตุปัจจัยไทยธรรมแล้วพระสงฆ์ทั้งนั้นสวดอนุโมทนาเยถาสัพพี ภาวะตุ ผู้แสดงตนเป็นพุทธมามะกะ กรวดน้ำเป็นอันเสร็จพิธีผู้แสดงตนเป็นพุทธมามะกะทุกคน บริกรรมแผ่เมตตา ประมาณ ๑ นาทีและสวดแผ่เมตตาและลาพระสงฆ์ต่อไป

สรุป ทัศนคติของประชาชนชาวพุทธ ยังต้องการนักปรัชญา ให้รู้ความจริงเสียก่อน เช่น รู้ความจริงเกี่ยวกับว่าโลกนี้เป็นอย่างไรแน่ มันเกิดเมื่อไร มันจะไปอย่างไร พวกนักปรัชญาจะเถียงกัน ใช้สมองใช้สติปัญญาในการโต้เถียง เมื่อตอบเรื่องโลก และชีวิตไม่ได้ เช่นด้วยวิธีอภิปรัชญา ก็ต้องเถียง

กันต่อไป มีทัศนะของประชาชนชาวพุทธที่มีต่อพระพุทธศาสนาบอกว่าสำหรับเรื่องอย่างนี้ ที่ยังพิสูจน์ไม่ได้แต่สำคัญที่การปฏิบัติ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาของการปฏิบัติ เรามีวิธีปฏิบัติต่อสิ่งที่ยังพิสูจน์ไม่ได้ ให้ถือการปฏิบัติ การวางท่าทีเป็นการสำคัญ นรก สวรรค์ก็อยู่ในประเภทนี้ การวางท่าที หรือ การที่จะปฏิบัติอย่างไรเป็นเรื่องสำคัญกว่า จะเอาอย่างไรกับชีวิตนี้ ทั้งสองแง่ คือแง่ว่ามีจริงไหมกับจะวางท่าทีอย่างไร และเน้นแง่การวางท่าที หรือการปฏิบัติ และเชื่อว่า นรก สวรรค์ ภายหลังกายตายคือเรื่องนรกสวรรค์ที่เราพูดกันทั่วๆ ไปว่าหลังจากชาตินี้ ตายไปแล้วไปรับโทษ หรือรับผลกรรมในทางที่ดีและไม่ดี ถ้ารับผลกรรมดีก็ถือว่า ไปสวรรค์ ถ้ารับผลกรรมชั่วก็ไปเกิดในนรก และการตายแล้วเกิดนั้นถึงแม้จะเป็นไปได้ ก็ไม่ใช่สิ่งที่เราจะสามารถพิสูจน์ในเชิงประจักษ์ได้ในชีวิต

๓.๓ วิธีดำเนินการวิจัย

ตอน ๑ การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เอกสารที่นำมาใช้ในการศึกษาค้นคว้าวิเคราะห์และสังเคราะห์ความรู้ใหม่ โดยได้แบ่งประเภทของเอกสารไว้เป็นสองประเภท ได้แก่ เอกสารชั้นต้น และเอกสารชั้นรอง เอกสารชั้นต้น หรือเอกสารปฐมภูมิ (Primary Document) เอกสารชั้นต้นเป็นพระไตรปิฎก และเอกสารที่เขียนขึ้นโดยบุคคลที่เรียกว่า ประจักษ์พยาน (Eye-witness) ที่อยู่ในเหตุการณ์ ณ ขณะที่เหตุการณ์นั้นกำลังเกิดขึ้นจริงๆ เอกสารชั้นรอง หรือเอกสารทุติยภูมิ (Secondary Document) เอกสารชั้นรองที่เขียนขึ้นโดยบุคคล ผู้วิจัยยังสามารถแบ่งประเภทของเอกสารได้ตามแหล่งผลิตเอกสารฉบับนั้นๆ ด้วยกล่าวคือ แบ่งเป็นเอกสารสาธารณะและเอกสารส่วนบุคคลคือ เอกสารสาธารณะ (Public Document) “เอกสารที่เขียนและตีพิมพ์เผยแพร่โดยหน่วยงานสาธารณะ ทั้งภาครัฐและเอกชน เอกสารสาธารณะเหล่านี้เป็นเอกสารที่จัด พิมพ์ขึ้นเป็นประจำตามวาระของหน่วยงานราชการและเอกสารส่วนบุคคล (Personal Document) ที่มีได้เผยแพร่ต่อสาธารณะ เกณฑ์ในการเลือกเอกสารมาใช้ในการวิจัยประกอบด้วย ๑) ความจริง (Authenticity) ๒) ความถูกต้องน่าเชื่อถือ (Credibility) ๓) การเป็นตัวแทน (Representativeness) และ ๔) ความหมาย (Meaning)^๑

ตอน ๒ การวิจัยภาคสนาม (Field Research) การวิจัยภาคสนามแหล่งข้อมูลที่เป็นบุคคล (Key informants) สร้างความประทับใจครั้งแรกที่รู้จักกัน (First Entry) การเข้าสนามรวบรวม

^๑Gerald Runkle, *Theory and Practice: An Introduction to Philosophy*, อ้างใน พระมหาดาวิล เตชคำ, “อุบาสิกาในพระไตรปิฎก”, *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๘.

รวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) จากแหล่งรากเง้าของข้อมูล เน้นความรับผิดชอบของแต่ละบุคคล (Division of Labor) การแจกเอกสารให้ทีมงานรวบรวมข้อมูลให้เข้าใจในการทำงานในการสนทนา กลุ่มแบบเจาะจง (Focus Group Discussion) โดยผู้วิจัยได้จำแนกกลุ่มเป้าหมายที่มีลักษณะคล้ายๆ กันทั้ง ๓ เขต ออกเป็น ๒ กลุ่ม และ ๕ สถานภาพ โดยยึดหลัก ร้อยละ ๕๐ ของกลุ่มเป้าหมายรวมทั้งสิ้น ๑๐๐ รูป/คน และผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๖ คน ได้จำนวนทั้งสิ้น ๕๐ รูป/คน ดังปรากฏในตาราง ๓.๑

ตารางที่ ๓.๑ แสดงลักษณะของกลุ่มเป้าหมายจำนวนอัตราร้อยละ ๕๐ ในเขตพื้นที่ที่วิจัย

ลักษณะของ กลุ่มเป้าหมาย	จำนวน กลุ่มเป้าหมาย (คน)	อัตรา ร้อยละ ๕๐	จำนวน (คน)		
			เขต ๑	เขต ๒	เขต ๓
สถานภาพ กลุ่ม ๑					
๑) ภิกษุ	๔๐	๒๐	๗	๖	๗
๒) สามเณร	๑๐	๕	๑	๒	๒
๓) แม่ชี	๑๐	๕	๒	๑	๒
สถานภาพ กลุ่ม ๒					
๔) อุบาสก	๒๐	๑๐	๔	๓	๓
๕) อุบาสิกา	๒๐	๑๐	๓	๔	๓
	๑๐๐	๕๐	๑๗	๑๖	๑๗
รวม			๕๐		

ที่มา: ข้อมูลจากเอกสารแผนพัฒนา ๓ ปี เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด พ.ศ. ๒๕๕๗-๒๕๕๙^๒

จากตารางที่ ๓.๑ จำแนกกลุ่มเป้าหมายทั้ง ๓ เขตเพื่อการสัมภาษณ์ออกเป็น ๒ กลุ่ม ดังนี้
กลุ่ม ๑ ภิกษุ สามเณร และแม่ชี จำนวน ๖๐ รูป/คน

กลุ่ม ๒ อุบาสก อุบาสิกา จำนวน ๓๔ คน และผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๖ คน รวม จำนวน ๔๐ คน

^๒ เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด, แผนพัฒนาสามปี เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด พ.ศ. ๒๕๕๗ - ๒๕๕๙, (ร้อยเอ็ด : เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด, ๒๕๕๗), (อัติสำเนา).

บทที่ ๔

วิเคราะห์การปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธตามทัศนะของประชาชน ในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด

การวิจัยเรื่อง “ศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเรื่องการปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธตามทัศนะของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด” ผู้วิจัยได้วิเคราะห์การปฏิบัติหน้าที่ของชาวพุทธตามทัศนะของประชาชน ดังนี้

๔.๑ วิเคราะห์เอกสารการปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธตามทัศนะของประชาชน

๔.๒ วิเคราะห์ภาคสนามการปฏิบัติหน้าที่ของชาวพุทธตามทัศนะของประชาชน

๔.๑ วิเคราะห์เอกสารการปฏิบัติหน้าที่ของชาวพุทธตามทัศนะของประชาชน

ด้านการศึกษาหาความรู้ ด้านการปฏิบัติตามหลักธรรมและประเพณีพิธีกรรมทางศาสนา ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และด้านการปกป้องพระพุทธศาสนา ตามลำดับ ดังนี้

๑. ด้านการศึกษาหาความรู้ ประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา จากการวิเคราะห์เอกสาร พบว่า ไตรสิกขาคือศีล สมาธิ ปัญญา ส่วนใหญ่นักปฏิบัติจะมีความเข้าใจกันเป็นอย่างดี แต่เป็นการรู้ในเชิงวิชาการเสียเป็นส่วนมาก อาจมีการนำมาใช้เป็นแนวทางการปฏิบัติได้ แต่ก็ปฏิบัติแบบนำมาคิดนำมาวิเคราะห์จดจำ เป็นการใช้ไตรสิกขาในเชิงโลกียธรรมเท่านั้น ส่วนใหญ่จึงจำได้ว่า ไตรสิกขาคืออะไรมีอะไร จะรู้กันแค่นั้น ทั้งๆที่ความจริงแล้วไตรสิกขาคือหัวใจสำคัญที่นักปฏิบัติต้องปฏิบัติตนเองให้อยู่ในกรอบของไตรสิกขาโดยเคร่งครัด การออกนอกกรอบไตรสิกขาคือออกนอกแนวทางเลยทีเดียว ดังนั้นนักปฏิบัติที่หวังความสิ้นสุดทุกข์ต้องมีไตรสิกขาในทุกขณะจิต แต่นักปฏิบัติต้องรู้จริงในเรื่องไตรสิกขาเสียก่อน รู้จริงคือไม่ใช่รู้แค่ตามตำรา รู้จริงหมายถึงนำไตรสิกขามาใช้ในชีวิตจริงๆ ทุกวันเวลาได้ รู้จนสามารถบอกได้ว่าเรากำลังอยู่ในไตรสิกขาข้อใด ต้องรู้ขนาดนี้การปฏิบัติจึงจะอยู่ในทางการรู้ไตรสิกขาไม่จำเป็นต้องรู้รายละเอียดทุกซอกทุกมุม แบบท่องจำเป็นนกแก้วนกขุนทองไม่ต้องรู้แบบนั้นก็ให้รู้ที่หัวใจที่แก่นแท้ของไตรสิกขาก็พอหัวใจไตรสิกขาแก่นแท้ไตรสิกขา ไม่จำเป็นต้องลงรายละเอียดตามตำรา เราเอาเฉพาะที่สำคัญๆ ซึ่งพระพุทธเจ้ายื่นยอไว้ให้พวกเราแล้วคือผู้มีสัมมาวายามะ (ความเพียรชอบ) จึงมีสัมมาสติ (ระลึกรชอบ) ผู้มีสัมมาสติ

(ระลึกชอบ) จึงมีสัมมาสมาธิ (สมาธิชอบ) ผู้มีสัมมาสมาธิ (สมาธิชอบ) จึงมีสัมมาญาณะ (ปัญญาชอบ) ผู้มีสัมมาญาณะ (ปัญญาชอบ) จึงมีสัมมาวิมุตติ (หลุดพ้นชอบ) หัวใจไตรสิกขาหัวใจริยสัจด้วย พระพุทธเจ้าทรงย่อไว้ให้ง่ายต่อการเข้าใจ ง่ายต่อการปฏิบัติ ปฏิบัติตามพุทธพจน์นี้ คือการปฏิบัติที่อยู่ในทางหรือในมรรคและเป็นไตรสิกขาด้วยเช่น กันไตรสิกขามีศีลสมาธิปัญญา แยกย่อยออกไปศีลประกอบด้วย “สัมมาวายามะเป็นตัวหลัก สมาธิประกอบด้วยสัมมาสติกับสัมมาสมาธิสำคัญทั้งคู่ เหมือนเหรียญต้องมีหัวก้อย สัมมาสติกับสัมมาสมาธิมีความสำคัญขนาดนั้น ตัวสุดท้ายของไตรสิกขา คือ ปัญญาสิกขา ตัวนี้ก็คือ สัมมาญาณะนั้นเอง ปัญญาในไตรสิกขาระดับโลกุตระไม่ใช่แค่รู้แต่ต้อง รู้ชอบ รู้แจ้งเห็นจริง มิใช่รู้จากตำราแต่ต้องรู้ตามที่พุทธพจน์ระบุไว้ คือต้องรู้จากมีสติชอบ และสมาธิชอบเท่านั้น นี่คือหัวใจไตรสิกขา”^๑

พระพุทธเจ้าย่อไว้ในพุทธพจน์ ปฏิบัติแบบนี้แบบเดียว อย่างเอาจริงเอาจังเริ่มตั้งแต่มี สัมมาวายามะคือความเพียรชอบ และต้องเพียรให้ถูกวิธี ในพุทธพจน์นี้พระพุทธเจ้าให้เพียรสร้างสติชอบ นั่นคือสมาธิสิกขาเริ่มแล้ว ความเพียรชอบอยู่ในศีลสิกขา สติชอบกับสมาธิชอบ อยู่ในสมาธิสิกขา พุทธพจน์บทนี้จึงมีครบ แต่ดีกว่าตรงที่พระองค์ย่อให้เราเรียบร้อยแล้วจึงง่ายต่อการเข้าใจ ง่ายต่อการปฏิบัติถ้าใครทำตามก็จะได้ผลเป็นขั้นเป็นตอนตามไตรสิกขาตามโลกุตระมรรค คือเมื่อมี สัมมาวายามะ (ศีลสิกขา) เพียรชอบคือเพียรสร้างสติชอบ มีสติชอบก็ย่อมมีสมาธิชอบ (สมาธิสิกขา) มีสมาธิชอบก็จะมีสัมมาญาณะ (ปัญญาสิกขา) ส่วนใหญ่นักปฏิบัติไปสร้างปัญญาที่ไม่อยู่ในทางโลกุตระมรรค ไม่ได้สร้างปัญญาตามพุทธพจน์นี้ การปฏิบัติจึงวนไม่รู้จบกลายเป็นเพื่อเป็นเพื่อ ใครที่ไม่เคยคิด เคยทำเคยใช้วิธีการตามคำตรัสนี้ทดลองใช้ดูคำตรัสสั้นๆ ไม่ก็ประโยคนี้เป็นหัวใจที่แท้จริงของการปฏิบัติเลย ออกนอกทางพุทธพจน์บทนี้ไม่ได้พุทธพจน์บทนี้เป็นทั้งไตรสิกขา เป็นทั้งโลกุตระมรรค เป็นทั้งโพชฌงค์เจ็ด เป็นทั้งหมดทั้งสิ้นของการปฏิบัติลงโยนิโมณสิการดู จะรู้ด้วยหลักพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้อง กับ ศีล สมาธิ ปัญญา

ไตรสิกขา ประกอบด้วย "ศีล" ซึ่งหมายถึงการประพฤติดี ประพฤติถูกต้องตามหลักทั่วๆ ไป ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนและไม่ทำให้ตนเองเดือดร้อน มีจำแนกไว้เป็นศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ หรืออื่นๆ อีกเป็นการปฏิบัติเพื่อความสงบเรียบร้อยปราศจากโทษขั้นต้นๆทางกาย ทางวาจาของตน ที่เกี่ยวกับสังคมและส่วนรวม หรือเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ที่จำเป็นแก่การเป็นเรียกว่า "สมาธิ" ข้อนี้ได้แก่การ บังคับจิตใจของตัวเองไว้ให้อยู่ในสภาพที่จะทำประโยชน์ให้มากที่สุดตามที่ตนต้องการ ขอให้ตั้งข้อสังเกตความหมายของคำว่า "สมาธิ" ไว้ให้ถูกต้องโดยมากท่านทั้งหลายย่อมจะได้ฟังมาว่า สมานั่นคือ จิตที่ตั้งมั่นแน่วแน่หนึ่งเหมือนท่อนไม้หรือม้กว่าเป็นจิตที่สงบ เป็นจิตที่บริสุทธิ์ แต่ลักษณะเพียง ๒ อย่างนั้นไม่ใช่ความหมายอันแท้จริงของสมาธิ การกล่าวเช่นนี้มีหลักในพุทธวจนะนั่นเอง พระองค์ทรง

^๑ ที.ม. ๒/๒๒๔- ๒๒๕/๒๙๐.

แสดงลักษณะของจิต ด้วยคำอีกคำหนึ่งซึ่งสำคัญที่สุด คือคำว่า "กมมนิโย" แปลว่า สมควรแก่การทำ งานและคำนี้เป็นคำสุดท้ายที่ทรง แสดงลักษณะจิตที่เป็นสมาธิศึกษา ขั้นที่ ๓ เรียกว่า "ปัญญา" หมายถึง การฝึกฝนอบรมทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจอันถูกต้องและสมบูรณ์ถึงที่สุดในสิ่งทั้งปวงตาม ที่มันเป็นจริง คนเราตามปกติไม่สามารถรู้อะไรๆ ให้ถูกต้องตามที่เป็นจริงได้ คือมันถูกแต่เพียงตามที่เราเข้าใจเอาเองหรือตามโลกสมมุติ มันจึงไม่ใช่ตามความจริง ด้วยเหตุนี้พุทธศาสนาจึงมีระเบียบ ปฏิบัติเรียกว่า ปัญญาศึกษา ขึ้นอีกส่วนหนึ่งเป็นส่วนสุดท้ายสำหรับจะได้ฝึกฝนอบรมให้เกิดความ เข้าใจ ให้เห็นแจ้งในสิ่งทั้งหลายตามที่เป็นจริงโดยสมบูรณ์ คำว่า "ความเข้าใจ" กับคำว่า "ความเห็น แจ้ง" นั้นในทางธรรมะแล้วไม่เป็นอันเดียวกัน "ความเข้าใจ" นั้นอาศัยการคิดคำนึงด้วยการใช้เหตุผล บ้าง หรือการคาดคะเนเอาตามเหตุผลต่างๆ บ้าง ส่วน "ความเห็นแจ้ง" ไปไกลกว่านั้น คือต้องเป็นดังที่ เราได้ ชิมซาบมาแล้ว ด้วยการผ่านผจญสิ่งนั้นๆ มาด้วยตนเอง หรือด้วยการมีจิตใจจดจ่อต่อ เนื่องจากอยู่ กับสิ่งนั้นๆ โดยอาศัยการเฝ้าฟังดูอย่างพิณิจพิจารณา จนเกิดความรู้สึกรู้สีก่อนหน้าไม่หลงใหลในสิ่ง นั้นๆ ด้วยน้ำใสใจจริง ไม่ใช่ด้วยการคิดเอาตามเหตุผล เพราะฉะนั้นปัญญาศึกษาตามหลักของพุทธ ศาสนาจึงไม่ได้หมายถึงปัญญาที่ได้มาจากหลักของเหตุผล เหมือนที่ใช้กันอยู่ในวงการศึกษาวិชา การ สมัยปัจจุบันแต่เป็นคนละอย่างทีเดียว ปัญญาในทางพุทธศาสนา ต้องเป็นการรู้แจ้งเห็นแจ้งด้วยน้ำใส ใจจริง ด้วยการผ่านผจญสิ่งนั้นๆ มาแล้ว โดยวิธีใดวิธีหนึ่ง (Spiritual-Experience) จนฝังใจแน่วแน่ ไม่อาจลืมนั่นได้

การพิจารณาในทางปัญญาตามศึกษาข้อนี้จึงต้องใช้สิ่งต่างๆ ที่ผ่านมาแล้วในชีวิตตนเองเป็น เครื่องพิจารณา หรืออย่างน้อยก็ต้องเป็นเรื่องที่มีน้ำหนักมาก พอที่จะทำให้ใจของเราเกิดความ รู้สึก สดสดงแวซ เบื่อหน่ายในสิ่งทั้งหลาย ที่ไม่เที่ยงเป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตนเหล่านั้นได้จริงถ้าเราจะคิดไปตาม แนวของเหตุผล ทำการวินิจฉัยลักษณะที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาทันทีสักเท่าไรก็ตามมันก็ได้แค่ ความเข้าใจ ไม่มีทางให้เกิดความสดสดงแวซได้ ไม่มีทางให้เกิดความเบื่อหน่ายในสิ่งทั้งหลายในโลกได้ ขอให้เข้าใจว่ากิริยาอาการที่จิตใจเบื่อหน่าย คลายความอยากจากสิ่งที่เคยหลงรักนั้นแหละคือตัวความ เห็นแจ้งในที่นี้ หลักธรรมะได้บัญญัติไว้ชัดเจนทีเดียวว่า ถ้าเห็นแจ้งจริงๆ ก็ต้องเบื่อหน่ายจริงๆ จะไป หยุดอยู่เพียงแคเห็นแจ้งนั้นไม่ได้ ความเบื่อหน่ายคลายความอยากในสิ่งนั้นจะต้องเกิดตามขึ้นมาทัน คำน้อย่างแยกกันไม่ได้ศีลสิกขานั้นเป็นเพียงการศึกษาปฏิบัติ ในขั้นเตรียมเบื้องต้น เพื่อให้เรามี ความเป็นอยู่ผาสุก อันจะช่วยให้จิตใจเป็นปกติ อานิสงส์ของศีลมีหลายอย่างด้วยกัน แต่ที่สำคัญที่สุดก็ คือเป็นไปเพื่อให้เกิดสมาธิ อานิสงส์อย่างอื่นๆ เช่น ว่าให้เป็นสุขหรือให้ไปเกิดเป็นเทวดาในสวรรค์นั้น พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงมุ่งหมายโดยตรง ท่านมุ่งหมายโดยตรงถึงข้อที่จะให้เป็นที่เกิดที่เจริญของสมาธิ ศีลจะส่งเสริมให้เกิดสมาธิได้โดยง่าย ถ้าเรามีเครื่องรบกวนมาก จิตใจของเราจะเป็นสมาธิได้อย่างไร สมาธิศึกษา คือการที่เราสามารถควบคุมจิตหรือใช้จิตของเราให้ทำหน้าที่ของมัน ให้เป็นประโยชน์ ถึงที่สุด ในขั้นศีล มีความประพฤติดีทางกาย ทางวาจา ในขั้นสมาธิมีความประพฤติดีทางจิต คือ ไม่มี

การแสดงให้เห็นว่า ปัญญา กับสมาธินี้จะต้องเกี่ยวข้องกันเสมอไป แต่ว่าอาการที่ปัญญา อาศัยสมาธินั้น บางทีเรามองไม่เห็นเลย เช่นเวลาที่เสียบสังคายนสบายไม่มีอะไรบงกใจ จิตเป็นสมาธิสดชื่นดี เราก็คิดอะไรๆ ที่เป็นคำตอบของปัญหา ซึ่งติดค้างอยู่ในใจได้ เป็นต้นแต่ในพุทธศาสนานั้น ท่านแสดง ความสัมพันธ์ระหว่างสมาธิกับปัญญา ยิ่งขึ้นไปกว่านั้นอีก คือ ต้องมีสมาธิจึงจะมีปัญญา ต้องมีปัญญา จึงจะมีสมาธิ ข้อนี้เป็นเพราะ ในการที่จะให้เกิดสมาธิ ยิ่งไปกว่าสมาธิตามธรรมชาติ นั้นต้องอาศัย การต่างๆ ของจิต ที่จะบังคับมันอย่างไร จึงจะเกิดเป็นสมาธิขึ้นมาได้ ฉะนั้น คนมีปัญหา จึงสามารถมีสมาธิมากขึ้นได้ตามลำดับเมื่อมีสมาธิมากขึ้นปัญญาก็ยังมีกำลังมากขึ้นตามกำลังเสริมซึ่งกันและกันไป ในตัวถ้ามีปัญหาแล้ว ก็จะต้องมีความเห็นแจ้ง และมีผลเป็นความรู้สึกเบื่อหน่ายสลดสังเวช ถอยหลังก ออกจากสิ่งทั้งปวงที่เคยหลงรักหลงยึดถือ ถ้ายังรู้เข้าไปหาสิ่งทั้งปวงด้วยความหลงรัก ด้วยความ ยึดถือ ด้วยความหลงใหลแล้วไม่ใช่เป็นปัญญาของพระพุทธศาสนา ที่ว่าชะงักหรือถอยหลังนี้ไม่ใช่ทาง กิริยาอาการเช่นจะต้องจับสิ่งนั้น สงนึ่งข้างทิ้งหรือทุบตีให้แตกหักหรือว่าต้องวิ่งหนีเข้าป่าไป อย่างนี้ก็ หามิได้แต่หมายถึงชะงักถอยหลังด้วยจิตใจโดยเฉพาะคือมีจิตใจถอยห่างออกจากการที่เคยตกเป็นทาส ของสิ่งทั้งปวงมาเป็นจิตที่อิสระผลของความเบื่อหน่ายคลายความอยากจากสิ่งทั้งปวงมันเป็นอย่างนี้ ไม่ใช่ไปฆ่าตัวตาย หรือเข้าป่าไปบวชเป็นฤๅษีแล้วเอาไฟจุดเผาสิ่งต่างๆ เสียให้หมด ภายนอกจะเป็น อยางไรก็เป็นไปตามเรื่อง ยังคงเป็นไปตามเหตุผลตามความเหมาะสมแต่ภายในจิตใจนั้นยอมเป็น อิสระ ไม่เป็นทาสของสิ่งใดอย่างแต่ก่อนอีกต่อไป นี่คือท่านใช้เรียกด้วยคำบาลีว่า "วิมุตติ" หมายความว่า หลุดพ้น

การเป็นทาสของสิ่งทั้งปวง โดยเฉพาะทาสของสิ่งที่เรารักแม่แต่สิ่งที่เราไม่รัก เราก็ตกเป็น ทาสของมันเหมือนกันเป็นทาสตรงที่ต้องไปเกลี้ยข่มมันนั่นเอง อยู่เฉยๆไม่ได้ อดสาให้ไปเกลี้ยข่มมัน ไป ร้อนใจกับมัน มันบังคับเราได้เหมือนกับของที่เรารัก ที่อยู่ในลักษณะคนละอย่าง ฉะนั้น คำว่าเป็นทาส ของสิ่งทั้งปวงนั้น ย่อมหมายถึงทั้งทางที่พอใจและไม่พอใจ ทั้งหมดนี้ แสดงว่า เราหลุดออกจาก การ เป็นทาสของสิ่งทั้งปวง มาเป็นอิสระอยู่ได้ด้วยอาศัยปัญญาพระพุทธเจ้าท่านจึงได้วางหลักไว้สั้นๆ ที่สุด ว่า คนเราบริสุทธิ์ได้ด้วยปัญญา ท่านไม่เคยตรัสว่าบริสุทธิ์ได้ด้วยศีลด้วยสมาธิ แต่บริสุทธิ์ได้ด้วย ปัญญา เพราะมันทำให้หลุดออกจากสิ่งทั้งปวง การไม่หลุดก็คือ มีความไม่บริสุทธิ์สกปรกมีดมัวเร่า ร้อน เมื่อหลุดก็มีความบริสุทธิ์สะอาด สว่างไสว แจ่มแจ้งและสงบเย็น มันเป็นผลของปัญญาหรือ เป็นลักษณะอาการที่ แสดงว่า ปัญญาได้เข้าปฏิบัติหน้าที่ของมันถึงที่สุดแล้ว ฉะนั้นขอให้ท่านทั้งหลาย จงได้กำหนดพิจารณาสิกขาข้อที่ ๓ คือปัญญานี้ให้ดีๆ ว่ามันมีอยู่อย่างไรและเป็นของสูงสุดเพียงไร ปัญญาในทางพระพุทธศาสนาก็คือ ปัญญาที่ถอนตนออกมาเสียจากสิ่งทั้งปวง โดยการทำลายอุปาทาน ๔ ประการเสียได้หมดสิ้น ความยึดติดทั้ง ๔ นั้นเป็นเหมือนกับเชือกที่ผูกมัดล้ามเราไว้ ปัญญา ก็เป็น เสมือนมีดที่จะตัดสิ่งเหล่านั้นให้ขาดไปจนไม่มีอะไรเป็นเครื่องผูกมัดเราไว้ให้ติดอยู่กับสิ่งต่างๆ ได้อีก ต่อไป ข้อปฏิบัติทั้ง ๓ อย่างดังกล่าวนี้ จะคงทนต่อการพิสูจน์หรือไม่ จะเป็นหลักวิชาอันแท้จริง

เหมาะที่ทุกคนจะปฏิบัติหรือไม่ ขอให้พิจารณาดูเมื่อดูต่อไปอีก จะเห็นว่าหลักทั้ง ๓ ข้อนี้ไม่ค้านกับศาสนาไหนเลย ถ้าศาสนานั้นๆ ต้องการจะแก้ปัญหาต่างๆ ที่เป็นความทุกข์ของมนุษย์กันจริงๆ พุทธศาสนาย่อมไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อศาสนาใดๆ แต่มีอะไรๆ มากไปกว่าศาสนาอื่นๆ มี โดยเฉพาะก็คือ การปฏิบัติในทางปัญญา อันเป็นสิกขาข้อสุดท้ายเพื่อตัดความยึดมั่นทั้ง ๔ ประการ ปลดเปลื้องจิตใจให้เป็นอิสระจากสิ่งทั้งปวง ไม่ผูกพันเป็นทาส หรือตกอยู่ในอำนาจของสิ่งทั้งปวง เช่น พระเป็นเจ้าบนสวรรค์ หรือผีสิงเทวดา ข้อนี้แหละ ไม่มีศาสนาอื่นที่จะสอนให้เป็นอิสระสิ้นเชิง

สรุป เราจงเข้าใจความสำคัญขอพระพุทธศาสนาไว้ให้ดีๆ ดังที่กล่าวมาเมื่อความจริงได้แสดงแล้วว่า พระพุทธศาสนาถ้าทำให้พิสูจน์ว่ามีอะไรๆ ทุกอย่างที่ศาสนาอื่นก็มี และยังมีอะไรบางอย่าง มากไปกว่าที่เขามีกัน ฉะนั้นจะเห็นได้ทันทีว่าพุทธศาสนานี้เป็นของคนทั่วไป หรือเป็นศาสนาสากลที่ใช้ได้กับคนทุกคน ทุกยุคทุกสมัย มีปัญหาอย่างเดียวกัน มีสิ่งที่ต้องทำอย่างเดียวกัน คือต้องตัดกิเลสตัณหาที่เป็นตัวการสำคัญ หรือตัดความยึดติดที่ผิดๆ นี้เสียให้ได้ นี้แหละ คือความหมายของความเป็นศาสนาสากล

๒. ด้านการปฏิบัติตามหลักธรรมและประเพณีพิธีกรรมทางศาสนา ประกอบด้วยศีล ๕ กุศลกรรมบถ ๑๐ และคุณสมบัติอุบาสกอุบาสิกาที่ดี ๕ ประการ จากการวิเคราะห์เอกสาร พบว่า ศีล ๕ ตามพุทธบัญญัติคือจิตใจจะเว้นจากการฆ่าสัตว์ในทุภครณี โดยไม่มีข้อยกเว้นพุทธศาสนานั้นไม่ยอมรับการฆ่าในทุภครณี นอกจากการไม่ฆ่าด้วยตนเองแล้ว การเกี่ยวข้องกับการฆ่า ก็เป็นสิ่งที่ชาวพุทธพึงหลีกเลี่ยง ดังนั้น นอกจากศีลข้อที่หนึ่งแล้ว ยังมีหลักธรรมคำสอนว่า ด้วยมิจฉวนณิขชา หรือการค้าขายที่ชาวพุทธไม่ควรประกอบ สามในห้าข้อ ได้แก่ การค้าขายอาวุธ การเลี้ยงสัตว์ไว้ขาย (เอาเนื้อ) และการค้าขายยาพิษ ล้วนเป็นอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการฆ่า ซึ่งชาวพุทธไม่ควรข้องแวะในความเป็นจริงของชีวิต การไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตเลยนั้นทำได้ยาก เพราะในการดำรงชีวิตให้อยู่รอดได้นั้นบ่อยครั้งก็จำเป็นต้องอาศัยชีวิตของสัตว์อื่นเป็นอาหาร แม้กระนั้นการฆ่าชีวิตอื่นเพื่อความอยู่รอดก็ยังถือว่าเป็นผิดศีลในทางพุทธศาสนาอยู่นั่นเอง (ด้วยเหตุนี้จึงทรงสอนให้ชาวพุทธกินอาหารเท่าที่จำเป็นเพื่อให้ร่างกายอยู่ได้ มิใช่เพื่อความเอร็ดอร่อยหรือโก้เก๋) ในประเทศศรีลังกาตั้งแต่อดีตมาชาวพุทธจึงหลีกเลี่ยงอาชีพประมงหรือฆ่าสัตว์ ปล่อยให้คนศาสนาอื่นมาทำอาชีพนี้แทน ส่วนคนไทยใช้วิธีหลีกเลี่ยงบาปหนักด้วยการกินปลาเป็นพื้น เพิ่งมาระยะหลังนี้เองที่กินสัตว์ใหญ่กันอย่างเป็นล่ำเป็นสัน แม้กระทั่งวัวควายที่ช่วยทำไร่ ไถนา ก็ไม่ละเว้นแต่ฆ่าอะไรก็ไม่หนักหนาเท่ากับการฆ่ามนุษย์ พุทธศาสนาไม่ยอมรับการฆ่ามนุษย์ในทุภครณีแม้มนุษย์ผู้นั้นจะเป็นโจรใจบาปเท่าที่ของพุทธศาสนาในเรื่องนี้ปรากฏอย่างชัดเจนในชาดกเรื่องเตมีย์ใบ้ ซึ่งเป็นหนึ่งในสิบชาติสุดท้ายของพระโพธิสัตว์ก่อนจะมาบังเกิดเป็นเจ้าชายสิทธัตถะและตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า พระเตมีย์เป็นโอรสของพระเจ้ากรุงพาราณสี เมื่อครั้งเป็นทารกทรงเห็นพระราชบิดาหลงโทษใจด้วยการเขี่ยนตี ลามโซ่ ร้ายกว่านั้นคือเอาหอกแทงและหลาวเสียบ ทรงเกิดความสะดุ้งใจ ต่อมาทรงระลึกชาติได้ว่าในอดีตพระองค์เคยครองราชย์ในกรุงพาราณสี ๒๐ ปี ครั้นสิ้น

พระชนม์ก็ตกรรทมกใหม่ันานถึง ๘๐,๐๐๐ ปี เนื่องจากได้สังเคราะห์ชีวิตผู้คนไว้มากพระองค์เกรงว่าถ้าได้เสวยราชย์เป็นพระเจ้าแผ่นดินก็จะต้องตกรรทมเพราะทำกรรมหนักอีก จึงแกล้งทำเป็นบ้าหูหนวกและง่อยเปลี้ยเพื่อจะได้ไม่ต้องเป็นพระเจ้าแผ่นดินสืบต่อจากพระราชบิดาใช่แต่การฆ่าโจรร้ายเท่านั้น แม้การฆ่าศัตรูที่มารุกรานก็ถือว่าผิดศีล มีใช้วิสัยของชาวพุทธ

มีชาตกหลายเรื่องทีกล่าวถึงพระโพธิสัตว์ (พระพุทธเจ้าในชาติก่อนๆ) ทีใช้ธรรมะหรือสันติวิธีเอาชนะผู้รุกราน เช่น พระเจ้าสิลวะทีปฏิเสศการสู้รบเมื่อพระเจ้าโกศลยกทัพมาประชิดพระนครทั้งนี้เพราะไม่ประสงค์ให้มีคนล้มตาย แม้จะถูกส่งไปให้สุนัขป่ากิน ก็ไม่ถือโทษโกรธเคืองศัตรู เมื่อหนีรอดมาก็ได้กลับมาอีตราชบัลลังก์คืนโดยไม่มี การสูญเสียเลือดเนื้อ อีกเรื่องหนึ่งคือมโหสถ (หนึ่งในทศชาติ) ทีเอาชนะกองทัพผู้รุกรานด้วยการใช้ "ธรรมยุทธ" นั่นคือการชนะด้วยปัญญาและไหวพริบปฏิญาณการฆ่าหรือความรุนแรงนั้นไม่ใช่วิธีแก้ปัญหาในทรรศนะของพุทธศาสนา เพราะ "เวรย่อมไม่ระงับด้วยการจองเวร" และ "ผู้ชนะย่อมก่อเวร ผู้แพ้ย่อมนอนเป็นทุกข์" การฆ่าย่อมก่อให้เกิดการฆ่าไม่สิ้นสุด ดังนั้นเมื่อมีปัญหาโจรผู้ร้าย พระพุทธองค์จึงไม่เห็นด้วยกับการปราบปรามด้วยการใช้กำลัง หากทรงแนะนำให้ผู้ปกครองปรับปรุงเศรษฐกิจและชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน โดยการให้ทุน เช่น พืชพันธุ์ อาหาร และเงิน แก่บุคคลอาชีพต่างๆ

การแก้ปัญหาโดยหลีกเลี่ยงความรุนแรง แต่ใช้สันติวิธีนั้น ไม่ใช่เรื่องง่ายหากต้องอาศัยปัญญาและกรุณามากโดยเฉพาะเมื่อปัญหานั้นเกี่ยวข้องกับโจรผู้ร้ายหรือผู้ที่มีอาวุธอยู่ในมือ แต่สำหรับชาวพุทธ การแก้ปัญหาใดๆ ก็ตามจะต้องเริ่มจากความตระหนักว่าความรุนแรงนั้นไม่ใช่วิธีของชาวพุทธแม้ความรุนแรงนั้นจะกระทำด้วยเจตนาทีดีเพียงใดก็ตามยิ่งการฆ่าด้วยแล้ว มีใช้วิสัยของชาวพุทธทีจะให้ความสนับสนุนอย่าว่าจะลงมือกระทำเลยแน่นอนปัญหาและกรุณาของปุถุชนคนเรานั้น มีขีดจำกัดบางครั้งเรามองไม่เห็นหนทางอื่นนอกจากความรุนแรงบ่อยครั้งความโกรธเกลียดเข้ามาครอบงำใจจึงตอบโต้ด้วยกำลังในกรณีเช่นนั้นพึงตระหนักว่าเราได้คลาดเคลื่อนจากวิถีแห่งพุทธแล้ว และต้องพร้อมรับผลจากการกระทำนั้นๆ ขณะเดียวกันก็พึงแก้ปัญหาปรับปรุงตนเองให้ตั้งมั่นในอหิงสาธรรม และไม่พึงส่งเสริมให้ผู้อื่นกระทำสิ่งผิดพลาดเช่นเดียวกับเรามากแต่จะเลวร้ายเพียงใดเป็นอาชญากร หรือผู้ค้ายาบ้า ก็ตามใครๆ ก็ไม่มีสิทธิตัดสินชีวิตของเขาได้เพราะมิใช่เป็นเจ้าของชีวิตของเขาการฆ่าไม่เพียงก่อความทุกข์แก่เขาและตัดรอนโอกาสทีจะได้กลับตัวกลับใจเท่านั้น หากยังก่อวิบากกรรมและบ่มเพาะอกุศลจิตแก่ผู้ลงมือกระทำปาณาติบาตด้วย แม้จะทำด้วยเจตนาดีต่อส่วนรวมคือเพื่อขจัด "คนชั่วร้าย" ออกไปจากสังคมก็ตาม แต่ยิ่งเราใช้ความรุนแรงขจัดคนชั่วร้าย อกุศลจิตจากปาณาติบาตดังกล่าวยิ่งสั่งสมมากขึ้น จนในที่สุดสามารถเปลี่ยนเราให้กลายเป็นคนชั่วร้ายใจคอโหดเหี้ยมเสียเอง ฮิตเลอร์ สตาลิน และพอลพต ล้วนเป็นผู้ทีกระเหี้ยนกระหือรือในการไล่ล่าสังหารคนชั่วร้ายให้หมดไปจากประเทศของเขาสุดท้ายเขาเหล่านั้นก็กลับกลายเป็นคนชั่วร้ายยิ่งกว่าคนทีเขาต้องการกำจัดเสียอีกมิใช่ต้องเอ่ยถึงบินลาเดนกับสงครามศักราชดีลีทซ์ของเขา อันทีจริงไม่ต้องดูอื่นไกล ตำรวจที

ชอบใช้วิธีการดิบเถื่อนในการปราบโจร ในที่สุดมักมีจิตใจและพฤติกรรมไม่ต่างจากโจรกล่าวอีกนัยหนึ่งความชั่วร้ายนั้นสามารถติดต่อจากคนหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่งได้โดยมีความรุนแรงเป็นพาหะ ทราบไคที่ยังมีความโกรธเกลียดอยู่ในใจ ย่อมง่ายที่จะรับเอาความชั่วร้ายนั้นเข้ามาในสันดานทุกครั้งทีไปเกี่ยวข้องกับ ความรุนแรง ความชั่วร้ายไม่มีวันหมดไปจากสังคมได้ ทราบไคที่สังคมนั้นยังนิยมกำจัดคนชั่วร้ายด้วยการฆ่า เพราะการฆ่านั้นจะคอยบ่มเพาะคนชั่วร้ายคนแล้วคนเล่าให้มาแทนที่คนเก่าที่ถูกกำจัด ยิ่งไปกว่านั้นก็คือเมื่อมีการฆ่ากันบ่อยเข้า วัฒนธรรมแห่งความรุนแรงก็แพร่ระบาดและฝังลึก ผู้คนเห็นกันและกันเป็นผักปลา มากขึ้นเรื่อยๆ มิตรสวาทก็เกิดขึ้นตามมา เมื่อฆ่าคนชั่วได้ง่ายดาย ต่อไปก็ไม่ใช่ว่าเรื่องยากที่จะฆ่าคนบริสุทธิ์ถ้าหากเขาขัดผลประโยชน์ เป็นเพราะทำวิสามันธุฆาตกรรมกันเป็นอาชญากรรม หรือไม่การสังหารสองแม่ลูกตระกูลศรีธนชันธ์ ในกรณีเพชรฆาต เมื่อแปดปีก่อนโดยน้ำมือของคนที่ได้ชื่อว่าผู้พิทักษ์สันติราษฎร์จึงเกิดขึ้นได้ไม่ยาก ไม่จำเป็นต้องพูดถึงกรณี อื่นๆ ทั้งก่อนหน้าและภายหลังจากนั้นอีกมากมายสังคมนั้นสนับสนุนให้มีการฆ่ากันมากขึ้นโดยไม่คำนึงถึงหลักนิติธรรมและศีลธรรม สังคมนั้นย่อมหาความสุขสงบได้ยาก เพราะอาวุธที่ใช้กำจัดคนชั่วร้ายในที่สุดจะหันกลับมาทำร้ายสุจริตชนในสังคมนั้นนี้เป็นกฎแห่งกรรมที่เราพึงสังวรให้มากในยามที่ผู้คนเห็นดีเห็นงามกับปรากฏการณ์ "ฆ่าทั่วไทย" ในสงครามปราบยาเสพติด พระสงฆ์องค์เจ้านำมีบทบาทในการเตือนสติผู้คนรวมทั้งท้วงติงที่รัฐบาลที่สนับสนุนอย่างน้อยก็โดยอ้อมให้เกิดปรากฏการณ์ดังกล่าว ในยามนี้แทนที่จะสนับสนุนให้รัฐใช้ปณาดิบาตกับอาชญากร จำเป็นอย่างยิ่งที่พระสงฆ์จะต้องยืนยันและเน้นย้ำคำสอนของพระบรมศาสดาว่าปณาดิบาตนั้นเป็นกรรมหนักที่ก่อผลเสียแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

สิ่งที่พระสงฆ์พึงทำคือตั้งมั่นในจุดยืนของชาวพุทธ นั่นคือปฏิเสธการฆ่าในทุกกรณี แม้จะขัดแย้งกับนโยบายของรัฐบาลก็ตาม ในเรื่องนี้ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจันท) ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นกัลยาณมิตรของ พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เป็นแบบอย่างที่น่าศึกษา เมื่อครั้งที่ดำรงสมณศักดิ์เป็นพระเทพโมลี ในสมัยรัชกาลที่ ๖ ท่านเคยเทศน์ว่า วิชาทหารเป็น "ทุวิชา เป็นวิชาชั่วโดยแท้ เพราะขาดเมตตากรุณาแก่ฝ่ายหนึ่งเป็นสะพานแห่งความเสื่อมทราม ความฉิบหายโดยแท้" ยิ่งไปกว่านั้นท่านยังวิพากษ์สงครามโลกครั้งที่ ๑ ว่า ทำให้ผู้คนล้มตายกันเป็นจำนวนมาก ไม่เว้นแม้กระทั่งคนแก่ ผู้หญิง และเด็ก เกิดความทุกข์ทรมานแสนสาหัสทั้งหมดนี้ล้วนเป็นเพราะ "อำนาจของวิชาชั่ว" เทศนาดังตำหนิคู่สงครามทั้งสองฝ่ายและมีนัยยะวิพากษ์นโยบายของรัฐบาลที่ส่งทหารไปร่วมรบในมหาสงครามครั้งนั้น ผลก็คือในหลวงทรงริ้วเป็นอย่างมากถึงกับสั่งถอดสมณศักดิ์และกักบริเวณท่านในวัด แต่ด้วยอำนาจแห่งธรรมไม่นานท่านก็พ้นจากราชอาญาอีกทั้งยังได้เลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระธรรมธีรราชมหามุนีถ้าหากยังไม่สามารถท้วงติงผู้มีอำนาจอย่างเจ้าพระคุณท่านนั้นได้อย่างน้อยพระสงฆ์ไม่ควรออกปากสนับสนุน หรือเห็นดีเห็นงามกับการใช้ปณาดิบาตไม่ว่ากรณีใดๆ ไม่ควรแม้กระทั่งชี้ช่องให้ทำ

กุศลกรรมบถ ๑๐ หมายถึง ทางแห่งกรรมดี ทางทำดี ทางแห่งกรรมที่เป็นกุศล กรรมดีอันเป็นทางนำไปสู่ความสุขความเจริญหรือสுகคติ (Wholesome course of action) เป็นธรรมส่วนสุจริต ๑๐ ประการ จึงเรียกชื่อว่า กุศลกรรมบถ ๑๐ คำว่า กรรมบถ (อ่านว่า กำมะบถ) แปลว่า ทางแห่งกรรม คือ การกระทำที่เข้าทางเป็นกรรมหรือที่นับว่าเป็นกรรม หมายถึง ทางแห่งกุศลกรรม คือการกระทำที่นับว่าเป็นความดีกุศลกรรมบถ ก็คือสุจริตทางกาย ทางวาจา และทางใจนั่นเองกุศลกรรมบถหมวดนี้ ในบาลีเรียกชื่อหลายอย่าง เช่น ธรรมจริยาโสไจย ความสะอาดหรือเครื่องชำระตัว (Cleansing)

อริยธรรม (อารยธรรม, ธรรมของผู้เจริญ Virtues of a noble or Civilized Man) อริยมรรค (มรรคอันประเสริฐ The noble path) สัทธรรม (ธรรมดี ธรรมแท้ Good law; true law) สัมบุริสธรรม (ธรรมของสัตบุรุษ Qualities of a good man) (ความประพฤติธรรม Righteous conduct) กุศลกรรมบถมาจากพุทธสุภาสิต สุจริตธรรมดังนี้ ฌมมญฺจเร สุจฺริตํ น ตํ ทุจฺจริตํ จเร ฌมมจาริํ สุขํ เสติ อสมิํ โลเก ปรมฺหิ จาติฯสุภาสิตนี้มีเนื้อความว่า ฌมมญฺจเร สุจฺริตํ บุคคลพึงประพฤติธรรมส่วนสุจริตอยู่ทุกเมื่อเถิด น ตํ ทุจฺจริตํ จเร ไม่พึงประพฤติธรรมส่วนทุจริตเลย ฌมมจาริํ สุขํ เสติ ผู้ประพฤติธรรมส่วนสุจริต ย่อมนอนเป็นสุข หรือเป็นสุขทุกอิริยาบถ อสมิํ โลเก ปรมฺหิ จ ทั้งในโลกนี้ ด้วยโลกหน้า

กุศลกรรมบถ ๑๐ โดยละเอียด ประพฤติดีด้วยกาย ๓ ประเภท ประพฤติ ดีด้วยกาย นั้นชื่อว่า กายกรรม คือ ทำกิจการงานด้วยกายอย่าให้ทุกข์เกิดขึ้นแก่ผู้อื่น กายกรรมที่ให้ทุกข์แก่ผู้อื่นนั้นมี ๓ ประการ คือ อย่าเบียดเบียนร่างกายของท่าน คือ อย่าฆ่า อย่าฟัน อย่าทุบ อย่าตี ร่างกายของท่านผู้อื่นโดยที่สุด เว้นถึงสัตว์ดิรัจฉานได้ยิ่งเป็นการดี ตรงภาษาบาลีที่ว่า ปาณาติปาตาเวรมณีฯ คือ อย่าเบียดเบียนทรัพย์สินสมบัติข้าวของของท่านผู้อื่น คืออย่าลักขโมย อย่าฉ้อโกง อย่าเบียดบังเอาข้าวของของท่านผู้อื่น ตรงภาษาบาลีที่ว่า อทินนาทานาเวรมณี คือ อย่าแย่งชิงลักลอบด้วยอำนาจของภายในหญิงที่ท่านหวงห้าม ตรงภาษาบาลีที่ว่า กามสมฺมิจฉาจาราเวรมณีประพฤติดีด้วยวาจา ๔ ประเภท ประพฤติดีด้วยวาจา ๔ ประเภท (วจีกรรม ๔ ประเภท) นั้นได้แก่ คือ ให้กล่าวแต่วาจาถ้อยคำที่สัตย์ที่จริง ให้เว้นจากวาจาที่เท็จไม่จริงเสีย ตรงกับภาษาบาลีที่ว่า มุสาวาทาเวรมณีฯ คือ ให้กล่าวแต่วาจาถ้อยคำอันสมานประสานสามัคคีให้ท่านดีต่อกัน ให้เว้นวาจาเสื่อมเสียดุด่าเสีย ตรงกับภาษาบาลีที่ว่า ปิสฺสุณายวาจาเวรมณีฯ คือ ให้กล่าวแต่วาจาถ้อยคำอันอ่อนโยน ให้เกิดความยินดีแก่ผู้ฟัง ให้งดเว้นวาจาที่หยาบคาย บริภาษตัดพ้อหยาบๆ คายๆ ให้ผู้ฟังได้รับความเดือดร้อนต่างๆเสีย ตรงกับภาษาบาลีที่ว่า ฆฺรฺสุสยวาจาเวรมณีฯ และคือให้กล่าวแต่วาจาถ้อยคำที่เป็นไปกับด้วยประโยชน์ให้เว้นวาจาที่เหลวไหล คือพูดเล่นหาประโยชน์มิได้เสีย ตรงกับภาษาบาลีที่ว่า สมฺมปฺปลาปาวาจาเวรมณีฯ ประพฤติดีด้วยใจ ๓ ประเภท ประพฤติดีด้วยใจ ๓ ประเภท (มโนกรรม ๓ ประเภท) นั้นคือ ให้ระวังเจตนากรรม ให้สัมประยุตต์ด้วยเมตตาอยู่เสมอ คือ ความดำริของใจ อย่าให้ลู่อานาจแห่งโลกะ คือ

อย่าเพิ่งเอากิเลสถามและวัตถุประสงค์ของท่านผู้อื่น อันไม่สมควรแก่ฐานะของตนตรงกับภาษาบาลีที่ว่า อนภิขมา โหติฯ คือ ให้ระวังเจตนากรรม ให้สัมพันธ์ด้วยกรุณาอยู่ทุกเมื่อ อย่าให้โทษะ พยาบาท เข้าครอบงำได้ ตรงกับภาษาบาลีที่ว่า อพพยาปาโท โหติฯ คือ ให้ระวังเจตนากรรมให้สัมพันธ์ด้วยมุทิตา อุเบกขา อยู่ทุกเมื่อ อย่าให้ไหลไปในทางผิด ให้เห็นตรงตามคลองธรรมทั้ง ๑๐ นี้อยู่ทุกเมื่อตรงกับภาษาบาลีที่ว่า สมมทิสฺสโกโหติฯ โดยภาพรวมแล้ว กุศลกรรมบถ ๑๐ ก็คือการรักษาศีล ๕ ที่ให้งดเว้น โดยเพิ่มสัมมาวาจาอีก ๓ อย่างและมโนกรรม ๓ อย่างคืออบรมใจให้ประณีตยิ่งขึ้นเรื่อยๆ ไปนั่นเอง

คุณสมบัติอุบาสกอุบาสิกาที่ดี ๕ ประการ คิหิปฏิบัติ ประกอบด้วย ศรัทธา มีศีลบริสุทธิ์ไม่ถือมงคลตื่นข่าว คือเชื่อกรรม ไม่เชื่อมงคล ไม่แสวงหาเขตบุญนอกพุทธศาสนา บำเพ็ญบุญแต่ในพระพุทธศาสนา อุบาสกพึงตั้งอยู่ในสมบัติ ๕ ประการ และเว้นจากวิบัติ ๕ ประการ ซึ่งวิปริตจากสมบัติ ได้แก่ การประพฤติดังนี้ไม่มีศรัทธา เป็นผู้ทุศีลถือมงคลตื่นข่าว คือ เชื่อมงคล ไม่เชื่อกรรม แสวงหาเขตบุญนอกพระพุทธศาสนา และไม่บำเพ็ญบุญในพระพุทธศาสนา

ประกอบพร้อมด้วยศรัทธา คือ เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ เช่น เชื่อกรรม เชื่อผลของกรรม เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน เชื่อปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคต คือพระพุทธเจ้า รวมความคือ เชื่อพระพุทธเจ้า เชื่อเชื่อว่า ทำดี ได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว บาปบุญมี บิดามารดามีคุณ เป็นต้นมีศีลบริสุทธิ์ คือ ประกอบด้วยศีล คือรักษากาย วาจา เรียบร้อยดี ไม่มีโทษหมายถึง อุบาสกต้องรักษาศีลของตนเองให้บริสุทธิ์ สะอาดไม่ต่างพร้อย ไม่ให้ทะเล่ ไม่ขาดวิน ให้บริสุทธิ์ทั้งเบื้องต้น ทามกลางและที่ สุด ไม่ถือมงคลตื่นข่าว ไม่ถือฤกษ์ยาม ไม่ถือเคราะห์ดี เคราะห์ร้าย ไม่ถือดวงดี ดวงร้าย ไม่ตื่นข่าวเล่าลือ ไม่เชื่อถือเครื่องรางของขลังและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่า มีฤทธิ์อำนาจเหนือไปกว่าพระรัตนตรัย เชื่อกรรมไม่เชื่อมงคล หมายความว่า เชื่อกรรม คือเชื่อการกระทำ การประพฤดิไม่เชื่อฤกษ์ยาม ตามพระพุทธภาษิตว่า กรรมย่อมจำแนกสัตว์ คือให้ทราบ และประณีต ผู้ทำกรรมดีย่อมได้ผลดี ผู้ทำกรรมชั่วก็ย่อมได้ผลชั่ว การทำบุญนอกพระพุทธศาสนา คือ การทำบุญตามลัทธินิยมของนักบวชในศาสนาอื่นๆ นอกพุทธศาสนา ซึ่งเขานิยมว่าเป็นการทำบุญของเขาแล้ว นิยมกับกับเขา เพราะอาจจะถูกเขาชักนำให้ปฏิบัติผิดได้ง่าย อาจเป็นอันตรายแก่ตนเองและพุทธศาสนา ไม่แสวงหาเขตบุญนอกพุทธศาสนา คือการที่อุบาสกต้องไปแสวงหาบุคคลผู้ควรแก่ทักษิณาทานนอกพระพุทธศาสนาให้แสวงหาแต่ในพระพุทธศาสนา เขตบุญ หมายถึง ผู้ที่รับของทำบุญ แบ่งออกเป็น ๒ อย่าง คือ เขตบุญนอกพระพุทธศาสนา ได้แก่ นักบวชนอกพระพุทธศาสนา เช่น ซีเปลือย เป็นต้น และเขตบุญในพระพุทธศาสนา ได้แก่ นักบวชในพระพุทธศาสนา เช่น ภิกษุสามเณร เป็นต้นให้อุบาสกบำเพ็ญแต่ในพระพุทธศาสนาหมายถึง เมื่อจะทำบุญมีให้ทาน เป็นต้น ก็ควรทำแต่ในพระพุทธศาสนา คือ ทำตามคำสอนของพระพุทธเจ้าไม่ทำตามคำสอนของผู้อื่นที่เป็นปฏิปักษ์ต่อคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า อุบาสกพึงบำเพ็ญบุญแต่ในพระพุทธศาสนาเท่านั้น

๓. ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ประกอบด้วย องค์แห่งธรรมกถึก ๕ ประการ จากการวิเคราะห์เอกสารพบว่าพระธรรมกถึก คือ พระธรรมทูตที่จะออกไปปฏิบัติหน้าที่นั้นต้องถือหลัก “ธรรมกถึก” ๕ ประการ คือ รูปสมบัติ คำว่า “รูปสมบัติ” ในที่นี้มีได้หมายความว่า พระธรรมกถึกนั้นจะต้องรูปหล่อ แต่หมายถึงว่าบุคลิกลักษณะของพระธรรมกถึกนั้นเป็นสิ่งสำคัญ คำว่า “บุคลิก” ในที่นี้ หมายถึง อากัปภิกิริยาในส่วนของกายวิญญูติ คือ การเคลื่อนไหวไม่ยกมือไปมาในขณะที่แสดงธรรม ธรรมกถึกต้องมีอากัปภิกิริยาที่สำรวมระวัง เช่น การนุ่งห่มหรืออากัปภิกิริยาในการขึ้นธรรมาสน์ต้องเรียบร้อย ดังนั้น คำว่า “รูปสมบัติ” ก็คือ อากัปภิกิริยามารยาทนั่นเอง เราจะมีรูปร่างลักษณะอย่างไรนั้นไม่สำคัญ เพราะคนเขามาฟังธรรมะและการพูดธรรมะนั้นไม่ใช่การร้องเพลง หรือไม่ใช่การแสดงซึ่งต้องอาศัยรูปร่างหน้าตา แต่การแสดงธรรมนั้นเขาสนใจเนื้อหาของธรรม คำว่า “รูปสมบัติ” คือ กิริยามารยาท บุคลิกลักษณะเป็นของเฉพาะตัวของแต่ละท่านซึ่งเราไม่ต้องไปเลียนแบบ สัททสมบัติ คือ จะต้องพูดให้เสียงดังชัดเจนและสม่ำเสมออย่างธรรมชาติเหมือนอย่างที่เขาบอกว่า นักพูดนั้นจะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ คือ ปากไว หมายถึง พูดไปได้เรื่อยไม่ติดขัด ใจกล้า หมายถึง ไม่ประหม่าหน้าด้านหมายถึง การกล่าวธรรมนั้น จะต้องกล่าวด้วยความสนิทใจ สัททสมบัตินี้ คือ เสียงในการแสดงธรรมส่วนใดควรเน้นส่วนใดควรแผ่วเบา และสำคัญคือเรื่อง ที่ขมะรัสสะ จังหวะในการพูด โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษาไทยนี้ต้องให้ชัด รสสมบัติ หมายถึงว่า พระธรรมกถึกนั้นจะต้องแสดงธรรมให้มีรสชาติ ในอันที่จะทำให้ผู้ฟังรู้สึกเอิบอิมมีปิติ เกิดศรัทธาปราศหะเลื่อมในรสสมบัตินี้ มีลักษณะเหมือนแม่ครัวพ่อครัวปรุงอาหาร ธรรมข้อเดียวกัน บางองค์พูดทำให้ผู้ฟังรู้สึกอร่อย มีรสชาติ แต่อีกองค์หนึ่งพูดรู้สึกว่ามีมันซืด เหมือนการปรุงอาหาร อาหารอย่างเดียวกัน ถ้าพ่อครัวหรือแม่ครัวปรุงเก่ง รสของอาหารก็ดี ถ้าปรุงไม่เก่ง รสของอาหารก็ไม่อร่อย ธรรมก็เหมือนอาหาร ธรรมกถึก คือ ผู้ปรุงอาหาร ธรรมสมบัติคือ พระธรรมกถึกต้องมีศีลาจารวัตรงดงาม และมีน้ำใจเสียสละต้องไม่แสดงธรรมเพราะลาภสักการะ ต้องแสดงธรรมด้วยมุ่งประโยชน์ของผู้ฟังมีเมตตา คือ ความรักปรารถนาให้ผู้ฟังมีความสุข มีกรุณาหวังปลดเปลื้องทุกข์ให้กับผู้ฟังคือ ให้ผู้ฟังนั้นพ้นทุกข์นอกเหนือจากคุณธรรมเหล่านี้แล้ว

พระธรรมกถึกต้องรอบรู้ในเรื่องของปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ รอบรู้ในปริยัตินั้น คือ ต้องแตกฉานในพระไตรปิฎก ปฏิบัตินั้น คือ ต้องผ่านการฝึกฝน ทั้งในด้านสมณะ ทั้งในด้านวิปัสสนาปฏิเวธนั้น พระธรรมกถึกอาจจะไม่ใช่ผู้บรรลุมรรคผลนิพพาน แต่พระธรรมกถึกนั้นจะต้องรู้คุณค่าของปฏิเวธธรรม ดังนั้น พระธรรมกถึกที่มีธรรมสมบัตินั้น จะพูดเรื่องไม่ซ้ำกัน แต่ถ้าไม่ใช่พระธรรมกถึก โดยสักแต่ว่าเป็นนักพูดเฉยๆ ลองให้พูดในที่เดียวกันสัก ๑๐ ครั้ง ก็จะหมดเรื่องพูด เพราะอะไร เพราะมีความรู้ น้อย คือมีธรรมสมบัติน้อย ธรรมสมบัติ จึงหมายถึง ความรอบรู้ธรรมอย่างกว้างขวาง ไม่ใช่รู้แคบๆ เพียงเรื่องใดเรื่องหนึ่ง และต้องรู้ปฏิบัติด้วย เพราะพระธรรมกถึกนี้จะต้องเจอปัญหาอย่างหนึ่งคือคำถาม เพราะผู้ฟังบางคนมีความรู้ เมื่อเขาถามปัญหาแล้ว เราตอบไม่ได้ แย่เลย ขาดความเชื่อถือ

ไปเลย ท่านจึงระบุไว้ว่าพระธรรมกถึกที่ดีนั้น ต้องแตกฉานไปปริยัติ และวาทสมบัติ คือ วาทศิลป์ มีคารมคมคายในการพูดธรรม หรือในการปาฐกถา ถ้าพระธรรมกถึกรูปใดมีวาทสมบัติดี คนฟังก็เพลิดเพลินติดใจ ฟังแล้วไม่เบื่อจบแล้วก็อยากจะฟังอีก วาทสมบัตินี้ เราจะสร้างขึ้นได้อย่างไร จะสร้างขึ้นได้ ต้องอาศัยพื้นฐานที่สำคัญอย่างหนึ่งก็คือ “ความเป็นพหุสูตร” ต้องทำตนเป็นนักอ่านที่ดี เป็นนักฟังที่ดี วาทสมบัติจึงเป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะเป็นเรื่องคารมคมคายที่จะจูงใจคนให้เลื่อมใสศรัทธาสนใจในธรรมนั้น พระธรรมกถึกจะต้องฝึกฝนให้เกิดขึ้น ผู้ที่จะเป็นพระธรรมกถึก หรือพระธรรมทูต จะต้องมียศสมบัติ ๕ ประการนี้ไว้ในตน ถ้าเรามีองค์คุณทั้ง ๕ ประการเหล่านี้ในตนแล้ว ก็จะทำให้การเผยแผ่ธรรมนั้นมีผลการเผยแผ่ศาสนาก็จะมีผลดียิ่งๆ ขึ้นไป ในสัททสมบัติดังกล่าวนี้ เป็นสิ่งสำคัญที่พระธรรมทูตจะต้องระวังและฝึกฝนให้เกิดขึ้น พระพุทธเจ้าของเรานั้นมีเสียงไพเราะมาก คือไพเราะดังเสียงนกกการะเวก เสียงไพเราะนั้น ในบาลีท่านบอกว่ามีลักษณะ ๘ ประการด้วยกัน คือ วิสสุทฺถุ คือเสียงที่พูดนั้นแจ่มใส เสียงใส ท่านบอกว่าทางเสียงนั้นเหมือนเสียงระฆังที่เรานั่น ทางเสียงจะมีความกังวาน เสียงของคนพูดก็เหมือนกันเสียงของคนมีเสน่ห์ คือ มีเสียงแจ่มใส วิญญูโย คือ พูดชัดเจน ถ้าเราใช้ภาษาไทยก็ต้องพูดให้ถูกต้องตามอักขระชัดเจน หรือพูดให้ชัดเจนในภาษาท้องถิ่นนั้นๆ เสนาะโสต คือ ฟังแล้วไม่ขัดหู เหมือนกับเราฟังดนตรีที่ไพเราะน่าฟัง เหมือนกับเราฟังดนตรีที่ไพเราะเราก็อยากฟังให้ตลอด หดย้อย เหมือนกับเราได้ดื่มน้ำผึ้ง เสียงไม่แตกพร่า พุทธธรรมได้ลึกซึ้งและเสียงกังวาน องค์คุณสมบัติเหล่านี้ ถ้าเราไม่มี ไม่ใช่หมายความว่า เราเป็นธรรมกถึกไม่ได้ แต่หมายถึงว่า สัททสมบัติที่แท้จริงนั้น จะต้องประกอบด้วยองค์ ๘ ประการดังกล่าวนี้

การเผยแผ่ของพระพุทธเจ้าดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประกาศพรหมจรรย์อันงามในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกความหมายของการเผยแผ่คือ การนำแบบอย่างการดำรงชีวิตอันประเสริฐที่เรียกว่าพรหมจรรย์ ออกไปเผยแผ่แก่ประชาชนเป้าหมายของการเผยแผ่พระพุทธเจ้าได้ประกาศนโยบายในการประกาศหรือเผยแผ่พระพุทธศาสนาไว้ว่า ให้ออกเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยมีเป้าหมายคือ เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขทั้งแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลกเป็นที่น่าสังเกตว่าพระพุทธเจ้าบอกให้เผยแผ่ทั้งแก่เทวดาและมนุษย์ ไม่ใช่จะไปอ้อนวอนต่อเทวดา หรือไปขอพึ่งเทวดา เพราะเทวดาที่เป็นมิชฌาภิภูมิจึงมี ดังนั้น พุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาที่เป็นประโยชน์ทั้งแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายวิธีการเผยแผ่

วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีวิธีการมากมายหลายวิธี ทั้งวิธีการพูด วิธีการทำตัวอย่างให้ดู วิธีการเขียนแต่ไม่ว่าจะเผยแผ่ด้วยวิธีการใดๆ ก็ตาม นักเผยแผ่ไม่ว่าจะเป็นพระภิกษุสงฆ์หรืออุบาสกอุบาสิกา จะต้องยึดหลักการไว้ดังนี้ คือ อนุวาโท ไม่ว่าร้าย ไม่โจมตีใคร อนุปฆาโต ไม่ทำร้าย ไม่เบียดเบียนใคร ปาฏิโมกฺเข จ สฺวโร ความสำรวมในศีล หรือข้อปฏิบัติอยู่ในกรอบ กติกา วินัย มตตณฺณตฺตา จ ตตสฺมี รู้จักประมาณในการบริโภคปัจจัยสี่ ปตฺตนฺจสยนาสนํ รู้จักอยู่ในที่สงบสงัด ไม่

คลุกเคล้าด้วยหมึกคณะมากเกินไป อธิจิตเต จ อาโยโค หมันฝึกฝนจิตของตนให้มีคุณภาพสูงยิ่งๆ ขึ้นพระ พุทธองค์ได้ตรัสองค์แห่งธรรมกถึก คือ อนุพุพิภถ กล่าวความไปตามลำดับ คือแสดงหลักธรรม หรือ เนื้อหาวิชา ตามลำดับความง่ายยากลุ่มลึก มีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ ปริยายทสสาวี ชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ คือชี้แจงให้เข้าใจชัดในแต่ละแง่แต่ละประเด็นโดยอธิบายขยายความ ยกย่องไปต่างๆ ตามแนวเหตุผล อนุทยต ปฏิจจ แสดงธรรมด้วยอาศัยเมตตา คือสอนเขาด้วยจิต เมตตา มุ่งจะให้ เป็นประโยชน์แก่เขา น อามิสนโร ไม่แสดงธรรมด้วยเห็นแก่อามิส คือสอนเขามีใช้ เพราะมุ่งที่ตนจะได้ลาภ หรือผลประโยชน์ตอบแทน อดตานญจ ปรณจ อนุพหจจ แสดงธรรมไม่ กระทบตน และผู้อื่น สอนตามหลักเนื้อหา มุ่งแสดงอรรถ ไม่ยกตน ไม่เสียดสี ชมช้ผู้อื่น

อีกประการหนึ่ง พระธรรมกถึกที่ดีนั้น ต้องรู้ภาษาให้มาก โดยเฉพาะภาษาท้องถิ่นธรรมทูต รูปใดรู้ภาษาท้องถิ่นมาก รูปนั้นได้เปรียบ เพราะการพูดภาษาท้องถิ่นได้ ทำให้รู้สึกเป็นกันเอง ยิ่งถ้าเป็น พระธรรมทูตสายต่างประเทศด้วยแล้ว ภาษาสำคัญมาก องค์ประกอบของพระธรรมกถึกที่ดีอีก ประการหนึ่ง คือ ต้องรู้เหตุการณ์ อันหมายถึงเหตุการณ์ของโลก และความเปลี่ยนแปลงของสังคมถ้า แสดงธรรมไม่เหมาะสมกับเหตุการณ์แล้ว คนฟังไม่สนใจ เหตุการณ์นั้นเกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงไปได้ ตลอดเวลา ฉะนั้น ในการกำหนดหลักสูตรของการฝึกอบรมพระธรรมทูตครั้งนี้ จึงได้มีการเชิญ นักการเมืองมาพูด เพื่อให้พระธรรมทูตมีโลกทัศน์กว้างขวางขึ้น ยิ่งเราเป็นพระด้วยแล้ว สิ่งใดที่เราไม่รู้ จริง อย่าเพิ่งไปเชื่อ อย่าเพิ่งไปพูด และอย่าเชื่ออะไรง่าย ๆ ควรหาเหตุผลให้ถูกต้อง อย่างที่ พระพุทธเจ้าตรัสสอนแก่ชาวกาลามะว่า “อย่าเชื่ออะไรง่าย” องค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ก็ คือ การรู้จักตี หมายความว่า ธรรมกถึกต้องมีจุดมุ่งหมายในการแสดงธรรม เช่น ในสังคมที่เราไปพูดนั้น เราต้องการให้เขาทำอะไร ต้องการพูดเรื่องอะไร แล้วจบลงให้ได้ด้วยเรื่องนั้น ชมวดให้เขาเข้าใจคือ ส่ง คนฟังให้ถึงจุดหมาย เพราะการพูด คือ การจูงคนให้เดินตามทางที่เราพูด คนตาดีจูงคนตาบอดก็ไปได้ พระธรรมกถึกจึงเปรียบเหมือนคนตาดี หรือเราจะไปเทศน์ในงานใดงานหนึ่ง เราก็ต้องอธิบายให้ เหมาะกับงานนั้น เช่น เทศน์ในงานศพ จะพูดถึงเรื่องอะไร และผู้ฟังตกอยู่ในภาวะอย่างไร ควรสรรหา ธรรมะที่เหมาะสมไปเทศน์ เพื่อที่เราจะได้คลี่คลายความทุกข์ที่เขาได้รับนั้นให้หมดไป

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรมพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) พระธรรม ปิฎก (ประยูร ปยุตโต) “ธรรมเทศกธรรม ๕ (ธรรมของนักเทศก์ องค์แห่งธรรมกถึก ธรรมที่ผู้แสดง ธรรมหรือสั่งสอนคนอื่นควรตั้งไว้ในใจ Qualities of a preacher; qualities which a teacher should establish in himself) ดังนี้”^๒

^๒ ที.ม. ๒/๒๒๔- ๒๒๕/๒๙๐.

๑) อนุப்புพิภัง คือ กล่าวความไปตามลำดับ คือ แสดงหลักธรรมหรือเนื้อหาวิชาตามลำดับ ความง่ายยากลุ่มลึก มีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ His instruction or exposition is regulated and gradually advanced.

๒) ปริยายทศสาวิ คือ ชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เห็นเข้าใจ คือ ชี้แจงให้เข้าใจชัดในแต่ละแง่ แต่ละประเด็น โดยอธิบายขยายความ ยักเยื้องไปต่างๆ ตามแนวเหตุผล It has reasoning or refers to causality.

๓) อนุหยต ปฏิจจ คือ แสดงธรรมด้วยอาศัยเมตตา คือ สอนเขาด้วยจิตเมตตา มุ่งจะให้ เป็นประโยชน์แก่เขา It is inspired by kindness; teaching out of kindness.

๔) น อามิสนตโร คือ ไม่แสดงธรรมด้วยเห็นแก่อามิส คือ สอนเขามีใจเพราะมุ่งที่ตนจะได้ ลาก หรือผลประโยชน์ตอบแทน It is not for worldly gain.)

๕) อตตทานญจ ปรณจ อนุปหจ คือ แสดงธรรมไม่กระทบตนและผู้อื่น คือ สอนตามหลัก ตามเนื้อหา มุ่งแสดงธรรม แสดงธรรม ไม่ยกตน ไม่เสียดสีข่มขู่ผู้อื่น It does not hurt oneself or others; not exalting oneself while contempting others.) A.III.๑๘๔.^๓

ธรรมเทศกธรรม ๕ (ธรรมของนักเทศก์, องค์แห่งธรรมกถึก, ธรรมที่ผู้แสดงธรรมหรือสั่ง สอนคนอื่น ควรตั้งไว้ในใจ qualities of a preacher; qualities which a teacher should establish in himself)

“องค์แห่งธรรมกถึก คือ นักเทศน์ ๕ อย่าง คือ แสดงธรรมไปโดยลำดับ ไม่ดัดจริตให้ขาด ความ อ่างเหตุผลแนะนำให้ผู้ฟังเข้าใจ ตั้งจิตเมตตาปรารภนาให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง ไม่แสดงธรรม เพราะเห็นแก่ลาภและไม่แสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่น คือว่า ไม่ยกตนเสียดสีผู้อื่น ภิกษุผู้เป็นธรรม กถึก พึงตั้งองค์ ๕ อย่างนี้ไว้ในตน”^๔

๔. ด้านการปกป้องพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย การปกป้องศาสนบุคคล ศาสนธรรม ศาสนสถาน และศาสนวัตถุ จากการวิเคราะห้เอกสาร พบว่า วิธีรักษาพระพุทธศาสนา ต้องอาศัย ความร่วมมือจากชาวพุทธแท้ทุกคนเรื่องของพระศาสนานี้เป็นเรื่องละเอียดอ่อน การรักษาพระศาสนา จึงเป็นหน้าที่ของผู้ที่รู้จริงว่า แก่นแห่งพระพุทธศาสนา คืออะไร อีกทั้งเมื่อรู้แล้วยังต้องกระจายความรู้ นี้ไปสู่ กลุ่มบุคคล เพื่อให้เกิด สัมมาทิฏฐิ มากขึ้นก็ ผมมีวิธีดังต่อไปนี้คือ ชาวพุทธทุกท่าน มีความรู้ เท่าใด ก็พยายามเผยแพร่เท่าที่รู้ คือ หากรู้วิธีกรรมฐานก็เผยแพร่เท่าที่ตนเองประสบมา หากสิ่งใดยัง คลุมเครือ เรายังไม่แน่ใจ ก็อย่าพูดธรรมนั้น อย่าแสดงอวดรู้ ว่า สิ่งนั้นสิ่งนี้ตนรู้แล้ว หากยังไม่รู้จริง พระไตรปิฎกต้องรักษาไว้เท่าชีวิต คือ คงความถูกต้องในพระไตรปิฎก อย่าเอาตำราอื่นหรืออะไรอื่น

^๓ อง.ปญ จก. ๒๒/๑๕๙/๒๐๕.

^๔ อง.ปญ จก. ๒๒/๑๐๖/๒๐๔.

มาตีความปนกัน ต้องแยกแยะระหว่างความเชื่อ กับการปฏิบัติ คือสิ่งใดพิสูจน์ไม่ได้ ให้เก็บเอาไว้ในใจว่า นั่นคือความเชื่อยังไม่ใช่สิ่งจริงแท้แต่ปฏิบัติอย่างไรแล้วได้ผลเห็นจริงพิสูจน์ได้เดี๋ยวนี้ตอนนี้นั้นคือ ปฏิเวธ ให้ยึดตัวนี้เอาไว้ ยกตัวอย่างเช่น มีพระศิวะ ท่านอวยพรได้ อันนี้ให้เก็บเอาไว้ในความเชื่อ แต่อย่าเอามาปนกับการปฏิบัติ เมื่อเราปฏิบัติไปเรื่อยๆ เราจะเข้าสู่ชั้นโลกุตระภูมิแล้วจึงจะแยกสีกพร ปริมาสออกได้เอง ช่วยกันทำบุญรักษา ศาสนสถาน ช่วยกันทำนุบำรุง ด้านปัจจัย ให้กับวัด โดยไม่ต้องคำนึงถึง อลัชชีย์ และตั้งจิตไว้เสมอว่า เราจะพัฒนาตนเองง่ายๆ ด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา

ศาสนสาวก ศาสนวัตถุ และศาสนสถาน ศาสนาทุกศาสนาเมืองคัมภีร์ประกอบที่สำคัญหลาย ประการ ซึ่งศาสนิกชนควรรู้จัก เพื่อที่จะได้ปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสม ศาสนสาวก คือ ผู้เผยแผ่ ศาสนาต่อจากพระศาสดา ซึ่งศาสนสาวกในพระพุทธศาสนา คือ พระสงฆ์ ส่วนศาสนสาวกของศาสนา อื่นๆ เช่น ศาสนาคริสต์ คือ บาทหลวง ศาสนาอิสลามคือ อิหม่าม และศาสนาพราหมณ์ ฮินดู คือ พราหมณ์ศาสนวัตถุ หมายถึง วัตถุที่เกี่ยวข้องทางศาสนา มักเป็นสิ่งที่เคารพบูชา เช่น ศาสนวัตถุ ของพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระพุทธรูป พระไตรปิฎก ส่วนศาสนาคริสต์ ได้แก่ ไม้กางเขน คัมภีร์ ไบเบิล ศาสนาพราหมณ์ ฮินดู ได้แก่ เทวรูป ศาสนาอิสลาม ได้แก่ คัมภีร์อัลกุรอานศาสนสถาน หมายถึง สถานที่หรือสิ่งก่อสร้างซึ่งสร้างขึ้นเพื่อใช้ในพิธีกรรมหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เช่น พระพุทธศาสนา มีวัดโบสถ์ ศาสนาคริสต์ มีโบสถ์ มหาวิหาร ศาสนาอิสลาม มีมัสยิดหรือสุเหร่าศาสนา พราหมณ์ ฮินดู มีเทวสถาน เป็นต้นการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อศาสนสาวก ศาสนวัตถุ และศาสนสถาน ศาสนสาวก ศาสนวัตถุ และศาสนสถานเป็นสิ่งที่สำคัญของแต่ละศาสนาดังนั้น ศาสนิกชนจึงควร ปฏิบัติตนให้เหมาะสม การปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อองค์ประกอบของศาสนา ควรปฏิบัติคือ การแสดงความเคารพต่อศาสนสาวก และศาสนวัตถุของทุกศาสนา ใช้คำพูดที่ไพเราะและสุภาพต่อศาสนสาวก แต่งกายสะอาดเรียบร้อยเมื่อไปศาสนสถาน ปฏิบัติตามข้อควรปฏิบัติหรือข้อห้ามของศาสนสถาน เช่น ถอดรองเท้าก่อนเข้าศาสนสถานหรือสวมผ้าคลุมผมก่อนเข้าศาสนสถานไม่ส่งเสียงดังเมื่อเข้าไปใน เขตศาสนสถานทำนุบำรุงศาสนวัตถุให้อยู่ในสภาพดีอยู่เสมอ และดูแลรักษาศาสนสถานโดยการ ช่วยกันรักษาความสะอาดบริเวณศาสนสถาน และไม่ทำสกปรก

สรุป คำว่า ศีล มาอธิบายในความหมายว่า ปกติ คือ คนเราถ้ามีศีล ก็เรียกว่ารักษาปกติ หรือสภาพที่เป็นปกติของตนๆ เช่น เป็นพระเมื่อรักษาศีลของพระก็เรียกว่าเป็นการรักษาสภาพปกติ ของพระ ถ้าไม่ปฏิบัติตามศีลก็ไม่ใช่อยู่ในสภาพปกติของพระ กลายเป็นประพฤติกรรมเหมือนชาวบ้าน เป็นต้น แม้แต่ชาวบ้านทั่วไปก็มีศีลของชาวบ้าน อย่างศีล ๕ ก็แสดงถึงความเป็นอยู่ปกติของคนทั่วไป หมายความว่าตามสภาพปกตินั้น คนเราก็ไม่ฆ่าแกงกัน ไม่เบียดเบียนทำร้ายกัน ไม่ล่วงละเมิด ทรัพย์สินกันอย่างเป็นต้น เรียกว่าเป็นอยู่กันตามปกติแต่เมื่อใดทำอะไรผิดแปลกขึ้นมาโดยละเมิด ในสิ่งเหล่านี้มีการเบียดเบียนกันก็แสดงว่ามีอาการไม่ปกติเกิดขึ้น จากการทำไม่ปกติของบุคคลหนึ่ง ก็มี ผลทำให้สังคมนี้ไม่ปกติความปกตินั้นรวมไปถึงการอยู่อย่างสบายๆ มีความสุขซึ่งเป็นภาวะที่สงบ แต่

ถ้ามีการ ละเมิดศีลขึ้นมา ก็ไม่เป็นปกติสุข ไม่เรียบร้อย ก็เกิดความวุ่นวายสูญเสียความสงบ แต่ภาวะที่ไม่ปกติอย่างนั้นมันก็เริ่มมาจากจิตใจคน ก่อนที่จะแสดงออกภายนอกไม่ปกติ จิตใจก็ไม่ปกติ ถ้าจิตใจปกติก็อยู่เรื่อยๆ ไปตามธรรมดา ความคิดนึกทำอะไร ก็ดำเนินไปตามเรื่อง ในชีวิตประจำวัน แต่พอเกิดความโลภนั้น เช่น ไปลักของเขา นี่ก็ทำผิดปกติออกมาภายนอก หรือมีความโกรธ จิตใจก็ผิดปกติ เมื่อทำตามจิตใจที่ไม่ปกติ นั้น ก็ไปฆ่าฟันเบียดเบียนคนอื่น ทำร้ายเขาก็เกิดความไม่ปกติขึ้นในความประพฤติของตน แล้วขยายความผิดปกติออกไปในหมู่ชนในสังคมเรื่อยไป ท่านก็เลยให้ความหมายของศีลในแง่หนึ่งว่า เป็นความปกติ

การมีศีลทำให้มนุษย์ได้อยู่กันเป็นปกติ เพราะแต่ละคนๆ ก็รักษาสภาพปกติของตน เมื่ออยู่เป็นปกติ จิตใจเป็นปกติแล้ว ไม่ว่าจะพูดจะทำอะไร จะคิดนึกในสิ่งทั้งหลายก็จะทำได้ราบรื่นดี แต่ถ้าจิตใจไม่ปกติ พูดและทำผิดปกติแล้ว ก็จะเกิดความขัดแย้ง ปั่นป่วนวุ่นวาย จะไปคิดทำการทำางานอะไรที่เป็นไปในทางที่ติงาม ก็เป็นไปไต่ยาก มีแต่จะนำไปสู่ความทุกข์ อันนี้ก็เป็นความหมายหนึ่งของคำว่า ศีล นอกจากนั้น ศีลก็แปลว่า ความสำรวม ความระวัง ความสำรวมระวัง ก็คือ การรักษาชีวิตหรือการดำเนินชีวิตของเราให้อยู่ในสภาพปกติตนเอง เพราะฉะนั้น ที่ว่าสำรวมหรือระวังนี้ก็มีสัมพันธ์กับเรื่องความเป็นปกติ กล่าวคือ เราควรระวังรักษาตัวของเราไม่ให้ล่วงละเมิด ไม่ให้ทำสิ่งที่เป็นพิษภัยทำให้เกิดโทษแก่ผู้อื่น และความหมายที่ว่าสำรวมระวังนี้ ก็ไปสัมพันธ์กับความหมายอีกอย่างหนึ่งของศีล กล่าวคือ ถ้าเราดูตามคำสอนของพระพุทธเจ้าในหลักที่เรียกว่า หัวใจพุทธศาสนา ที่พระมักสอนในวันมาฆบูชา

ท่านบอกว่า หนึ่ง ไม่ทำชั่วทั้งปวงหรือเว้นจากความชั่ว สอง ทำดี และสาม ทำใจให้บริสุทธิ์ อันนี้เราถือกันมาว่าเป็นหัวใจพระพุทธศาสนา ข้อที่หนึ่งที่ว่าเว้นชั่วนั้นแหละ ก็คือหลักที่เรียกว่า ศีล อยู่ในหลักหัวใจพระพุทธศาสนาเป็นข้อที่หนึ่ง เพราะฉะนั้น ความหมายของคำว่า ศีล อย่างหนึ่ง ก็คือ การเว้นจากความชั่ว โดยเฉพาะความชั่วสามัญในโลก ก็คือ การเบียดเบียนกันของมนุษย์เพราะฉะนั้น ความหมายของศีลเบื้องต้นที่เดียว ก็ได้แก่การเว้นจากการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ที่ว่าสำรวม ก็คือ ระวังกาย วาจา ของเราไม่ให้ไปเบียดเบียนคนอื่น ไม่ให้ไปพูดร้ายทำร้าย ถ้าเบียดเบียนทางกาย ทำร้ายชีวิต ก็เรียกว่า ปาณาติบาต เบียดเบียนทางทรัพย์สินก็เรียกว่า อทินนาทาน เบียดเบียนในเรื่องคู่ครองก็เรียกว่า กาเมสุมิฉฉาจาร เบียดเบียนด้วยวาจา หรือคำพูดก็เรียกว่า มุสาวาท เบียดเบียนตนเอง เบียดเบียนสติสัมปชัญญะของตนก็คือข้อ สุราเมรัย ทั้งหมดนี้ท่านให้สำรวมระวัง คือ สำรวมระวังที่จะไม่เบียดเบียน ไม่ล่วงละเมิด ความหมายของศีลว่าโดยสาระสำคัญนี้แหละ คือการเว้นความชั่วงดเว้นจากการเบียดเบียนกัน ต่อจากนั้นก็จะมีให้ประณีตยิ่งขึ้นไป แต่ศีลที่เป็นเบื้องต้นที่เดียวนั้น สำหรับมนุษย์ทั่วไปท่านเรียกว่า เป็นมนุษยธรรม ถ้าประพฤติปฏิบัติตามศีล ๕ ก็เรียกว่า มีมนุษยธรรม ซึ่งถือเป็นคุณสมบัติขั้นต้นของความเป็นมนุษย์ ต่อจากนั้นก็พร้อมที่จะทำความดียิ่งขึ้นไป เพื่อเสริมความเป็นมนุษย์ให้เป็นผู้ที่ดีงาม ตลอดจนเป็นมนุษย์ที่มีจิตใจเป็นเทพ เป็นพรหม

อย่างที่ท่านเรียกว่า มนุสสเทโว ก็ได้ หรือแม้กระทั่งเป็นมนุษย์ที่บริสุทธิ์เป็นพระอรหันต์ได้ในที่สุด
อย่างไรก็ดี ถ้าเทียบกันในระบบชีวิตที่เรามีพระสงฆ์เป็นนักบวชฝ่ายหนึ่ง และคฤหัสถ์ฝ่ายหนึ่ง เราก็
เรียกศีล ๕ นี้ว่า เป็นคฤหัสถ์ธรรม หรือธรรมะของคฤหัสถ์ ถ้าคฤหัสถ์มีธรรมะเพียงพอ ต้องบำเพ็ญศีล
ให้ยิ่งขึ้นไป

พระภิกษุมีสีล ๒๒๗ ถ้าเป็นภิกษุณีก็มีศีล ๓๑๑ ข้อ เพราะฉะนั้นศีลก็เลยมีเพิ่มเติม
นอกเหนือยิ่งขึ้นไปกว่าเพียงศีล ๕ เท่านั้น แต่ศีลที่เพิ่มมากขึ้นไปนั้น โดยมากก็เป็นข้อปฏิบัติเพื่อ
ฝึกฝนตน เช่น ศีล ๘ ของญาติโยมความจริงญาติโยมถือศีล ๕ นี้ก็เพียงพอจะเป็นคฤหัสถ์ที่ดีแล้ว แต่
เมื่อต้องการจะปฏิบัติฝึกฝนตนให้ยิ่งขึ้นไป ก็จึงถือศีล ๘ เรียกตามศัพท์ ท่านจัดเข้าในจำพวกวัตร คือ
ข้อปฏิบัติพิเศษที่เราทำเพื่อจะฝึกฝนตนเองขัดเกลากิเลสของตนเองเพื่อเตรียมจิตให้พร้อมที่จะบำเพ็ญ
คุณความดีอื่นๆ ให้มากยิ่งขึ้น เพราะฉะนั้น เมื่อมีศีล ๕ แล้ว ถ้าเป็นพุทธศาสนิกชนผู้ต้องการความ
เจริญในธรรมะก็อาจจะไม่หยุดอยู่แค่ศีล ๕ ก็นำเอาศีล ๘ และศีลที่ยิ่งๆ ขึ้นไปมาประพฤติปฏิบัติ
เพื่อให้เจริญงอกงามในธรรม

ตามหลักปฏิบัติในทางธรรมแล้ว ท่านบอกว่ามีเพียงศีล ๕ ก็เจริญในสมาธิปัญญาได้สำเร็จ
เพราะว่าศีล ๕ นั้นเมื่อประพฤติปฏิบัติถูกต้อง ท่านก็เรียกว่าเป็นอริศีลเหมือนกัน อริศีลนั้นเมื่อมีแล้ว
ก็ทำให้พร้อมที่จะเจริญในอธิจิตในอธิปัญญาต่อไปเป็นความก้าวหน้าการบำเพ็ญไตรสิกขา หมายความว่า
ผู้มีศีล ๕ ที่ประพฤติปฏิบัติถูกต้อง สามารถปฏิบัติบำเพ็ญไตรสิกขาให้บริบูรณ์ จนกระทั่งบรรลุ
ความเป็นอริยบุคคลได้ แต่ผู้ใดต้องการจะขัดเกลาตนเองให้ยิ่งขึ้นไป จะนำเอาศีล ๘ ศีล ๑๐ มารักษา
ท่านก็อนุโมทนาด้วย อันนี้ก็เป็นความรู้บางอย่างเกี่ยวกับศีลมีข้อที่ควรทราบอีกอย่างหนึ่ง คือ เรื่องที่
อาตมภาพได้บอกไว้ว่า ศีลนั้นมีความหมายอย่างหนึ่งว่า การงดเว้นหรืองดเว้นจากความชั่ว ศัพท์ว่า
งดเว้นจากความชั่วนี้ ท่านมีคำบาลีให้อีกศัพท์หนึ่งเรียกว่า วิรติ หรือวิริติ วิริติหรือวิริติ นี้แปลว่า ความ
งดเว้น ท่านสอนให้รู้ว่าการงดเว้นที่เป็นศีลนี้ คนเราจะทำได้ ๓ วิธีด้วยกัน เรียกว่า วิริติ ๓ วิริติ คือ
สัมปตตวิริติ งดเว้นเมื่อไปประจวบเข้าเฉพาะหน้า หมายความว่า คนเรานี้บางทีก็งดเว้นความชั่วอย่าง
ฉับพลันในเมื่อไปประจวบเข้ากับสิ่งนั้นเฉพาะหน้า สมาทานวิริติ งดเว้นเพราะได้สมาทานไว้ คือ เราได้
ตั้งใจถือศีล รับศีลไว้ ก็เลยปฏิบัติตามที่ตนสมาทาน และสมุจเฉทวิริติ งดเว้นโดยเด็ดขาดอันนี้อาตมา
ภาพจะอธิบายย่อๆ เพื่อจะได้เข้าใจหลักการประพฤติปฏิบัติตามศีลไว้สามประการคือ

ประการที่หนึ่ง สัมปตตวิริติ งดเว้นเมื่อไปประจวบเข้าเฉพาะหน้า หมายความว่า เราไป
ประจวบเหตุการณ์ สถานการณ์ที่จะละเมิดศีลขึ้นมา เช่น เดินไปเห็นของของผู้อื่น ซึ่งโอกาสเปิดเต็มที่
ว่าเราจะหยิบเอาได้ ตอนนี้เป็นช่วงเวลาสำคัญที่จะตัดสินใจเลือกว่าจะทำอย่างไร ในเวลานั้น ถ้าหาก
เราได้คิดขึ้นมาพิจารณาว่า เรานี้เป็นพุทธศาสนิกชนไม่สมควรจะทำความผิดความชั่วอย่างนี้ การลวง
ละเมิดกรรมสิทธิ์ผู้อื่นเป็นสิ่งที่ผิดไม่งาม แล้วงดเว้นได้ไม่เอาของนั้น หรือแม้แต่พิจารณาว่า เรานี้เป็น

คนที่เขาเคารพนับถือ ไม่ควรทำความชั่วอย่างนี้ กังวลได้เฉพาะหน้าในเวลานั้นโดยเหตุผลที่คิดขึ้นมาใน บัดนั้นเอง อย่างนี้ท่านเรียกว่า สัมปัตตวิริติ งดเว้นในเมื่อไปประสบเหตุการณ์เข้าเฉพาะหน้า

ประการที่สอง สมาทานวิริติ เราได้สมาทานศีลไว้ ตั้งใจรับศีลเหมือนกับไปสัญญาหรือ ปฏิญาณไว้แล้ว เมื่อไปประกอบเหตุการณ์เข้า เช่นตัวอย่างเมื่อกี้ ไปเห็นของที่สามารถจะถือเอา มา เป็นของตนได้ แต่มาพิจารณาว่าเราได้สมาทานรับศีลไว้แล้ว เป็นคนถือศีลปฏิญาณบอกกับพระไว้หรือ ตั้งใจกำหนดใจไว้แล้ว เราก็ไม่ละเมิดศีลไม่ทำความชั่วนั้น อย่างนี้ท่านเรียกว่า สมาทานวิริติ คือ งด เว้นเพราะได้ตั้งใจรับเอาไว้ถือเอาไว้ที่จะปฏิบัติอย่างนั้น

ประการที่สาม สมุจเฉทวิริติ งดเว้นโดยเด็ดขาด อันนี้หมายถึงว่า ไม่มีกิเลสในใจ คือ ไม่มี ความโลภ ความโกรธ ความหลงเหลืออยู่ในใจเลย เพราะฉะนั้นก็ไม่มีกิเลสที่จะเป็นเหตุให้ทำความชั่ว ถ้าอย่างนี้แล้วก็เรียกว่า เป็นไปโดยอัตโนมัติ จะไปประสบเหตุการณ์อะไรก็ตามที่จะทำให้ละเมิดศีล ก็ ไม่มีทางละเมิด เพราะไม่มีกิเลสที่จะเป็นเหตุให้ละเมิดหรือให้ทำความชั่วนั้นๆ อย่างนี้ท่านเรียกว่า สมุจเฉทวิริติ ได้แก่การงดเว้นความชั่วของพระอรหันต์ โดยเฉพาะพระอรหันต์ เพราะไม่มีกิเลสที่ เป็นต้นเหตุของการทำชั่วเหลืออยู่เลย เป็นอันว่าไม่ทำความชั่วโดยสิ้นเชิงนี้คือวิริติ ๓ อย่างที่เป็น ความรู้ประกอบ เป็นหนทางในการที่จะถือศีล แต่สำหรับพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปมักจะใช้วิธีสมาทาน วิริติ คืองดเว้นโดยสมาทานไว้อย่างไรก็ตามถึงแม้จะไม่ได้สมาทาน ก็ยังมีสัมปัตตวิริติ คือใช้เหตุผล พิจารณาถึงภาวะของตนเฉพาะหน้านั้น โดยอาศัยหิริโอตตปละ ทำให้ไม่ละเมิดศีลไม่ทำความชั่ว นี้ก็ เป็นความรู้บางอย่างที่อาจตามภาวนามากแล้วเกี่ยวกับเรื่องศีลอาจจะขอปิดท้ายด้วยคำสอนของ พระพุทธเจ้าเกี่ยวกับความสำคัญของศีล

พระพุทธเจ้าตรัสว่าศีลนั้นมีความสำคัญเหมือนกับเป็นผืนแผ่นดิน หรือพื้นที่เรายืนเรานั่ง พื้นนั้นมีความสำคัญอย่างไร ท่านบอกว่า คนเรานี้จะทำงานทำการอะไรก็ตาม จะต้องมียืนเป็นที่ เหยียบยันเสียบก่อน ถ้าไม่มีพื้นที่เหยียบยันแล้วเราก็ไม่สามารถทำงานนั้นได้เลย ท่านบอกว่าศีลก็ เปรียบเหมือนพื้นแผ่นดิน หรือพื้นที่เราเหยียบย้านั้น ถ้าพื้นแน่นหนามั่นคง ก็ยังทำงานได้ถนัดและ ได้ผลดียิ่งขึ้นที่นี่ ถึงแม้มีพื้นที่เหยียบแล้ว บางคราวพื้นนั้นก็ไม่นั่นคง ถ้าพื้นคลอนแคลนก็ทำงานไม่ สะดวก ทำงานไม่ถนัด งานก็อาจจะสำเร็จบ้าง ไม่สำเร็จบ้าง เช่น ในการตัดต้นไม้ดังตัวอย่างเมื่อกี้ ถ้า พื้นตรงนั้นไม่มั่นคงเช่นเราเหยียบอยู่บนพื้นกระดานที่ปูไว้ไม่ดี คลอนแคลนโยกไปมาเราอาจจะตัดไม่ สำเร็จ หรือถ้ากำลังของเราดีและมีดก็คมมากก็อาจตัดได้ แต่ถ้ามีดเกิดไม่คมกำลังของเราไม่ดีก็ไม่มี ทางตัดได้สำเร็จ ทั้งหมดนี้ก็สัมพันธ์กัน ถ้าจะเปรียบให้ชัด พื้นดินนั้นก็เหมือนกับศีล กำลังที่ตัดเหมือน สมานิต ส่วนมีดที่คมเหมือนกับปัญญา ถ้ามีศีลมั่นคงแล้วก็จะเป็เหตุช่วยให้สมานิตที่เป็นกำลังของเราดี ขึ้น แม้เราจะกำลังไม่แข็งแรงเท่าไรแต่พื้นที่ยืนมั่นคงนั้นแหละช่วยเราได้ และมีดคือปัญญานั้นแม้จะไม่คม นักก็ยังใช้งานได้สำเร็จ แต่ถ้าศีลของเราไม่มั่นคงคลอนแคลน เราจะต้องอาศัยปัญญาที่เป็นมีดอันคม กริบและกำลังคือสมานิตที่เข้มแข็งมากอย่างไรก็ตาม เป็นอันว่าศีลเป็นหลักสำคัญในเบื้องต้น เป็นพื้นที่

เหยียบยันที่จะทำงานให้สำเร็จ เพราะฉะนั้นท่านจึงสอนให้พุทธศาสนิกชนเห็นความสำคัญของศีลแล้วพยายามที่จะเจริญศีลขึ้นมา รักษาศีลให้เป็นปกติให้เป็นพื้นที่มั่นคงอยู่ในชีวิตจิตใจ ศีลนั้นเป็นพื้นฐานที่มั่นคงในจิตใจของตนเองด้วยในทางสังคมด้วย เมื่ออยู่ภายในใจของตนเอง จิตใจของตนเองก็สงบเยือกเย็น ไม่กระวนกระวาย จะบำเพ็ญสมาธิก็ได้สะดวกขึ้น จะคิดนึกอะไรเพื่อเจริญปัญญาก็ได้สะดวกปลอดภัยไปพร้อมๆกัน เมื่อแสดงออกมาในภายนอกก็เกิดคุณค่าของศีลในระดับสังคม กล่าวคือ ถ้าคนเราไม่เบียดเบียนกันสังคมมีความเป็นปกติสุข ก็เรียกว่าสังคมนั้นมีความมั่นคงคนจะทำงานทำการทำธุรกิจอะไรก็ได้สะดวก แต่ถ้าสังคมนีมีการเบียดเบียนกันมาก เราจะเห็นว่าแม้จะไปไหนมาไหนก็หวาดระแวงกลัวภัยอันตราย เพราะฉะนั้นจะดำเนินธุรกิจ หรือทำอะไรก็ไม่สะดวกไปทุกอย่างกิจกรรมบางอย่างก็ต้องเว้น เช่น จะไปไหนค้าสินค้าก็ไปไม่ได้ หรือจะไปในสถานที่บางแห่งก็ไปไม่ได้ การงานของมนุษย์ก็ติดขัดไม่เป็นไปโดยสะดวก ในระดับสังคมที่ดีในระดับจิตใจที่ดี ศีลก็มีความสำคัญอย่างที่ว่ามานี้เพราะฉะนั้น จึงต้องสร้างศีลไว้เป็นพื้นฐานอันมั่นคงในจิตใจและในสังคม แล้วก็จะทำให้เกิดความพร้อมที่จะดำเนินก้าวหน้าไปในกิจการงานทั้งที่เรียกว่าทางโลกและทางธรรม ทั้งในทางสังคมและในจิตใจของแต่ละคน ศีลมีความสำคัญและอันสูงส่งดังกล่าวนี้นี้ โดยเฉพาะก็เป็นพื้นฐานที่จะก้าวต่อไปในสมาธิและปัญญา

๔.๒ วิเคราะห์ภาคสนามการปฏิบัติหน้าที่ของชาวพุทธตามทัศนะของประชาชน

กลุ่ม ๑ วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์การปฏิบัติหน้าที่ตามทัศนะของพุทธบริษัทฝ่ายบรรพชิตซึ่งเป็นกลุ่มภิกษุ สามเณร และแม่ชี ด้านการศึกษาหาความรู้ ด้านการปฏิบัติตามหลักธรรมและประเพณีพิธีกรรมทางศาสนา ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และด้านการปกป้องพระพุทธศาสนา แต่ละด้านตามลำดับ ดังนี้

๑. **ด้านการศึกษาหาความรู้** ประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา พบว่า ความรู้การที่จะรับประโยชน์อันสูงสุดของพระพุทธศาสนานั้น ในเบื้องต้นเราต้องรู้ว่า พระพุทธศาสนามีหน้าที่อะไรหน้าที่ของเราต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร ควรรู้ว่าพระพุทธศาสนามีสถานภาพอย่างไร ความจริงแล้วพระพุทธศาสนาเป็นสถาบันที่ให้ความรู้ เพราะคำว่าพุทธะแปลว่าผู้รู้ ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะทรงตรัสรู้ ก็ไม่ได้ทรงเรียกพระองค์เองว่าพุทธะ แต่หลังจากที่ได้ตรัสรู้ธรรมแล้ว จึงประกาศตนว่าเป็นอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ตรัสรู้ธรรม

พุทธศาสนาจึงเป็นสถาบันการศึกษา เป็นที่ให้ความรู้ ผู้ที่มีความเลื่อมใสศรัทธา คือพุทธศาสนิกชนอย่างเราอย่างท่าน จึงเป็นเหมือนนักเรียน นักศึกษา ผู้รับความรู้จากพระพุทธศาสนา ถ้าไม่เข้าใจอย่างนี้แล้ว จะปฏิบัติไปในทางที่ผิดถูกต้อง แล้วจะไม่ได้รับผลประโยชน์ที่ดี ที่สูงสุดของพระพุทธศาสนา เช่น ถ้าไปคิดว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาลเจ้า ไว้สำหรับให้บนบานขอสิ่งต่างๆ แล้วก็เป็นความเข้าใจผิด เพราะพระพุทธศาสนาไม่ใช่ศาลเจ้า เราไม่สามารถบนบานขอสิ่งต่างๆ จาก

พระพุทธศาสนาได้ เพราะไม่ใช่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เน้นไปที่เหตุและผล เหตุคือการกระทำ ผลที่ตามมา ก็คือความสุขความเจริญ หรือความทุกข์ความ เสื่อมเสีย ขึ้นอยู่กับเหตุ คือการกระทำ ว่าเป็นเหตุที่ดีหรือเป็นเหตุที่ไม่ดี ถ้าทำความดี ความสุขและความ เจริญย่อมตามมา ถ้าทำความชั่วทำบาปทำกรรม ความทุกข์ความหายนะ ความเสื่อมเสียย่อม ตามมา นี่เป็นหลักที่พระพุทธศาสนาสอนไว้ตลอดเวลา นับตั้งแต่ครั้งแรกที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศ พระธรรมคำสอน ให้แก่พระปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ นี้แหละคือเรื่องราวของพระพุทธศาสนา เราจึงควร จะทำความเข้าใจให้ถูกต้อง เพื่อจะได้ปฏิบัติให้ถูกต้อง แล้วผลที่เราปรารถนา ก็ย่อมเป็นของเราอย่าง แน่นนอน เวลาที่มาวัดจึงขอให้คำนึงเสมอว่า มาเพื่อศึกษา เหมือนกับมาโรงเรียน มาเรียนหนังสือ เวลา มาวัดควรสนใจกับการฟังเทศน์ฟังธรรม เพราะเป็นการศึกษาเล่าเรียน ถ้าไม่ฟังเทศน์ฟังธรรม จะไม่มี ปัญญานำพาไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้อง ที่จะนำมาซึ่งประโยชน์ที่เราทุกคนปรารถนา คือความสุขความ เจริญ ความเป็นสิริมงคล ความปราศจากทุกข์ภัยอันตรายทั้งหลายทั้งปวง ซึ่งล้วนเกิดจากการปฏิบัติ ของเราทั้งสิ้นแต่ถ้าไม่รู้จักรั้ววิธีการปฏิบัติที่ถูกต้อง เราก็จะปฏิบัติไปแบบผิดๆถูกๆ ผลที่จะตามมาก็ย่อม เป็นไปแบบลุ่มๆดอนๆ มีสุขบ้าง มีทุกข์บ้าง มีความเจริญบ้าง มีความเสื่อมเสียบ้าง ชีวิตเลยไม่เป็นไป ตามที่ปรารถนา ก็เพราะขาดการศึกษานั่นเอง สมัยนี้เราไม่ค่อยสนใจที่จะหาความรู้จาก พระพุทธศาสนากันสักเท่าไร ไม่เหมือนในสมัยพุทธกาล ที่มีผู้สนใจศึกษาเล่าเรียนคำสอนของ พระพุทธเจ้าเป็นจำนวนมาก จึงปรากฏผู้บรรลุธรรม ผล นิพพานเป็นจำนวนมาก สำเร็จวิชาทาง พระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก ถ้าเปรียบกับวิชาทางโลก ก็เท่ากับได้สำเร็จปริญญาตรี โท เอก

ในสมัยนี้จะไม่ค่อยได้ยินข่าวว่าพุทธศาสนิกชนคนนั้น ได้บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบันบ้าง เป็นพระสกิทาคามีบ้าง เป็นพระอนาคามีบ้าง เป็นพระอรหันต์บ้าง เพราะอะไร ก็เพราะว่าทุกวันนี้ พุทธศาสนิกชนชาวพุทธเรา ขาดความสนใจในการศึกษาปฏิบัติธรรมกัน ถ้าเป็นนักเรียนก็ไม่ค่อยไป โรงเรียนกัน สมัยเรียนหนังสือแต่ไม่ไปโรงเรียนกัน อาจจะไปอาทิติยละครั้ง หรือเดือนละครั้ง เมื่อถึง เวลาสอบก็สอบไม่ผ่าน พวกเราเป็นอย่างนั้นกันเราไม่ปฏิบัติตามพระพุทธเจ้า ที่ทรงกำหนดเวลาเรียน หนังสือให้พวกเรา อย่างน้อยอาทิตย์หนึ่ง จะต้องฟังเทศน์ฟังธรรมกันอย่างน้อยสักหนึ่งครั้ง ทรง กำหนดวันพระไว้ทุกๆ วัน ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำ ๑๔ ค่ำ ให้เรามาวัดกัน เพื่อจะได้มาปฏิบัติธรรม มาฟังเทศน์ ฟังธรรม ศึกษาหาความรู้ เพื่อจะได้เอาความรู้นี้ มาเป็นเครื่องนำพาชีวิตของเราไปในทางที่ดีที่งาม แต่ ถ้าปีหนึ่งเข้าวัดกันเพียงแค่ครั้งหรือสองครั้ง ก็เปรียบเหมือนกับนักเรียนที่หนีโรงเรียน ไม่ไปโรงเรียน กัน ไม่เรียนหนังสือ เมื่อถึงเวลาสอบก็จะสอบไม่ผ่าน ก็เลยไม่ได้รับปริญญากัน ในสมัยนี้เราจึงไม่ค่อย ได้ยินได้เห็น ได้พบกับผู้ที่บรรลุธรรม ในทางพระพุทธศาสนากันเท่าไร ไม่ค่อยรู้เลยว่าคนนั้นเป็นพระ โสดาบันหรือเปล่า คนนี้เป็นพระสกิทาคามีหรือเปล่า เป็นพระอนาคามีหรือเปล่า หรือเป็นพระอรหันต์ กันหรือเปล่า นั่นก็เป็นเพราะว่าชาวพุทธเราส่วนใหญ่ เกิดความเข้าใจผิด มีความหลงผิด ไม่รู้ว่า ศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่ให้ความรู้ และเราจะต้องศึกษาเพื่อจะได้รับความรู้มาอีกทอดหนึ่ง แต่กลับไป

คิดว่าศาสนาเป็นศาลเจ้า ไว้สำหรับกราบไหว้บูชา จุดธูปเทียนแล้วก็ตั้งจิตอธิษฐาน บนบานขอสิ่งนั้น สิ่งนี้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เราจึงไม่ค่อยได้สิ่งที่เราปรารถนาทำกันเท่าไร เพราะพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ไม่ใช่ผู้เสก ผู้เป่า ผู้บันดาลสิ่งต่างๆ ที่เราต้องการให้กับเราได้ นั่นเอง

"ความรู้" กลุ่มนี้มองทุกชีวิตถ้าแสวงหาความสุขนอกจากจะมีความรู้เรื่องไตรสิกขาแล้วต้องเป็นผู้ปฏิบัติว่าศีลในเบื้องต้นท่านก็ให้ไว้หลายอย่าง แต่คำแปลที่ง่ายที่สุด ท่านแปลกันว่า ปกติ ก็เลยมีผู้นำเอาการวิเคราะห์เอกสารหน้าที่ชาวพุทธ ชาวพุทธคือ ผู้ที่เลื่อมใสและศรัทธาในพระพุทธศาสนา โดยประกาศตนเป็นพุทธมามกะ ประกอบด้วย นักบวช คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา โดยเรียกรวมๆ ว่า พุทธบริษัท ๔ ซึ่งสามารถแยกออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มสงฆ์ แยกเป็น พระภิกษุสงฆ์ และพระภิกษุณีสงฆ์ กลุ่มคฤหัสถ์ แยกเป็นอุบาสก และอุบาสิกาชาวพุทธทั้ง ๒ กลุ่ม ต่างมีหน้าที่และบทบาทต่อพระพุทธศาสนาแตกต่างกัน ดังนี้ หน้าที่และบทบาทของพระภิกษุในฐานะเป็นพระนักเทศน์ พระธรรมทูต พระธรรมจาริก พระวิทยากร พระวิปัสสนาจารย์ และพระนักพัฒนาทั้งพระภิกษุและสามเณร มีบทบาทและหน้าที่ในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ดังนี้ การศึกษาตามหลักไตรสิกขา คือ จะต้องศึกษาทั้ง ๓ ด้าน ๑) ศีล เป็นการศึกษาด้านพระวินัย (ศีล ๒๒๗ ข้อ) ธรรมเนียมวัตรปฏิบัติ และมารยาทต่างๆ ของพระสงฆ์ เพื่อให้ปฏิบัติได้อย่างถูกต้องและด้วยอาการสำรวมระวัง ๒) สมာธิ เป็นการศึกษาด้านสมาธิ ฝึกเจริญวิปัสสนาเพื่อให้จิตสงบ และ ๓) ปัญญา เป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาด้านปัญญาโดยใช้ปัญญาคิดพิจารณาให้เข้าใจถึงสัจธรรมหรือความจริงของชีวิตรวมทั้งเป็นฯ เครื่องมือดับทุกข์หรือแก้ไขปัญหาชีวิตต่างๆ เป็นพระนักเทศน์ ได้แก่ พระภิกษุที่ปฏิบัติหน้าที่สอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแก่เด็ก เยาวชน และประชาชนทั่วไป

การแสดงธรรม (เทศน์) จะต้องผ่านการฝึกอบรมเป็นพระนักเทศน์ตามหลักสูตรของมหาเถรสมาคมแต่งตั้ง มี ๒ ประเภท คือ ๑) พระนักเทศน์แม่แบบ หมายถึง พระนักเทศน์ที่ผ่านการอบรมจากคณะกรรมการฝึกอบรมพระนักเทศน์ที่มหาเถรสมาคมแต่งตั้ง เพื่อไปจัดอบรมพระนักเทศน์ประจำจังหวัด ๒) พระนักเทศน์ประจำจังหวัด หมายถึง พระนักเทศน์ที่ผ่านการอบรมปฏิบัติหน้าที่เทศน์ภายในจังหวัดที่สังกัดหรือสถานที่ที่ทายกอาราธนาออกจากรั้วนั้น พระภิกษุทั่วไปที่มีความรู้ความสามารถ ก็สามารถเป็นพระนักเทศน์ได้ โดยให้การสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และต้องมีความรู้ทางด้านธรรมเป็นอย่างดียิ่งเป็นพระ ธรรมทูต เป็นพระภิกษุที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา ทั้งในและต่างประเทศ ซึ่งจะต้องได้รับการแต่งตั้งจากคณะสงฆ์ให้เผยแผ่พระพุทธศาสนา ในนามคณะสงฆ์ ถ้าเผยแผ่เอง เรียกว่าธรรมกลีภิก หรือพระนักเทศน์เป็นพระธรรมจาริก ได้แก่ พระภิกษุที่ออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขา โดยได้รับความเห็นชอบจากคณะสงฆ์

การอบรมหลักสูตรพระวิปัสสนาจารย์จากกรมการศาสนานอกจากนั้น ระภิกษุที่มีความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ก็อาจเผยแผ่การปฏิบัติกรรมฐานได้ แต่ต้องเป็นไปตาม

หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาพระนักพัฒนา ได้แก่ พระสงฆ์ที่ทำงานสงเคราะห์ชุมชนด้วยการให้คำแนะนำหรือช่วยเหลือชาวบ้านด้วยกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้ความเป็นอยู่ของชาวบ้านดีขึ้น เช่น การจัดตั้งศูนย์เด็กในวัด การอบรมเยาวชน การทำโครงการฝึกอาชีพ ธนาคารข้าว หรือการส่งเสริมการแพทย์พื้นบ้าน ให้คำแนะนำด้านสุขอนามัย รวมทั้งการส่งเสริมชาวบ้านในเรื่องเกษตรผสมผสาน หรือเกษตรกรรมเพื่อการพึ่งตนเอง ซึ่งการทำงานดังกล่าวนี้เกิดจากความศรัทธาเริ่มของท่านเอง มิใช่เพราะการชักนำของหน่วยงานรัฐหรือเพื่อสนองนโยบายรัฐ พระสงฆ์เหล่านี้ได้ทำให้สังคมไทยได้ตระหนักว่าพระนั้นไม่ได้มีบทบาทเฉพาะพิธีกรรมแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ท่านยังมีบทบาทที่สำคัญในพัฒนาชุมชนและสังคมให้มีความเป็นอยู่ที่ดีอีกด้วย หน้าที่และบทบาทของอุบาสก อุบาสิกา ที่มีต่อสังคมไทยในปัจจุบัน อุบาสก (ชาย) และอุบาสิกา (หญิง) หมายถึง ชาวพุทธผู้ครองเรือน หรือคฤหัสถ์ผู้อยู่ใกล้พระศาสนา ซึ่งอุทิศตนเพื่อประโยชน์ต่อพระศาสนาและประกอบกิจกรรมทางศาสนามากกว่าชาวพุทธทั่วไป เช่น สมาทานรักษาศีลอุโบสถศีล (ถือศีล ๘) ในวันพระเป็นต้น อุบาสก อุบาสิกาที่ดีควรยึดหลัก "อุบาสกธรรม ๗" เป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติตน ดังนี้ หมั่นไปวัดตามโอกาสที่เหมาะสม เพราะการไปวัดจะได้พบปะกับพระภิกษุผู้ทรงศีลทรงคุณธรรมหรือได้พบกับมิตรที่สนใจในเรื่องธรรม เหมือนกับเรา ย่อมได้ชื่อว่าเป็นการคบหากัลยาณมิตร หรือเรียกว่ามิตรที่ดี ซึ่งจะส่งเสริมให้มีความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรมเพิ่มขึ้นดังพุทธสุภาษิตที่ว่า ยัม เว เสวติ ตาทีโส (ยังเว เสวติ ตาทีโส) คบคนเช่นไรก็เป็นคนเช่นนั้นแล หมั่นฟังธรรม เมื่อมีโอกาสควรใส่ใจในการฟังธรรมอยู่เสมอ เพราะการฟังธรรมเป็นเหตุให้รู้สิ่งไม่รู้ ส่วนสิ่งที่รู้แล้วก็จะช่วยให้เข้าใจยิ่งขึ้น เช่น การไปวัดเพื่อฟังเทศน์ ฟังธรรมตามโอกาสต่างๆ

การแสดงธรรมเทศนาทางวิทยุหรือทางโทรทัศน์ เป็นต้น พยายามสนใจศึกษาและรักษาศีลให้บริสุทธิ์ โดยนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนามาใช้ปรับปรุงวิถีการดำเนินชีวิตให้ดียิ่งขึ้น เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจว่าตนเองว่าเป็นพุทธศาสนิกชนที่แท้จริง มีความเลื่อมใสในพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายเท่าเทียมกัน ทั้งนี้เพราะพระสงฆ์แต่ละรูปได้เสียสละความสุขทางโลก เพื่อมาประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอันเป็นหนทางไปสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์และพระสงฆ์ยังได้ชื่อว่าเป็นผู้สืบต่ออายุของพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวตลอดไป ตั้งจิตให้เป็นกุศลในขณะฟังธรรม มิใช่ฟังธรรมโดยคิดในแง่อคติ คิดขัดแย้ง พยายามฟังธรรมเพื่อก่อให้เกิดกุศล จิตใจจะได้เป็นสุข ทำบุญกุศลตามหลักและวิธีการของพระพุทธศาสนา ไม่แสวงบุญนอกคำสอนของพระพุทธเจ้า ควรประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาในทุกๆ ด้าน ถ้าสามารถช่วยเหลือพระพุทธศาสนาได้ ด้วยวิธีการใดก็ควรชวนชวนเร่งรีบกระทำ อาทิ การตั้งชมรมพุทธศาสน์ในโรงเรียน ในมหาวิทยาลัย จัดให้มีการอบรมเยาวชน บุคคลทั่วไป หรือ คนต่างชาติให้เข้าใจในพระพุทธศาสนา การปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนาของพุทธบริษัท ชาวพุทธหรือเหล่าพุทธบริษัท มี

หน้าที่ปกป้องคุ้มครองพระศาสนาให้มั่นคง โดยปกป้องพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ รวมทั้งวัฒนธรรม ดังนี้

การศึกษาหลักธรรมคำสอนอยู่เสมอและนำไปปฏิบัติให้ถูกต้อง ทั้งการรักษาศีล การปฏิบัติธรรม และการเจริญสมาธิ ช่วยเผยแพร่หลักธรรมคำสอน โดยอธิบายให้ผู้อื่นเข้าใจอย่างถูกต้องชัดเจน หรือเผยแพร่ในรูปแบบของเอกสารสิ่งพิมพ์หรือสื่อต่างๆ เท่าที่จะทำได้ ไม่ควรส่งเสริมให้พระสงฆ์ทำกิจนอกเหนือพุทธบัญญัติ เช่น ทำไสยศาสตร์ ทำนายโชคชะตาราศี ใ้หวย ทำเครื่องรางของขลัง หรือประกอบพุทธพาณิชย์อื่นๆ ส่งเสริมพระภิกษุสงฆ์ที่มีวัตรปฏิบัติน่าเลื่อมใสศรัทธา ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ หรือเคร่งครัดในพระธรรมวินัยตามพุทธบัญญัติ โดยจัดกิจกรรมเชิดชูทั้งในระดับท้องถิ่น จังหวัดหรือระดับประเทศ โดยความร่วมมือระหว่างวัด สถานศึกษา ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนไม่ทำลายศาสนสถาน หรือศาสนสมบัติ เช่น โบสถ์ ภาพกิจกรรมฝาผนัง หรือสิ่งของเครื่องใช้ภายในวัดให้ชำรุดแตกหัก รวมทั้งมีส่วนร่วมอนุรักษ์พุทธวัฒนธรรมต่างๆ ในสังคมไทย เช่น ประเพณีทอดผ้าป่าทอดผ้ากฐิน ทำบุญตักบาตร สวดสวดดูแลมิให้เกิดการกระทำอันเป็นการดูหมิ่นเหยียดหยาม ลบหลู่ทำลาย หรือบิดเบือนพระพุทธศาสนา ศึกษาวิเคราะห์ความหมาย จุดมุ่งหมาย และกระบวนการศึกษาตามหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาเถรวาท และเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักการศึกษาตามหลักไตรสิกขาการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสารและการวิจัยเชิงสำรวจ โดยวิธีสังเกตแบบมีส่วนร่วมเกี่ยวกับกระบวนการจัดการศึกษาในโรงเรียนวิถิพุทธในเขตเทศบาลเมืองเชียงใหม่จำนวน ๒ โรงเรียน คือ โรงเรียนบ้านเชิงดอยสุเทพ และโรงเรียนอนุบาลเชียงใหม่ จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ นำเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้ และเขียนรายงานโดยวิธีการพรรณนาผลการวิจัยพบว่า เป้าหมายของชีวิตตามหลักพุทธศาสนาคือความดับทุกข์ได้เพราะฉะนั้น เป้าหมายของการศึกษาคือ การมีชีวิตอยู่โดยไม่ทุกข์ พร้อมทั้งมีชีวิตเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยการช่วยเหลือเกื้อกูลแก่สรรพสัตว์ และสรรพสิ่ง อีกทั้งเป้าหมายการศึกษาในพระพุทธศาสนายังเป็นสิ่งเดียวกันกับเป้าหมายของชีวิต

การศึกษาตามความหมายของพระพุทธ ศาสนาจึงหมายรวมถึงการทำกิจกรรมทุกสิ่งทุกอย่างครอบคลุมวิถีชีวิตทั้งหมด ปัจจุบันโรงเรียนวิถิพุทธเป็นโรงเรียนที่นำเอาวิถีวัฒนธรรมแบบพุทธมามุ่งเน้นให้ผู้ศึกษาเข้าใจชีวิตแท้จริงและสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม โดยอาศัยระบบการศึกษาตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา มาใช้ในการฝึกอบรม พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงการศึกษาไตรสิกขาว่าเป็นการศึกษาที่ประเสริฐ การที่จะเข้าใจการศึกษาไตรสิกขาให้ครบกระบวนการ พระพุทธศาสนาได้อธิบายกิจที่พึงทำต่อความจริงอันประเสริฐที่เรียกว่าอริยสัจ ๔ ให้ถูกต้องเป็นเบื้องต้นในอริยสัจนั้น มรรคเป็นหลักการที่ชี้แนะให้ปฏิบัติเพื่อไปสู่จุดหมาย (นิโรธ) และมรรคเป็นหลักธรรมอันประเสริฐที่นำไปสู่ความพ้นทุกข์ได้ โดยอาศัยศีล สมาธิ และปัญญา แต่เนื่องจากคนโดยส่วนใหญ่มักมีอวิชชามากกว่าปัญญา ฉะนั้น พระพุทธศาสนาจึงได้ยกย่องวิธีการหรือได้ปรับมรรคอีกครั้งหนึ่ง เพื่อให้มองเห็นและง่ายต่อการปฏิบัติที่ชัดเจนขึ้นเรียกว่า ไตรสิกขา อาศัยการศึกษาจาก

หยาบไปหาละเอียด โดยเริ่มจากศีลไปสมาธิและปัญญา เป้าหมายของการศึกษาคือความพ้นทุกข์หรือ นิพพานนั่นเอง

๒. ด้านการปฏิบัติตามหลักธรรมและประเพณีพิธีกรรมทางศาสนา ประกอบด้วยศีล ๕ กุศลกรรมบถ ๑๐ และคุณสมบัติอุบาสกอุบาสิกาที่ดี ๕ ประการ วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ พบว่า การถือศีลหรือข้อวัตรปฏิบัติ รวมถึงสิ่งอื่นๆ เช่น การให้ทาน การทำสมาธิ การเจริญวิปัสสนา ของคนต่างๆ ไปนั้น แต่ละคนก็มีวัตถุประสงค์หรือแรงจูงใจแตกต่างกันไป ซึ่งบางครั้งก็ดีมาก บางครั้งก็ ดีน้อยหน่อย หรือบางครั้งก็อาจจะไม่มีวัตถุประสงค์ที่ไม่ดีเลยก็ได้ พระพุทธเจ้าทรงจำแนกแจกแจงวัตถุประสงค์ หรือแรงจูงใจในการทำสิ่งต่างๆ เอาไว้เป็น ๕ จำพวก ซึ่งในที่นี้ทรงเน้นที่การถือธุดงค์วัตร แต่ ก็สามารถนำไปประยุกต์ใช้ หรือเป็นประโยชน์ในการเปรียบเทียบกับเรื่องอื่นๆ ได้เช่นกัน รายละเอียด ในพระไตรปิฎก หมวดอภิธรรมปิฎก ธาตุกถา ปุคคัลปิณฺณติปิฎก มีดังนี้ บรรดาภิกษุเหล่านั้น ภิกษุ ถือบิณฑบาตเป็นวัตร ๕ จำพวก เป็นโณภิกษุเป็นผู้ถือบิณฑบาตเป็นวัตร เพราะเป็นผู้เขลา เป็นผู้ม ง่าย ภิกษุเป็นผู้มีความปรารถนาลามก ถูกความอยากได้เข้าครอบงำ จึงถือบิณฑบาตเป็นวัตร ภิกษุถือ บิณฑบาตเป็นวัตร เพราะเป็นบ้า เพราะมีจิตฟุ้งซ่าน ภิกษุถือบิณฑบาตเป็นวัตร เพราะคิดว่าองค์แห่ง ภิกษุผู้ถือบิณฑบาตเป็นวัตรนี้ เป็นข้อที่พระพุทธเจ้า พระสาวกแห่งพระพุทธเจ้าทั้งหลายสรรเสริญอีก อย่างหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้ถือบิณฑบาตเป็นวัตร เพราะอาศัยความปรารถนาน้อยอย่างเดียว เพราะอาศัย ความสันโดษอย่างเดียว เพราะอาศัยความขัดเกลากิเลสอย่างเดียว เพราะอาศัยความต้องการด้วยข้อ ปฏิบัติอันงามนี้อย่างเดียว และเพราะอาศัยความปรารถนาน้อยอย่างเดียว เพราะอาศัยความสันโดษ อย่างเดียว เพราะอาศัยความขัดเกลากิเลสอย่างเดียว เพราะอาศัยความต้องการด้วยข้อปฏิบัติอันงาม นี้อย่างเดียว ภิกษุนี้เป็นผู้เลิศ เป็นผู้ประเสริฐสุด เป็นประมุข เป็นผู้สูงสุด เป็นผู้ประเสริฐกว่าบรรดา ภิกษุผู้ถือบิณฑบาตเป็นวัตรเหล่านี้ น้ำนมเกิดจากแม่โค นมส้มเกิดจากน้ำนม เนยข้นเกิดจากนมส้ม เนยใสเกิดจากเนยข้นก่อนเนยใสเกิดจากเนยใส

ภิกษุถือบิณฑบาตเป็นวัตร เพราะอาศัยความปรารถนาน้อยอย่างเดียว เพราะอาศัยความ สันโดษอย่างเดียว เพราะอาศัยความขัดเกลากิเลสอย่างเดียว เพราะอาศัยความต้องการด้วยข้อ ปฏิบัติอย่างเดียว ก็ฉนั้นเหมือนกัน ภิกษุนี้เป็นผู้เลิศ เป็นผู้ประเสริฐ เป็นประมุข เป็นผู้สูงสุด เป็นผู้ ประเสริฐกว่า ภิกษุผู้ถือบิณฑบาตเป็นวัตร เหล่านี้ชื่อว่า ภิกษุถือบิณฑบาตเป็นวัตร ภิกษุถือห้ามภัต รัอันนำมาถวายต่อภายหลังเป็นวัตรคือ ภิกษุถือนั่งฉันอาสนะเดียวเป็น ภิกษุถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ภิกษุ ถือไตรจีวรเป็นวัตร ภิกษุถืออยู่ป่าเป็นวัตร ภิกษุถืออยู่โคนไม้เป็นวัตร ภิกษุถืออยู่ในที่แจ้งเป็นวัตร ภิกษุถือการนั่งเป็นวัตร ภิกษุถืออยู่ในเสนาสนะที่ท่านจัดไว้เป็นวัตร ภิกษุถือการอยู่ป่าช้าเป็นวัตร ประโยชน์ของศีล ๕ มีประโยชน์โดยรวม ๒ ด้านคือ เพื่อความสงบสุขของสังคม คือเพื่อป้องกันการ ล่วงละเมิดสิทธิของผู้อื่น อันจะส่งผลให้เกิดการทะเลาะเบาะแว้ง ความหวาดระแวง และความวุ่นวาย ในสังคม เพื่อพัฒนาจิตใจของผู้ที่ถือศีลนั่นเอง เพราะศีล ๕ นั้น ถูกบัญญัติขึ้นมาเพื่อควบคุม ไม่ให้มี

การแสดงออกทางกาย หรือทางวาจา ไปในทางที่ตอบสนองอำนาจของกิเลสการทำผิดพลาดแต่ละครั้ง ก็คือการยอมให้กิเลสสามารถครอบงำจิตใจได้อย่างเต็มที่ จนถึงขั้นส่งผลให้มีการแสดงออกทางกายหรือทางวาจานั้นเอง ดังนั้น การทำผิดพลาดแต่ละครั้ง จึงทำให้จิตหยาบกระด้างขึ้น ตามลักษณะของกิเลสที่ครอบงำจิตอยู่นั้น ถ้ายิ่งทำผิดพลาดมากครั้ง และบ่อยครั้งมากขึ้นเท่าไร จิตก็จะยิ่งหยาบกระด้างขึ้นไปเรื่อยๆ เมื่อจิตหยาบกระด้างขึ้น ก็ทำให้สามารถทำผิดได้รุนแรงมากขึ้นไปเรื่อยๆ ซึ่งก็จะส่งผลให้จิตหยาบกระด้างหนักขึ้นไปอีก เป็นวังวนพอกพูนไม่รู้จบสิ้นทั้งนี้เพราะโดยทั่วไปนั้น เราจะไม่สามารถทำผิดได้ในขั้นที่หนักกว่าระดับความหยาบกระด้าง หรือระดับความประณีตของจิตที่เป็นอยู่ในขณะนั้น เว้นแต่จะมีเหตุปัจจัย สิ่งแวดล้อม ที่รุนแรงมากๆ มาบีบคั้น เช่นคนที่เคยตบยุงอยู่เป็นประจำ แต่ไม่เคยฆ่าสัตว์ที่ใหญ่กว่านั้นเลย จิตของเขาย่อมอยู่ในความประณีตระดับนั้น เขาย่อมสามารถตบยุงได้ด้วยความรู้สึกที่ราบเรียบเป็นธรรมดา เพราะการกระทำนั้น อยู่ในขั้นที่ไม่หยาบเกินกว่าสภาพจิตปกติของเขาแต่ถ้าให้เขาไปฆ่าเป็ดฆ่าไก่ เขาย่อมจะรู้สึกว่าจะไม่อยากจะทำ และเมื่อถูกเหตุการณ์บีบบังคับ ทำให้เขาเลี่ยงไม่ได้ เขาย่อมจะทำได้ด้วยความรู้สึกที่ต้องฝืนใจเป็นอย่างมาก เพราะเป็นสิ่งที่หยาบกว่าสภาพจิตปกติของเขานั้นเองและหลังจากนั้น เมื่อเขาต้องฆ่าเป็ดฆ่าไก่อีก เป็นครั้งต่อไป เขาย่อมจะสามารถทำได้ ด้วยความรู้สึกที่ฝืนใจน้อยลงไปเรื่อยๆ จนในที่สุดก็ไม่ต้องฝืนใจเลยเพราะจิตของเขาจะหยาบกระด้างขึ้นเรื่อยๆ ตามจำนวนครั้งที่ทำลงไป ตั้งแต่ครั้งที่แล้ว แล้วหลังจากนั้น เขาก็ยอมที่จะฆ่าสัตว์ที่ใหญ่ขึ้นไปได้มากขึ้นเรื่อยๆ ตามวังวนเช่นเดียวกันนี้ ผู้ดำเนินการเคยฟังคำให้สัมภาษณ์ของอดีตมือปืนรับจ้าง ได้ความว่ามือปืนโดยทั่วไปนั้น เมื่อต้องฆ่าคนครั้งแรก จะทำไปด้วยความรู้สึกที่ต้องฝืนใจ และทำใจได้ยากลำบากมาก และหลังจากทำงานครั้งแรกนั้นสำเร็จแล้ว ก็จจะรู้สึกแหย่อยหลายวันกว่าจะสงบลงได้ แต่พอทำครั้งที่ผ่านมาได้ ก็จะทำให้ได้โดยสะดวกใจขึ้นเป็นลำดับ จนกระทั่งทำได้ด้วยความรู้สึกที่ราบเรียบเป็นปกติไม่เฉพาะการทำผิดพลาดข้อแรก คือการฆ่าสัตว์ตัดชีวิตเท่านั้นที่อยู่ในวังวนแบบนี้

การทำผิดพลาดข้ออื่นๆ ก็หนีไม่พ้นวังวนนี้เช่นกัน ซึ่งส่งผลให้คนที่ผิดพลาดนั้น มีจิตใจที่หยาบกระด้างขึ้นเรื่อยๆ ไม่รู้จักจบจักสิ้น ทำให้เขาต้องห่างไกลจากความสุขอันประณีต ละเอียดอ่อนออกไปทุกที ต้องอยู่กับสภาพจิตที่เร่าร้อน หยาบกระด้างขึ้นทุกขณะครั้นพอได้มีโอกาสมาทำศีล กิเลสทั้งหลายเหล่านั้นจึงครอบงำจิตใจได้น้อยลง เพราะถูกบังคับ ควบคุมไว้ตลอดเวลา เพื่อไม่ให้แผลงฤทธิ์รุนแรงจนถึงขั้นแสดงตัวออกมาทางกาย หรือทางวาจา กิเลสจึงมีกำลังอ่อนลงเรื่อยๆ ส่งผลให้จิตประณีต ละเอียดอ่อนขึ้นไปเรื่อยๆ เช่นคนที่เคยฆ่าเป็ดฆ่าไก่อยู่เป็นประจำนั้น ถ้าเขาวางเว้นจากการฆ่าสัตว์เป็นเวลานานๆ ครั้นต่อมาเขาต้องกลับไปฆ่าเป็ดฆ่าไก่อีก เขาก็ยอมจะทำได้ด้วยความรู้สึกที่ยากลำบาก ต้องฝืนใจมากกว่าในครั้งสุดท้ายที่เขาเคยทำมา ทั้งนี้ก็เพราะ จิตใจของเขาเริ่มประณีตขึ้นมาแล้วนั่นเองการถือศีลแต่ละข้อนั้น จะส่งผลให้เกิดการขัดเกลา การปรับปรุงพัฒนาจิต ในทิศทางที่แตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกิเลสที่คอยบงการให้การกระทำผิดพลาดข้อนั้นๆเกิดขึ้น ซึ่งพอจะสรุปได้

ดังนั้น การฆ่าสัตว์ กิเลสตัวหลักที่คอยบงการก็คือโทสะ คือความไม่พอใจในสัตว์ที่ถูกฆ่า นั้น กิเลสตัวรองก็คือโลภะ เพราะบางคนฆ่าสัตว์เนื่องจากความโลภเข้าครอบงำเช่น อยากรับเงินค่าจ้าง ต้องการสัตว์นั้นมาเป็นอาหาร ความหวงแหนในทรัพย์สมบัติของตนจึงฆ่าสัตว์เพื่อปกป้องทรัพย์นั้น เพื่อให้คนยอมรับในความกล้าหาญ หรือเพื่อลาภยศที่จะตามมาจึงฆ่าสัตว์ให้คนเห็น นอกจากนี้ก็ยังมีสาเหตุมาจากกิเลสที่เป็นบริวาร ของโทสะ หรือโลภะอีกเช่น ความพยาบาท ความอิจฉาริษยา ความแข่งดี ความตระหนี่ การลักทรัพย์ กิเลสตัวหลักที่คอยบงการคือโลภะ คือความอยากได้ในทรัพย์นั้น กิเลสตัวรองก็คือโทสะ เช่น บางคนลักทรัพย์เพราะความโกรธในตัวเจ้าของทรัพย์นั้น ทั้งที่ความจริงแล้ว ไม่ได้อยากได้ของสิ่งนั้นเลย สาเหตุจากกิเลสที่เป็นบริวารก็เช่น ความพยาบาท ความอิจฉาริษยา ความแข่งดี การประทุพติผิดในกาม กิเลสตัวหลักที่คอยบงการคือโลภะ คือความยินดี พอใจในหญิง หรือชายนั้น กิเลสตัวรองคือโทสะ เช่น บางคนประทุพติผิดในกามเพราะความโกรธในคู่ของตน จึงทำเพื่อประชดหรือโกรธในผู้ที่หวงแหนคนที่เราประทุพติผิดด้วยนั้น หรืออาจจะโกรธในตัวคนที่เราล่วงเกินนั่นเองเลยก็ได้ จึงทำการล่วงเกินให้คนคนนั้นเจ็บใจหรือเป็นเพราะอารมณ์ไม่ดีจึงประทุพติผิดในกามเพื่อระบายความเครียด สาเหตุจากกิเลสที่เป็นบริวารก็เช่น ความพยาบาท ความอิจฉาริษยา ทำไปเพื่อโอ้อวด ความแข่งดี การพุดต กิเลสตัวหลักที่คอยบงการนั้น อาจเป็นโลภะ หรือโทสะก็ได้ เช่น บางคนโกหกหลอกลวง เพราะอยากได้ทรัพย์ของผู้อื่นมาเป็นของตน บางคนโกหกเพราะความโกรธ เลยโกหกเพื่อให้คนที่ตนโกรธนั้นเดือดร้อน หรือได้รับความเสียหาย บางคนโกหกเพราะกลัวความผิด หรือกลัวความเดือดร้อนที่จะตามมาหากพูดความจริงออกไป

สาเหตุจากกิเลสที่เป็นบริวารก็เช่น ความพยาบาท ความอิจฉาริษยา ความตระหนี่ ความโอ้อวด ความแข่งดีการดื่มน้ำเมา รวมถึงของมีเมาและสิ่งเสพติดทั้งหลาย อันเป็นสาเหตุให้ขาดสติ ซึ่งจะทำให้เกิดการผิดศีลข้ออื่นๆ ตามมา เพราะสติเป็นสิ่งสำคัญ ที่จะคอยรักษาคุณความดีทั้งหลายไว้และป้องกัน รักษาจิตจากสิ่งเลวร้ายทั้งหลายกิเลสตัวหลักที่คอยบงการก็คือโลภะ คือความปรารถนาในความเพลิดเพลินยินดีอันเกิดจากการดื่ม หรือเสพนั้น กิเลสตัวรองคือโทสะ เช่น บางคนดื่มน้ำเมาหรือเสพสิ่งเสพติดเพราะความเครียด ความกังวลใจ ความทุกข์จากความผิดหวัง สาเหตุจากกิเลสที่เป็นบริวารก็เช่น ทำไปเพื่อโอ้อวด ความแข่งดี การที่จำเป็นต้องห้ามจิตเพื่อที่จะรักษาศีลให้บริสุทธิ์ในแต่ละครั้งนั้น จะเป็นการขัดเกลา หรือปรับสภาพจิต ให้ประณีตขึ้นจากความหยาบกระด้างของกิเลสตัวใด ก็ขึ้นกับว่ากิเลสที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า ที่พยายามครอบงำจิตให้ทำผิดศีลข้อนั้นในครั้งนั้น เป็นกิเลสตัวใดนั่นเอง การห้ามจิตในครั้งนั้น ก็จะเป็นการป้องกันการพอกพูนขึ้นของกิเลสตัวนั้น และในระยะยาวก็จะทำให้กิเลสตัวนั้นๆ อ่อนกำลังลงแต่โดยรวมแล้วการห้ามจิตแต่ละครั้ง ก็ย่อมจะทำให้จิตประณีตขึ้น

๓. ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง องค์แห่งธรรมกถึก ๕ ประการ วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ พบว่า มีความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้สอนหรือนักเผยแผ่ พุทธวิธีใน

การสอนนั้นต้องเริ่มต้นจากปรัชญาขั้นพื้นฐานอันได้แก่ กัลยาณมิตรและมีสติปัญญาไหวพริบที่ชาญฉลาดเป็นเบื้องต้นจากนั้นต้องประกอบด้วยหลักของนักเผยแผ่กับผู้ฟังหรือผู้สอนกับผู้เรียนที่มีความสัมพันธ์กันในฐานะเป็นกัลยาณมิตรเป็นอันดับต่อไปเพราะในทางพระพุทธศาสนาถือว่า ผู้เผยแผ่กับผู้ฟังหรือผู้สอนกับผู้เรียนนั้นต้องประสานสัมพันธ์กัน มีความกรุณาต่อกันโดยเฉพาะในด้านการอบรมสั่งสอนนั้น ย่อมเป็นส่วนประกอบที่สำคัญ ให้เกิดคุณลักษณะของผู้สอนซึ่งเรียกว่า องค์คุณของกัลยาณมิตร ดังนั้น พระธรรมกถึกหรือนักเผยแผ่พุทธธรรมที่ดีจึงมีลักษณะคุณสมบัติซึ่งเป็นองค์ของกัลยาณมิตรคือ ปิโย เป็นที่รักเป็นที่พอใจ ในฐานะเป็นที่สบายและสนิทสนม ขวนให้อยากเข้าไปปรึกษา ไต่ถามครุ เป็นที่เคารพ ในฐานะประพาศติสมควรแก่ฐานะ ให้เกิดความรู้สึกรอบอุ้มใจ เป็นที่ฟังได้ และปลอดภัย ภาวนียะ เป็นที่ยกย่อง ในฐานะทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริงทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนอยู่เสมอ ควรเอาอย่าง ทำให้ระลึกและเอ๋ยอ้างด้วยซาบซึ้งภูมิใจ วัตตา จ เป็นนักพูด รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี วจนกขโม เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำคือ พร้อมทั้งจะรับฟังคำปรึกษา ชักถาม คำเสนอแนะวิพากษ์วิจารณ์ อดทน ฟังได้ไม่เบื่อ ไม่ฉุนเฉียว คมกริณจ กถ กตตา เป็นผู้พูดด้วยถ้อยคำลึกซึ้งได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อนให้เข้าใจ และให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป และโน จฏฐาเน นิโยชเย ไม่ชักนำใน อฐานะ คือไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย

การเผยแผ่พุทธศาสนา ทั้งอุบาสก และอุบาสิกาเป็นผู้มีบทบาทในเบื้องต้น คือ มีศรัทธา มีความเชื่อ ได้แก่เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ เชื่อในเรื่องกรรม เชื่อว่าสัตว์ มีกรรมเป็นของตน จะได้รับผลแห่งกรรมนั้นมีศีล คือ มีความประพฤติทางกาย ทางวาจาเรียบร้อย เป็นไปให้ได้สมาธิและปัญญาไม่ถือ มงคลตื่นข่าว เชื่อกรรม ไม่เชื่อมงคล คือ ไม่เชื่อเรื่องต่างที่ปราศจากความจริงว่าเป็นมงคล เชื่อเรื่องการกระทำของตน ไม่เชื่อเรื่องเครื่องรางของขลัง ไม่แสวงหาทักษิณียบุคคลนอกหลักคำสอนนี้ คือไม่แสวงหาเขตแห่งบุญนอกหลักพระพุทธศาสนา และให้การสนับสนุนอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา คือ ให้การอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาในด้านต่างๆ ตามความสามารถ ได้แก่ มีความขวนขวายที่จะอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาอยู่เสมอมิได้ขาด เพื่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองและความมั่นคงของพระพุทธศาสนาสืบต่อไป

การเผยแผ่พุทธศาสนา คือ ไม่ขาดการเยี่ยมเยือนพบปะพระสงฆ์ ไม่ละเลยการฟังธรรมศึกษาในอริสัจ คือฝึกอบรมตนเองให้ก้าวหน้าในการปฏิบัติรักษาศีลให้สูงขึ้น มีความเลื่อมใสในพระสงฆ์ทั้งหลายทั้งที่เป็นเถระ มัชฌิมะและนวกะ ไม่ฟังธรรมด้วยตั้งใจจะคอยจ้องจับผิดหาข้อติเตียน ไม่แสวงหาทักษิณียบุคคลนอกหลักคำสอนนี้ และให้การสนับสนุนพระศาสนานี้เป็นเบื้องต้น อุบาสกต้องมีคุณธรรม คือ เป็นผู้มีสุขุมมีทุกข์ร่วมกับพระสงฆ์ ระวังรักษาความประพฤติทางกายและวาจาไว้เป็นอย่างดี ยึดหลักธรรมมาธิปไตย คือถือธรรมเป็นใหญ่ ยินดีในการเสียสละแจกจ่ายให้ทานตามความเหมาะสมกับกำลังของตน พยายามแสวงหาความรู้ และเรียนรู้คำสอนของพระพุทธเจ้าเป็น

สัมมาทิฐิ มีความเห็นที่ถูกต้อง ไม่ถือนงคตินฆ่า ถึงแม้จะต้องเสียชีวิตก็ไม่เปลี่ยนใจไปนับถือศาสนาและศาสดาองค์อื่น มีความชื่นชมยินดีในพระศาสนาด้วยการลอกถ่วง เป็นผู้ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์ เป็นสรณะด้วยความจริงใจ กล้าแสดงความคิดเห็นทางด้านศาสนาพุทธได้ดี เป็นนักวิชาการที่ตั้งอยู่ในหลักการ หลักวิชาการ ทำให้เด่นทางการพูดและการเขียนหนังสือ เป็นนักเผยแผ่ที่มีความสามารถทั้งในและต่างประเทศ มีความตั้งใจในการทำงานอย่างเสมอต้นเสมอปลาย มีความอ่อนน้อมถ่อมตน เป็นกันเอง เสียสละ และอดทน เป็นที่พึ่งของสังคม ยามที่สังคมเหตุการณ์บ้านเมืองมีความเดือดร้อนต้องการพระสงฆ์ที่สามารถจะมาชี้้นำสิ่งที่ถูกต้องได้ สามารถนำไปเป็นแบบอย่างในการทำงานเรื่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการเผยแผ่ในยุคโลกาภิวัตน์ การสื่อสารไร้พรหมแดน จะต้องใช้ความรู้ความสามารถในการทำงานเพื่อพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อความสำเร็จในการทำงาน ผลการสัมฤทธิ์พอสรรูปได้ดังนี้ แรงบีบคั้นทางการเมือง มีความมุ่งมั่น มีความตั้งใจ ทุ่เมท ความเสียสละในการทำงาน มีหัวใจที่ปกป้องพระพุทธศาสนา มีความรู้มีการศึกษาสูงทั้งปริยัติและปฏิบัติ มีความเชื่อมั่นในตัวเอง มีความบริสุทธิ์ใจ ได้รับอิทธิพลจากผู้อื่น รู้ทันกระแสสังคมทั้งทางโลกและศาสนา และมีหลักการและอุดมการณ์ของตัวเอง

การเผยแผ่พุทธศาสนา อุบาสกอุบาสิกา เป็นหวังและความตั้งใจของผู้นับถือพระพุทธศาสนาตระหนักถึงข้อควรปฏิบัติต่อพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และข้อควรปฏิบัติตนในฐานะที่เป็นอุบาสกอุบาสิกา ผู้สนับสนุนคำชูปพระพุทธศาสนา เพราะพุทธบริษัทผู้นับถือพระพุทธศาสนาทั้งหลาย ย่อมมีความเชื่อความศรัทธา ความเคารพนับถือเคารพในคุณพระพุทธเจ้า เคารพในพระธรรม เคารพในพระสงฆ์ ไม่ก้าวล่วง ไม่จาบจ้วงรตนะทั้งสามประการส่วนความเชื่อพระพุทธองค์ทรงสอนให้เชื่อเรื่องบุญบาป ทำดี ได้ดี ทำชั่ว ได้ชั่ว ที่พระองค์ทรงสอน มิใช่สอนเอาเสื่อมาหลอกให้วัวกลัว แต่พระพุทธองค์ทรงสอนด้วยความมีเหตุ มีผล สอนในหลักของสัจธรรมความเป็นจริง ความเป็นจริงที่มีอยู่ในโลก คนเราเกิดมาแล้วต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตาย มีใครบ้างในโลกนี้เป็นอมตะ ไม่แก่ ไม่เจ็บ ไม่ตาย จะเห็นได้ว่าไม่มีเลย นี่จึงเป็นสัจธรรมที่พระพุทธองค์ทรงตรัสสอนแล้วการเชื่อพระพุทธองค์ก็มีได้ทรงบังคับ ใครมีความเชื่อมั่น มีความศรัทธาก็เป็นบุญเป็นกุศลกับบุคคลนั้น เพราะพระพุทธองค์ทรงตรัสว่า “เป็นการยากที่คนจะนับถือพระพุทธศาสนา ถ้าไม่มีบุญจริงๆ” พระพุทธองค์ทรงสอนให้ละความชั่ว สอนให้ทำความดี สอนให้ทำสมาธิภาวนาชำระจิตใจให้ผ่องใส พระพุทธองค์ทรงสอนให้เชื่อเรื่องบุญ คือทำดีได้ดีพระพุทธองค์ทรงสอนให้เชื่อเรื่องบาป คือทำชั่วได้ชั่ว สอนให้กลัวบาป กลัวกรรม ใครทำดี ทำบุญทาน รักษาศีล นั่งสมาธิภาวนาตายแล้วจะได้ขึ้นสวรรค์หากเกิดมาเป็นมนุษย์ก็จะมีรูปสวย รูปหล่อ มีทรัพย์สินเงินทอง มีสติปัญญาดีใครทำความชั่ว ไม่ทำบุญให้ทาน ไม่รักษาศีล ไม่ทำสมาธิภาวนา ชอบเบียดเบียนคนอื่น สัตว์อื่น ด้วยกาย วาจา ใจ ตายแล้วก็ตกนรก เกิดเป็นสัตว์ เป็นเปรตอสุรกาย หากเกิดมาเป็นมนุษย์ก็จะไม่สมประกอบ เป็นใบ้บ้า เสียจริตผิวดิวิสัยมนุษย์ พระพุทธ

องค์ทรงตรัสสอนเช่นนี้แต่ถ้าใครไม่เชื่อในบุญ ไม่เชื่อในบาปแล้วไม่เชื่อว่าทำได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว จาบจ้วงพระพุทธเจ้า จาบจ้วงพระธรรมจวบจ้วงพระสงฆ์ ฟังทราบไว้แน่ชัดเลยว่า คนผู้นั้นไม่ใช่ชาวพุทธไม่ใช่พุทธศาสนิกชนอย่างแน่นอนสืบเนื่องจากมีคนมาคุยกับข้าพเจ้าว่า “ปัจจุบันนี้ผมไม่นับถือพระสงฆ์เลยกราบไหว้แต่พระพุทธเจ้า และพระธรรม ขอนับถือสองรัตนน่ะละ” เมื่อได้ฟังดังนั้นแล้วข้าพเจ้าก็พูดให้ข้อคิดอย่างตรงไปตรงมาเหมือนกันว่า “ผมว่าเป็นความคิดมีจรรยาปฏิบัติอย่างมากขัดหลักคำสอนขัดหลักการหลักวินัยของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าสอนอย่างนี้ แต่ไปคิดไปปฏิบัติอีกอย่างหนึ่ง พระตีกี่มีมากมาย ท่านไม่สังเกตดูบ้าง” แล้วพูดเสริมต่อไปว่า “ชนทั่วไปบางที่เป็นชาวพุทธแต่ในสำเนาทะเบียนบ้านเป็นชาวพุทธ แต่ไม่รู้จักหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้านี้ก็มีมากเพราะอะไรเพราะไม่ได้ศึกษาไม่ได้ไตร่ถาม ถ้าเชื่อก็เชื่อแบบงมงาย แบบไร้สติปัญญาพินิจพิจารณา เห็นแล้วไม่ศึกษามองด้านเดียวไม่มองสองด้าน คงจะเป็นเพราะอาภัพวาสนา เจอแต่พระไม่ดีเข้าตลอด” เขาเล่าให้ข้าพเจ้าฟังต่อไปว่า “ปัจจุบันนี้มีพระสอนผิดกันมาก ทำไม่ถึงกล่าวเช่นนั้น พระบางสำนักสอนให้นับถือชุกพระ บางสำนักสอนให้นับถือนางกวัก สอนให้ไหว้สัตว์ ทรงเจ้าเข้าผี เป็นครูบูชาัญญเสียเองพระบางสำนักสอนให้ไหว้พ่อแม่แม่แม่ ไหว้ปู่ บูชาตุ๊กแก บางสำนักทำแปลก สารพัดวิธีเกาะพระศาสนาหากินเอาผ้าเหลืองมาบังหน้าหากิน” ข้าพเจ้าพูดให้ข้อคิดและคติเตือนใจกับพุทธศาสนิกชนท่านนั้นว่า “พระที่ท่านพูดมานั้นสอนผิดจริงๆ พระพุทธเจ้าไม่ได้สอนเช่นนั้น ท่านไม่ไหว้ถูกต้องแล้ว และก่อนอื่นเราต้องหันมาสนใจในหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาก่อนว่ามีอะไรบ้าง หันมาศึกษาข้อวัตรปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนาให้ดีดี อย่าย่ำเป็นชาวพุทธแบบไร้มารยาท ขาดการพินิจพิจารณา พระสงฆ์สาวกผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ สอนถูกต้องตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนานั้นก็มีมาก ดังนั้น ควรจะศึกษาเอาไว้บ้าง จะได้มีความเห็นที่ถูกต้องเป็น สัมมาทิฐิ” พร้อมกับอ้างเอาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าในพระไตรปิฎกมาชี้แจงอธิบายว่า ก่อนที่เราจะไปดูพระ ไปตำหนิพระ เราต้องตำหนิเราก่อนรู้หน้าที่รู้ข้อปฏิบัติของตัวเองก่อน ในฐานะที่เราเป็นอุบาสกอุบาสิกาในทางพระพุทธศาสนาพระพุทธรูปองค์ทรงตรัสถึงความหมาย และหน้าที่ของอุบาสกอุบาสิกา ดังนี้ อุบาสก แปลว่า ผู้เข้าถึงพระรัตนตรัย ผู้นั่งใกล้พระรัตนตรัยแก้วสามประการ คือ คือพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ชายใดมีจิตในเคารพและกล่าวคำถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นที่พึ่ง ที่เคารพสักการะ ชายนั้นชื่อว่าอุบาสก หรือแม้จะกล่าวถึงเพียงพระพุทธเจ้าและพระธรรมขณะที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้ใหม่ๆ ยังไม่มีพระสงฆ์เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา อุบาสก เป็นบริษัทหนึ่งในพุทธบริษัท ผู้นับถือพระพุทธศาสนาเพศชายจากทุกชั้นวรรณะ

หน้าที่เผยแผ่ศาสนาเป็นของ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร และจัณฑาล หรือแม้แต่เทวดาเข้ามาในความเป็นอุบาสกเสมอกัน ด้วยความเคารพเดียวกันแต่ท่านจัดเฉพาะมนุษย์ครั้งพุทธกาล การเปล่งวาจาประกาศตนเป็นอุบาสกจะเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่จริงจังจริงใจมาก คือเมื่อประกาศตนไปแล้วเท่ากับประกาศว่า ตนจะไม่นับถือที่พึ่งอื่นใดอีก นอกจากพระรัตนตรัย ดังนั้น เรา

จะพบได้ว่าผู้ที่ประกาศตนเป็นอุบาสกนั้น จะมีที่เปลี่ยนไปเปลี่ยนมาอยู่บ้าง ก็กรณีพวกสหายของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เพราะฉะนั้น การประกาศตนถึงพระรัตนตรัยว่าเป็นที่พึงควรทำทีเดียว เพื่อตอกย้ำว่าตนเป็นอุบาสกผู้นับถือพระรัตนตรัย นับถือพระพุทธศาสนาสำหรับผู้ที่นับถืออยู่ด้วยใจ แต่ไม่ได้เปล่งวาจาถึงพระรัตนตรัย เพราะมีกิเลสตัณหาบวมน เช่น กุฏทันตพราหมณ์ ไม่ประกาศตน เพราะกลัวสูญเสียชื่อเสียง และลาภสักการะหรือสกุลทายีบริพาชก มีมานะถือตัวคิดว่าตนเป็นอาจารย์ไม่ควรลดตนไปนับถือพระพุทธเจ้าหรือบางท่านแม้มีจิตใจเลื่อมใส มีความนับถือในพระพุทธเจ้า แต่ก็ยังไม่ยอมประกาศตนเป็นอุบาสก เช่น สัจจนิกิรณณ์ และวัสสการพราหมณ์ เป็นต้น อย่างไรก็ตามคนเหล่านั้นก็ยอมได้อุปนิสัยปัจจัยที่จะเป็นสัมมาทิฐิในอนาคตกาล บัดนี้จักกล่าวถึงคุณสมบัติของอุบาสกว่ามีอะไรบ้าง เมื่อใดที่บุคคลถึงพระพุทธเจ้าพระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นที่พึง เมื่อนั้น ก็เป็นอุบาสก และเมื่ออุบาสกงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ งดเว้นจากการลักขโมย งดเว้นจากการประพฤตินอกใจในกาม งดเว้นจากการพูดเท็จ งดเว้นจากการดื่มสุราเมรัย เมื่อนั้นจึงชื่อว่าผู้มีศีล

๔. ด้านการปกป้องพระพุทธศาสนา หมายถึง การปกป้องศาสนบุคคล ศาสนธรรม ศาสนสถาน และศาสนวัตถุวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ พบว่าถ้าหากเป็นห่วงพระพุทธศาสนาและมีความคิดอยากที่จะปกป้อง อยากจะช่วยทำอะไรให้ดีขึ้นบ้างก็ให้เริ่มที่ตนเองได้ในทันที ด้วยการศึกษาศาสนธรรมและการประพฤติปฏิบัติธรรมเพื่อทำความเข้าใจในพระธรรมคำสั่งสอนเพื่อที่จะได้ปฏิบัติตามได้อย่างถูกต้องเพราะแท้จริงแล้วพระพุทธศาสนานั้น ไม่ได้ตั้งมั่นอยู่ที่วัดหรือสิ่งก่อสร้างต่างๆ แต่จะยืนยงมั่นคงอยู่ได้หรือไม่ขึ้นอยู่กับความเข้าใจในคำสั่งสอนของชาวพุทธเองดังนั้นจึงจำเป็นต้องศึกษาและประพฤติปฏิบัติธรรม เพื่อขจัดขัดเกลากิเลสของตน และเมื่อทุกคนเข้าใจในพระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้องแล้ว ก็จะสามารถช่วยกันเผยแผ่ในสิ่งที่ถูกต้องได้คล้ายๆ กันกับที่ทุกคนอยากจะทำปัญหาสังคม แต่ถ้าไม่ยอมแก้ที่ความคิดและการกระทำของตนเองก่อน ก็ไม่สามารถที่จะไปแก้ปัญหาอะไรที่มันยิ่งใหญ่มากกว่าได้

เนื้อหาสาระที่แท้จริงของพระพุทธศาสนาก็คือพระธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าหากพวกเราทุกคนช่วยกันปกป้องพระธรรมคำสั่งสอนเอาไว้ได้ก็ถือว่าเป็นการช่วยกันปกป้องพระพุทธศาสนาเอาไว้ได้เช่นกันไม่ใช่คิดแต่จะผลักดันอาจารย์ของตนให้เป็นพระอรหันต์ตามความคิดของตนเพราะถ้าเราไม่รู้จักที่จะประพฤติปฏิบัติธรรม คุณธรรมก็จะเสื่อมไปจากจิตใจของเราด้วยดังนั้นถ้าอยากที่จะช่วยกันปกป้องพระพุทธศาสนาจริงๆ ก็ให้เริ่มที่ตนเองได้ทันที โดยอาจจะเริ่มจากการศึกษาธรรม ฟังธรรมจากครูบาอาจารย์ต่างๆ หมั่นประพฤติปฏิบัติธรรม ให้อริจักทาน รักษาศีล ประคับประคองจิตใจให้ผ่องใส เมื่อทำได้เช่นนี้แล้วก็ถือว่าตัวเราเองนั้น สามารถรักษาพระธรรมคำสั่งสอนเอาไว้ได้การที่ชาวพุทธจะรักษาและปกป้องพระพุทธศาสนาเอาไว้ได้ก็ต้องรู้จักชวนชาวศึกษาธรรมและฟังธรรมตามกาล จนกระทั่งมีความเข้าใจพอสมควร โดยต้องรู้ว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร และทรงสั่งสอนอะไร เมื่อศึกษาแล้วก็ควรน้อมนำมาประพฤติปฏิบัติตามด้วย จึงจะสามารถปกป้อง

ไม่ให้มีการบิดเบือนพระธรรมคำสั่งสอน แต่ปัจจุบันนี้การนับถือพระพุทธศาสนาของคนทั่วไปนั้น มักจะเป็นเพียงการนับถือตามๆกันมา จนกระทั่งกลายเป็นการนับถือกันไปตามประเพณีเท่านั้น เมื่อไม่ได้รู้ถึงแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา จึงทำให้พุทธศาสนิกชนจำนวนมากขาดศีลธรรม และมองไม่เห็นประโยชน์ที่จะศึกษาธรรม จึงเป็นเหตุให้ต้องพบกับความเสื่อมทั้งหลายพระพุทธศาสนาจะมั่นคงอยู่ได้ก็ด้วยชาวพุทธช่วยกันรักษาพระธรรมคำสั่งสอนเอาไว้ไม่ได้เจริญเพราะสิ่งปลูกสร้างบางท่านอาจจะเข้าใจว่าความเสื่อมของพระพุทธศาสนาอยู่ที่ความเสื่อมของโบสถ์ เจดีย์หรือเกิดจากการประพฤติดิต พระธรรมวินัยของนักบวช แต่แท้จริงแล้วความเสื่อมของเราจากศาสนานั้น เกิดขึ้นจากการที่ตัวเราเอง ต่างหากที่ขาดความเข้าใจในพระธรรมคำสั่งสอน ดังนั้นการที่จะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้อยู่เคียงคู่กับสังคมไทยต่อไปอีกได้นั้นสิ่งที่ควรตระหนักคือการทำที่ถูกต้องตามพระธรรมคำสั่งสอนอย่างเคร่งครัดเพราะแม้ว่าจะมีการทำตำราขึ้นมาอย่างมากมายก็ตาม แต่ถ้าหากใจของพวกเราเองขาดศีลขาดธรรม ก็ถือได้ว่าขณะนั้นจิตใจของพวกเราได้วางเว้นจากพระพุทธศาสนา ดังนั้นขอให้เราแต่ละคน ตามรักษาใจของตนเองให้ดีที่สุด เพราะถ้าหากพระธรรมที่อยู่ในใจของพวกเราแต่ละคนเข้มแข็งดีแล้ว ก็ยังสามารถนำความเข้มแข็งนั้นไปช่วยเหลือผู้อื่นได้อีก ทองแท้ไม่กลัวไฟฉนใด คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าก็ไม่กลัวต่อการพิสูจน์ฉนั้น แต่ในปัจจุบันนี้คนส่วนใหญ่มักเป็นชาวพุทธกันก็แค่เพียงในไบทะเบียนบ้านเท่านั้นเพราะเขาเหล่านั้นไม่เคยได้รู้หรือไม่มีความพยายามที่จะเรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเลยพระพุทธศาสนานั้นสอนให้เป็นผู้รู้ ไม่ใช่ให้ไม่รู้

แนวคิด หากชาวพุทธไม่เข้าใจพระธรรม แล้วจะสืบทอดพระธรรมกันได้อย่างไร ดังนั้นสิ่งสำคัญที่สุดก็คือความรู้ เพราะจำเป็นต้องรู้ก่อนว่าจะเผยแผ่อะไร จะปกป้องอะไร และจะสืบทอดอะไร ชาวที่เกิดขึ้นให้ได้เห็นได้ฟังกันอยู่ในทุกวันนี้ก็เป็นผลสืบเนื่องมาจากเหตุที่พวกเราเคยสร้างไว้ในอดีต ดังนั้นถ้าพวกเราอยากให้ผลในอนาคตดี หรืออยากให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองสืบไป ก็จะต้องช่วยกันสร้างเหตุปัจจัยที่ดีไว้ในปัจจุบันนี้ให้มากให้ถือว่าชาวคราวด้านลบรายวันที่เกิดขึ้นมานี้ เป็นเครื่องสะท้อนความตกต่ำเสื่อมโทรมทางธรรมของสังคม ซึ่งอาจช่วยกระตุ้นเตือนให้ผู้มีอำนาจทั้งฝ่ายรัฐและฝ่ายศาสนา เกิดความตื่นตัวในการเร่งแก้ไขปัญหา ด้วยการส่งเสริมศาสนาทั้งในแง่ของการศึกษาและการประพฤติปฏิบัติธรรม เพราะเมื่อใจของเราประกอบด้วยคุณธรรมที่ถูกต้องเป็นหลัก ก็ยังสามารถช่วยเหลือแนะนำคนอื่นในทางที่ถูกต้องตามไปด้วย ศาสนาก็จะมีผู้สืบทอดด้วยความมั่นคงอย่างแท้จริง แต่ถ้าเริ่มจากความคิดเห็นที่ผิด ก็ยอม คิดผิด พุดผิด และชักชวนแนะนำผู้อื่นในทางที่ผิดตามไปด้วย ต้องสร้างเวรสร้างกรรมมากมายโดยไม่รู้ตัว ขอลูกหลานทั้งหลายจงรู้ไว้เถิดว่า ท่านได้เกิดมาภายใต้อำนาจแห่งกรรมอันเที่ยงตรง ทุกคนต่างก็มีกรรมเป็นของของตน เมื่อถึงที่สุดแล้วก็ไม่มีใครที่จะสามารถช่วยใครได้เรามาคนเดียวก็ต้องไปคนเดียวตามอำนาจกรรม ดังนั้นแม้ว่าใครจะเสื่อไปจากพระพุทธศาสนาก็อย่าปล่อยให้ตัวเราเองต้องเสื่อมไปกับเขาด้วย เพราะที่สุดแล้วทุกคนต้องเป็นไปตามกรรมของตน

กลุ่ม ๒ วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์การปฏิบัติหน้าที่ตามทัศนะของพุทธบริษัทฝ่ายคฤหัสถ์เป็นกลุ่มอุบาสกและอุบาสิกา ด้านการศึกษาหาความรู้ ด้านการปฏิบัติตามหลักธรรมและประเพณีพิธีกรรมทางศาสนา ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และด้านการปกป้องพระพุทธศาสนา แต่ละด้านตามลำดับ ดังนี้

พุทธบริษัทฝ่ายคฤหัสถ์เป็นกลุ่มอุบาสกและอุบาสิกาอายุตั้งแต่ ๒๕ ปีขึ้นไป เป็นชาวบ้านชาย หญิงทั่วไปที่นับถือพระพุทธศาสนาบำเพ็ญบุญในพระพุทธศาสนา ไปวัดทำบุญให้ทาน ถือศีลอุปถัมภ์บำรุงวัด ช่วยเหลือกิจการของวัดเป็นประจำ ทัศนะกลุ่มนี้ พบว่า มนุษย์ที่รู้จักความดี ความซื่อคุณธรรม จริยธรรม ได้จำแนกชาวพุทธตามทัศนะออกเป็น ๓ ทัศนะคือ

๑. ทัศนะดั้งเดิมของชาวพุทธ พบว่า กลับกลายเป็นความเชื่อของคนไม่ทันสมัย เป็นคนที่ไม่เอาการศึกษา เป็นคนล้าหลัง เป็นคนโง่งมง่าย เป็นกลุ่มคนที่ไม่ได้เรียนหนังสือ หรือเรียนหนังสือไม่มากนัก ยังคงปลอดจากอิทธิพลของวิทยาศาสตร์ ส่วนใหญ่จะเชื่อว่า มีนรก มีสวรรค์ ใครทำความดีก็ได้ไปสวรรค์ ใครทำความชั่วก็ต้องไปนรก ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์นั้น มีที่มาหลากหลาย มาจากคำสอนของพ่อแม่ผู้ปกครองบ้าง มาจากการรับรู้ในทางสังคมบ้าง ไม่ว่าจะเป็เพลงลูกทุ่ง ลูกกรุง การ์ตูนละครทีวี ภาพยนตร์ ลิเก หมอลำ ฯลฯ จะมีเรื่องบาปกรรม นรก สวรรค์ ผลของกรรมดี กรรมชั่ว แทรกอยู่แทบจะทุกเรื่องวัดที่เข้าไปทำบุญ หรือไปเที่ยว ก็จะมีเรื่องราวเกี่ยวกับสวรรค์นรกอยู่ทั่วไป กลุ่มนี้มักจะบำเพ็ญบุญในพระพุทธศาสนา ไปวัดทำบุญให้ทาน ถือศีล อุปถัมภ์บำรุงวัด ช่วยเหลือกิจการของวัดเป็นประจำ ถึงแม้สถานการณ์จะมีการเปลี่ยนแปลง กลุ่มนี้ก็ยังคงมีความเชื่อเกี่ยวกับนรกสวรรค์อยู่เช่นเดิม เป็นกลุ่มที่ไม่ได้เรียนหนังสือ ซึ่งต่อมาเป็นคนชั้นล่างของสังคม อาจจะเป็นคนใช้แรงงาน เป็นคนในภาคเกษตรกรรม ยังคงมีความเชื่อในเรื่องนรก สวรรค์ บาป กรรม นอกจากนั้นยังมีความเชื่อผีสังนางไม้ ไสยศาสตร์ เชื่อเรื่องต่างๆ ไปหมด ผสมปนเปอยู่ด้วยกัน คนกลุ่มที่ได้รับการศึกษาน้อย จะเชื่อในพุทธศาสนามากกว่า

๒. ทัศนะใหม่ของชาวพุทธ พบว่า กลุ่มนี้ได้เรียนหนังสือมากขึ้น ความเชื่อดังกล่าวจะคลี่คลาย เริ่มสั่นคลอน เพราะตำราเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ไม่กล่าวบอกว่า มีนรก มีสวรรค์ เมื่อเริ่มเรียนวิชาหลายหลายสาขาวิชามากขึ้น ความเชื่อว่านรก สวรรค์มีจริง ก็ถูกทิ้ง ไปรับรู้และเชื่อสิ่งใหม่ขึ้นมา คือเริ่มเชื่อวิทยาศาสตร์มากขึ้น กลุ่มที่ได้รับการศึกษา จะไม่เชื่อเรื่อง พุทธ ผี พรานมณี แต่ไปนับถือ “วิทยาศาสตร์” ว่าเป็นความจริงทุกสิ่งทุกอย่าง สิ่งไหนที่ยอมรับกันในทางวิทยาศาสตร์ไม่ได้ สิ่งนั้นยอมรับไม่เป็นความจริง คนกลุ่มนี้ เมื่อได้รับการศึกษาที่มากกว่า อีกกลุ่มหนึ่ง จึงมีอาชีพเป็นข้าราชการ นักการเมือง นักธุรกิจ เป็นคนชั้นสูงในทางสังคม คนกลุ่มนี้ เป็นคนชั้นนำสังคมไปในทางที่เขาต้องการ เมื่อเชื่อว่าวิทยาศาสตร์เป็นตัวกำหนด “ความจริง” ทุกสิ่งทุกอย่าง ข้อความที่ว่า “นรกสวรรค์ไม่มีจริง เพราะพิสูจน์ไม่ได้ในทางวิทยาศาสตร์” จึงปรากฏให้ได้ยินอยู่บ่อยครั้ง สภาพในปัจจุบันของสังคมก็มีคนชั้นสูงกุมบังเหียนอยู่ ไม่เชื่อเรื่องนรกสวรรค์ เห็นว่าเป็นเรื่องเหลวไหล ไร้สาระ ไม่ทันสมัย รังเกียจ

ความเชื่อที่ว่า นรก สวรรค์มีจริง กลุ่มนี้จิตที่เป็นอภัยทานมีน้อย แต่เน้นวัตถุนิยมมากกว่าจะเข้าวัดทำบุญก็ต่อเมื่อมีเหตุจำเป็นเท่านั้น

๓. ทศนะผู้ปฏิบัติธรรม พบว่า พรหมวิหาร ๔ นั้น ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาเมตตา คือการปรารถนาให้เขามีความสุข ในกรณีที่เขาอยู่เป็นปกติสุขกรุณา คือปรารถนาให้เขาพ้นทุกข์ ในกรณีที่เขาประสบทุกข์ยาก มุทิตา คือ การพลอยชื่นชมยินดีเมื่อเขาประสบความสำเร็จ ช่วยเหลือ สนับสนุนให้เจริญยิ่งขึ้นไปอุเบกขา คือ การวางใจเป็นกลาง เพราะตระหนักว่าทุกคนต้องรับผิดชอบการกระทำของตนเอง เช่น หากเขาทำผิด ก็ต้องปล่อยให้เขารับผิด ปล่อยให้ทุกอย่างเป็นไปตามที่ควรเป็นโดยไม่เข้าไปแทรกแซงรวมไปถึง การไม่ก้าวก่ายชีวิตเขามากเกินไป จนอาจทำให้เขาอ่อนแอลงในอนาคต ปล่อยให้เขาจัดการตนเองตามความสามารถ เราเพียงพร้อมให้ความช่วยเหลือหากมีเหตุอันสมควร

การวางเฉยของอุเบกขาจึงไม่ได้หมายถึงการการไม่ทำอะไรเลย หากหมายถึงได้กระทำในสิ่งที่ควรทำแล้วจนสุดความสามารถ (อันที่จริงองค์ธรรมพรหมวิหาร ๔ เป็นเรื่องเกี่ยวกับจิตใจ ไม่เกี่ยวกับการกระทำแต่มีองค์ธรรมเช่น สังคหวัตถุ ๔ อันประกอบด้วย ทาน ปิยวาจา อุตถจริยา และสมานัตตามารับช่วงต่อไป ความรู้สึกทางใจตามพรหมวิหาร จึงแสดงออกมาทางการกระทำตามสังคหวัตถุ ที่ได้กระทำด้วย เมตตา กรุณา และมุทิตาแล้วแต่เมื่อทำแล้วไม่สามารถแก้ไขอะไรได้ หรือเห็นว่าทำแล้วอาจเกิดผลเสียมากกว่า ก็ต้องวางใจเป็นกลาง ปล่อยให้ทุกอย่างไปตามธรรมชาติ การวางเฉยยังมีอีกลักษณะหนึ่ง คือวางเฉยเพราะไม่ทราบว่าจะทำอย่างไรดี เฉย โดยที่ไม่ได้ทำอะไร เฉยแบบนั้นเรียก เฉยโง่ เฉยเมย เฉยแบบไม่รู้เรื่องรู้ราว คือ อัญญานูเบกขา นั้น จัดเป็นวิบัติของอุเบกขาการวางเฉย ตามหลักพรหมวิหาร ๔ จึงมี ๒ ลักษณะดังกล่าวโยนิโสมนสิการ คือการคิดแบบสืบสวนต้นเค้าว่าเหตุปัจจัยใด เมื่อเกิดแล้วเป็นเหตุให้เหตุการณ์ หรือเวทนาหรือธรรมใดๆ เกิดขึ้นโดยไม่เอาความรู้สึกตามค้นหาและอุปาทานของตนเข้าไปจับ โดยพิจารณาด้วยว่าหากจัดการด้วยปัญญา ผลจะออกมาเป็นอย่างไร หรือหากจัดการโดยไม่ใช้ปัญญา ผลจะออกมาเป็นอย่างไรโยนิโสมนสิการ ไม่อยากให้ใช้คำว่า ครุ่นคิด เพราะคำนี้ชวนให้เข้าใจว่าเป็นการนำไปสู่ความทุกข์ แต่อยากให้เห็นคำว่า พิจารณา เพราะเมื่อพิจารณาจนเห็นเหตุที่เกิด เห็นทั้งคุณและโทษของสิ่งต่างๆ บ่อยๆ จิตจะค่อยๆ ปล่อยวางจากความยึดถือมั่นหรือวางใจเป็นกลางต่อสิ่งนั้นตั้งนั้น เมื่อพบเหตุการณ์อย่างนั้นอีกในอนาคต เราจะค่อยๆ ทุกข์เพราะเหตุการณ์นั้น หรือเวทนานั้นๆ น้อยลงไปเรื่อยๆ ตามอำนาจของการมองเห็นโยนิโสมนสิ การ จึงเป็นอีกปัจจัยที่สนับสนุนให้เกิดสัมมาทิฐิ ทั้งหมดประกอบด้วย ศีล หรือความประพฤติอันดีงาม สุจริต สุตะ หรือความรู้จากการเล่าเรียน การได้รับคำแนะนำสากัจฉา หรือการสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้สมณะ หรือการเจริญสมาธิและวิปัสสนา หรือการใช้ปัญญาพิจารณาสิ่งต่างๆ ตามสภาพความเป็นจริง

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

ในการวิจัย เรื่องการวิจัยเรื่อง “ศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเรื่องการปฏิบัติหน้าที่ของชาวพุทธตามทัศนะของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด” ผู้วิจัยได้สรุปบทวิเคราะห์การปฏิบัติหน้าที่ของชาวพุทธตามทัศนะของประชาชนในเชิงเอกสาร และในเชิงทัศนะของประชาชน ดังนี้

๕.๑ สรุปผล

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

๕.๒.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยต่อไป

๕.๑ สรุปผล

สรุปผลการวิเคราะห์เชิงเอกสาร พบว่า ไตรสิกขา แปลว่า "ข้อที่พึงศึกษาอย่างยิ่ง ๓ ประการ" ได้แก่ ๑) อธิศีลสิกขา ข้อปฏิบัติสำหรับในทางประพฤติ (ทางกาย วาจา) อย่างสูง ๒) อธิจิตตสิกขา ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกหัดอบรมจิตเพื่อให้เกิดสมาธิอย่างสูง และ ๓) อธิปัญญาสิกขา ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกหัดอบรมปัญญา เพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง (รู้แจ้งไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขังอนัตตา) เรียกก่ายๆ ว่า ศีล (Morality) สมาธิ (Concentration) และปัญญา (Wisdom) คำว่า ไตรสิกขา แยกออกเป็น ไตร+สิกขา = ไตรสิกขา คำว่า ไตร หรือตรี (ภาษาอังกฤษ = Three) เป็นภาษาสันสกฤต แปลว่า ๓ ตรงกับภาษากรีกว่า Tri ตรงกับภาษาลาตินว่า Tres ตรงกับภาษามคธหรือบาลีว่า ติ หรือ เต ซึ่งก็แปลว่า ๓ เช่นกันคำว่า สิกขา เป็นภาษามคธหรือภาษาบาลี แปลว่า "ข้อที่พึงหรือข้อที่ต้องศึกษาและปฏิบัติ" ตรงกับภาษาสันสกฤตว่า ศึกษาภาษาไทยนำมาใช้เป็นศึกษาไตรสิกขามาในพระไตรปิฎก ๒ เล่ม คือ เล่มที่ ๑๑ และที่ ๒๐ (เป็นพระสูตรต้นตปิฎก ทั้ง ๒ เล่ม) ไตรสิกขาเรียกก่ายๆ เรียกได้ว่า ศีล สมาธิ และปัญญา

วิธีศึกษาหาความรู้ด้านพุทธศาสนาพุทธศาสนาจะสอนเรื่องง่ายๆ ฟันๆ ที่เราทุกคนสามารถศึกษาให้เกิดความเข้าใจได้ และปฏิบัติได้จริงโดยไม่ต้องอาศัยความสามารถพิเศษอะไรเลย ส่วนเรื่องลึกลับไกลตัวหรือเรื่องยากๆ ที่เราอาจจะเคยได้ฟังมานั้นเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นมาในภายหลัง ซึ่งทำให้ยากแก่การศึกษาหรือศึกษาไม่ได้เลย และไม่ทำให้เกิดความเข้าใจขึ้นมาได้จริง มีแต่ทำให้เกิดความลังเล

สงสัยยิ่งขึ้น เราจึงไม่ควรสนใจคำสอน ในพุทธศาสนานั้นสามารถย่อลงให้เหลือเพียงประโยคเดียวได้ และสามารถขยายออกไปได้มากมาย ซึ่งคำสอนโดยย่อนั้นก็คือ “สิ่งทั้งหลายทั้งปวงอันใครๆ ไม่ควรยึดถือว่าเป็นตัวตน” ซึ่งนี่ก็คือหลักอริยสัจ ๔ โดยสรุปหลักอริยสัจ ๔ จะสอนว่า “ความทุกข์ทั้งหมดของจิตใจมนุษย์เกิดมาจากสาเหตุเดียว คือ ความยึดถือว่ามีตัวเรา” มีหลักการเดียวกับวิทยาศาสตร์ คือสอนอย่างมีเหตุผล ศึกษาจากของจริงที่มีอยู่จริงเชื่อจากสิ่งที่เกิดขึ้นจริง คำสอนทั้งหมดของพุทธศาสนาสรุปอยู่ที่ละเว้นความชั่วทั้งปวง ทำความดีให้เต็มเปี่ยม ทำจิตให้บริสุทธิ์ พุทธศาสนามีคำสอนอยู่ ๒ ระดับ คือ ระดับศีลธรรม หรือระดับต่ำ ที่สอนให้ละเว้นความชั่ว และทำความดีโดยเอาไว้อสอนคนที่ความรู้น้อย เช่น ชาวบ้านระดับสูงที่สอนให้ทำจิตให้บริสุทธิ์ หรือดับทุกข์ของจิตใจในปัจจุบัน โดยใช้หลักวิทยาศาสตร์ โดยเอาไว้อสอนคนที่มีความรู้ คำสอนที่สำคัญของพุทธศาสนาก็คือคำสอนระดับสูง คือ เรื่อง อริยสัจ ๔ อันเป็นเรื่องเกี่ยวกับการดับทุกข์ อันได้แก่ ทุกข์ คือเรื่องความทุกข์ของจิตใจมนุษย์ในปัจจุบัน สมุทัย คือเรื่องสาเหตุของความทุกข์ทั้งปวง นิโรธ คือเรื่องความดับสนิทของความทุกข์ทั้งปวง มรรค คือเรื่องวิธีปฏิบัติเพื่อให้ถึงความดับทุกข์ทั้งปวงส่วนคำสอนระดับศีลธรรมนั้นไม่ใช่คำสอนที่สำคัญของพุทธศาสนา เพราะศาสนาไหนๆ เขาก็มีคำสอนเช่นนี้กันอยู่แล้วอีกทั้งคำสอนระดับศีลธรรม ก็ยังเจือปนอยู่กับเรื่องงมงายที่ปลอมปนเข้ามามากมายในภายหลัง ซึ่งไม่เป็นวิทยาศาสตร์ และขัดแย้งกับคำสอนระดับสูงอย่างมาก ถ้าใครยึดถือในคำสอนระดับศีลธรรมก็จะไม่เข้าใจคำสอนระดับสูงได้ ดังนั้นคำสอนส่วนใหญ่ของพุทธศาสนา จึงมุ่งเน้นมาที่เรื่องการดับทุกข์นี้เท่านั้น

นักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาบางท่านประยุกต์ว่า (๒๗.,๑๒.) สีส ได้แก่ สะอาด (Clean) สมานิ ได้แก่ สงบ (Calm) ปัญญา ได้แก่ สว่าง (Clear) แต่บางท่านก็ประยุกต์ว่า สะอาด สว่าง สงบ สะอาด คือ สะอาด กาย วาจา (สะอาดกาย ได้แก่ เว้นกายทุจริต ๓ สะอาดวาจา ได้แก่ เว้นจากวจีทุจริต ๔ อาบน้ำในแม่น้ำสายใหญ่ๆ ไม่รู้จักสายต่อกี่สาย ก็ไม่สะอาดเท่ากับอาบน้ำในแม่น้ำคือศีลสงบ คือการเจริญสมาธิ เจริญจิตภาวนา (เจริญสมณะวิปัสสนา) ทำจิตให้สงบ ไม่ฟุ้งซ่าน มีอารมณ์เป็นหนึ่งเดียว (เอกัคคตาจิต) เพราะจิตมีธรรมชาติดิ้นรนกวัดแกว่งเที่ยวไปดวงเดียวไปได้ไกล มีกายเป็นถ้าอาศัยสว่าง คือ เกิดความรู้ (วิชชา) พ้นจากกิเลสคือ อวิชชา (ความไม่รู้) พ้นจากราคะ โลภะ โทสะ และโมหะ ดุจพระจันทร์ในวันเพ็ญ ไม่มีเมฆหมอกมาปกคลุมปิดบัง มีจิตบริสุทธิ์ผ่องแผ้ว ปราศจากความหมองมัวไตรสิกขา ประยุกต์เข้าพระพุทธโอวาท ๓ (ในพระโอวาทปาฏิโมกข์ที่ถือเป็นหัวใจแห่งคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ได้) มรรคมืองค์ ๘ ย่อลงเป็นไตรสิกขาก็ได้ ดังมีรายละเอียดจะกล่าวต่อไปไตรสิกขานั้น ท่านยังประยุกต์หรือปรับเข้ากับพระพุทธโอวาท ๓๑ (หัวใจพระพุทธศาสนา) ในพระโอวาทปาฏิโมกข์ (คำสอนสำคัญ) ได้อีก คือ สีส ปรับเข้าได้กับ สัพพปาปสส อกรรม คือไม่ทำบาปทั้งหลายทั้งปวงสมาธิ ปรับเข้าได้กับ กุสลสสุปปสมปทา คือทำแต่กุศลปัญญา ปรับเข้าได้กับ สจิตตปริโยทปนํ คือทำจิตให้บริสุทธิ์ผ่องใสอัญจกิมมรรคคือ มรรคมืองค์ ๘ (เรียกเต็มๆ ว่า อริยอัญจกิมมรรค) ซึ่ง

แปลว่า ทางมืองค์ ๘ ที่รู้จักกันในชื่อว่าทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา The Middle Way) นั้น เมื่อย่นย่อลง ก็ได้เท่ากับไตรสิกขาหรือสิกขา ๓ ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นแต่ในทางสายกลาง จัดเอาปัญญาขึ้นก่อนเท่านั้น ๑) เห็นชอบ (สัมมาทิฏฐิ) คือเห็นอริยสัจ ๔ หรือเห็นไตรลักษณ์ หรือเห็นปฏิจจนมุขปาถ (๑๒) ๒) ดำริชอบ (สัมมาสังกัปปะ ได้แก่ เนกขัมมะสังกัปปะ อพยาปาตสังกัปปะ และอวิหิงสาสังกัปปะ) ทั้งข้อ ๑ และ ๒ จัดเป็น ปัญญา และ ๓) เจรจาชอบ (สัมมาวาจา ได้แก่ วจีสุจริต ๔ ๔) กระทำชอบ (สัมมากัมมันตะ ได้แก่ สุจริต ๓ ๕) เลี้ยงชีพชอบ (สัมมาอาชีวะ ได้แก่ เว้นมิจฉาชีพ ประกอบสัมมาชีพ) ในข้อ ๓ ข้อ ๔ และข้อ ๕ รวม ๓ ข้อ จัดเป็นศีล ๖) พยายามชอบ (สัมมาวายามะ ได้แก่ ปธาน หรือ สัมปปธาน คือ ความเพียรชอบ ๔ ๗) ระลึกชอบ (สัมมาสติ ได้แก่ สติปัฏฐาน ๔ และ ๘) ตั้งจิตมั่นชอบ (สัมมาสมาธิ ได้แก่ ฌาน คือ การเพ่ง ๔) ในข้อ ๖ ข้อ ๗ และ ข้อ ๘ รวม ๙ ข้อ จัดเป็นสมาธิ

ศีล ๕ เรียกว่า ภัยเวร ๕ ประการ และโทษของน้ำเมา คือ ถ้ายังดื่มมากๆ เกินไม่มีสติไม่รู้จักพอดี (ไม่ดื่มเลยเป็นดี) กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน กำเนิดเปรตวิสัย กำเนิดในอบาย มีทุกคติและวินิบาตแน่ นอน หนีไม่พ้น บุคคลผู้มักฆ่าสัตว์ย่อมประสบภัยเวรแม้ในปัจจุบัน แม้ในสัมปรายภพ และยอมไม่ได้เสวยทุกข์โถม้นสททางใจ เพราะปาณาติบาตเป็นปัจจัย อริยะสาวกผู้งดเว้นจากปาณาติบาต ย่อมไม่ประสบภัยเวรแม้ในปัจจุบัน แม้ในสัมปรายภพ และไม่ได้เสวยทุกข์โถม้นสททางใจ อริยะสาวกผู้งดเว้นจากปาณาติบาต ย่อมสงบระงับภัยเวรนั้นด้วยประการอย่างนี้ บุคคลผู้มักถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ให้ ผู้มักประพฤติผิดในกาม ผู้มักพูดเท็จ ผู้มักดื่มน้ำเมาคือ สุราและเมรัยอันเป็นฐานะแห่งความประมาท ย่อมประสบภัยเวรแม้ในปัจจุบัน แม้ในสัมปรายภพ และยอมเสวยทุกข์โถม้นสททางใจ เพราะดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นฐานะแห่งความประมาทเป็นปัจจัย ผู้งดเว้นจากการดื่มน้ำเมาคือ สุราและเมรัยอันเป็นฐานะแห่งความประมาท ย่อมไม่ประสบภัยเวรแม้ในปัจจุบัน แม้ในสัมปรายภพ และยอมไม่ได้เสวยทุกข์โถม้นสททางใจอริยะสาวกผู้งดเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นฐานะแห่งความประมาท ย่อมสงบระงับภัยเวรนั้น

กุตถกรรมมถ ๑๐ ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ความประพฤติเรียบร้อยคือความประพฤติธรรมทางกายมี ๓ อย่าง ทางวาจามี ๔ อย่าง ทางใจมี ๓ อย่าง.ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ก็ความ เรียบร้อย คือ ความประพฤติธรรมทางกาย ๓ อย่าง เป็นไฉน บุคคลบางคนในโลกนี้ ละการฆ่าสัตว์เว้นขาดการฆ่าสัตว์ วางทัณฑะวางศตราเสียแล้ว มีความละอาย มีความเอ็นดู มีกรุณาหวังประโยชน์เกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งปวงอยู่ ละการถือเอาทรัพย์ที่เขาไม่ได้ให้ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ ไม่ลักทรัพย์เป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่น ที่อยู่ในบ้าน หรือที่อยู่ในป่า ที่เจ้าของมิได้ให้ ซึ่งนับว่าเป็นขโมย ละการประพฤติผิดในกามทั้งหลาย เว้นขาดจากการประพฤติผิดในกามทั้งหลาย คือ ไม่ถึงความสมสู่ในพวกหญิง ที่มารดารักษา ที่บิดารักษา ที่มารดาและบิดารักษา ที่พี่ชายรักษาที่พี่สาวรักษา ที่ญาติรักษา ที่มีสามี ที่อิสระชนหวงห้าม ที่สุดหญิงที่เขาคล้องแล้วด้วยพวงมาลัยดูกรพราหมณ์และ

คฤหบดีทั้งหลาย ความประพฤดิเรียบร้อย คือ ความประพฤดิธรรมทางกาย ๓ อย่าง เป็นอย่างนี้แล
 ดุกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ก็ความประพฤดิเรียบร้อย คือ ความประพฤดิธรรมทางวาจา
 อย่างเป็นไฉน บุคคลบางคนในโลกนี้ ละการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดเท็จไปในที่ประชุม หรือไปใน
 หมู่ชน หรือไปในท่ามกลางญาติ หรือไปในท่ามกลางขุนนาง หรือไปในท่ามกลางราชสกุล เมื่อไม่รู้ก็
 บอกว่า ไม่รู้ หรือเมื่อรู้ก็บอกว่า รู้ เมื่อไม่เห็นก็บอกว่า ไม่เห็นหรือเมื่อเห็นก็บอกว่า เห็น ไม่กล่าวเท็จ
 ทั้งรู้อยู่ เพราะเหตุตนบ้าง เพราะเหตุผู้อื่นบ้าง เพราะเหตุเห็นแก่สิ่งของเล็กน้อยบ้าง ละวาจาอัน
 ส่อเสียด เว้นขาดจากวาจาส่อเสียด คือได้ฟังข้างนี้แล้วไม่นำไปบอกข้างโน้นเพื่อทำลายพวกข้างนี้ หรือ
 ได้ฟังข้างโน้นแล้ว ไม่นำมาบอกข้างนี้ เพื่อทำลายพวกข้างโน้นสมานพวกที่แตกกันให้ติดกันบ้าง ส่งเสริม
 พวกที่ดีกันให้สนิทสนมบ้าง ชอบใจพวกที่พร้อมเพรียงกัน ยินดีแล้วในพวกที่พร้อมเพรียงกัน ชื่นชมใน
 พวกที่พร้อมเพรียงกัน และกล่าววาจาอันทำให้พร้อมเพรียงกัน ละวาจาหยาบ เว้นขาดจากวาจาหยาบ
 กล่าววาจาที่ไม่มีโทษ เพราะหุชชนให้รัก จับใจเป็นของชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่ ชอบใจ และการ
 พูดเพื่อเจ้า เว้นขาดจากการพูดเพื่อเจ้า พูดในเวลาที่เหมาะสมพูดตามความจริง พูดเรื่องที่เป็นประโยชน์
 พูดเรื่องที่เป็นธรรม พูดเรื่องที่เป็นวินัยและกล่าววาจาเป็นหลักฐาน มีที่อ้างได้มีที่สุด ประกอบด้วย
 ประโยชน์ ความประพฤดิเรียบร้อย คือความประพฤดิธรรมทางวาจา ๔ อย่าง เป็นอย่างนี้แล ดุกร
 พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ก็ความประพฤดิเรียบร้อย คือ ความประพฤดิธรรมทางใจ ๓ อย่าง
 เป็นไฉน บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ไม่มีความโลภมาก ไม่เพ่งเล็งทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจ
 ของผู้อื่นว่า ขอของผู้อื่นพึงเป็นของเราเถิด ดังนี้ เป็นผู้มึนจิตไม่พยาบาท มีความดำริในใจไม่ชั่วช้าว่า ขอ
 สัตว์เหล่านี้ จงเป็นผู้ไม่มีเวรไม่มีความเบียดเบียนกัน ไม่มีทุกข์ มีแต่สุข รักษาตนเถิด ดังนี้ เป็นผู้มึน
 ความเห็นชอบ คือมีความเห็นไม่วิปริตว่า ผลแห่งทานที่ให้แล้วมีอยู่ ผลแห่งการการบูชาามีอยู่ ผลแห่ง
 การเช่นสรวงมีอยู่ ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำความดีและทำชั่วมีอยู่ โลกนี้มีอยู่โลกหน้ามีอยู่ มารดามีอยู่ บิดามี
 อยู่ สัตว์ทั้งหลายที่เป็นอุปาทิภิกขมีอยู่ สมณะและพราหมณ์ทั้งหลาย ผู้ดำเนินชอบ ปฏิบัติชอบผู้ทำ
 โลกนี้ และโลกหน้าให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนให้ผู้อื่นรู้ได้มีอยู่ในโลกนี้ ดังนี้ ดุกรพราหมณ์
 และคฤหบดีทั้งหลาย ความประพฤดิเรียบร้อยคือความประพฤดิธรรมทางใจ ๓ อย่าง เป็นอย่างนี้แล
 ดุกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายบางพวกในโลกนี้ เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เบื้องหน้าแต่
 ตายเพราะกายแตก เพราะเหตุประพฤดิเรียบร้อย คือ ประพฤดิธรรมอย่างนี้

อุบาสก อุบาสิกาที่ดี คำว่า “อุบาสก อุบาสิกา” แปลว่า ผู้เข้าใกล้พระรัตนตรัย มีผู้สรุปรูป
 หน้าที่ของอุบาสกอุบาสิกาไว้สั้นๆ ว่า “ต้องเกื้อกูลพระกระทำให้บุญคุณพระศาสนา เป็นอุบาสกอุบาสิกา
 ชั้นนำ เอาใจใส่บำรุงพระพุทธศาสนาสาระสำคัญนี้มาจากจันทาลสูตร อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต
 (๒๒/๑๗๕/๑๘๔) ได้แสดงคุณสมบัติของอุบาสกอุบาสิกาที่ไม่ดีไว้ความว่า” “ดูกรภิกษุทั้งหลาย
 อุบาสกผู้ประกอบด้วยธรรมห้าประการ ย่อมเป็นอุบาสกผู้เลวทราม เศร้าหมอง และน่าเกลียดคือ ๑)
 อุบาสกเป็นผู้ไม่มีศรัทธา ๒) เป็นผู้ทุศีล ๓) เป็นผู้ถือมงคลตื่นข่าว เชื่อมงคล ไม่เชื่อกรรม ๔) แสวงหา

เขตบุญภายนอกศาสนา และ ๕) ทำการสนับสนุนในที่นอกศาสนานั้นส่วนคุณสมบัติของอุบาสก อุบาสิกาที่ตื้นที่ตรงแสดงไว้ว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย อุบาสกผู้ประกอบด้วยธรรมห้าประการย่อมเป็น อุบาสกแก้ว อุบาสกปทุม อุบาสกบุณฑริกคือ ๑) อุบาสกยอมเป็นผู้มีศรัทธา ๒) เป็นผู้ที่มีศีล ๓) เป็นผู้ที่ไม่ถือมงคตื้นซ้ำว เชื้อกรรมไม่เชื่อมงคล ๔) ไม่แสวงหาเขตบุญภายนอกศาสนา และ ๕) ทำการสนับสนุนในศาสนา

นอกจากนั้นใน อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต ยังแสดงความเลื่อมและความเจริญของอุบาสก อุบาสิกา ความว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมเจ็ดประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความเลื่อมแก่อุบาสกคือ ๑) อุบาสกขาดการเยียมเยียนภิกษุ ๒) ละเลิกการฟังธรรม ๓) ไม่ศึกษาในอริศีล ๔) ไม่มากด้วยความเลื่อมใสในภิกษุทั้งที่เป็นเถระทั้งเป็นผู้ใหม่ ทั้งปานกลาง ๕) ตั้งจิตติเตียนคอยฟังโทษฟังธรรม ๖) แสวงหาเขตบุญภายนอกศาสนานี้ และ ๗) ทำสักการะก่อนในเขตบุญภายนอกศาสนานี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมเจ็ดประการนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อความเลื่อมแก่อุบาสก ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมเจ็ดประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความไม่เลื่อมแก่อุบาสก คือ ๑) อุบาสกไม่ขาดการเยียมเยียนภิกษุ ๒) ไม่ละเลิกการฟังธรรม ๓) ศึกษาในอริศีล ๔) มากด้วยความเลื่อมใสในภิกษุทั้งที่เป็นเถระ ทั้งเป็นผู้ใหม่ทั้งปานกลาง ๕) ไม่ตั้งจิตติเตียน ไม่คอยฟังโทษฟังธรรม ๖) ไม่แสวงหาเขตบุญภายนอกศาสนานี้ และ ๗) กระทำสักการะก่อนในเขตบุญในศาสนานี้ ดังนั้นการจะเป็นอุบาสกอุบาสิกาที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้เข้าใกล้พระรัตนตรัยได้นั้นจึงต้องมีหลักการเบื้องต้นคือต้องมีคุณสมบัติตามที่ปรากฏในจันฑาลสูตรและทานิสสูตร “จะนำไปสู่ความเลื่อมหรือไม่เลื่อมนั้นต้องพิจารณาตามหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าแสดงไว้ คนส่วนมากอยากเป็นคนรวยมากกว่าเป็นคนดี อยากเป็นเศรษฐีมากกว่าเป็นสาธุชน หากอุบาสก อุบาสิกาเป็นทั้งคนรวย และคนดี เป็นทั้งเศรษฐีและสาธุชน ศาสนาก็จะมีความมั่นคงเป็นที่พึ่งของชาวโลกต่อไปอีกนาน”^{๑)}

พระธรรมกถึก การเผยแผ่ของพระพุทธเจ้าดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประกาศพรหมจรรย์อันงามในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุดเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกความหมายของการเผยแผ่ คือการนำแบบอย่างการดำรงชีวิตอันประเสริฐที่เรียกว่าพรหมจรรย์ ออกไปเผยแผ่แก่ประชาชนเป้าหมายของการเผยแผ่พระพุทธเจ้าได้ประกาศนโยบายในการประกาศหรือเผยแผ่พระพุทธศาสนาไว้ว่า ให้ออกเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าบอกว่าให้เผยแผ่ทั้งแก่เทวดาและมนุษย์ไม่ใช่จะไปอ้อนวอนต่อเทวดา หรือไปขอพึ่งเทวดา เพราะเทวดาที่เป็นมิถุนาภิภูริก็มี ดังนั้น พุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาที่เป็นประโยชน์ทั้งแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายวิธีการเผยแผ่วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีวิธีการมากมายหลายวิธี ทั้งวิธีการพูด วิธีการทำตัวอย่างให้ดู วิธีการเขียน แต่ไม่ว่าจะเผยแผ่ด้วยวิธีการใดๆ

^{๑)} อัง.สตุตตก ๒๓/๒๗/๒๖.

ก็ตาม นักเผยแผ่ไม่ว่าจะเป็นพระภิกษุสงฆ์ หรือ อุบาสกอุบาสิกาจะต้องยึดหลักการ คือ อนุปวาโท ไม่ว่าร้าย ไม่โจมตีใคร อนุปฆาโต ไม่ทำร้าย ไม่เบียดเบียนใคร ปาฏิโมกฺเข จ สํวโร ความสำรวมในศีล หรือข้อปฏิบัติอยู่ในกรอบ กติกา วินัย มตตณฺณุตตา จ ภตตสฺมี รู้จักประมาณในการบริโภคปัจจัยสี่ ปตตนฺจสยนาสนํ รู้จักอยู่ในที่สงบสงัด ไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะมากเกินไป อธิจิตเต จ อาโยโค หมั่นฝึกฝนจิตของตนให้มีคุณภาพสูงยิ่งๆ ขึ้นพระพุทธองค์ได้ตรัสองค์แห่งธรรมกถึก ประการคือ อนุปฺพุพฺพิทถ กถาว่าความไปตามลำดับ คือแสดงหลักธรรม หรือเนื้อหาวิชาตามลำดับความง่ายยากลุ่มลึก มีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปโดยลำดับปริยายทสฺสาวิ ซึ่งแจกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ คือชี้แจงให้เข้าใจชัดในแต่ละแง่แต่ละประเด็นโดยอธิบายขยายความยกย่องไปต่างๆ ตามแนวเหตุผล อนุทฺยตฺ ปฏฺิจฺจ แสดงธรรมด้วยอาศัยเมตตา คือสอนเขาด้วยจิตเมตตา มุ่งจะให้เป็นประโยชน์แก่เขา นอามิ สนฺตโร ไม่แสดงธรรมด้วยเห็นแก่อามิส คือสอนเขามิใช่เพราะมุ่งที่ตนจะได้ลาภ

ผลประโยชน์ตอบแทน อดตานณฺจ ปรณฺจ อนุปฺหจฺจ แสดงธรรมไม่กระทบตนและผู้อื่น คือสอนตามหลักตามเนื้อหา มุ่งแสดงอรรถ แสดงธรรม ไม่ยกตน ไม่เสียดสีข่มขู่ผู้อื่น คุณสมบัติของผู้สอน หรือนักเผยแผ่ พุทธวิธีในการสอนนั้นต้องเริ่มต้นจากปรัชญาขั้นพื้นฐานอันได้แก่ กัลยาณมิตรและมีสติปัญญาไหวพริบที่ชาญฉลาดเป็นเบื้องต้น จากนั้นต้องประกอบด้วยหลักของนักเผยแผ่กับผู้ฟังหรือผู้สอนกับผู้เรียน ที่มีความสัมพันธ์กันในฐานะเป็นกัลยาณมิตรเป็นอันดับต่อไปเพราะในทางพระพุทธศาสนาถือว่า ผู้เผยแผ่กับผู้ฟังหรือผู้สอนกับผู้เรียนนั้นต้องประสานสัมพันธ์กัน มีความกรุณาต่อกัน โดยเฉพาะในด้านการอบรมสั่งสอนนั้น ย่อมเป็นส่วนประกอบที่สำคัญ ให้เกิดคุณลักษณะของผู้สอนซึ่งเรียกว่า องค์คุณของกัลยาณมิตร ดังนั้น พระธรรมกถึกหรือนักเผยแผ่พุทธธรรมที่ดีจึงมีลักษณะคุณสมบัติซึ่งเป็นองค์ของกัลยาณมิตรประการ ดังนี้ ปิโย เป็นที่รักเป็นที่พอใจในฐานะเป็นที่สบายและสนิทสนม ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษาไต่ถามครูเป็นที่เคารพ ในฐานะประพฤตินสมควรแก่ฐานะ ให้เกิดความรู้สึกรอบอุ้มใจ เป็นที่พึ่งได้ และปลอดภัยภาวนิโย เป็นที่ยกย่อง ในฐานะทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนอยู่เสมอ ควรเอาอย่าง ทำให้ระลึกและเอ๋ยอ้างด้วยซาบซึ้งภูมิใจ วดตา จ เป็นนักพูด รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี วจนฺกฺขโม เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ คือพร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาซักถาม คำเสนอแนะวิพากษ์วิจารณ์ อดทน ฟังได้ไม่เบื่อ ไม่ฉุนเฉียว คมกิริยจ กถ กตฺตา เป็นผู้พูดด้วยถ้อยคำลึกซึ้งได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อนให้เข้าใจ และให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป โน จฺจฺฐาเน นโยชเย ไม่ชักนำใน อฐานะ คือไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย

ด้านการเผยแผ่พุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า พระองค์ได้สร้างสรรค์และพัฒนางานด้านนี้ อย่างต่อเนื่องเป็นองค์กร อย่างมีระบบระเบียบกระบวนการ และที่สำคัญเป็นประโยชน์ต่อมวลมนุษยชาติอย่างที่มีมนุษยธรรมดาไม่สามารถจะกระทำได้มากอย่างนี้ จากการดำเนินงานด้านพุทธ

ศาสนาเชิงรุกของพระองค์ พระพุทธเจ้าทรงทำคุณประโยชน์โดยการขยายพุทธศาสนาออกไปใน ๓ ลักษณะ

จนชาวโลกยกย่องพฤติกรรมดังกล่าวว่าพุทธจริยา หรือจริยาวัตรของพระพุทธเจ้าที่เป็นศูนย์กลางในการขับเคลื่อนพุทธศาสนาให้ขยายออกไปอย่างไร้ขีดจำกัด คือ ๑) โลกัตถจริยา ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่ชาวโลกในด้านต่างๆ ๒) ญาติตถจริยา ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่พระญาติของพระองค์ อันเป็นเครื่องยืนยันถึงความกตัญญูตถเวทิตาของพระองค์ และ ๓) พุทธตถจริยา ทรงบำเพ็ญประโยชน์ในฐานะเป็นพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นบุคคลสาธารณะที่คนทุกภาคส่วนสามารถเข้าถึงและมีส่วนร่วมต่อพุทธศาสนาได้อย่างมีอิสระเสรีภาพ พุทธจริยาทั้งสามประการดังกล่าวนี้ เมื่อทรงกระทำแล้วก็สามารถก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ได้ประโยชน์ทั้งคนใกล้ชิดและผู้ที่อยู่ห่างไกล แต่ในที่นี้จะยกพุทธจริยาวัตรที่เรียกว่า โลกัตถจริยาเนื่องจากพระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่ชาวโลกที่มีผลกระทบต่องานกว้างขวาง และครอบคลุมมากกว่าพุทธจริยาวัตรด้านอื่นๆ กล่าวคือในแต่ละวัน พระพุทธเจ้าจะทรงทำพุทธภารกิจหลัก ๕ ประการ เพื่อเป็นพุทธศาสนาเชิงรุกในระดับโลก “คือ เวลาเช้าเสด็จออกบิณฑบาต (บุพพณฺเห ปิณฑปาตี) เป็นการเสด็จออกไปโปรดสัตว์โลก เวลาเย็นทรงแสดงธรรม (สายณฺเห ธมฺมเทศน์) เป็นการแสดงพระธรรมเทศนาให้กับประชาชนและผู้สนใจในการฟังธรรมโดยไม่เจาะจงว่าเป็นใคร เวลาค่ำทรงประทานโอวาทแก่ภิกษุ (ปิโทเส ภิกขุโอวาทิ) เป็นการแสดงพระโอวาทแก่ภิกษุทั้งหลาย เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน เวลาเที่ยงคืนทรงแสดงธรรมและตอบปัญหาแก่เทวดา (อชฺฐมฺรตฺเต เทวปญฺหนิ) เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีภารกิจมากในตอนกลางวันเข้ามาฟังธรรมในตอนกลางคืน และเวลาใกล้รุ่งทรงตรวจดูสัตว์โลก (ปัจจุสฺเสว คเต กาเล ภพพาวภพฺวิโลกนฺ) เป็นการตรวจดูสัตว์โลกที่พอจะแนะนำได้ที่อาจจะรู้ธรรมที่พระองค์ทรงแสดงไว้ให้ได้รับผลตามอุปนิสัยและบารมีของตนๆ”^๒

การปกป้องพระพุทธศาสนา พุทธศาสนิกชนที่ดีมีหน้าที่ปกป้องพระพุทธศาสนาดังต่อไปนี้ คือ การปกป้องพระพุทธ พระพุทธนั้นหมายรวมทั้งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระพุทธรูป อันเป็นตัวแทนของพระองค์ ซึ่งเป็นที่เคารพสักการะของพุทธศาสนิกชน พุทธศาสนิกชนควรปกป้องพระพุทธจากการกระทำให้เกิดความมัวหมอง เช่น บิดเบือนพุทธประวัติ นำเอาพระรูปและพระนามของพระองค์มากล่าวล้อลบลู่ดูหมิ่น การตัดเศียรพระพุทธรูป การขโมยพระพุทธรูป การนำพระพุทธรูปไปกระทำเพื่อการค้า การนำพระพุทธรูปไปวางในที่ไม่ควร การนำพระพุทธรูปเพื่อไป

^๒ พระบุญชู กัลณนา, การวิเคราะห์การศึกษาตามหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาเถรวาท (An Analysis of Education Based on the Tri-Sikkha in Theravada Buddhism). **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, หน้า ๔๗.

กระทำการอย่างอื่นที่มีใช้เพื่อการบูชา การกระทำกริยาบลหู่ต่างๆ ต่อพระพุทธรูป เป็นต้น ซึ่งเป็นหน้าที่ของชาวพุทธที่ได้พบเห็นการกระทำดังกล่าว จะต้องอธิบายให้เข้าใจความจริง แนะนำการปฏิบัติที่ถูกต้อง ห้ามปรามการกระทำที่ไม่ถูกต้องไม่ควร ถ้าเป็นการกระทำที่ลบหลู่อย่างร้ายแรง หรือการกระทำผิดอย่างร้ายแรง สามารถแจ้งให้เจ้าหน้าที่ตำรวจจับตัวผู้กระทำผิดไปดำเนินคดีตามกฎหมายได้ นอกจากนี้การป้องกันในด้านอื่น เช่น การวางกำลังเวรยามดูแลพระพุทธรูปในวัดของท้องถิ่นของตน การสร้างเครื่องป้องกันอันตรายต่อพระพุทธรูป การบำรุงรักษาซ่อมแซมบูรณะพระพุทธรูปและโบสถ์ วิหารให้คงสภาพดีและแข็งแรงอยู่เสมอ เป็นต้น เหล่านี้ล้วนเป็นการกระทำเพื่อปกป้องพระพุทธทั้งสิ้น การปกป้องพระธรรม พระธรรมเป็นหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา อาจมีบุคคลบางคนหรือบางพวก นำพระธรรมไปบิดเบือน เพื่อวัตถุประสงค์ที่เป็นประโยชน์แก่ตนเอง หรือทำให้พุทธศาสนิกชนเข้าใจผิดเกิดแตกแยกกันทางด้านความคิด หรือหลงผิดหลงเชื่อ ปฏิบัติในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง อันจะทำให้พระพุทธศาสนามัวหมองหรือเสื่อมลงไปได้

ชาวพุทธที่ดีควรศึกษาพระธรรมให้เข้าใจถ่องแท้ เพื่อจะไม่หลงผิด และถ้าพบผู้บิดเบือนพระธรรมด้วยความจงใจหรือเข้าใจผิดอย่างใดก็ตาม ควรแนะนำให้ความรู้ และชักจูงให้ทำความเข้าใจในพระธรรมในทางที่ถูกต้อง และถ้าพบว่าการบิดเบือนนั้นเพื่อหวังผลประโยชน์ส่วนตัว ทำให้พระพุทธศาสนามัวหมองอย่างร้ายแรง ก็สามารถแจ้งให้เจ้าหน้าที่ตำรวจจับกุมผู้กระทำผิดนั้นได้ การปกป้องพระสงฆ์ พระสงฆ์เป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา เป็นผู้เผยแผ่พระธรรมแก่ประชาชนให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองสืบไป อาจมีผู้บ่อนทำลายพระสงฆ์ทั้งโดยเจตนาและโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ทั้งที่เป็นรายบุคคล เช่น การขู่ฆ่าหรือทำร้ายเพื่อหวังผลประโยชน์ การให้ร้ายป้ายสี เป็นต้น และทั้งเป็นสถาบันสงฆ์ เช่น มีผู้ปลอมบวชเป็นพระออกบิณฑบาตหรือเรียไร การประพาดนอกรีตของพระนักบวชโดยอ้างว่าเป็นสงฆ์ในพระพุทธศาสนา การใช้ดิรัจฉานวิชา เครื่องราชของขลังต่างๆ เป็นต้น ชาวพุทธที่ดีควรช่วยกันป้องกัน เมื่อรู้เห็นเรื่องราวที่จะเป็นการบ่อนทำลาย ควรแจ้งให้ผู้เกี่ยวข้องได้ทราบเพื่อจะได้จัดการแก้ไขในทางที่ถูกต้อง ไม่ควรสนับสนุนพวกนอกรีต ไม่สนับสนุนการใช้ดิรัจฉานวิชาต่างๆ และควรเลือกสนับสนุนทำบุญกับพระสงฆ์ที่ประพฤติปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย การปกป้องศาสนสถานและศาสนสมบัติ ศาสนสถานได้แก่ โบสถ์ วิหาร เจดีย์ สถูป บริเวณวัด ศาสนสมบัติ ได้แก่ พระพุทธรูป ต้นไม้ในวัด เครื่องประกอบศาสนพิธีต่างๆ ซึ่งมักจะมีผู้บ่อนทำลายโดยเจตนา และโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์อยู่เสมอ เช่น การขุดเจาะโบราณสถานต่างๆ เพื่อหาสมบัติหรือพระเครื่อง การป็นป้ายขีดเขียนกำแพงวัด การลักขโมยเอาศาสนสมบัติไปเป็นของตน เป็นต้น ชาวพุทธมีหน้าที่ในการดูแลและป้องกันศาสนสถานและศาสนสมบัติเหล่านี้ให้คงอยู่ต่อไป เพื่อเป็นประโยชน์ต่อชาวพุทธโดยส่วนรวม โดยการไม่กระทำการอันเป็นการบ่อนทำลายเสียเอง แนะนำตักเตือนเมื่อพบผู้ที่จะทำลาย แจ้งให้เจ้าหน้าที่บ้านเมืองหรือผู้ที่เกี่ยวข้องถ้ารู้เบาะแสการกระทำอัน

เป็นมิจฉาชีพที่จะทำลายศาสนสถานและศาสนสมบัติ นอกจากนี้ยังต้องช่วยบำรุงรักษาบูรณะ ซ่อมแซมให้คงสภาพที่ดีอยู่เสมอ

สรุปผลการวิเคราะห์เชิงทัศนะ ดังนี้

กลุ่ม ๑ ภิกษุ ภิกษุณี (สามเณร/แม่ชี) ทรศนะของพุทธตามหลักปรัชญาเถรวาท พบว่า ความสุข หรือสิ่งที่จะทำให้ชีวิตดีขึ้น เจริญขึ้น คือจุดหมายของชีวิตมนุษย์ ซึ่งสามารถสรุปได้เป็น ๒ ประการ คือ ประโยชน์ทางวัตถุ ได้แก่ ทรัพย์สิน เกียรติยศ ชื่อเสียง ส่วนประโยชน์ทางด้านจิตใจ ได้แก่ การบรรลุคุณธรรม ทั้งมรรคผล นิพพาน หรือระดับขั้นของการพัฒนาจิตใจ พุทธศาสนานั้นมีด้วยกันสองนิกายคือคือมหายาน และหินยาน หรือกับหินยาน หรือเถรวาท นั้นเป็นนิกายที่คนไทยนับถือมากที่สุด เป็นพุทธปรัชญาที่สามารถทำให้พุทธศาสนิกชนที่นับถือทั้งหลาย สามารถบรรลุถึงพระนิพพานได้หากตั้งใจจริง ซึ่งมีทุกสิ่งที่สามารถพิสูจน์ได้จริง ไม่มีการสั่งสอนให้ผู้นับถือมงายไร้สาระ หลงเชื่ออะไรง่าย ๆ ตามทัศนะของนักศาสนศาสตร์หลายคนมักจะมองว่า พุทธศาสนานิกายเถรวาท นั้นเป็นเพียงปรัชญาหรือเป็นหลักจริยธรรมที่เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต สำหรับ พระธรรมปิฎก คำสอนในพุทธศาสนาดั้งเดิมหรือพุทธเถรวาทนั้นไม่ใช่ปรัชญา แต่เป็นพุทธธรรม ที่มีลักษณะทั่วไปอันพอสรุปได้ ๓ ประการ คือ แสดงหลักความจริงตามทางสายกลางที่เรียกว่า มัชฌิมนธรรม ว่าด้วยความจริงตามแนวของเหตุผลบริสุทธิ์ตามกระบวนการธรรมชาติ นำมาแสดงเพื่อประโยชน์ในทางปฏิบัติในชีวิตจริงเท่านั้น ไม่ส่งเสริมความพยายามที่จะเข้าถึงสัจธรรมด้วยวิธีถกเถียงสร้างทฤษฎีต่างๆขึ้นเพื่อความยึดมั่นหรือปกป้องทฤษฎีนั้นๆ ด้วยการแก่งความจริงทางปรัชญา แสดงข้อปฏิบัติตามทางสายกลางที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิบัติ อันเป็นหลักครองชีวิตของผู้ฝึกอบรมตน ให้รู้เท่าทันชีวิต ไม่หลงมงาย มุ่งผลสำเร็จคือ ความสุข สะอาด สว่าง สงบ

ความเป็นอิสระที่สามารถมองเห็นได้ในชีวิตนี้ และการปฏิบัติความสายกลางนี้ควรเป็นไปโดยสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่นๆ เช่นสภาพชีวิตของบรรพชิต หรือคฤหัสถ์ เป็นต้น และพุทธธรรมฝ่ายเถรวาทนั้น เน้นในเรื่องการกระทำ (กรรมวาทและกิริยวาท) เน้นความเพียร พยายาม (วิริยวาท) มุ่งผลในทางปฏิบัติโดยตนเอง ภายใต้อุปมาทธรรม และ หลักแห่งกัลยาณมิตร พุทธศาสนาเถรวาทจึงไม่ใช่ศาสนาแห่งการอ่อนวอนปรารถนา หรือศาสนาแห่งความความหวังหวังกังวล หากจะถือว่าพุทธธรรมดังกล่าวเป็นปรัชญา ก็เป็นปรัชญาที่สอนให้มนุษย์พึงพึงตนเองแต่เพียงอย่างเดียว หากจะขยายความข้อต่างๆเพิ่มเติมเพื่อให้เข้าใจพุทธปรัชญาเถรวาทอย่างลึกซึ้งขึ้นก็พออธิบายได้ดังนี้ คือ เป้าหมายสูงสุด เน้นในเรื่องอริยสัจ ๔ เอกคุณภาพของศาสนิกชนเป็นสำคัญ ยึดถือและคงไว้ซึ่งพระธรรมวินัยแลสิกขาบททุกข้อ ที่พระพุทธองค์เคยบัญญัติไว้ในพระไตรปิฎกอย่างเคร่งครัด ฝ่ายเถรวาทถือว่า การฆ่าสัตว์ตัดชีวิตไม่ว่าด้วยเหตุผลใดๆ ย่อมเป็นบาป ผิดหลัก เบญจศีล เถรวาทสอนแต่เพียงว่า ให้อภัยที่จะเสียสละแม้แต่ชีวิตเพื่อรักษาไว้ซึ่งสัจธรรม เถรวาทไม่เชื่อและสอนให้เชื่อว่า ปาณาติบาต ไม่ว่ากรณีใดๆ จะก่อให้เกิดกุศลกรรมต่อตนเองหรือต่อพระศาสนาไม่มีการเรียนการสอน

พระธรรมเพื่อเพิ่มสมาชิกด้วยลัทธิและพิธีกรรมต่างๆ รวมทั้งการจัดธรรมสังคีตเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการประกาศพระศาสนา ชักกลุ่มชักจูงศรัทธาของประชาชน ยังยึดหลักปรัชญาพุทธตามที่ปรากฏในคัมภีร์ดั้งเดิมคือพระไตรปิฎกอย่างเคร่งครัด จะมีเป็นเพียง อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ที่มีผู้แต่งขึ้นภายหลังเพื่อการขยายความเพิ่มเติมในอรรถรสที่ไม่ชัดเจน ในพระไตรปิฎก มีทศนะต่อพระพุทธเจ้า ดังนี้คือชาวเถรวาทเชื่อว่า พระพุทธเจ้าทรงเป็นมนุษย์ มิใช่เทพผู้มีอำนาจเหนือธรรมชาติพระองค์คือผู้ที่ได้ทรมทดสอบปัญญา และความเพียรพยายามเพื่อไปให้ถึงจุดหมายที่ทรงมุ่งหวังคือ นิพพาน ในทางรูปธรรมพระองค์ทรงมีเนื้อหนังร่างกาย ที่อยู่ภายใต้กฎธรรมชาติเดียวกับคนธรรมดาทั่วไป คัมภีร์เถรวาทกล่าวว่า ความเป็นพระพุทธเจ้ามิได้อยู่ในเนื้อหนังร่างกาย หากอยู่ที่ธรรม อันหมายถึงปรัชญาที่เป็นคำสั่งสอนของพระองค์ พุทธธรรมเท่านั้นคือแก่นหรือสาระของความเป็นพระพุทธเจ้า พระพุทธศาสนาเถรวาท ได้ชื่อเช่นนั้นเพราะยึดถือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งที่ประชุมใหญ่ของพระมหาเถระผู้มีชีวิตร่วมสมัยกับพระพุทธเจ้าช่วยกันรวบรวม แจกแจงจัดหมวดหมู่ ยอมรับกันและท่องจำไว้ในการทำสังคายนาครั้งที่ ๑ ซึ่งจัดขึ้นหลังพุทธปรินิพพานเพียง ๓ เดือน พระพุทธศาสนา เถรวาทบางทีก็เรียกว่า “สาวกยาน” หรือ “ยานของสาวก” เพราะชาวเถรวาทมุ่งเป็นเพียงสาวกของพระพุทธเจ้า ยึดถือพระไตรปิฎกว่าเป็นที่มาที่แท้จริงและขั้นสุดท้ายของคำสั่งสอนอันแท้ จริงของพระพุทธเจ้า ใช้ภาษาบาลี ซึ่งเป็นภาษาถิ่นภาษาหนึ่งแห่งภาษาโบราณของอินเดียโบราณ เป็นภาษาศักดิ์สิทธิ์และเป็นภาษาสากลของตน พระพุทธเจ้าโคตมะได้เข้าถึงนิพพานแล้ว จึงเสด็จไปแล้วอย่างสิ้นเชิง ไม่สามารถจะกลับมาช่วยใครได้ ชาวพุทธได้แต่เคารพบูชาพระองค์ในฐานะเป็นครูและเป็นผู้ก่อตั้งในประวัติ ศาสตร์แห่งพระพุทธศาสนาเท่านั้น มีทศนะคติแบบอนุรักษนิยม คำสอนของพระพุทธเจ้าที่รวบรวมไว้ในพระไตรปิฎกได้รับความเชื่อถือว่าเป็นความจริงขั้นสุดท้ายแล้ว ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องตีความใหม่ใดๆ เพราะฉะนั้น จึงมีเอกภาพค่อนข้างสูงและหยุดนิ่ง มีลักษณะเป็นปฏิบัตินิยม มีการวางหลักปฏิบัติที่ชัดเจนและปฏิบัติได้ไว้เพื่อไปสู่เป้าหมายที่ชัดเจน และแน่นอน ส่งเสริมให้ดำเนินตามมรรคไปตามลำดับขั้น และพระพุทธศาสนามักถือพระไตรปิฎกว่าเป็นคำประศาสน์ของผู้ตรัสรู้อย่างจริงจัง ไม่มีบกพร่อง และไม่กล้ำมองในแง่ผิดหรือบกพร่อง ผู้ใดสงสัยคำประศาสน์ของพระศาสดาที่ตนนับถือและวิพากษ์วิจารณ์คำประศาสน์นั้น ผู้นั้นจะถูกประณามว่าเป็นมิถิฉาทิฎฐิ และทรงแสดงทางสายกลางเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ถูกต้องตามลำดับคือ ศิลปสมาธิ และปัญญา

ส่วนกลุ่ม ๒ อุบาสก อุบาสิกา พบว่า การนับถือศาสนาพุทธ มักจะเป็นที่เข้าใจผิดของคนอีกจำนวนมากว่านับถือศาสนาพุทธแล้วจะต้องเป็นคนดี เหมือนกับคำสอนในศาสนาพุทธการนับถือศาสนาพุทธไม่เหมือนการสมัครเป็นสมาชิกองค์กรต่างๆ ที่จะได้สิทธิมากมายทันที ตามที่แต่ละองค์กรกำหนดการนับถือศาสนาพุทธที่แท้จริง อยู่ที่การปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนาพุทธอย่างถูกต้อง ดังที่เรียกกันว่าปฏิบัติธรรมอันสมควรแก่ธรรมถึงจะเกิดผลตามหลักคำสอน และนับได้ว่าเป็นคนดีใน

สายตาของสังคมหากปฏิบัติไม่ถูกต้อง ก็ทำให้เกิดผลตามหลักคำสอนไม่ บางคนเพียงแค่อ่านศึกษาปฏิบัติ เพียงเบื้องต้นก็สำคัญว่าตนเหนือกว่าผู้อื่นอย่างนี้ก็ไม่เรียกว่าปฏิบัติธรรมอันสมควรแก่ธรรม ทำให้ผู้ที่ ไม่ได้ศึกษาศาสนาพุทธ ผู้ที่ไม่ศรัทธาเกิดการเข้าใจผิดคิดว่าศาสนาพุทธสอนให้เป็นคนยกตนข่มท่าน โดยที่ไม่ได้เข้ามาศึกษาศาสนาพุทธว่าไม่ได้สอนให้เป็นคนเช่นนั้น ศาสนาพุทธอาจมีบางสิ่งบางอย่างที่ พิสูจน์ได้ยากและดูเหมือนเป็นสิ่งที่เหลือเชื่อ ซึ่งอาจทำให้เกิดความแคลงใจ จนกระทั่งปักใจว่าเป็นไป ไม่ได้ ใครเชื่อถือว่าเป็นพวกมงายแต่นั้นเป็นเพียงส่วนเดียวของพุทธศาสนา พุทธศาสนายังมีสิ่งที่ดีที่ สามารถพิสูจน์ได้ไม่ยากเป็นเหตุเป็นผลเมื่อปฏิบัติแล้วสามารถเห็นผลในเวลาอันสั้น และช่วยให้ สังคมสงบสุขหรืออย่างน้อยก็ช่วยให้ตัวเองมีความเบิกบานใจ มีจิตใจที่อ่อนโยนที่ควรแก่การงานในทุก ด้านจึงอยากเชิญชวนผู้ที่ยังสงสัยหรือคลงแคลงใจเข้ามาศึกษาศาสนาพุทธ โดยอาจจะข้ามสิ่งที่เป็น ปาฏิหาริย์ หรือสิ่งที่ยากจะเชื่อว่าเป็นไปได้ก่อนลองศึกษาสิ่งที่พุทธศาสนาสอนเกี่ยวกับหลักการ ดำเนินชีวิตของคนทั่วไปที่ยังไม่สามารถละ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ให้อยู่อย่างเป็นสุขมากกว่าทุกข์ท่ามกลางความวุ่นวาย ฟุ้งเฟ้อ ถ้ายึดถือศาสนาแล้วยังเกิดภาวะปิติหลงใหล เชื่อมั่นอย่างแรงกล้า หลงลำพองว่าเป็นผู้รู้ทางศาสนา ยึดถือเป็นจริงเป็นจังไม่เลิก ศรัทธาอย่างแรงกล้าสุดหัวใจ เคร่ง ตามคัมภีร์ได้ทุกบรรทัด หลงปฏิบัติสมาธิจนขาดสติเสียสุขภาพ ถ้าเป็นแบบนี้ควรรีบออกห่างศาสนา ถ้ายึดถือศาสนาแล้วยังเกิดภาวะอารมณ์คลั่งห้ามใครมาลบหลู่จวบจ้วงสิ่งยึดถือของตนเองเด็ดขาดถ้า เป็นแบบนี้ก็ควรรีบออกห่างศาสนา ถ้ายึดถือศาสนาแล้วยังเกิดภาวะทะเลาะทะเลาะอย่างแรงกล้าต่อ ลากยศสักการะต่างๆ แบบนี้ก็ควรรีบออกห่างศาสนาอีกเช่นกันทั้งหมดนั้นคือภาวะอาการของผู้ป่วย ทั้งสิ้น ซึ่งพบมากในกลุ่มผู้ศรัทธาศาสนาจึงควรมีสติใคร่ครวญตนเองครีว่าควรเข้าใกล้ศาสนาหรือ เปล่า หรือถ้าคิดยึดถือศาสนาก็ควรหยุดละสิ่งใดบ้างหรือไม่ ศาสนาพุทธไม่ได้สอนให้ยึด ไม่ได้สอนให้ ศรัทธาอย่างแรงกล้าศาสนาพุทธสอนให้เดินทางสายกลาง ไม่สุดโต่งด้านใดด้านหนึ่งศาสนาพุทธไม่ได้ สอนให้นำศาสนาไปใช้เพื่อลาภสักการะแต่หากปฏิบัติถูกต้องย่อมได้ลาภสักการะตามสมควรแก่การ ปฏิบัติศาสนาพุทธไม่ได้สอนว่าใครจะมาจบบจ้วงไม่ได้ศาสนาพุทธสอนว่าไม่ควรจบบจ้วงแก่ใคร

เรื่องของพระศาสนานี้เป็นเรื่องละเอียดอ่อน การรักษาพระศาสนา จึงเป็นหน้าที่ของผู้ที่รู้ จริงว่า แก่นแห่งพระพุทธศาสนาคืออะไร อีกทั้งเมื่อรู้แล้วยังต้องกระจายความรู้นี้ไปสู่ กลุ่มบุคคลเพื่อ ให้เกิดสัมมาทิฐิมากขึ้น มีวิธีดังต่อไปนี้คือ ชาวพุทธทุกท่านมีความรู้เท่าใด ก็พยายามเผยแพร่เท่าที่ รู้คือ หากรู้วิธีกรรมฐานก็เผยแพร่เท่าที่ตนเองประสบมา หากสิ่งใดยังคลุมเครือเรายังไม่แน่ใจก็อย่าพูด ธรรมนั้น อย่าแสดงอวดรู้ว่า สิ่งนั้นสิ่งนี้ตนรู้แล้ว หากยังไม่รู้จริง พระไตรปิฎกต้องรักษาไว้เท่าชีวิต คือคงความถูกต้องในพระไตรปิฎก อย่าเอาตำราอื่น หรืออะไรอื่นมาตีความปนกัน ต้องแยกแยะระหว่าง ความเชื่อกับการปฏิบัติ คือ สิ่งใดพิสูจน์ไม่ได้ ให้เก็บเอาไว้ในใจว่า นั่นคือความเชื่อ ยังไม่ใช่สิ่งจริงแท้ แต่ปฏิบัติอย่างไรแล้วได้ผลเห็นจริงพิสูจน์ได้เดี๋ยวนี้ตอนนี้ นั่นคือปฏิเวธ ให้อึดตัวนี้เอาไว้ยกตัวอย่าง เช่น มีพระคิเวท่านอวยพรได้ อันนี้ให้เก็บเอาไว้ในความเชื่อ แต่อย่าเอามาปนกับการปฏิบัติ เมื่อเรา

ปฏิบัติไปเรื่อยๆ เราจะเข้าสู่ชั้นโลกุตระภูมิแล้ว จึงจะแยกสืลพตรปราคมาออกได้เอง ช่วยกันทำบุญรักษาศาสนสถาน ช่วยกันทำนุบำรุงด้านปัจจัยให้กับวัด โดยไม่ต้องคำนึงถึงอัลชีรี่ และตั้งใจไว้เสมอว่า เราจะพัฒนาตนเองง่ายๆ ด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา สิ่งใดไม่ใช่ อย่างนี้ ยังไม่ต้องเอามาใส่ใจ แล้วค่อยพัฒนาตนเอง เห็นผลแล้วว่าเราเบิกบานอยู่เป็นประจำ แล้วค่อยฝึกผู้อื่น

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. ควรระบุดำเนินการดำเนินงานโดยกฎหมาย และการบริหารระดับสูง คือบัญญัติหลักธรรมทางพุทธศาสนา ได้แก่ ไตรสิกขา ศีล ๕ กุศลกรรมบถ ๑๐ คุณสมบัติอุบาสกอุบาสิกาที่ดี ๕ ประการ องค์แห่งธรรมกถึก ๕ ประการ และการปกป้องศาสนา โดยกำหนดในนโยบายแห่งรัฐธรรมนูญ หรือนโยบายที่เกี่ยวกับศาสนาในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

๒. ควรมีพระราชบัญญัติที่เกี่ยวกับการปกป้องศาสนาโดยเฉพาะ

๓. การบริหารแผ่นดินทุกระดับต้องสอดแทรกหลักธรรมทางพุทธศาสนา ดังกล่าวใน

๑.๑ มาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติ

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

๑. ควรจัดตั้งองค์กรอิสระในการกำกับดูแลการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนา ได้แก่ ไตรสิกขา ศีล ๕ กุศลกรรมบถ ๑๐ คุณสมบัติอุบาสกอุบาสิกาที่ดี ๕ ประการ องค์แห่งธรรมกถึก ๕ ประการ และการปกป้องศาสนา

๒. องค์กรทางศาสนาควร ต้องให้ความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมทางศาสนา แก่องค์กรทางการเมืองหรือหน่วยงานทางราชการและติดตามการปฏิบัติอย่างใกล้ชิดต่อเนื่อง โดยผ่านสื่อหลากหลายรูปแบบ อาทิ วิทยุ โทรทัศน์ และสื่อสารสนเทศต่างๆ

๕.๒.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยต่อไป

๑. ศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเรื่องการปฏิบัติหน้าที่ของชาวพุทธตามทัศนะของประชาชนในท้องถิ่น เพื่อนำผลการวิจัยมาเปรียบเทียบ

๒. ศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเรื่องการปฏิบัติหน้าที่ของชาวพุทธตามทัศนะของประชาชน โดยอาจจะเปรียบเทียบระหว่างวัดราษฎร์ และวัดพระอารามหลวง

บรรณานุกรม

เอกสารปฐมภูมิ

๑. พระไตรปิฎก

มหามกุฏราชวิทยาลัย. มูลนิธิ. **พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล. ฉบับครบรอบ ๒๐๐ ปีแห่งราชวงศ์จักรี กรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช ๒๕๒๕** เล่มที่ ๑, ๓, ๔, ๑๑, ๑๒, ๑๗, ๑๘, ๒๐, ๒๒, ๒๓, ๒๕, ๒๖, ๒๘ และ ๘๑. พิมพ์ครั้งที่ ๓ กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

เอกสารทุติยภูมิ

๒. หนังสือทั่วไป

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พระธรรมปิฎก**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๓๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ เอส. อาร์. ฟรินดิง แมสโปรดักส์, ๒๕๕๕.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **มงคลสูตร**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ เอส. อาร์. ฟรินดิง แมสโปรดักส์, ๒๕๓๗.

พระมหาวิโรจน์ คุตตวิโร. **พระไตรปิฎก**. เล่มที่ ๑๐ พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

สมหวัง วิทยาปัญญาพันธ์. **การจัดการธุรกิจด้วยพรหมวิหารธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ เอส. อาร์. ฟรินดิง แมสโปรดักส์, ๒๕๔๔.

สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช ๒๕๕๐**. ๒๕๕๐. กรุงเทพมหานคร : กองการพิมพ์สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

๓. วิทยานิพนธ์

พระบุญชู กัลณา. “การวิเคราะห์การศึกษาตามหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาเถรวาท (An Analysis of Education Based on the Tri-Sikkha in Theravada Buddhism)”, **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระมหาถวิล เตชคำ. “อุบาสิกาในพระไตรปิฎก”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

๔. เอกสารอื่นๆ ที่ไม่ได้ตีพิมพ์

สำนักงานเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด. แผนพัฒนาสามปี (พ.ศ. ๒๕๕๗ - ๒๕๕๙). ร้อยเอ็ด : เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด, ๒๕๕๗. (อัดสำเนา).

๕. เอกสารของราชการ

กระทรวงมหาดไทย, (๒๕๕๐, ๒๓ สิงหาคม), เรื่อง จัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นเทศบาลเมือง. ประกาศกระทรวงมหาดไทย.

พระราชกฤษฎีกาการจัดตั้งเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด. ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๒๓ ตอนที่ ๒๑ วันที่ ๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๙.

๖. หนังสือภาษาอังกฤษ

Fagir Chand Sud and Kawal Sud. **Normative Science**. New York : Grove Press, 1961.

Gerald Runkle. **Theoty and Practice: An Introduction to Philosophy**. New York : CBS College Publishing. 1985.

William James Earle. **Matter is the basic**. New York : Grove Press, 1992.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง

ศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเรื่องการปฏิบัติหน้าที่ของชาวพุทธตามทัศนะของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด

คำชี้แจง

๑. แบบสัมภาษณ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาวิจัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์การปฏิบัติหน้าที่ของชาวพุทธตามทัศนะของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด

๒. คำตอบทุกข้อในแบบสัมภาษณ์จะไม่มีผลเสียใดๆ ต่อท่านหรือหน่วยงานของท่าน ข้อมูลที่ท่านตอบทั้งหมด ผู้วิจัยจะถือเป็นความลับและนำเสนอผลในภาพรวมเท่านั้น

๓. แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม ดังนี้

กลุ่ม ๑ สำหรับสัมภาษณ์การปฏิบัติหน้าที่ตามทัศนะของพุทธบริษัท ภิกษุ ภิกษุณี (สามเณรและแม่ชี)

กลุ่ม ๒ สำหรับสัมภาษณ์การปฏิบัติหน้าที่ตามทัศนะของพุทธบริษัท อุบาสกอุบาสิกา

๔. ผลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์นี้ จะเป็นประโยชน์ต่อประชาชน ที่ทำให้ทราบผลการปฏิบัติหน้าที่ของชาวพุทธตามทัศนะของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด

ขออนุโมทนาขอบคุณทุกท่านที่ได้สละเวลาในการตอบแบบสอบถามครั้งนี้

พระณัฐวุฒิ วิริยธโร /เสนาหา

นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

คำชี้แจง ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์โปรดเลือกตามความเป็นจริงที่เกี่ยวข้องกับตัวท่าน

กลุ่ม ๑ ภิกษุ ภิกษุณี (สามเณรและแม่ชี)

กลุ่ม ๒ อุบาสก อุบาสิกา

๑. ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

๑.๑ ชื่อ (นามสมมติ).....

๑.๒ เพศ เพศชาย เพศหญิง

๑.๓ อายุ อายุ ๒๕ ปี อายุสูงกว่า ๒๕ ปี

๑.๔ ที่อยู่ในเทศบาล เขต ๑ เขต ๒ เขต ๓

๑.๕ ระดับการศึกษา ประถมศึกษา สูงกว่าประถมศึกษา

๑.๖ อาชีพปัจจุบัน อาชีพส่วนตัว อาชีพรับจ้างทั่วไป

๒. เป็นแบบสัมภาษณ์ข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ของชาวพุทธตามทัศนะของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด

๑) ด้านการศึกษาหาความรู้

๑.๑ ท่านเข้าใจว่า ศิลเป็นพื้นฐานของการรักษากาย และวาจา ให้ปฏิบัติ ได้อย่างไร (ศิล)

.....

๑.๒ ท่านเข้าใจว่า สมาธิ เป็นพื้นฐานของการรักษาใจ ให้ปฏิบัติ ได้อย่างไร (สมาธิ)

.....

๑.๓ ท่านเข้าใจว่า ปัญญา เป็นพื้นฐานของการรักษากาย วาจา และใจ ให้ปฏิบัติ ได้อย่างไร (ปัญญา)

.....

๒) ด้านการปฏิบัติตามหลักธรรมและประเพณีพิธีกรรมทางศาสนา

๒.๑ ท่านปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างไรบ้าง

.....

๒.๒ ท่านเข้าร่วมพิธีกรรมของพระพุทธศาสนาอย่างไรบ้าง

.....

๒.๓ ท่านมีแนวทางในการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างไร

.....

๓. ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๓.๑ ท่านมีแนวทางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างไร

.....

๔) ด้านการปกป้องพระพุทธศาสนา

๔.๑ ท่านจะปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนาอย่างไร

.....

๓. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางการพัฒนาความเข้าใจหน้าที่ของชาวพุทธตามหลัก
พุทธปรัชญาเถรวาท : ศึกษาเฉพาะกรณีประชาชนในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด

คำชี้แจง โปรดแสดงความคิดเห็นในประเด็นดังต่อไปนี้

๑) ด้านการศึกษาหาความรู้

.....

.....

๒) ด้านการปฏิบัติตามหลักธรรมและประเพณีพิธีกรรมทางศาสนา

.....

.....

๓) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

.....

.....

๔) ด้านการปกป้องพระพุทธศาสนา

.....

.....

ขออนุโมทนาขอบคุณทุกท่านที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม

ภาคผนวก ข
ภาพการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

ผู้ให้สัมภาษณ์ ชื่อ ภาวินิ (นามสมมติ) ที่อยู่ เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด เขต ๑ สัมภาษณ์วันที่ ๒๓
มิถุนายน ๒๕๕๘. ผู้สัมภาษณ์ พระณัฐวุฒิ วิริยธโร (เสนาหา)

ผู้ให้สัมภาษณ์ ชื่อ สมพร (นามสมมติ) ที่อยู่ เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด เขต ๑ สัมภาษณ์วันที่ ๒๔
มิถุนายน ๒๕๕๘. ผู้สัมภาษณ์ พระณัฐวุฒิ วิริยธโร (เสนาหา)

ผู้ให้สัมภาษณ์ ชื่อ กรกฎ (นามสมมติ) ที่อยู่ เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด เขต ๒ สัมภาษณ์วันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๕๘. ผู้สัมภาษณ์ พระณัฐวุฒิ วิริยธโร (เสนาหา)

ผู้ให้สัมภาษณ์ ชื่อ จุรี (นามสมมติ) ที่อยู่ เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด เขต ๒ สัมภาษณ์วันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๕๕๘. ผู้สัมภาษณ์ พระณัฐวุฒิ วิริยธโร (เสนาหา)

ผู้ให้สัมภาษณ์ ชื่อ เสาวนีย์ (นามสมมติ) ที่อยู่ เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด เขต ๓ สัมภาษณ์วันที่ ๒๙
มิถุนายน ๒๕๕๘. ผู้สัมภาษณ์ พระณัฐวุฒิ วิริยธโร (เสนาหา)

ผู้ให้สัมภาษณ์ ชื่อ ราไพโร (นามสมมติ) ที่อยู่ เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด เขต ๓ สัมภาษณ์วันที่ ๓๐
มิถุนายน ๒๕๕๘. ผู้สัมภาษณ์ พระณัฐวุฒิ วิริยธโร (เสนาหา)

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ - สกุล : พระณัฐวดี วิริยธโร (เส่นหา)
- วัน/เดือน/ปีเกิด : วันพุธที่ ๑๓ กันยายน ๒๕๓๒
- ชาติภูมิ : ๔๙ หมู่ ๗ บ้านหนองหูลิง ตำบลเชียงใหม่ อำเภอโพธิ์ชัย
จังหวัดร้อยเอ็ด
- อุปสมบท : ๒๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๒ วัดบึงพระลานชัย
(พระอารามหลวง)
ตำบลในเมือง อำเภอเมืองเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด
- ที่อยู่ปัจจุบัน : ๑๑๖ วัดบึงพระลานชัย (พระอารามหลวง) ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด
- การศึกษา : พ.ศ. ๒๕๕๖ : ศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัย
มหามกุฏราชวิทยาลัย
- ตำแหน่งปัจจุบัน : เป็นครูสอนนักระรม สำนักเรียนวัดบึงพระลานชัย
(พระอารามหลวง) จังหวัดร้อยเอ็ด
: เป็นครูสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์
: เป็นครูสอนศีลธรรม โรงเรียนราชสารสุธีอนุสรณ์
ตำบลอึ่งอึ่ง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด